

ZBORNIK

DOKUMENATA i PODATAKA
*O NARODNOOSLOBODILACKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

IV

KNJIGA 13

REDAKCIJONI ODBOR

Boško Šiljegović, Velimir Stojnić, Ilija Došen,
'Fabijan Trgo, pukovnik, Milorad Čavlović, potpukovnik,
Radomir Petković, major, Mehmedalija Bojić, major

Odgovorni urednik
Fabijan Trgo, pukovnik

PRIPREMA ZA ŠTAMPU
VOJNOISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE
IZDAJE
VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD „VOJNO DELO“

VOJNOISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMOE

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

IV

KNJIGA 13

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943 GOD.

BEOGRAD

1955

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943

MA1

**DOKUMENTA JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE
VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE**

BR. 1

**PRVOMAJSKA ČESTITKA BORACA I RUKOVODILACA
PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE DRUGU TITU I PRET-
SJEDNIKU AVNOJA DR IVANU RIBARU¹**

I divizija
I-V-43

VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU

Vama, Vrhovnom komandantu, borci I Proleterske divizije čestitaju praznik Prvog maja, zavetujući se da će još nemilosrdnije uništavati mrske fašističke osvajače.

Predsedniku AVNOJA dr Ribaru. U ime boraca I Proleterske divizije, Vama i Izvršnom odboru AVNOJA čestitamo praznik Prvog maja. I Proleterska brigada jučer prvim delovima prošla Boljaniće ka jugu. Prekjučer oko Goražda probijajućeg neprijatelja proterala preko Drine; javite situaciju i gde ste.

Pošaljite šifru za maj.

BR. 2

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 1 MAJA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA POSJE- DANJE POLOŽAJA NA PODRUČJU GORAŽDA I PLJE- VALJA¹

STAB
1 PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 191
1-V-1943 god. u 9^h

ŠTABOVIMA:

- I Proleterske brigade
- III Sandžačke brigade
- III Krajiške brigade
- VI Bosanske brigade

Neprijatelj² od Goražda izvršio je u toku 29-IV ispad ka našim položajima. Naše jedinice su razbile neprijatelja, koji je pobegao ka Goraždu, napustio svoje dosadanje položaje na ovu stranu Drine i povukao se u deo grada na levoj obali. Neprijatelj je na bojištu ostavio oko 20 mrtvih; mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena iz VI bataljona I brigade.

Na sektoru Pljevlja i dalje se stalno vrši živ saobraćaj na komunikaciji Pljevlja—Prijepolje. Nije još utvrđena svrha ovog čestog saobraćaja. Po jednom neproverenom obaveštenju "u toku 28-IV u Pljevlja je stiglo 30 kamiona sa italijanskim vojnicima i nekom hranom; govori se da vatra primećena oko bunkera dolazi od slame koju su Talijani tu palili. Prema ovome, sadanjim obaveštenjima ne potvrđuje se pretpostavka o evakuaciji grada.

Četničke bande na sektoru oko Pljevalja vrše češće ispade na sektoru III Krajiške brigade. Ove bande se lako razbijaju, ali se brzo povraćaju i pripucavaju. U s. "Bušnje primećena je grupa oko 200 četnika.

Podaci o četničkim bandama na liniji Pljevlja—Sahovići—do Tare dostavljeni su zainteresovanim jedinicama.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 44/1, k. 705.

² Ispad su vršili dijelovi 369 puka 369 divizije.

U toku 30-IV Prva brigada izbila je sa 3 bataljona na prostoriju Kovač—G. Krče—Gotovuše. Ostala dva bataljona ove brigade su u pokretu, odnosno jedan je tek trebalo da se smeni.

Vrhovni štab obavestio nas je juče da će III Dalmatinska brigada smeniti našu III Krajišku, koja će se tada krenuti u pravcu Sandžačke brigade.

U vezi sa prednjim

NAREĐUJEM:

1. — Zadaci brigade ostaju oni postavljeni našim opštim naređenjem Op. br. 185 od 28-IV i dopunskim naređenjima pojedinačno datim brigadama³.

2. — Prva proleterska treba što pre da izbije na prostoriju Ravna Rijeka—Lepešnica—Siga.⁴ Pokret ka ovoj prostoriji izvršiće levo od komunikacije Kovač—Pljevlja—Kovren, a potom preko Šahovića. Usput ima likvidirati četničke bande na prostoriji Mataruge—Kamena Gora—Crni Vrh—Lisa—Pavino Polje—Šahovići. Jedino u slučaju da se sigurno potvrdi da neprijatelj evakuiše Pljevlja, Prva proleterska privremeno će se kraće zadržati na prostoriji severno i istočno od grada u cilju uništenja neprijatelja koji otstupa i ulaska u grad. No ovo je — kako izgleda — malo verovatno. U protivnom, Prva brigada će na prostoriju oko Pljevalja samo usput postaviti zasede, i vršiti zatvaranje komunikacije ka Prijepolju samo za vreme prolaza njenih jedinica.

3. — III Sandžačka brigada ima se glavninom postaviti na prostoriju Maoče—Kovren, odakle će sadejstvovati III Krajiškoj brigadi u slučaju da neprijatelj pokuša jačim snagama iz Pljevalja ka Meljaku. Manjim pokretnim snagama krstariti po terenu u cilju razbijanja četničkih grupica, radi uspostavljanja NO vlasti i sprovodenja mobilizacije. Za vreme prolaska jedinica Prve brigade susednim terenom, Sandžačka brigada sadejstvovaće sa svoga pravca manjim delovima, ostavljajući glavninu slobodnu za eventualnu upotrebu na glavnom zadatku. Najjači deo snaga držati oko Maoča.

4. — III Krajiška brigada ostaje na dosadanjem zadatku.⁵ Prema neprijatelju upućivati duboke patrole, zasede i osmatračnice, a glavnine držati pozadi i prikupljeno, kako bi mogle intervenisati na najpotrebnijim pravcima.

³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 144 i 145.

⁴ Vidi dok. br. 15.

⁵ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 144.

/

Sa sektora ove brigade dejstvovaće u toku ovog dana ili noći na Pljevlja jedna naša brdska baterija.

5. — VI Bosanska brigada⁶ ostaje na zadatku postavljenom našim naređenjem Op. br. 185 od 28-IV. U koliko neprijatelj iz Goražda nije ponovo izbio na desnu obalu Drine, postaviti zasede koje će tući most i sprečavati prelaz. Predvideti rušenje mosta i pripremiti materijal, a rušenje mosta izvršiti tek ako Vam naknadno to naredimo.

6. — Štabovi brigada održavaće svakodnevno međusobnu vezu preko susednih jedinica. Ovom Štabu upućivati najmanje jedanput dnevno izveštaj. Štab VI brigade odmah će uputiti tražena dva kurira.

7. — Prvoj proleterskoj brigadi uputiće se preko Sandžačke brigade⁷ jedna brdska baterija ili jedno odeljenje te baterije.

Ostala artiljerija ostaće na sektoru III Krajiške brigade.

8. — Pionirski vod Prve brigade upućen je za Sandžačku brigadu, s tim da ga Štab te brigade — čim uspostavi vezu — uputi u Prvu proletbrigadu.

9. — Štabovi naših brigada odmah će nam dostaviti preglede brojnih stanja i izveštaje o akcijama u prošlom, mesecu.

10. — Vezu sa ovim Štabom i dalje održavati preko Zahuma.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomdiv.
Fića⁸

Naštadiv.
Vasa⁹

Komdiv.
Koča¹⁰

(M. P.)

Svima borcima, komandirima-komandantima i polit, radnicima čestitamo praznik 1 maj.

Br—446
1-V-1943 u arhivu knt

⁶ Šesta istočnobosanska NOU brigada bila je pod komandom Prve proleterske divizije. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 144.

⁷ Treća sandžačka NOU brigada

⁸ Narodni heroj Filip Kljajić. Poginuo jula 1943 god. kod Zvornika: kao politički komesar Prve proleterske divizije.

⁹ Jovanović

¹⁰ Popović

BR. 3

BROJNO STANJE LJUDSTVA PRVE PROLETERSKE DIVIJE NA DAN 1 MAJA 1943 GODINE¹

**STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. for. 201
1-V-1943 god.**

BROJNO STANJE

**I
LJUDSTVA**

Jedinica	Na licu		U rashodu		Po spisku	
	mушкиh	zeniskih	mушкиh	zeniskih	mушкиh	zeniskih
Prva brigada proleterska	1.071	64	311	19	1.382	83
Treća brigada sandžačka	677	74	102	20	779	94
Treća brigada krajiška	952	105	143	21	1.095	126
Brdski divizion artiljerija	161	7	—	—	161	7
Sanitet	—	—	—	—	—	—
Prateća četa Š. D.	88	6	1	—	89	6
	2.949	256	557	60	3.506	316

tkupno: 3.822

Polkomdiv.
Fića

(M. P.)

za Stab
Vasa

Original, u rukopisu, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/4, k. 710.

BR. 10

**TREGLED NAORUŽANJA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
NA DAN 1 MAJA 1943 GODINE¹**

**STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE**
Op. br. 201
1-V-1943 god.

NAORU

I Proleterske udarne

Jedinica	j Puška		Puško mitraljeza		Municije za p. mitraljez		Teških mitraljeza		Municije za t. mitraljez		P. Mitraljeza Jugosl. 15 ital. T. bacaka
			Jugosl.		Jugosl.		Jugosl.		Jugosl.		
I Proleter, brigada	847	38.870	73	5	36.775	5.860	8	7	17.700	j 53.806	7
III Sandžačka brigada	637	27.104	45	5	3.945	5.170	9	4	6.370	11.800	4
III Krajiška brigada	751	52.127	63	2	22.539	2.320	8	1	19.150	6.160	4
Brdski divizion	66	1.574	2	-	220						-
Sanitet											
Prateća četa Š. D.	70	2.828	4	-	900						
SVEGA:	2371	122503	187	12	64.379	13.350	25	12	33.220	71.760	15

Napomena: Osam „šaraca“ ubeleženi su sa teškim mitraljezima. Polkomdiv. Fića³

¹ Original, pisan mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 4/4, k. 710.

² U originalu pogrešno napisano. Treba da stoji: „Puščane municije“.

³ Narodni heroj Filip Kljajić

ital.

2 A N J E

divizije N.O.V. Jugoslavije

		Bombi za t. bacače		Lakih bacača		Bombi za 1. bacače		Bombi		Revolvera		Municije za revolvere		Topova 75 mm		Granata za topove 75 mm		P. K. top		Granata za P. K. top		„Pito“		j Granata za „Pito“		Topova,65 mm		Granata za topove 65 mm		Mašinki		Municije za mašinke	
507	7	595	326	739	239	2.063	-	-	-	2.063	-	-	-	75	-	75	-	2	155	1	20	-	-	-	-	64	-	-	-	27	1.530		
26	1	30	110	151	80	753	-	-	-	753	-	-	-	1	155	1	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
162	3	213	293	379	134	1.465	-	-	-	1.465	-	-	-	1	25	1	68	-	-	-	-	1	206	-	-	-	-	-	-	-	-		
-	-	-	-	18	6	13	134	4	429	134	-	-	-	429	-	-	-	-	-	-	-	1	206	-	-	-	-	13	800	-	-		
695	11	838	759	1286	484	4.728	4	429	4	335	3	152	1	206	40	2.330																	

ljezima.

(M. P.)

**za Štab
Vasa**

' Jovanović

BR. 25

**BROJNO STANJE JAHAĆIH I TOVARNIH KONJA PRVE
PROLETERSKE DIVIZIJE NA DAN 1 MAJA 1943 GODINE¹**

**ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 201
1-V-1943 god.**

III
S T O K A

Jedinica	Jahačih konja	Tovarnih konja	
		Vojna komora	Komora
I brigada Proleterska	17	155	94
III brigada Sandžačka	16	47	92
III brigada Krajiška	17	113	32
Sanitet	-	-	-
Diviz. artiljerija Brdski divizion	7	72	28
Prateća četa Š. D²	14	-	13
Svega :	71 .	387	259
Ukupno :			717

I slovima: Sedam stotina i sedamnaest.

Polkomdiv.
Fića

(M. P.)

za Štab
Vasa

¹ Original, pisan mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 4/4, k. 710.
² Štaba divizije

BR. 25

PROGLAS ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE BORCIMA, KOMANDANTIMA I POLITIČKIM RADNICIMA U VEZI SA PROSLAVOM PRVOG MAJA 1943 GODINE¹

STAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
1 maja 1943 g.

**BORCIMA, KOMANDIRIMA, POLITIČKIM RADNICIMA
II PROLETERSKE DIVIZIJE**

Prvi maj slavimo po treći put u jeku oslobodilačke borbe protiv fašističkih porobljivača naše zemlje.

Proleteri naše divizije Prvi maj ove godine slave uzdignuta i ponosna čela, jer su u toku borbe protiv raznih okupatora nanijeli mu teške udarce, razbijajući njegove divizije i uništavajući na hiljade okupatorskih vojnika. Sa visokim ponosom svrstavaju se u redove radničke klase Jugoslavije i čitavog međunarodnog proletarijata i slave dan borbene smotre čitavog radnog slobodoljubivog svijeta, dan velike pripreme za opštu navalu protiv fašističkog imperijalizma.

Mi taj veliki dan slavimo u borbi protiv italijanskog fašističkog osvajača i time šaljemo svoj bratski gorući proleterski pozdrav svima narodima Jugoslavije, našoj bratskoj Crvenoj armiji, sovjetskoj zemlji od Bjalistoka do Vladivostoka, od Vipuria do Batuma.

Buktinja oslobodilačkog rata, koju je zapalila Komunistička partija na dan porobljavanja naše zemlje, još više se razgara u zemljama Jugoslavije. Požar narodnog ustanka gori cijelom našom zemljom.

Buktinja Narodno-oslobodilačke borbe, koju nose borci naše divizije, sve više i više raspaljuje požar narodnog ustanka svuda gdje prolazi slavna Druga proleterska divizija.

Buktinju naše divizije nijesu mogli ugasiti, neprijatelji naroda, radničke klase i Partije na obalama Neretve i Drine, nego se je još više raspalila prelazom preko tih rijeka i na tlu na kojem se nalaze borci naše divizije razgara se požar ustaničke borbe.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 5707.

Na taj veliki dan... mi proleteri Druge divizije moramо razviti utakmicu ko ће više naučiti u rukovanju s oružjem, ko ће bolje politički raditi, ko ће čvršće disciplinu držati, ko ће više uništiti fašističkih gadova, ko ће biti odaniji Partiji i narodu.

Rukovođeni patriotskim natječajem, mi ћemo doprinijeti djelu narodnog oslobođenja, mi ћemo ispuniti i opravdati povjerenje naše Partije i našeg Vrhovnog komandanta druga Tita.

Strijelci, puškomitraljesci, bombaši, artiljeri, minobacačci, saniteti, komandiri, politički radnici, usavršavajte se u svome poslu, ovladajte oruđem, učvršćujte disciplinu i naprijed u borbu protiv fašizma zajedno sa našim drugovima crvenoarmejcima, sa antifašističkim snagama čitavog svijeta, u borbu: do konačnog uništenja fašizma i oslobođenja naših naroda.

Da živi Prvi maj, dan borbene smotre antifašističkih snaga; svijeta!

Da živi Komunistička partija Jugoslavije!

Da živi moćni Sovjetski Savez i drugovi crvenoarmejci!

Da žive naši saveznici Engleska i Amerika!

Da živi Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije!

Da živi naš Vrhovni komandant drug Tito!

Da živi oslobodilačka borba naroda Jugoslavije protiv porobljivačkog fašizma!

Smrt i prokletstvo okupatorima i njihovim slugama!

Da žive borci naše Proleterske divizije!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar
Mitar Bakić

Komandant
Peko Đapčević

BR. 7

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE DIVIZIJE OD 1 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O BORBAMA NA SEKTORU ČARDAK, DRAGNICI, GERZOVO¹

STAB
x N.O.U. DIVIZIJE
Broj str. pov.
Dne 1 maja 1943 g.
Položaj

ŠTABU I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA

P o l o ž a j

Mi smo preduzeli akciju za čišćenje mrkonjićkog sektora sa snagama IX brigade, sa Glamočkim bataljonom i izdali smo naređenje i Ribničkom bataljonu (za njega ne znamo da li je stupio u borbu).

Akcija je počela na dan 1 maja u 4 i 30 časova. O načinu napada možete videti iz zapovesti² koju smo izdali jedinicama, a koju vama dostavljamo.

Politički komesar³ nije na ovom sektoru, jer je pošao na sektor livanjski na prikupljanje ljudstva koje je dezertiralo iz raznih brigada, [a] u vezi vašeg naređenja.

Po dosadašnjim izveštajima naši su li[k]vidirali Čardak, Podgoriju, Dragniće i borba se nastavlja u pravcu Gerzova.⁴ Zarobljena je četnička arhiva, koju mi nismo još dobili, nego smo samo izvešteni. Ubijeni su neki četnici, a dva su zarobljena. Vrlo je velika verovatnoća da ćemo ih više zarobiti i pobiti, jer kako saznajemo četnici beže u pravcu Gerzova, a naš jedan ceo bataljon⁵ je u zasedi na položajima iznad Gerzova, tako da će banditi pasti u klopku.

O daljem razvitku akcije i o rezultatu konačnog uspeha ćemo vas izvestiti naknadno.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 11—2/1, k. 407.

Redakcija nije pronašla pomenutu zapovijest.

³ Nemanja Vlatković

Opširnije o ovim borbama vidi u dok. br. 13.

⁶ Odnosi se na bataljon Devete krajiške NOU brigade.

Naš sekretar⁶, koji se nalazi u Blagaju, izvestio nas je da je štab V divizije jutros sa snagama IV brigade oputovao u određenom pravcu.⁷

Referent Diviziskog saniteta⁸ nas izveštava da je komandant V divizije dru[g] Slavko Rodić⁹ ostavio sve teške i ne-pokretne ranjenike u našoj bolnici, bez da se prethodno save-tovao sa nama, jer situacija za teške ranjenike na ovom sektoru za sada nije ni malo dobra, jedno zbo[gl] ishrane, a drugo i zbog pojave četničkih bandi od Grahova, koji su već stigli do Glavica, prema izveštaju. Da biste se sa tim bolje upoznali prilažemo vam i originalne dopise našeg referenta saniteta.

Stanje ishrane po našim jedinicama je dosta teško, jer u našim magacinima nema ni kila žita. Naša X brigada već deset dana ne dobiva ljeba, a naši borci su pošli jutros na položaj bez da su doručkivali, tj. ceo dan vode borbu bez da su mogli išta spremiti od suhe hrane.

O svim daljim promenama ćemo vas izveštavati redovno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
otsutan

Komandant
Milorad¹⁹

ŠTAB
I BOSANSKOG N.O.U. KORPUSA
Br. 29
3. V. 1943 g.
— POLOŽAJ —

Op. II

⁶ Miroslav Pjaca

⁷ Odnosi se na pokret Pete divizije u Centralnu Bosnu.

⁸ Dr Konstantin Korčegin

⁹ Narodni heroj Slavko Rodić. Umro 1949 god. kao generalpotpu-kovnik.
¹⁰ Milorad Mijatović

BR. 8

NAREĐENJE ŠTABA PRVE BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 1 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA UNIŠTENJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA I POSJEDANJE POLOŽAJA NA KOMUNIKACIJI PLJEVLJA—PRIJEPOLJE¹

STAB
3 PROLETBRIGADE
Br. 447
1 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. — Po najnovijem naređenju² Štaba divizije naša brigada treba odmah da krene lijevo od ceste za Pljevlja i da se postavi na prostoriju sjeverno i istočno od Pljevalja sa zadatkom zatvaranja komunikacije Pljevlja—Prijepolje. Na ovu komunikaciju naša brigada mora izbiti u toku noći 1/2 maja o. g. Naše izbjivanje na ovu komunikaciju mora biti iznenadno i noću da bi se uništile neprijateljske kolone i transporti³, koji, prema dobijenim izvještajima, danonoćno i neoprezno saobraćaju. U koliko neprijatelj evakuiše Pljevlja, naša brigada će u sadejstvu sa ostalim jedinicama učestvovati u razbijanju neprijatelja i osvajanju grada. U protivnom naša brigada će krenuti na određeni zadatak ka jugu, čisteći usput četničke bande na prostoriji: Mataruge—Kamena Gora—Crni Vrh—Lisa Planina—Pavino Polje—Šahovići (gdje se nalazi mjesna milicija pod komandom Mile Bakića). Na zadatku⁴ razbijanja četnika sa nama će sadejstvovati III Sandžačka brigada, koja će izvršiti čišćenje na prostoriji Kovren—Gorice—Vrulja a po potrebi manjim snagama prema Kozici—Kamenoj Gori i Crnom Vrhu (sva do sada pomenuta mjesta na sekciji Pljevlja).

2. — Pravac pokreta: Glisnica—Gornje Krće—Podkovačica—sjeverno od s. Milunići—Granica—škola u s. Krnjači—Ograda—Ljelenica.

3. — Jedinice sa sektora Glisnica izvršiće pokret 1 maja o. g. tačno u 18 časova tako da stignu u s. Podkovačicu na drum

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 1/2, k. 709.

² Vidi dok. br. 2.

³ Odnosi se na italijansko-četničke kolone.

⁴ Vidi dok. br. 2.

između Boljanića i Gotovuše najkasnije do 19,30 časova. U to vrijeme jedinice sa sektora Krće—Gotovuša biće formirane u kolonu za pokret.

4. — Raspored jedinica u pokretu:

a) IV bataljon (prethodnica brigade), b) III bataljon, c) II bataljon i d) I bataljon — glavnina — e) VI bataljon (zaštитница).

Protivkolska četa dodijeliće jedan protivkolski top III bataljonu a drugi protivkolski top i „Pito“ ući će u sastav IV bataljona.

Intendantura i sanitet ući će u sastav VI bataljona.

Štab brigade kretaće se sa II bataljom.

5. — Po dolasku na prostoriju Ograda—Ljeljenica zadatak i raspored jedinica je sljedeći:

a) IV bataljon (ojačan protivkolskim topom i „Pitom“) nastaviće hitno marš u pravcu pruge Pljevlja—Prijepolje, presijecajući put na planini Mijajlovici (trigonometar 1411), postavljajući se sa svim svojim snagama sa obje strane druma frontalno prema Pljevljima (na Mijajlovici i na koti 1401 južno od druma) sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja i uništenja eventualne neprijateljske kolone sa toga pravca. Ne zaboraviti da se istaknu obezbjeđenja sa pravca juga, gdje se nalaze izvjesne četničke snage.

b) I bataljon postaviće se na sektor s. Ljeljenica—planina Slatina (kota 1412), tj. na desnom krilu IV bataljona (gledajući prema Pljevljima), sa zadatkom sadejstva sa IV bataljom u gore postavljenim zadacima.

c) III bataljon nastaviće iz Ljeljenice hitan pokret za s. Jabuku, gdje će presjeći drum postavljajući [se] sa obje strane frontalno prema Prijepolju, zaposjedajući kotu 1294 sjeverno od druma i kotu 1287 — Beli Krš (glavninom južno od druma). Obavezno se obezbijediti od pravca Kamene Gore (jug). Zadatak: zatvaranje pravca od Prijepolja i uništenje neprijatelja sa toga pravca.

d) II bataljon nastaviće pokret za s. Brazdu, tj. na lijevo krilo III bataljona gledajući prema Prijepolju sa zadatkom sadejstva sa III bataljom gore postavljenima zadacima. Jedan dio snaga II bataljon će ostaviti u s. Brezovici (kota 1295 — između Ljeljenice i Brazde) sa zadatkom držanja tjesne veze sa I bataljom, kao i intervencije u slučaju potrebe u pravcu Pljevalja.

e) VI bataljon zadržaće se na prostoriji sela Ograda—Adrovići sa zadatkom obezbjeđenja od pravca Pljevalja komunika-

cije Pljevlja—Rudo kao i sa istoka prema s. Babini, održavajući tjesnu vezu s I bataljonom.

Štab brigade nalaziće se u s. Ljeljenici.

Intendantura i sanitet — kao što je ranije rečeno — biće sa VI bataljom.

6. — Uslijed toga što je put prilično dug a noć bez mjesecine organizacija pokreta mora biti na takvoj visini da se postigne maksimalna brzina kako bismo obavezno prije zore stigli na određene zadatke. O ovome se mora voditi strogo računa tako da pri pokretu ne smije biti nikakovih zastoja.

7. — Strogo voditi računa, o održanju absolutne tajnosti pokreta, kako pri ovom tako i pri ostalim pokretima na ovom sektoru. Zabraniti svako nepotrebno razgovaranje pri pokretu, pušenje cigara itd.

8. — Strogo voditi računa o bojnoj pripravnosti svakog momenta kako u toku pokreta tako i na logorovanju. Ne izgubiti iz vida da je sektor kroz koji prolazimo sasvim četnički raspoložen, gdje su razbojničke bande sposobne da prave razna Iznenadenja.

9. — Prilikom smještaja ljudstva voditi računa o mogućnosti bombardovanja iz vazduha.

10. — Kako je prvi dio našega zadatka presijecanje komunikacija sa ciljem uništenja i zarobljavanja neprijatelja koji cirkuliše tom korrfunikacijom (Pljevlja—Prijepolje), oba bataljona (III i IV) neće odbiti neprijatelja sa puškometne daljine u koliko se pojavi sa njihovih pravaca, već će ga propustiti u raspored naših jedinica da bi ga na taj način potpuno uništili. Radi toga će — kako III tako i IV bataljon — postaviti izvještan dio svojih snaga dopunski duž komunikacije.

11. — U koliko se osvoji neko vozilo (prvenstveno automobil ili kamion) obavezno izvući akumulator i sačuvati, koji je neophoran za Štab divizije, inače sva motorna vozila obavezno uništiti.

12. — U koliko se dođe do kakvog plijena, jedinice će ga nositi sa sobom, s tim što će obavezno dostaviti Štabu brigade spisak zaplijenjenih stvari.

13. — Štabovi bataljona i komande jedinica preduzeće stroge mjere da njihovi borci nepotrebno ne opale nijedan metak, radi čega će se komande jedinica pozivati na najstrožiju odgovornost.

14. — Pokret sa gornje prostorije, u koliko ne bude smetnji operativnog karaktera, izvršiće se u toku poslijepodneva 2 maja počev od 16 časova.

15. — Prvog maja po dolasku u s. Potkovačicu svi štabovi bataljona i komande jedinica doći će u Stab IV bataljona (kuća na lijevoj strani druma — prema Pljevljima) na sastanak sa štabom brigade, koji će se održati tačno u 19,30 časova. Štabovi bataljona neka predvide potrebno vrijeme kako bi se izbjeglo svako zakašnjenje (ovo je naročito važno za jedinice sa sektora sela Glisnice).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom

Komandant

BR. 9

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 15 APRILA DO 1 MAJA 1943 GODINE¹

**ŠTAB
III BAT. III KRAJ. BRIGADE
1 maja 1943 god.**

ŠTABU III KRAJIŠKE BRIGADE I PROL. DIVIZIJE

P o l o ž a j

Dostavljamo vam četrnaestodnevni izveštaj o vojnim akcijama ovoga bataljona od 15 aprila do 1 maja 1943 godine.

16 aprila bataljon je izvršio pokret sa prostorije s. Metaljka (zaseoci Karovići, Tubrojevići) i smestio se na prostoriju s. Kovač, Mironići, Kačak. Pokret je izvršen u 3 časa. Po dolasku na ovu prostoriju bataljon je sa glavninom svojih snaga držao položaj na pogodnim kotama prema Pljevljima držeći čvrstu vezu sa snagama IV bataljona levo i osiguravajući se u desno.

17-IV-43. Bataljon je jutrom rano u 4 sata izvršio pokret sa gore navedene prostorije pravcem: Čitluk, s. Klapuhe, s. Raš-

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 2/15, k. 711 a.

čići, s. Tupci, s. Vukosavići. Po dolasku u s. Vukosaviće bataljon je kao prethodnica čitave brigade zastao i jednu četu razvio u streljački stroj prema rijeci Čeotini, odnosno neprijatelju (četnicima), koji su, pošto su bili razbijeni od snaga Sandžačke* brigade, bežali u pravcu nas. Ova četa (III) pod komandom komandanta³ naše brigade otvorila je vatru na neprijatelja koji je pobegao prema Čeotini, a zaobilaskom snaga našeg II bataljona neprijatelj je razbijen i zarobljen⁴, o čemu će podneti izveštaj naš II bataljon. Tu su zarobljena dva četnička jahaća konja. Ostale snage ovoga bataljona u isto vreme prebacile su se na kose iznad s. Strečanja u cilju presecanja neprijatelja koji je u paničnom bekstvu otstupao u pravcu Ifsara. Pošto je neprijatelj bio razbijen našim dolaskom i delimično pohvatan, naš bataljon se postavio na kose iznad s. Vikoč u cilju osiguranja ostalih delova naše brigade koje su se prebacivale preko Čeotine. Pošto su se ostali bataljoni prebacili, naš se bataljon 18-IV-43 prebacio preko reke Čeotine i smestio se sa glavninom snaga na prostoriji s. Tvrđaci, držeći čvrstu vezu sa IV bataljom.

Pošto neprijatelja na tome sektoru nije bilo, bataljon je 18 i 19 ov. m., odmarao na prostoriji s. Tvrđaci.

19-IV-43 u 21 čas bataljon je izvršio pokret sa gore navedene prostorije pravcem s. Rudeš, s. Sadići, s. Petine, s. Razrez i 20-IV-43 smestio se na prostoriju s. Lehovo Brdo.

21-IV-43. Bataljon je izvršio pokret u 5 časova i prebacio se preko Čeotine na prostoriju s. Jakubov Grob—Kotarac—Klismerine i ispred istih sela zauzeo položai nrema neprijatelju koji se nalazi u Pljevljima, isturajući duboko jača izviđačka odeljenja, radi držanja kontakta sa neprijateljem, i držeći čvrstu vezu desno sa snagama našeg IV bataljona i levo sa snagama I Prol. brigade.

22, 23 i 24-IV-43. Bataljon je držao isti položaj sa istim zadatkom.

Noću između 24/25 ov. m. bataljon je dobio zadatak da sa svojim jačim delom boračkih snaga krene sa leve strane komunikacije Boljanići—Pljevlja prema Pljevljima i očisti teren ispred sebe, u koliko bi se na istom nalazile manje neprijateljske snage (i uporišta) koji bi služili neprijatelju kao pretstraža glavnim snagama za obezbeđenje grada, a ujedno osiguravajući se sa levoga boka od linije r. Poblačnica—s. Kaluđerovići.

* Treća sandžačka NOU brigada

³ Nikola Karanović

* Vidi dok. br. 12.

Bataljon je krenuo tačno u određeno vreme na zadatku, uhvatio čvrstu vezu sa IV bataljom na samoj cesti, prečistio teren od glavnih neprijateljskih utvrđenja i povukao se na stare položaje, u vezi naredbe. Pri izvršenju ovoga zadatka napominjemo da su komande naše I i IH-će čete podbacile jer su bile dozvolile da im ljudstvo u većini pospe na položaju za vreme dok je Štab bataljona napisao pismo i poslao vezu za susedni Stab.

25, 26, 27, 28 i 29. Bataljon je držao položaj isti sa istim zadatkom.

29-IV-43 bataljon je dobio zadatku da ugrozi cestu Pljevlja—Prijeopolje, sa potrebnim bočnim i leđnim osiguranjem. Bataljon je izvršio pokret po dobivenom naređenju, presekao cestu Pljevlja—Rudo i postavio se za ugrožavanje ceste Pljevlja—• Prijeopolje. Usled promene situacije bataljon se povukao na prvočitni položaj. Pri izvršenju ovoga zadatka bataljon je imao čvrstu vezu sa III bataljom I brigade.

30-IV-43 bataljon je držao isti položaj sa istim zadatkom.
Za proteklih 15 dana nije bilo gubitaka.

Vojnički rad u ovome bataljonu odvija se održavanjem savetovanja sa komandirima i njihovim zamenicima, komandirima, vodnicima i desetarima i u održavanju potrebnih vojničkih časova sa borcima. Rad se odvija u većini po četama a u koliko je moguće i sa čitavim bataljom. Za poslednjih 15 dana po četama je održano prosečno po 5—6 časova. Također se izvodi pešadijski egzercir, sa čitavom četom ili po vodovima i desetinama. Časovi su održavani iz naoružanja, nastave gađanja, borbenе obuke, stražarske službe itd.

Napominjemo da je ovaj izveštaj zakasnio usled toga što smo bili 29 i 30 ov. m. do podne otsutni od ovog položaja te nam komande četa nisu mogle na vreme dostaviti isti, kao ni mi vami.

Uz drugarski borbeni pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Danilo®

Komandant
S.⁶ Trikić

Simonoyic
Savo

Fotokopija dokumenta br. 10

BR. 10

IZVJEŠTAJ KOMANDANTA DRUGE, ČETVRTE PROLETER-SKE I PETE NOU BRIGADE OD 2 MAJA 1943 GOD. VRHOV-NOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O UNIŠTENJU NE-PRIJATELJSKIH SNAGA NA JAVORKU¹

VRHOVNOM ŠTABU

Jedinice II², IV³ i V⁴ brigade u toku današnje borbe razbile su i uništile neprijateljsku kolonu⁵ na Javorku. Oko 1000 neprijateljskih vojnika ubijeno i zarobljeno. Gonjenje se nastavlja. Zaplenjeno je: oko 25 motornih vozila (kamiona, tenkova i motorcikla), 4 topa 75 m/m. sa dosta municije, oko 10 bacača mina, 20 do 30 mitraljeza i puškomitraljeza, preko 2000 mazgi, oko 10 jahačih konja, 3 radio-stanice i dosta ratne spreme koja se prebrojava⁶.

2/V.
u 20 časova

Ljubo Đurić⁷, Niko Strugar⁸,
Sava Kovačević⁹

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno—istoriskog instituta pod reg. br. 58/1, k. 9 A.

² Druga proleterska brigada

³ Četvrta proleterska (crnogorska) brigada

⁴ Peta crnogorska NOU brigada

⁵ Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 13, 14, 161 i 162.

Opširnije o borbama na Javorku vidi u tomu III, knj. 5, dok., br. 13, 14, 161 i 162.

⁶ komandant Druge proleterske brigade

⁷ Zamjenik komandanta Četvrte proleterske (crnogorske) brigade

Narodni heroj Sava Kovačević, komandant Pete crnogorske brigade. Poginuo 13. juna 1943 god. u Petoj neprijateljskoj ofanzivi kao komandant Treće NOU divizije.

BR. 25

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 2 MAJA
1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O NA-
PUŠTANJU GACKA I NEVESINJA I O EKONOMSKOJ SI-
TUACIJI U ISTOČNOJ HERCEGOVINI¹**

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Mi smo napustili Gacko i Nevesinje. Naše brigade sa bolnicom moramo ishranjivati sa oslobođene teritorije Crne Gore jer je to jedina mogućnost. Dio Hercegovine koji još držimo popaljen je i iscrpljen ekonomski do krajnjih granica rezervacija i konfiskacijama za potrebe Centralne bolnice, Devete divizije, Sedme, naše divizije i ostalih jedinica. Mi se dijelana nalazimo u Pivi sa Dalmatinskom brigadom prema naređenju V. Š.

Radomir² (III div.)

Primaljeno (Mokro)
2-V-43 — 1503
Pavle

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3—9, k. 731.
² Babić

BR. 25

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE KRAJSKE NOU BRIGADE OD 2 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 15 DO 30 APRILA 1943 GODINE¹

STAB
III KRAJ. BRIGADE I PROL. DIVIZIJE
2-V-1943 god.

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo petnaestodnevni izvještaj o vojnim akcijama u vremenu od 15 do 30 aprila t. g., kao i statistički pregled ljudstva, stoke i naoružanja².

1. — 15-IV-1943 I bataljon prebacio se na prostoriju sela Zaborak.

2. — 16-IV-1943 I bataljon pretresao je teren od Zaborka prema r. Limu i selu Dubac, gdje su se nalazile manje grupice četnika. Ovom prilikom oduzet je jedan teški mitraljez „švarcloze“ sa 1.000 metaka. Istoga dana predalo se 17 četnika sa puškama. III bataljon izvršio je pokret od Metaljke i postavio se na prostoriju s. Kovač—Mironići—Kačak u cilju zatvaranja pravca prema Pljevljima. IV bataljon izvršio je pokret sa prostorije s. Beker i smjestio se na prostoriju s. Bukovik—Dubrave—Skenderovina sa zadatkom zatvaranja pravca prema Pljevljima i Rudom. Promjena nikakvih nije bilo.

3. — 17-IV-1943 ujutru u 5 sati bataljoni su izvršili pokret pravcem Čitluk—Klapuhe—s. Raščići—s. Tupci—s. Vukosavići. Ispod sela Kovačevića primjećeni su razbijeni četnici koji bježe u pravcu Meljaka. Jedna četa našeg II bataljona je stupila u gonjenje razbijenih četnika i nakon kraće borbe zarobljena su 43, ubijeno 2, ranjeno 4, dok se 6 utopilo četnika u rijeci Ceotini. Zarobljeno je 35 pušaka, 8 bombi, 1.000 metaka i 2 konja sa sedlima. Na našoj strani gubitaka nije bilo. Zarobljeni četnici po saslušanju predani su Sandžačkoj brigadi.

4. — 18-IV-1943 u 5 sati bp+^lioni su se prebacili preko rijeke Čeotine u selo Vikoč. III i IV bataljon su postavljeni na

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 32/2, k. 711.

² Redakcija ne raspolaže pomenutim pregledom.

-prostoriji s. Tvrdatci u cilju uspostavljanja veze sa južnom grupom,³ a I i II ostali na prostoriji sela Vikoč, gdje su odmarali.⁴

5. — 19-IV-1943 u 20 časova bataljoni su izvršili pokret od sela Tvrdatci i Vikoča u pravcu Meljaka. Pokret je vršen cijelu noć.

6. — 20-IV-1943 u 10 sati bataljoni su stigli na prostoriju selo Popov Do—Meljak, gdje su ostali preko cijelog dana.

7. — 21-IV-1943 bataljoni su izvršili pokret sa naprijed navedenih prostorija i postavili se na liniju Jakubov Grob—D. Brvenica—Hoćevina—Kruševa. Isturene su pretstraže i izviđačka odjeljenja u pravcu Pljevalja.

8. — 22-IV-1943 II bataljon je u zajednici sa Sandžačkom brigadom razbio Italijane i četnike u selu Kruševu i povratili ih ka Pljevljima. Neprijatelj je mrtve i ranjene odnio sa sobom. Na našoj strani lakše ranjen jedan drug od bacača.

9. — 23-IV-1943 bataljoni su bili na svojim položajima. Isturana su izviđačka odjeljenja u pravcu Pljevalja.

10. — 24-IV-1943 bataljoni su izvršili čišćenje terena prema Pljevljima u 22 časa. Prečišćen je sav teren do grada, a četničke bande koje su se nalazile na isturenim položajima razbijene su.

11. — 25-IV-1943 bataljoni su bili na istim položajima. Promjena nikakvih nije bilo.

12. — 26-IV-1943 stanje bez promjene.

13. — 27-IV-1943 dijelovi II, I i IV. bataljona očistili su teren prema Pljevljima i razbili četničku bandu na tim pravcima.

14. — 28-IV-1943 jedan vod I bataljona čekao je četnike u njihovim rovovima. Četnici su primijetili, te tako akcija u potpunosti nije izvršena, ali su ubijena 3 četnika.

15. — 29-IV-1943 II bataljon sa jednom četom izvršio je akciju na četnike u s. Šumanji i Ljuću. Četnici su u pomenutim selima razbijeni, a naše su se jedinice povratile na svoje položaje bez gubitaka.

16. — 30-IV-1943 jedinice su bile na istim položajima. Promjena nikakvih nije bilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. polkoma
Đ. Lončarević

Komandant
Karanović®

Odnosi se na Drugu proletersku diviziju.
Vidi dok. br. 9.
Đuro
Nikola

BR. 25

NAREĐENJE ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 3 MAJA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE DIVIZIJE ZA NA- PAD NA ČETNIKE NA PODRUČJU GLAMOČA¹

ŠTAB
;[BOS. N.O.U. KORPUSA
Op. br. služb.
3 maja 1943 god.

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

Četničke bande popa Bujica² prodrle su u Glamočko Polje preko Staretine sa ciljem da se spoje sa bandama Drenovića.³ Snage II Kr. brigade sa njima vode borbu oko Rora, Vaganja i Stekerovaca.

X divizija sa snagama IX Kr. brigade, Glamočkim i Ribničkim bataljonom poduzela je 1 maja čišćenje mrkonjićkog sektora od četničkih bandi. Četnici bježe prema Manjači. Ima zarobljenika i plijena. Prema jučerašnjem izvještaju snage X divizije nalaze se nad samim Mrkonjić Gradom.

U vezi sa situacijom oko Glamoča sada nam se pružila prilika da uništimo Dujićeve bande, jer se lično pop Dujić i Brana Bogunović⁴ nalaze u Vagnju. Stoga, bez obzira na ostale situacije, potrebno je da se u tom zadatku angažuju vaše snage.

HITNO izdajte naređenje Štabu vaše X brigade da odmah stupi u dejstvo i sa svojim snagama napadne četničke bande s leđa preko Staretine.

Ne znamo situaciju kod vas, ali smatramo da u ovoj akciji možete angažovati i dijelove VI brigade.

Donijeli smo odluku, a i u vezi naređenja V. Š., da i XII brigada krene.⁵ Stoga odmah po primitku ovog naređenja XII

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 18/1, k. 766 A.

² Pop Momčilo Đujić, komandant četnika na teritoriji Bosne, Like i Dalmacije

³ Uroš Drenović, četnički komandant u Bosanskoj Krajini. Poginuo 1944 god. u borbi protiv NOVJ od savezničkih aviona za vrijeme Sedme neprijateljske ofanzive.

⁴ Brana Bogunović, jedan od četničkih komandanata u Bosanskoj Krajini. Umro u zatvoru 1945 godine.

⁵ Vidi dok. br. 40.

brigadu uputiti k nama. Ako se drug Šoša⁶ tamo nalazi, neka dođe sa tom brigadom.

Ovo shvatite ozbiljno i neodložno. Detaljno naređenje i direktive slijede.

Krajem prošlog mjeseca četničke bande Radića⁷ i Tesanovića⁸ (u jačini 700) napale su na bolnicu I Kr. brigade⁹. Naši su bandu pustili k sebi na otstojanje od 20—30 metara a potom bombama izvršili juriš. Četnici su bili razbijeni i u paničnom bjekstvu su se povlačili. Na bojnom polju je ostalo 40 mrtvih četnika. Zarobljen je posljednji četnički bacač sa 25 mina i oko 20 pušaka.

Javljamte nam se u ugovoreno vrijeme, mi vas čujemo. Šaljite depeše bez obzira da li vi nas čujete ili ne.

Uz drugarski pozdrav:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar

Komandant

P.S. — Poslano preko Štaba II Kr. brigade i preko Štaba Ribničkog bataljona.

⁶ Narodni heroj Josip Mažar-šoša. Poginuo 1944 god. prilikom oslobođenja Travnika kao komandant Pete divizije.

⁷ Rade Radić, četnički komandant. Uhyaćen 1946 god. kao odmetnik i osuđen na smrt na procesu Draži Mihailoviću.

⁸ Lazar Tešanović, četnički komandant. 1946 god. ubijen kao odmetnik od organa narodne vlasti.

⁹ Prve krajiške brigade Pete NOU divizije

BR. 10

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
OD 3 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BRIGADA O SITUACIJI NA SEKTORU DIVIZIJE I POKRETU NEPRIJATELJA¹**

**ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE**
Op. br. 192
3-V-1943 god. u 5^h

**ŠTABU III [KRAJIŠKE]
PRVE PROLETERSKE BRIGADE
III SANDŽAČKE BRIGADE**

1. — Upućujemo iz Prve proleterske brigade 16 prezdravlih boraca i odeljenje iz IV bataljona koje je sprovodilo bolesnike za bolnicu." Sve ove borce Štab III Sandžačke brigade uputiće njihovoj Prvoj proleterskoj brigadi čim se [s] njom poveže.

2. — Sutra, 4 o. m., takođe preko Štaba III Sandžačke brigade uputićemo Prvoj proleterskoj brigadi jednu našu bateriju od dva brdska topa 75 mm. Štab Prve proleterske brigade ostaviće ovoj bateriji sigurnu vezu, koja će ujedno biti i zaštitnica, u koliko je brigada odmakla.

3. — Naša VII Krajiska brigada nalazi se na prostoru Boan — Bare — Timar, a sa jednim bataljonom na Sinjavačina Pl. u Gomili. Štab te brigade javlja da ih je narod oduševljeno primio i da do sada nisu bili nigde ovako lepo dočekani. Prema njima, na Vratlu, nalaze se četnici Pavla Đurišića², koji svakodnevno vrše manje ili veće ispadne u cilju uzne-miravanja.

4. — Primljena su obaveštenja od lica kojima se može verovati, u sledećem:

— Draža Mihailović sa oko 150 četnika pošao je automobilima iz Kolašina 19 ov. m. cestom u pravcu Berana.

— Pavle Đurišić bio je na Cetinju da traži od guvernera pomoć za borbu protiv nas. Govori se da mu je obećata pomoć samo u avionima.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 2/6, k. 706.

Pavle Đurišić, komandant limsko-sandžačkih četnika. Povlačeći se 1945 god. sa okupatorom, ubijen od ustaša.

— U Kolašin su stigla dva bataljona italijanskih vojnika, i to ona koja su ranije bila posada na Mateševu. Mateševu su napustili još davno i tamo popalili barake i bunkere. U međuvremenu ta dva bataljona bila su u Beranama. Sada se u Kolašinu počinju utvrđivati po okolnim brdima.

— Od partizanskih jedinica nalaze se u pozadini:

30 gerilaca u s. Bistrice, na levoj obali Tare.

Oko jedan bataljon u Donjoj Morači.

Do dve čete u Rovcima.

Jače snage u Piperima. U Piperima nije se niko oda-zvao prilikom mobilizacije za borbu protiv nas.

Ovi podaci preneti su od drugova Nenada i Novice Rakočevića, rukovodilaca iz okoline Kolašina. Podaci se ne mogu uzeti kao posve sigurni.

5. — Štab III Sandžačke brigade daće sva prikupljena obaveštenja sa Bjelopoljskog sreza i okolnog terena Štabu Prve proleterske brigade čim sa njom uhvati vezu. Ovo naročito detaljno za četničke bande oko Šahovića koje Prva brigada ima usput da likvidira.³

Ove dve brigade i nadalje, ukoliko-se Prva suviše ne udalji, da održavaju vezu na prostoru oko Šahovića.

Štab Prve proleterske brigade — ako se ukaže za to prilika — tražiće i uhvatiti vezu sa VII Krajiškom brigadom.

6. — Štabovi obe brigade dostaviće tražene izveštaje o akcijama za protekli mesec i pregledе brojnih stanja. Od Prve brigade primljen je samo polumesečni izveštaj.

Štab Prve brigade izvestiće nas na koji je način VI bataljon u borbi sa ustašama izgubio dva svoja p. mitraljeza, — ovo je potrebno i kao razjašnjenje načina ustaških prepada.

7. — Štabovi obe brigade odmah će uputiti predviđene slušaoce za kurs marvenih bolničara.

8. — U našem magacinu nalazi se jedan ispravan teški bacac ali bez postolja, te će nas Štab III Sandžačke brigade hitno izvestiti od koga je modela postolje zaplanjeno na Kovrenu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab
Vasa

³ Vidi dok. br. 8.

BR. 25

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
3 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA POSJE-
DANJE NOVIH POLOŽAJA I OBAVJEŠTENJE O SITUACIJI
NA TERENU DIVIZIJE¹**

**STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 193
3-V-1943 god. u 15,30**

**ŠTABOVIMA: PRVE PROLETERSKE BRIGADE
III SANDŽAČKE BRIGADE
III KRAJIŠKE BRIGADE**

1. — Štab I Proleterske brigade izvestio nas je da je noću 2 o. m. izvršio pokret sa čelom brigadom do Mijajlovice, odakle će produžiti u dve kolone²: desnom do s. Vukovo Brdo, a levom do Kamene Gore. Na ovoj prostoriji će zanoći i 4 o. m. u 5^h krenuti: desnom kolonom do Pavinog Polja, a levom do Graba i Draškovine³. Sa ove prostorije 5 o. m. izjutra preduzeće marš preko Šahovića ka određenoj prostoriji. Napominjemo da je ovoj brigadi naređeno da izbije na prostoriju s. Siga—Lepešnica—Ravna Rijeka⁴. Na ovoj prostoriji dobiće naređenje za dalji rad. Brigada ima nastojati da zauzme most na Ribarevini, ušće Ravne Rijeke, i preseče vezu Berane—Bijelo Polje; kao i da ispita uslove likvidacije Bijelog Polja.

Štab III Sandžačke brigade sadejstvovaće — po potrebi — manjim delovima Prvoj proleterskoj brigadi u njenim usputnim zadacima. Potrebna obaveštenja — kako je to već naređeno — blagovremeno će staviti na raspoloženje Štabu Prve brigade.

2. — Do dolaska III Dalmatinske brigade, Štab III Sandžačke brigade orijentisće glavninu svojih snaga za sadejstvo III Krajiškoj brigadi u zatvaranju pravca od Pljevalja levom obalom Oeotine.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 3/2, k. 709.

² Vidi dok. br. 8.

³ Vidi dok. br. 20.

⁴ Vidi dok. br. 2.

3. — Od zarobljenog četnika dobijem sledeći neprovereni podaci:

— Pljevaljska četnička brigada jaka je oko 700 ljudi, sa dva teška mitraljeza, 10—12 p. mitraljeza. Štab jednog komandanta bataljona, Milutina Jelovca, nalazi se u s. Komine; Štab komandanta brigade Jovana Jelovca — što je s druge strane sigurno utvrđeno — nalazi se u s. Kalušići.

— Četnici daju znak avionu k'rst od belog platna i loženje jako dimljive vatre.

— Vašojevićki četnici se koncentrišu kod Kolašina gde treba da nas dočekaju.

— Jedan puk Italijana⁵ otišao je preko Prijepolja, Priboja i Rudog za Goražde, s namerom da se probiju za Foču. Ovaj podatak je dobijen sa više strana, samo se cifre o jačini Italijana ne slažu.

— Vođe govore četnicima da Italijani neće držati partizane „U svojoj državi", već će ih proterati.

— Prema drugom jednom nepotvrđenom obaveštenju Štab italijanske divizije preselio se iz Pljevalja za Berane.

4. — Obavešteni smo da veće grupe iz Fočanske brigade dezertiraju svojim kućama probijajući se kroz položaje i naš teren. Štabovi brigada narediće svim jedinicama da u cilju njihovog hvatanja postavljaju zasede i vrše patroliranja.

5. — Sutra 4 o. m. izjutra krenuće jedna naša brdska baterija za Štab III Sandžačke brigade koji će je odmah povezati i uputiti u Prvu proletersku brigadu, kojoj se za privremeno dodeljuje.

6. — Štab Prve proleterske brigade u 'izveštaju od 2 o. m. javlja da šalje telefonsku centralu koju smo od njih tražili. I Štab III Krajiške brigade, koji je sproveo gornji izveštaj do nas, javlja da šalje svoju zaplenjenu centralu. Kurir po kome su ta dva izveštaja poslana doneo je samo jednu telefonsku centralu. Izgleda da Štab III Krajiške brigade nije poslao zaplenjenu centralu koju je naveo u svom izveštaju; no u koliko Štab Prve nije poslao traženu centralu, poslaće nam je preko Sandžačke brigade.

Štabovi brigada nastojaće da što pre pribave potreban materijal za svoja telefonska odeljenja. Napominjemo da telefonskog kabla ima u Čajniču. Svaka brigada treba da ima najmanje 15 km kabla, telefonsku centralu i aparata prema broju bataljona.

⁵ Odnogi se na Treći alpiski puk.

7. — Ponavljam naređenje štabovima Prve i Sandžačke brigade⁶ da nam dostave tražene izveštaje o akcijama i preglede brojnih stanja.

8. — Za zaštitu brdske baterije koja ide za Prvu brigadu, Stab III Krajiške brigade daće odeljenje potrebne jačine za sprovod baterije do Maoča. Od s. Maoča pa do Prve brigade zaštitnicu će odrediti Stab Sandžačke brigade od svojih jedinica, odnosno uputiće sa baterijom vod VI bataljona i prezdravale drugove iz Prve brigade — u koliko oni ne budu ranije upućeni za svoju brigadu.

9. — Stab Prve proleterske brigade održavaće vezu sa nama preko Sandžačke brigade. Ovu vezu održavaće te dve brigade na prostoru Sahovići— Kovren. III Sandžačka brigada uspostaviće telefonsku vezu do Kovrena, a nastojaće da je produži do Šahovića. Ako na ovoj cesti ima ranija telefonska linija, za nju će se vezati i Stab Prve proleterske brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politdiv.

Naštadiv.

Komdiv.

Vasa

Koča

(M. P.)

Br.—452
5-V-1943
u arhivu

Kut. •   '   '

• Vidi dok. br. 14.

**NAREDBA ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
3 MAJA 1943 GOD. O FORMIRANJU BRDSKOG DIVIZIONA***

**STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE**
 Op. br. 196
 3-V-1943 god.

R E Š E N J E

Štaba Prve proleterske udarne divizije NOVJ, doneto prema ukazanoj potrebi i na osnovu stvorenih mogućnosti, u sledećem:

I

Formira se u sastavu ove divizije Brdski divizion, pod neposrednom komandom ovog Štaba.

Divizion će nositi naziv: „BRDSKI DIVIZION PRVE PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE NOVJ“;

U sastav ovog diviziona ulaze dve brdske baterije 75 mm i manevarsko deljenje topa 65 mm.

II

Za rukovodioce ovog diviziona postavljaju -se:

Za komandanta drug GAVRILJENKO.²

Za zamenika komandanta drug Milan ANTONČIĆ - VELBIT.

Za političkog komesara drug STRADO BOJOVIĆ.

Za zamenika političkog drug KOMNEN ZUGIĆ.³

>

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomdiv

Naštadiv

Komdiv

Vasa

Koča

Br. 459

(M. P.)

8-V-43

u arhivu

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 1/3, k. 710.

² Aleksandar Gavriljčenko

³ Komnen Zugić, umro 1945 god. kao komesar divizije.

BR. 25

OBAVJEŠTAJNI BILTEN ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 3 MAJA 1943 GOD. O JAČINI I RASPOREDU NEPRIJATELJSKIH SNAGA U SANDŽAKU¹

3. V. 1943 g.
Ob. centar
Štaba I divizije²

OBAVEŠTAJNI BILTEN BR. 2

I. NEMACKI GARNIZONI

1. Nova Varoš 4—500
2. Prijepolje 3—400
3. Brodarevo 160
4. Peć, Rožaje i Tutin — neprovereno — ,

Nemci su u gore pomenute gradove došli biciklima i peške. Komora je došla na konjima, retko kamionima. Mnogi od njih govore srpski, izgleda da su ovi „kulturbundovci“. Došli su pre nedelju dana preko Kokina Broda iz Srbije.

II. Nemački postupci u ovim krajevima

U Prijepolju su Nemci predali vlast Hodži Pačarizu.³ Izgleda da je parola okupljanje muslimana u borbi protiv Srba, sa kojom žele da pridobiju muslimane.

III. TALIJANSKI GARNIZONI

1. Pljevlja. Iz Pljevalja je 29 p. m. pošlo navodno 140 kamiona sa vojskom za Rudo, a 20 aprila pošlo je za Prijepolje 60 kamiona sa materijalom.

2. U Prijepolju. Bistrici i Priboju sve je spremno za pokret. Izvesni delovi pošli su u pravcu Rudog. Vojnici su govorili da idu direktno za Italiju.

3. U Brodarevu se promenio komandant garnizona.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 3/1—6, k. 706.

² Stab Prve proleterske divizije

³ Hodža Pačariz, voda t. zv. nezavisnih muslimana, koji su se naoružali pod parolom odbrane svojih domova, a održavali veze sa Italijanima i Nijemcima. Ubijen od strane jedinica Narodnooslobodilačke vojske.

IV. ČETNIČKE JEDINICE

1. Srez bjelopoljski: stanje nepromjenjeno. Četnici drže položaje oko Šahovića. Seljaci iz sela Graba koji su bili ostali kod svojih kuća ponovo su pobegli četnicima.

2. Srez novovaroški: četnici su vršili strahovita nasilja nad partizanskim porodicama. Krivac za ova zverstva je Kalait⁴ i njegova banda. Kalait je imao oko 300 bandita na Limu, ali su se razbežali čim su čuli za Nemce.

3. U srezovima Prijepoljskom, Pribojskom i Novovaroškom četnici kao organizovana snaga ne postoje. Rado očekuju dolazak partizana. Četnici su u ovim srezovima odbili da idu protivu nas na Konjic. Tako se Kalait od 600 vojnika vratio svega sa 15 ljudi.

4. Oko Pljevalja, u neposrednoj blizini grada se nalaze četnici. Snage su male i demoralisane. Na Ilino Brdo kod njih je bežeći, sa nekoliko druga, stigao i Radoman Railić.

V. MILICIJA

Dolinom Lima ima milicije koju većinom sačinjavaju muslimani. Snaga milicije je:

1. Gostun: 156

2. Velika Župa: 150

Milicija je uglavnom dobro raspoložena prema partizanima.

VI. MUSLIMANI

Raspoloženje kod muslimana u Sandžaku je vrlo dobro.

U dolini Lima glavnu muslimansku grupu sačinjavaju muslimani iz Komarana i oko Brodareva. Organizovani su vojnički. Svaka opština čini bataljon, a pretdsednik opštine je komandant bataljona.

Njihove snage i naoružanje je sledeće:

1. Brodarevska opšt. 465 pušaka, — mitraljeza, p. mitraljeza 12, 1 bacač

2. Komaranska opšt. 560 pušaka, 1 mitraljez, p. mitraljeza 13, 2 bacača

3. Karijska opšt. 150 pušaka, 4 mitraljeza, p. mitraljeza 4

4. Stranjanska opšt. 25 pušaka, p. mitraljez 1

5. Velika Župa 152 puške, p. mitraljez 1.

U Novovaroškom srezu muslimani su svi za partizane.

U Sjeničkom srezu su takođe muslimani raspoloženi za nas.

* Vuk Kalaitović, komandant četničkog korpusa. Ubili ga kao odmetnika organi narodne vlasti 1947 godine.

VII. POLOŽAJI NA DRINI

1. Neprijatelj⁵ drži ranije položaje na desnoj obali Drine.
2. Noću vrše nasilna izviđanja prema položajima VI Bos. brigade.
3. Po noći verovatno domaće ustaše se prebacuju na levu obalu radi pljačke.
4. Četnici vrše koncentraciju svojih snaga oko Zaborka. Patrole dolaze do s. Glamočevića. Jačina oko 500 ljudi.

Dostavljeno:⁶ Vrhovnom štabu NOVJ i POJ
Štabu I Proletbrigade
Štabu III Proletbrigade Sandžačke⁷
Štabu III Kраjiške brigade
(M. P.)

BR. 18

PISMO GLAVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE ZA CRNU GORU I BOKU OD 3 MAJA 1943 GOD. ITALIJANSKOJ KOMANDI U NIKŠICU ZA PREGOVORE O ZAMJENI ZA ROBLJENIKA¹

GLAVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA
ZA
CRNU GORU I BOKU⁸
3 maja 1943 g.

ITALIJANSKOJ OKUPATORSKOJ KOMANDI
N ik š i č

Jedinice Narodno-oslobodilačke vojske koje se nalaze pod našom komandom u boju na sektoru Gornje Polje—Javorak ubile su 400 vaših vojnika, a zarobile oko 500 sa svom ratnom opremom.

° Vidi dok. br. 153.

^{*} Na originalu dopisano plavim mastilom, latinicom.
ⁱ Treća sandžačka NOU brigada

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 5/5, k. 731.

² Stab Druge proleterske divizije bio je u to vrijeme Glavni štab NOV i PO Jugoslavije za Crnu Goru i Boku.

I pored zločina kojeg ste vi napravili u Cmoj Gori, mi ćemo prema zarobljenicima postupiti po međunarodnom pravu, a u buduće ćemo i vas natjerati da poštujete međunarodno ratno pravo u odnosu na nas kao jednu od savezničkih zaraćenih vojski. Zarobljenici su prebačeni u naš zarobljenički logor. Mi od vas tražimo:

1. Da odmah uputite hranu za 10 dana za zarobljene vojнике koji se nalaze u našem zarobljeničkom logoru, jer ni mi ni naš narod nećemo hraniti okupatorsku vojsku, te ćete za njihovu smrt uslijed gladi biti odgovorni vi pred italijanskim narodom.

2. Da uputite dva pregovarača u Šavnik u cilju razmjene svih zarobljenika sa interniranim Crnogorcima koji se nalaze u vašim logorima i zatvorima. Uslove za zamjenu dobiće pregovarači.

Vaše pregovarače čakaće naša straža na prostoru Lukovo—Gradac sjutra, 4 ov. mj., u 14 časova. Vaši pregovarači nosiće žute barjačice, a naša patrola koja će ih sačekati crvene barjačice. Ispred sebe ćete uputiti jednog građanina iz Nikšića koji će najaviti vaš dolazak.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar
Mitar³

Komandant
Peko⁴

⁸ **Bakić**
¹ **Daj>čević**

BR. 25

NAREĐENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 3 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA DESETE I DVANAESTE BRIGADE ZA FORMIRANJE VODOVA ZA VEZU U BRIGADAMA¹

STAB
IT NAR. OSLOBODILAČKE UDARNE
DIVIZIJE
Br. si.
dana 3/V. 1943

ŠTABOVIMA X I XII KNOU BRIGADE

Izdali smo naređenja našem divizijskom vodu za vezu da; vam pošalje ljudstvo koje će poslužiti kao jezgro za osnivanje vodova za vezu u vašim brigadama.

Vodovima za vezu treba staviti u zadatak da marljivo svuda prikupljaju materijal i da se osposobe za podizanje operativnih veza. U svakom vodu treba da se izvrši najnužnija stručna obuka.

Uz stručno ljudstvo u te vodove može se odrediti novo* ljudstvo ili omladinci.

Poslije formiranja vodova za vezu podnesite nam izvještaj..

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar
Boško²

Komandant
Branko

Drugarskom štabu XII brigade

Šaljem vam dva druga koji će formirati vod za vezu pri vašem štabu. Drugovi ti su stručni i teoretski spremni, samo mi pošaljite druga dva druga za ova dva koji će se osposobiti za druge službe veze.

Drugovi se upućuju, i to drug Dura Vojinović za vodnika,, a zamenika Grubora Mirka.

Uz drug. poz.

S. F. — S. N.

(M. P.)

Vodnik
Steva Ćurguz

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 43/10, k. 875.

² Siljegović

BR. 25

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
3 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PO-
KRET NA SEKTOR GRAB—DRAŠKOVINA—VRGOŠEVICI
I PAVINO POLJE¹**

**ŠTAB
I PROLETBRIGADE**
Br. - 448
3 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. — Sve jedinice naše brigade izvršiće pokret sa sadanjih •svojih prostorija sutra — 4 maja t. g. — sledećim pravcima:

II bataljon: Kamena Gora—Crni Vrh—Kadina Luka—Bijela Trla—Bijov Grob—Grab;

III bataljon: Kamena Gora—Crni Vrh—Klanac—s. Grab—s. Draškovina;

I bataljon: Vukovo Brdo—s. Kozica—Bijela Borika—Račvo—Srednje Brdo—Čelina—s. Brgaševići—s. Krstaći, s tim što će u s. Brgaševići napraviti odmor, pripremiti hranu — ručak, a odatle nastaviti pokret u 17 časova;

IV i VI bataljon: Mataruge—Kleke—Klopot—Bijela Voda —s. Gorice—s. Pavino Polje, s tim što će u s. Gorice napraviti odmor i pripremiti ručak, a odatle nastaviti pokret u 17 časova.

Protivkolska četa će se kretati sa bataljonima sa kojima se kretala u toku prošlog marša, tj. sa IV bataljonom.

Intendantura kretaće se i dalje sa VI bataljonom.

Brigadni sanitet kretaće se sa IV bataljonom.

Štab brigade kretaće se sa I bataljom.

2. — Po dolasku na određene prostorije štabovi bataljona će obavezno uputiti vezu Štabu brigade i to preko dana u s. Brgaševići, a uveče u s. Krstaći.

3. — IV ili VI bataljon, tj. onaj koji se postavi zapadnije na prostoriji s. Gorice, čim stigne na tu prostoriju hvataće vezu sa III Sandžačkom brigadom pravcem zapad i jug i izvestiti ih o našem rasporedu kako bi nam Sandžačka brigada mogla što pre uputiti Brdsku bateriju, Pionirski vod i vod VI bataljona.²

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 2/2, k. 709.

² Vidi dok. br. 15.

4. — Svi bataljoni će kako za vreme pokreta tako i za vreme odmora sadejstvovati sa susednim bataljonima, u slučaju da se kod nekog otvori borba. Zbog toga održavati stalnu međusobnu vezu.

5. — IV i VI bataljon će [po] dolasku na određenu prostoriju prikupiti podatke o neprijateljskim snagama i njihovom rasporedu na pravcu našeg daljeg kretanja.

6. — Polazak sa sadanjih prostorija za sve jedinice tačno u 4 časova izjutra:

7. — Upozoravaju se svi štabovi bataljona i komande jedinica da u toku dana ljudstvo ne drže u selu već po šumama, ostavljujući u selu samo kuhinje. Isto tako za vreme dnevnih marševa sprovesti sve mere radi zaštite od avijacije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade:

Politkom
Plavi³

³ Mijalko Todorović

BR. 21

**IZVJEŠTAJ POLITODJELA ŠESNAESTE NOU BRIGADE
OD 3 MAJA 1943 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KOMU-
NISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O STANJU I RADU U
PARTIJSKOJ ORGANIZACIJI BRIGADE¹**

Politodjel
XVI brigade

3 maja 1943?

CENTRALNOM KOMITETU
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,

Pošto je naš rukovodilac Politodjela još uvijek u bolnici, a oboljeli su i ostali članovi Politodjela, nastojaću da vam ja sam podnesem izvještaj o stanju u našoj brigadi i o radu Politodjela od posljednjeg izvještaja do danas. Napominjem samo da smo za veći dio izvještaja spremili materijal zajedno — drugarica Danka, Vjera Zogović i ja (dok je još Danka bila zdrava) i da smo ga prodiskutovali na sastanku.

1. Kad je pisan naš posljednji izvještaj, epidemija tifusa u brigadi tek je otpočela i naša ambulanta, koju smo tada formirali u Ulogu, imala je svega 70 bolesnika. Mi smo u posljednjem izvještaju napomenuli da se bolest svakog dana sve više širi, i zaista — bataljoni su se naglo počeli osipati, svakog dana oboljevalo je po desetak drugova iz pojedinog bataljona. Međutim, stanje našeg saniteta ni izdaleka nije odgovaralo velikom broju bolesnika i velikim potrebama koje su svakog dana bivale sve veće. Brigadni referent saniteta bio je sasvim mlađ i neiskusan — bio je student druge godine — pored toga i sam nesređen, a od Štaba brigade i nas dobijao je vrlo malu pomoć, skoro nikakvu. Čitava ambulanta u Ulogu bila je veoma primitivno organizovana — nije izvršeno klasificiranje bolesnika, bolesnicima se posvećivala slaba pažnja, parenje nije vršeno sistematski i savjesno, ishrana je bila slabija nego u bataljonu koji se tada nalazio pored ambulante. Zatim, ubrzo je obolio i sam referent saniteta i bio prebačen u Centralnu bolnicu — dobio je trbušni i pjegavi tifus.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5427.

Pošto su bataljoni prešli na prostoriju Krbljine—Dobro Polje—Boljanovići, brigadu je masovno zahvatio tifus. U bataljona je ostajalo po deset do trideset ljudi, — čitav komandni kadar, pogotovo niži, prešao je sa skoro cijelim bataljonom u bolnicu. Isprva su bolesnici ostajali u bataljonskim ambulantama, ali Štab brigade i Politodjel uvidjeli su najhitniji zadatak koji se pred njih postavio* — organizovati hitno brigadičnu bolnicu, odnosno ambulantu, učiniti sve da se što prije zaustavi dalje širenje zaraze od tifusa, za što brže ozdravljenje naše brigade. U to vrijeme došao je iz divizije i naš novi referent saniteta Dr Brodarec,² koji je odmah prišao klasifikaciji bolesnika — odijelio tifusne od već preboljelih, sumnjivih i dr. To* nam je pomoglo za organizaciju same bolnice i mi smo, radi lakše i bolje ljekarske kontrole, prebacili bolnicu iz Uloga (koja se već bila popela na 130 bolesnika). Brigadnu ambulantu smjestili smo u dva sela — s. Krbljine i s. Šivolje, dali smo ambulantama dva dobra politkomesara, nastojali da što prije osposobimo i osamostalimo bolničko osoblje, da osiguramo bolesnim drugovima bolju ishranu (što nam je bilo omogućeno "konfiskacijama), organizovali redovno donošenje mlijeka itd. Uglavnom, i Štab i Politodjel, u to vrijeme, bacio je težište svog rada na što bolju organizaciju ambulante — što je i sasvim razumljivo, jer nam se skoro čitava brigada preselila u bolnicu.

Međutim, oko 12 pr. m. obolio nam je i novi referent saniteta, i mi smo opet za neko vrijeme ostali sami na tome poslu. Postepeno je počeo oboljevati i Štab brigade i Politodjel. — Naše brigadne ambulante imale su najviše — ona u s. Šiviljama do 170, a u Krbljinama do 120 bolesnika. Ali, i pored toga, (pošto se zaraza nije mogla odmah ni najčešćim parenjem zaustaviti — ljudi su već bili pod inkubacijom), — bataljonske ambulante su se svakodnevno punile, te je u ambulantu II bataljona bilo 40—50, a I bataljona 30—40 bolesnika. (Treći bataljon nije imao svoje ambulante, jer se nalazio u istom selu gdje je brigadna bolnica). Težilo se tome da u bataljonskim ambulantama budu samo lakši bolesnici, ali to se nije moglo postići jer su svakog dana oboljevali novi drugovi. Naš zamjenik komesara³ je nekoliko puta tražio od referenta saniteta pri Vrhovnom štabu da nam pošalje bar za nekoliko dana jednog Ijekara, koji bi ponovo izvršio podjelu bolesnika, i da nam omogući odašiljanje jednog broja aktivnih tifusara u Centralnu bolnicu. Međutim, Ijekara nismo mogli dobiti i tako smo bili

² Ivo

* Milinko Marojević

sami, sve dok nam Štab divizije nije poslao na tri dana divizijskog Ijekara. On je pregledao sve bolesnike, odijelio aktivna oboljenja i poslao u Centralnu bolnicu još 33 bolesnika (desetak dana prije poslali smo takođe u Centralnu 35 bolesnika), a istovremeno izvršena je podjela i odašiljanje težih bolesnika bataljonskih ambulanti.

Dvadesetog prošlog mjeseca uglavnom se zaustavilo kod nas širenje zaraze, a nekoliko dana iza toga iz ambulante su počeli odlaziti drugovi za svoje jedinice, i — bataljoni su se počeli puniti, iako ti ljudi još uvijek nisu bili toliko zdravi da bi odmah mogli u potpunosti izvršavati svoje dužnosti. Tada je iz naše bolnice otpušteno preko 100 drugova, a svi teški bolesnici (oko 40) prebačeni su u dva maha za Centralnu bolnicu, među kojima se nalaze i članovi Štaba (3) i drugarica Danka. Time je naša ambulanta postala pokretna i sada broji oko 80 bolesnika. — Od Štaba brigade bolovali su komandant,⁴ njegov zamjenik,⁵ komesar⁶ i načelnik Štaba. Od Politodjela — rukovodilac, drugarica Vera Majer i Danka. Komesar brigade se već vratio u Štab, a kroz dan dva očekujemo i druga Bila, referenta saniteta i drugaricu Veru. Međutim, njima će trebati još neko vrijeme dok se oporave. U Centralnoj bolnici nalazi se još izvjestan broj naših kadrova, od kojih su neki tamo i zadržani na bolničarskim i drugim dužnostima. Mi smo tražili sanitetski otsjek da nam pošalje naše drugove, jer smo i tako siromašni s kadrovima.

Broj smrtnih slučajeva u našim ambulantama srazmjerno nije bio velik. Otkad je formirana bolnica u Ulogu do* danas umrlo nam je 16 drugova i to gotovo svi od proliva, a nekolicina poslije transportovanja iz Uloga (iako je transport bio dobro organizovan). Pored toga, u Centralnoj bolnici umro nam je naš bivši referent saniteta i drug Mišo, koji je neko vrijeme vršio kod nas dužnost zamjenika komesara brigade. Drug Mišo je umro nekoliko dana pošto je obolio. Kao što smo već napomenuli, u prvo vrijeme naš rad je sav bio usmjeren na organizaciju bolnice, koji se najprije svodio na osposobljavanje i kontrolu bolničkog osoblja — tako da se, privremeno, Politodjel pretvorio u bolničare i bolničke ekonome, a članovi Štaba u intendante i sl. Kasnije, kad je taj rad već postigao rezultate, i kad su bolesni drugovi polako počeli da ozdravljaju, prešli smo i na druge forme rada u bolnici, tj. na ra^ovor s

* Vojko Hošteter

⁵ Rade Milojević

⁶ Uroš Slijepčević

bolesnim drugovima, na objašnjavanje dnevnih međunarodnih događaja, na tumačenje značaja naših današnjih borbi s četnicima, na kampanju protiv pljačke, razvijanje osjećaja drugarstva, koji je kod njih otupio i dr.

2. Sa postepenim ozdravlјivanjem naših boraca i njihovim postepenim prilivom u bataljone, ponovo je otpočeo i naš rad u četama, koji je, za vrijeme masovne zaraze u brigadi bio zapostavljen. Kao težište rada postavljeno je što brže ozdravljenje i oživljavanje partiske organizacije, a preko toga, razumljivo, i samih bataljona. Gore smo napomenuli da su naši bataljoni brojili i po desetinu, dvije, a najviše tri desetine boraca. Pri takvom stanju oni su slabo mogli da funkcionišu kao operativne jedinice, ali se odonda stanje u tom pogledu u mnogom popravilo, tako da danas imamo

— u I bataljonu 86 boraca,
— u II „ 92
— u III „ 64 „
— u četi za vezu 19 „, iako još brojno stanje ne odgovara udarnoj snazi i **vojnoj sposobnosti** naših- boraca, jer se većina drugova još nije sasvim oporavila od bolesti.

Disciplina¹, koja ni prije nije bila na zavidnoj visini, sada takođe nije zadovoljavajuća. Drugove koji se vraćaju iz bolnica zahvatilo je neko mrtvilo, čini se kao da su svi oglušili i kao da teško primaju naređenja prepostavljenih drugova — ne mogu tako brzo da se otrgnu od bolničke atmosfere i da se priviknu na vojnički život.

Moral je u 'našoj brigadi, povratkom bolesnih drugova u čete, takođe snižen. Mislimo da je tome uzrok — posljedice tifusa, nevojnički život, odvojenost od redovnog političkog rada itd. Možemo napomenuti da je moral kod drugova koji nisu bolovali i kod onih koji su se već oporavili bolji. . .

Drugarstvo se kod naših boraca još nije u potpunosti razvilo. . . Prije zaraze naše brigade drugarstvo se počelo razvijati i produbljavati -između boraca. Ali, poslije bolesti, ljudi su nekako otupjeli i sebično se zatvorili u sebe i u svoje potrebe.

Kako se iz svega vidi, u bataljonima je oslabila i disciplina i moral i drugarstvo, a s tim u vezi — kao i s posledicama bolesti — i borbena sposobnost brigade. Međutim, treba napomenuti da je dobar razlog tome i slab kvalitet našeg komandnog, Političkog, kao i partiskog kadra . . . Sam Štab brigade puštao je da se dešavaju takve anomalije, kao što je npr. da se plašljivi komandir kog ne trpe partizani još i danas drži na svojoj dužnosti, i nije ništa poduzimao da se stvari poprave ili radi-

kalno izmijene, iako je Politodjel na njih duže vremena i često ukazivao.

Mi smo sa svoje strane nastojali i nastojačemo da sve te negativne pojave koje su se i prije pojavljivale, a koje su sada potencirane posljedicama epidemije, što prije likvidiramo. Mislimo da je čitavo to stanje, u kojem se sad nalazi brigada, u procesu preživljavanja, a taj proces mogla bi brigada, sa dobrim nižim kadrovima, brzo prebroditi, ali samo sa dobrim kadrom! Jer, kod partizana koji prezdravljuju već se osjeća pomalo buđenje živosti, pa tako i buđenje svijesti i osjećaja odgovornosti. Njima samo treba jedan jači oslon, jača podrška koja bi dolazila baš od njihovih neposrednih rukovodilaca.

3. Kad je čitavu brigadu zahvatila zaraza od tifusa, ni partijska organizacija nije ostala pošteđena. Obolijevali su i partijci, i u četama je ostajalo po dva člana Partije. Jasno, pri takvom stanju nije moglo biti ni partijskog života'po četama, jer nije bilo ni Partije ni četa. Zamjenik komesara brigade formirao je u tim uslovima bataljonske aktive, s kojima se radilo sve do danas (a sada, pošto već ima uslova za to, otpočeće se ponovo s radom četnih jedinica). Brojno stanje članova Partije po bataljonima je sljedeće:

— I bataljon ima 20 članova i 4 kandidata,
II > 11 12 „ „ 2 „
III » 13 „ „ 5 „
— četa za vezu 2 „ „ 1 „

Ovo je broj zdravih partijaca koji se sada nalaze po bataljonima. Nijedan bataljon nema zdrav bataljonski biro — još uvijek ima po bolnicama dosta četnih sekretara i svi bataljonski. Gotovo u svim jedinicama sastanci se nisu održavali redovno, a kad su se održavali — bili su slabo sadržajni, u diskusiji obično ne učestvuju svi članovi, sastanci nisu nikada takvi da bi na njima svaki član uvijek naučio novo i da bi ga sastanak potstakao na življi i predaniji rad. Na sastancima s bataljonskim aktivima — u vrijeme kad je još svaki bataljon imao kod sebe bataljonsku ambulantu — rad je, s naše strane, postavljen najkonkretnije i prilagođavan gorućim, dnevnim potrebama. Svaki član Partije dobio je određen, konkretni zadatak, u vezi sa sprečavanjem daljeg širenja bolesti, čistoćom i redom u logoru, pravilnom ishranom, intendanturom itd.

U zadnjem izvještaju javili smo vam da se Partija kod nas ne osjeća kao politički rukovodilac. Danas ne možemo govoriti ni o kakvoj promjeni u pozitivnom smislu, možemo samo reći da se i tu stanje pogoršalo — ima slučajeva, koji nisu pojedi-

načni, da se partijci srozavaju ispod nivoa običnog partizana, partijci još uvijek ne shvataju Partiju i svoje dužnosti prema njoj. Za njih — za većinu — Partija se identificira sa sastancima koji se održavaju i neredovno i nepartijski, na kojima se donose, obično, neki krupni zaključci i velike odluke, široke raspodjele navodno po sektorima, dok se zadaci ne rješavaju, ne rješavaju se čak i ne izvršavaju ni najhitniji, svakodnevni zadaci, ne svršavaju se ni najosnovnije sitnice. Partija prelazi preko njih kao preko „sitnih“ stvari i problema, a one se nago-milavaju i slažu i tako stvaraju teškoće ne samo Partiji nego i radu s partizanima. Zato se i teže čiste greške i nepravilnosti kod partizana, jer ih Partija kod sebe, najprije, još nije očistila, pa čak i teško prilazi tome čišćenju. Partija u jedinicama nije ta koja bi prva primijetila i osjetila nepravilnosti, koja bi prva namirisala pljačku, uočila krađu itd. — ona čak nije ni ta koja bi, kad se već greške pojave i uoče, prva reagirala na njih i prva nastojala da se likvidiraju... Zatim, iako je i od Politodjela i od Štaba brigade — zamjenik komesara je uputio i naročito direktivno pismo po tom pitanju — stalno naglašavano da je tifus uzrok padu naše brigade, — ni vojni, ni partijski rukovodioci još uvijek ne uviđaju (ili tek uviđaju po dužnosti) da nije loša ishrana uzrok oboljenju naših boraca. Prema tome, partijski rukovodioci nisu ti koji bi pravilno objasnili i konačno ubijedili partizane što je uzrok njihovom oboljenju, nego se i sami sklizavaju na njihovo mišljenje i tako otežavaju svaki rad u brigadi. Najzad, kod partijaca nije mnogo razvijen osjećaj odgovornosti, niti ikakva partijska kontrola nad radom samih članova Partije, niti pak nad radom ostalih partizana. — Ovakvo stanje važi uglavnom za partijsku organizaciju I bataljona i, naročito, za partorg. II bataljona, dok se za III bataljona to u cijelosti ne može reći. Partijska organizacija tog bataljona je najmlađa i na početku svog osnivanja imala je najmanji broj članova, ali se danas pokazuje kao najzdravija u brigadi i sa relativno najviše partijnosti. Dok je glavna loša osobina Partije u I bataljonu pospanost, nezainteresovanost za događaje i stvari u njihovom krugu i van njih, politička nesigurnost i umrtvijenost, — dotele se na sve to u organizaciji II bataljona nadovezuje i nesavjesnost i izvjesno špekulantstvo. (U tom bataljonu desio se slučaj da politički delegat oduzme jednoj seljanki papiriće koje je ova nosila da proda Štabu bataljona, i svrati je s puta nazad — samo da ne bi došla do Štaba. U toj „akciji“ učestvovala su i još tri partijca — komesar, komandir i zamjenik komesara. Kad je žena ipak stigla u Štab i tražila da joj se plate papirići, komandant je pitao iste dru-

gove za papiriće, oni su stvar zatajili — dok se pretresom nisu kod njih papirići našli! Isti smo slučaj predložili zamjeniku komesara za partijsku komisiju).

Što se tiče **štabske partijske jedinice**, ona je od našeg posljednjeg izvještaja živjela više partijskim životom nego ranije, dok se nije većina Štaba razboljela. Njenom intenzivnijem radu mnogo je doprinio dolazak novog zamjenika komesara brigade, druga Maroja. Međutim, pošto je u zadnje vrijeme žamjenik komesara s intendantom brigade bio sam, ni ta jedinica nije više održavala sastanke. — Ova jedinica živi partizniye od svih *drugih jedinica u našoj brigadi, ali ni ona, u odnosu na svoj sastav i mogućnosti, još uvijek ne radi onako kako bi trebalo.

Sekretar te jedinice, drug Maroje, svojim radom od prvog dana dolaska u ovu brigadu mnogo je koristio čitavoj brigadi i njenom relativno brzom ozdravljenju, i — donekle — zaustavljanju daljeg širenja zaraze, organizaciji poboljšanja ishrane i dr. Svemu tome najviše je pomogla njegova odlučnost i organizaciona vještina. U Štabu brigade manjkao je baš takav čovjek koji bi odluke sprovodio u djelo. Mi smo sami, još od sela Ravnog, davali Štabu neke konkretnе predloge koje je trebalo odmah riješiti. I Štab i ostali drugovi s time su ise redovno, u principu, složili, ali kad je trebalo to sprovesti u život — ostajalo se na odlukama i na principima! U prve dane, dok je Štab bio još zdrav, on je čitav svoj rad i rad Štaba skoncentrisao na problem koji je onda bio najaktuelniji — problem zdravlja naših boraca. Kasnije, kad su se prilike u bolnici sredile i kad je poboljšano zdravstveno stanje partizana, on je ostao sam u Štabu i vršio, uglavnom, štabske poslove, tako da se uslijed objektivnih prilika nije mogao više pozabaviti sa samom Partijom.

Dok je komesar brigade bio zdrav, sam je mnogo radio oko organizacije bolnice i pokazao veliku požrtvovanost i volju na tom poslu, iako se pri tome, pa i u nekim drugim štabskim poslovima, kod njega moglo vidjeti, donekle, gubljenje u sitnicama i neodlučnost. Inače, njegov odnos prema partizanima je topao, brižan i drugarski i primjećuje se da je kod boraca jako omiljen i popularan.

Komandant brigade je, otkad je došao drug Maroje, postao pasivniji — naročito u prvo vrijeme. Kasnije, kad su svi članovi Štaba i Politodjela počeli da rade skoro isključivo sa bolnicom i organizacijom intendanture, on je takođe radio marljivo, samo se u radu pokazao nesamostalan — kao da je stalno očekij-

vao direktive od Maroja. Inače, u odnosu na partizane, je brzoplet, za čas vikne na borce pa onda odmah zapodjene razgovor s njima o nečem sasvim beznačajnom. Uopšte, nema pedagoškog odnosa prema svojim borcima, pa ni, kako smo do sada mogli vidjeti, ni nekog užeg kontakta s njima. Neke vojničke sposobnosti ili nesposobnosti u posljednje vrijeme nije imao prilike da pokaže. — Možemo konstatovati da se jedino kod njega, od svih članova Štaba, osjeća latentno neka tendenca potcjenvanja Politodjela, i—ukoliko se uopšte može govoriti o nekim iole nezdravim odnosima između Štaba i Politodjela, to bi se moglo odnositi samo na njega.

Zamjenik komandanta je za vrijeme od našeg zadnjeg izvještaja bio uglavnom udaljen od nas i od Štaba — duže vremena je bio s III bataljonom u Ulogu. Zatim je išao u konfiskacije pa, najzad, je i obolio. Po njegovom radu i držanju u Ulogu odlučio je Divizijski komitet da se povede partijska istraga. Naime, drug Marko je za vrijeme boravka u Ulogu pokazao narоčiti nemar prema brigadnoj ambulantni, nepravilno je vršio raspodjelu namirnica — suviše se brinuo o svom ličnom snabdijevanju i dr.

Intendant brigade je vrijedan, ali nesreden čovjek. U svom poslu još uvijek ne pokazuje dovoljno organizacije i snalaženja, ni partijnosti. Mislimo da on ne može sasvim zadovoljiti ovako odgovornom poslu.

Referent saniteta bio je kod nas svega nekoliko dana prije bolesti, pa o njemu ne možemo ništa opširnije reći. Znamo samo da je Divizijski komitet i njega predložio na partijsku komisiju, radi nemarnosti i neaktivnosti u radu s bolesnicima VII brigade.

Kad već govorimo o štabskoj jedinici, mislimo da treba spomenuti pomalo nemaran odnos te jedinice, pa i Politodjela u prvo vrijeme, prema načelniku Štaba drugu Brozu, koji nije član Partije. Njemu se uglavnom nije davao neki samostalan posao, on je uvijek primao direktive i uputstva od ostalih članova Štaba (u posljednje vrijeme od druga Maroja), i stalno ih je izvršavao sa tihom strpljivošću i revnošću. Sam Politodjel (iako krnj) na jednom svom sastanku je raspravljao o tom nepravilnom odnosu prema njemu. Poslije tog sastanka mi smo uspostavili s njime bliži i prisniji odnos.

v, Poslije dolaska druga Maroja formirana je iznova prig^{j.} ^{g.} ^{Canova} ka jedinica, s pomalo izmijenjenim sastavom, (ona broji 5. osoK^r ^ vrijeme formirana je takođe i jedinica od bolničkog ^w ja u ambulantni — ona broji svega 3 člana. Sve te tri jedi-

niče, pogotovo ova zadnja, tek su otpočele sa radom i održale su najviše po dva tri sastanka, uključivši tu i sastanak s teoretskim radom. Iz tog razloga se, pogotovo obzirom na to što su ove prve dvije često mijenjale sastav, može o njima vrlo malo govoriti.

Što se tiče **Politodjela**, on je, iako u nepotpunom sastavu, održavao česte, skoro svakodnevne, kraće sastanke, na kojima su donašani konkretni zadaci u vezi sa svakodnevnim radom. Otkad sam se ja vratio iz bolnice, održali smo, drugarica Danka i ja, zajedno s Vjerom Zogović, dva duža radna sastanka. Na jednom od tih sastanaka spremili smo i materijal za ovaj izvještaj.

Drugarica Danka je, prije nego što je oboljela, radila s velikom predanošću i ljubavlju prema bolesnim drugovima, ne prestano je obilazila bolesnike, i brinula o njihovim najsitnjim potrebama, gubeći se i sama u jednostranosti tog posla. Mišljenja smo da je ona i inficirana na radu s bolesnicima. Što se tiče njenog partijskog rada, odnosno rada s Partijom, o tome se sad ne može ništa reći, jer u posljednje vrijeme nije bilo mogućnosti da se vidi na tome poslu. Obzirom na pismo s kojim je bila upućena drugarica Zogović na rad u ovu brigadu (u kojem se insistira da redovno šaljemo izvještaj o njenom radu i razvoju), kao i obzirom na to da u posljednjem izvještaju nije bilo ništa, uglavnom, rečeno o tome, drugarica Danka i ja smo precizirali naše mišljenje o njoj kojeg ovdje donosimo. Otkako je došla u ovu brigadu (za rad po omladinskom sektoru), njen rad se kretao uglavnom po uzlaznoj liniji. Ona pokazuje prilično partijnosti i u svakom poslu vidljivo se osjeća odanost i ljubav prema Partiji; njeno pravilno i drugarsko ophodenje prema borcima i bolesnim drugovima često otskače od mnogih odgovornih drugova, tako da je borci počinju voljeti i cijeniti. Međutim se, prema ljudima koji čine izvjesne zloupotrebe, i suviše zajedljivo ophodi. Njena aktivnost po liniji SKOJA nije mogla doći do izražaja, budući da se gotovo sva omladina nalazila po ambulantama i bolnicama, ali je i ona bila vrlo marljiva na sređivanju ambulante. U zadnje vrijeme, kad drug Maroje iz objektivnih razloga nije mogao posvećivati veću pažnju Partiji u bataljonima, i kad sam od Politodjela bio jedini ja zdrav (rekonvalescent!), sav taj posao na sređivanju partijskih organizacija spao je na mene i Vjeru. Iako s još nedovoljnog organizacionog iskustva, sa još nedovoljne partijske prakse, ona je taj rad vršila prilično dobro — koristeći svojim primjedbama i predlozima ozdravlјivanju poj-

dinih partijskih jedinica. — Na jednom od posljednjih sastanaka politodjela odlučeno je da na našim sastancima prisustvuje i ona, kako bi što više stekla organizacionog iskustva i sigurnosti u radu. Možda smo pri tome organizaciono pogriješili, pa nam javite — mi smo vas, uostalom, pitali za savjet i u prošlom izvještaju.

4. Po radu SKOJA ovog puta vam nažalost ne možemo podnijeti gotovo nikakav izvještaj. Poslije našeg prvog izvještaja tek se otpočelo bolje raditi sa SKOJEM, bila je izvršena [priprema] za brigadno savjetovanje, najprije Brigadnog komiteta pa zatim i čitavog članstva, ali se nije ostvarilo ni jedno ni drugo. Čim je brigada počela da poboljeva — bolnice su najprije punili skojevci. Tako, do prije nekoliko dana, u bataljonima nije bilo više od jednoga, dva, u najboljem slučaju, tri člana. Sada se i u tom pogledu stanje popravilo, vraćanjem prezdravljenih skojevaca. Međutim, dok se sa Partijom prelazi s forme bataljonskih aktiva na rad po četnim jedinicama, SKOJ će tek da otpočne sa formiranjem bataljonskih skojevskih aktiva. Možemo napomenuti samo da je i među drugovima koji su umrli, ili pak među onima što su ostali na putu do Uloga, dobar dio bio članova SKOJA. Sto se tiče skojevskog rukovodstva — sekretar brigadnog SKOJA i sekretar jednog bataljona — nalaze se u Centralnoj bolnici, gdje su zadržane, navodno po naređenju Vrhovnog štaba, kao bolničarke. Drugarica Vjera Majer već se oporavlja i njenim dolaskom, kao i dolaskom skojevaca u jedinice, otpočeće se iznova sa skojevskim radom i u budućem izvještaju, nadamo se, da ćemo vam donijeti pozitivne rezultate tog rada.

5. Iz istih razloga ni kulturno-prosvjetni rad se nije razvijao. Kulturni odbori koji su ranije bili formirani raspali su se i sad se tek formiraju bataljonski kulturni odbori. Ipak, u posljednje vrijeme skoro svakog dana šaljemo bataljonima neki aktuelni politički materijal.

6- Intendantura naše brigade još uvijek nije na zavidnoj visini, ali je od našeg posljednjeg izvještaja znatno napredovala. Gore je već rečeno da intendant još ne može zadovoljiti Povjerenoj mu dužnosti. Njemu je dodijeljen jedan vrijeđan drug za zamjenika, a organizaciji intendanture takođe je mnogo pomogao i drug Maroje, koji je prvih dana posvetio osobitu pažnju intendanturi. Može se reći da se u osamostaljivanju brigadne intendanture dosta uradilo, iako se ona još uvijek ne može smatrati potpuno samostalnom. U vezi s intendanturom može se konstatovati da se sa njenim pobolj-

šanjem poboljšala i organizacija naše ishrane. Naša vojska, uglavnom od 10 pr. m. — kad je otpočeto s konfiskacijama — imala je skoro svakog dana po komadić hljeba, nekad i više, a ambulanti je bio osiguran hljeb svakog dana. Inače, mesa ima dovoljno i za današnje uslove ishrana je dobra, ma da se partizani, pogotovo oni što su bolovali tifus, još uvijek tuže na glad.

7. O brigadnom sanitetu ne možemo govoriti više nego što smo rekli u vezi s bolnicom. Referent saniteta je sve do sada bio bolestan, a i sad je jako slab i neće moći još duže vremena da radi. Nekog drugog stručnog osoblja nemamo, jedino što nam je prije dvije tri nedelje dodijeljena drugarica Kladarin, koja je stručna bolničarka i koja nam je pomogla oko organizacije dijetalne kuhinje u bolnici i dr.

Na kraju, podvlačimo da je sve ovo stanje kaje smo iznijeli u izvještaju, stanje koje je trajalo do danas. Kriza koja je zahvatila našu brigadu prije mjesec dana, prošla je još prije desetak dana, i sad se čitava brigada nalazi u procesu oporavljivanja, kako fizičkog, tako i psihičkog, a iz krize koju je preživljavala izvukla se, iznad očekivanja, brzo i lako. Bataljoni, koji nisu brojali više od desetinu, dvije, danas se mogu već uzimati kao vojne jedinice, (iako, doduše, još nisu sposobni za izvršenje većih zadataka), a svaki dan koji stoji pred nama, biće dan poboljšanja stanja u njima — svakim danom dolaziće novi ljudi iz bolnice, svakim danom prezdravljeni drugovi biće zdraviji i sposobniji borci, savjesniji i odgovorniji partizani. Tako, mislimo da je vrijeme u koje vam pišemo ovaj izvještaj prekretnica za našu brigadu.

Prvo što smo postavili pred nas i što će nam sada biti lakše moguće (naročito s ozdravljenjem ostalih članova Politodjela) jeste — ozdraviti Partiju, uzdignuti njene članove u brigadi do višeg stepena partijnosti, razviti osjećaj odgovornosti i kontrole, učiniti Partiju Partijom. Mi znamo kakav imamo materijal. Znamo čak i kakvog su morala izvjesni naši članovi, ali — uz 'bolji niži partijski kadar — uz jači, svestraniji i fanatični rad, taj materijal mogao bi dobro da se obradi, da se prekuva. Spominjemo — uz bolji partijski kadar! Usput molimo drugove da nam, ako je ikako moguće, pošalju dva rukovodioca za sekretare bataljonskih biroa koji su nam neophodni i nužni (sekretar biroa I bataljona vraća se sad iz divizijske bolnice i treba da odgovara — njegov zamjenik je u bolnici, ali on je sasvim mlad i bez partijskog iskustva; sekretar biroa II bataljona takođe je u bolnici i kad

se vrati mora odgovarati za nepravilan odnos prema partizanima — za tuču svojih boraca i dr.). Znamo da ćemo i stanje u bataljonima moći popraviti jedino na taj način ako popravimo, tj. ako ozdravimo Partiju, ako postignemo to da part-organizacija bude ona koja će prva vidjeti nepravilnosti i koja će prva na njih reagirati, koja će ih prva ispravljati i koja će svojim neumornim radom pokazivati ostalim borcima kakvi treba da budu. Nastojali smo da vam tačno prikažemo stanje u kome se nalazila naša brigada. Vjerovatno da smo učinili neke propuste i da nismo postigli ono što smo željeli. Molimo drugove da nam na te propuste ukažu, kako bi, mogli da ih ispravimo i ubuduće da ih ne ponavljamo.

S drugarskim pozdravom

Za Politodjel
Dušan Kostie

N a p o m e n a

1. Ovaj izvještaj nismo pisali u kontinuitetu — prekidali smo ga maršem — i zato će stići nekoliko dana kasnije nego što je datiran. Za tih nekoliko dana desile su se i izvjesne promjene koje treba spomenuti.

2. U brigadu se vratilo, u dva navrata, iz brigadne ambulante, oko 60 drugova, tako da sad naša ambulanta broji svega 20 drugova. Drugovi koji su pošli u bataljone još nisu savsim zdravi, ali su ipak donekle oporavljeni.

3. Drug Bil, drugarica Vjera Majer i referent saniteta vratili su se iz bolnice. Drug Bil je još dosta slafe i trebaće barem nekoliko dana da se oporavi pa da bi mogao da radi. Drugarica Vjera takođe, iako je ona ipak nešto malo bolje. Referent saniteta još je sasvim slab, i put na konju za njega je jako naporan. On neće za izvjesno vrijeme moći da radi.

BR. 25

**PISMO POLITIČKOG KOMESARA PRVOG BOSANSKOG
NOU KORPUSA OD 4 MAJA 1943 GOD. POLITIČKIM KO-
MESARIMA ČETVRTE I DESETE DIVIZIJE O ZADACIMA
POLITIČKOG RADA U JEDINICAMA¹**

**STAB
I BOSANSKOG NOU KORPUSA
Br. 30
4. V. 1943 g.**

**Prepis
Strogo povjerljivo!**

POLITIČKIM KOMESARIMA IV i X DIVIZIJE

U posljednje vrijeme uslijed pokreta naših brigada na druge terene, a osobito prilikom prelaska brigada preko Vrbasa, događaju se češća deserterstva u manjim ili većim grupama. Ta su deserterstva negdje organizovana, negdje manje organizovana, a negdje su rezultati bježanja pojedinaca. Dezerterstvo je naročito često u politički slabijim jedinicama, koje prije većeg pokreta nijesu na to pripremane, niti im je dovoljno objašnjavana potreba razvijanja naše borbe i ustanka u drugim krajevima, dalje od najbližeg zavičaja. U brigadama koje su organizovane prije 7 do 8 mjeseci, gdje se je mogao učvrstiti autoritet naše komande i proširiti vojnicima vidik, dati široku perspektivu borbe, događaju se danas takve pojave, da pojedini vojnici ili manje grupe, čeznući za svojim krajem; i misleći da ga oni mogu isključivo braniti, žive i bore se u njegovojoj blizini, bježe iz jedinice ako čuju da treba u druge krajeve u borbu.

Politički komesari divizija ovome krupnom pitanju nisu posvetili dovoljno pažnje iako su dovoljno znali da nama prestoje veliki pokreti, da mi ustanak moramo razvijati i dizati baš ondje gdje je on privremeno jenjao, da mi moramo otimati od neprijatelja ekonomski plodna područja i da napokon moramo; usmjeriti svoje snage i svoju djelatnost onamo gdje su još rezervoari ljudstva za mobilizaciju. Osim toga vojnicima nije dovoljno ukazano da je zbijanje naših snaga na ustanim pro-

¹ Prepis originala, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi; Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 14/7, k. 407.

storijama uvijek povoljnije za neprijatelja nego kada mi nje-gove snage razvučemo na širokoj prostoriji i dobijemo veće mogućnosti manevrisanja sa našim snagama. Napokon, nije dovoljno vojnicima se isticala solidarnost u borbi svih naših snaga u zemlji, potreba zajedničkih i koordiniranih udaraca po-neprijatelju i nije se dovoljno učvrstio autoritet i povjerenje u vojno vodstvo, koje već dvije godine pored svih nezgoda i ratnih tereta vodi uspješnu borbu protiv okupatora i njego-vih slugu.

Sve ove činjenice, koje su trebale biti jasne poslije 20 mjeseci borbe svakom našem borcu, i neumorni rad u pravcu takoreći svakidanje pripreme u tome duhu sa strane politič-kog komesara onemogućile bi sve današnje pojave ili bi ih svele na najmanju mjeru.

Obzirom na veliki nedostatak rada naših političkih komesara među vojskom u ovome pravcu, treba odmah gdje god nalazite naše jedinice, makar vojниke, pojačati politički rad i pripremati vojниke na sve ratne tegobe i na dalje pokrete. Pored toga treba povećati budnost protiv špijuna i organizatora bjekstva, koji baš na tome pitanju mogu nanijeti našim jedini-cama teže neprilike. Ovdje treba oštro odvajati špijune i organizatore od politički nezrelih vojnika, osobito novih i mlađih vojnika, kod kojih je ta čežnja za kućom donekle i razumljiva. Protiv te pojave moramo se boriti i tu slabost kod mlađih i novih boraca treba liječiti uspješnim političkim radom, intenzivnim kulturnim životom i sve većom brigom za potrebe baš tih novih vojnika. Naši drugovi pol. komesari moraju biti svjesni da špijuni i organizatori bjekstva baš naj-više nastoje lažnim glasinama da među vojnicima razviju svoju rušilačku djelatnost. Nasuprot tome treba stalno vojni-cima objašnjavati o toku borbe u čitavoj našoj zemlji pa i u njihovom rodnom kraju, nastojeći omogućiti dopisivanje voj-nicima sa svojim porodicama... Komesari divizija treba da ukažu čitavom našem komandnom kadru, da bi u ove dane jebali biti što bliže svojim jedinicama, da dobro poznaju čitav život u svojim jedinicama, starajući se mnogo više nego dosada, ^rana i sanitet [da] budu što organizovaniji i bolji. Češći sa-stanci sa borcima i sa svoje strane pomoći da pravilno shvate današnje događaje i prebrode sve nezgode dovešće do likvi-dacije dezterterstva koje ne samo hrđavo politički djeluje na ostale borce i slabi njihov moral, nego moralno razriva i našu Pozadinu. Osim pojačanog političkog rada i svestrane brige da. ^ poboljša život naše vojske, treba primijeniti sve vojničke

disciplinske mjere i uvesti strogu kontrolu nad svim borcima u jedinicama. Treba obavezno uvesti raporte četa bataljonima, bataljona brigadama.

Pojavu dezterterstva treba žigosati pred čitavom vojskom kao djelo pomaganja našim neprijateljima, kao pojavu kukavičluka i malodušnosti. Prema špijunima i organizatorima bjekstva treba biti nemilosrdan.

Političkim komesarima je dužnost da na svakom mjestu razvijaju duh samopregora i požrtvovanja, duh viteštva i odanosti našoj borbi. Treba danas ukazati vojnicima na preokret u korist antifašističkog bloka... treba vojnicima objasniti solidarnost antifašističkih snaga u svijetu i slivanje po prvi put zajedničkih udaraca saveznika sa udarcima Crvene armije. Istači treba da se u sadašnje dane rata [situacija] nalazi u rukama Saveznika i da treba još nekoliko zajedničkih udaraca pa da se postigne konačna pobjeda i da se uništi okupator. U vezi takve međunarodne situacije i bliske bolje budućnosti treba kod sviju vojnika razviti osjećaj časti i ponosa da su učesnici ove velike bitke koja se približava kraju, svome pobjedonosnom završetku.

Ovaj dopis uputiti komesarima brigada da sami usmeno porade na konferencijama sa komesarima bataljona i četa. Dopis smatrati strogo povjerljivim. Nakon upotrebe uništiti.

Uz drugarski pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Osman² s. r.

³.Karabegović

BR. 10

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
4. MAJA 1943. GOD. ŠTABU PRVE BRIGADE DA UPUTI
PRVI BATALJON U PRAVCU ULOBICI—TRNOVACKO
JEZERO¹**

**ŠTAB I PROLETDIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE**

ŠTABU I PROLETBRIGADE

I jutros se čuje borba (automatsko oruđe, puške, bombe), iako ne mnogo oštra u pravcu Ulobići—Trnovačko Jezero.

Za svaku eventualnost uputite odmah u pravcu vatre vaš I bataljon i po potrebi još jedan bataljon bilo II Dalmatinske bilo VI Bosanske — ako je ova počela da stiže. Ovo naredite u sporazumu sa Pekom² i Ljubom³.

S. F. — S. N.

4. V. — 9,30

**Komand.
Koča⁴**

Jutros nismo imali vezu sa V. Š.⁵

Mi smo u pravcu vatre uputili 2 šestorke sa po 1 puško—mitraljezom.

Br. 479-a

2-VI-43

a. a.

¹ Original pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno—istoriskog instituta pod. reg. br. 19/2, k. 709.

, Dapčevićem

⁴ Vučkovićem

Popović

Vrhovnim štabom

BR. 24

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
OD 4 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVE BRIGADE O SITUACIJI NA SEKTORU DIVIZIJE¹**

**"ŠTAB I PROLETDIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE**

ŠTABU I PROLETBRIGADE

Sada smo primili Milojev² izveštaj. Njegovo mišljenje o potrebi koncentričnog napada slaže se sa gledištem koje smo mi zauzeli juče³.

Pitanje je samo obezbeđenja jednovremenosti. Zbog dalekih i teških veza, sada možemo da predvidimo jedino vreme za sledeći napad, a za ovaj prvi ne ostaje ništa drugo nego da jedinice sa jednog pravca krenu čim čuju borbu na drugom pravcu. Takvo smo naređenje izdali juče Karanoviću⁴ pa ćemo ga sada ponoviti.

Sutrašnji (sledeći) napad počeće u 4,00 časova, bez obzira na promene koje mogu nastati u toku današnjeg dana. Računamo da će dотле bar VI Bosanska da se priključi II Proletbrigadi. Lička⁵ neka izvesti čim VI stigne.

Sa Pekom⁶ i Ljubom⁷ procenite da li na Sreibu⁸ treba uputiti više od jednog bataljona II Dalmatinske. To zavisi i od toga gde se nalaze jedinice IV Proleterske.

S. F. — S. N.

**Komdiv.
Koča**

4. V — 10,00

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 18/1—2, k. 709.

² Miloje Milojević

^a Vidi dok. br. 14 i 15.

¹ Nikola Karanović, komandant Treće krajiške NOU brigade

^r" Vjerovatno se odnosi na jalnu od brigada Sedme NOU divizija.

⁶ Dapčevićem

⁷ Vučkovićem

⁸ Vjerovatno Stabna

BR. 25

**^NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
4 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PRE-
GRUPACIJU SNAGA NA PROSTORIJI FOČA, GORAZDE,
RUDO¹**

STAB
i PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 195
4. V. 1943 god. u 11.30

Na uvid

ŠTABOVIMA:

VI BOSANSKE BRIGADE²
III KRAJIŠKE BRIGADE
III SANDŽAČKE BRIGADE

PRVOJ PROLETERSKOJ BRIGADI

Stab VI Bosanske brigade izvestio je da je neprijatelj³ 3 o. m. oko 10 časova ušao u Ustikolinu i popodne počeo da se prebacuje preko r. Drine na desnu obalu.

Majevička brigada⁴ povukla se je levom obalom uz Drinu.

U vezi sa ovim

NAREĐUEM:

1. — III KRAJIŠKA BRIGADA, u vezi traženja Bosanske brigade,⁵ uputiće Bosansku četu sa prostorije Metaljka—Kovač u sastav njene brigade.

Kao smenu, Štab III Krajiške brigade uputiće jedan svoj bataljon na prostoriju Boljanići—Kovač—Metaljka, sa zadatkom izviđanja i zatvaranja pravca od Rudog i Lima, kao i prostorije oko Zaborka gde se navodno prikupljaju četnici. Dakle, ovaj bataljon štitice bok i pozadinu VI Bosanske brigade, a na slučaj potrebe upotrebije se i kao rezerva na pravcu od Pije-

¹ original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnogistoriskog instituta pod reg. br. 14/4 a, k. 705 A.

² Šesta istočnobosanska NOU brigada

* Vidi dok. br. 153.

* Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada

⁵ Šesta istočnobosanska NOU brigada

valja. Tom bataljonu stavite zadatak čvrsto održavanje veze sa jedinicama i Štabom VI Bosanske brigade.

Bataljon određen za ovaj zadatak uputite odmah, pa i po delovima ako nije uskupan, kako bi prve jedinice mogle što pre izbiti na određenu prostoriju i smeniti četu VI Bosanske brigade.

2. — III SANDZAČKA BRIGADA — u vezi sa prebacivanjem bataljona III Krajiške brigade ka Kovaču —• pomeriće se više u levo. Naime, III Sandžačka brigada prebaciće potrebne snage na prostoriju oko s. Podpeća i brda Rude za pokrivanje te prostorije i boljeg sadejstva sa jedinicama III Krajiške brigade na desnoj obali Čeotine, koje će sada odašiljanjem jednog bataljona biti ovde smanjene. Dejstvom i prolaskom Prve proleterske brigade ka jugu⁶ u veliko će se rasteretiti naše desno krilo prema četnicima,⁷ te će se III Sandžačka brigada svojom glavninom približiti i postaviti tako da može brzo i efikasno sadejstvovati jedinicama III Krajiške brigade u zatvaranju pravca od Pljevalja levom obalom Čeotine.

Štab brigade će najhitnije izvršiti pomeranje snaga u smislu ovog naređenja.

3. — VI BOSANSKA BRIGADA ovim se rasterećuje zadatak prema Rudom, te će sve svoje jedinice upotrebiti na razbijanje neprijatelja koji se prebacuje preko Drine i zatvaranje pravca od Goražda. U koliko je neprijatelj od Goražda neaktiviran ili oslabljen upućivanjem svojih delova ka Ustikolini, to i za zatvaranje pravca od Goražda postaviti manje snage, a glavnu upotrebiti na razbijanje neprijatelja koji nadire ka Foči.

Održavati stalni kontakt sa II Dalmatinskom brigadom* prema Foči i sa njom sadejstvovati.

Štab brigade odmah će nas izvestiti o jačini pojavljenih neprijateljskih, snaga i koje su: Nemci, Talijani ili delovi Goraždanskog garnizona. Izvestiti nas o sadanjoj situaciji, a potom redovno o svakoj promeni.

4. — Očekujemo dolazak III Dalmatinske brigade na sektor oko Meljaka.

5. — Od Štaba Prve proleterske brigade nemamo novih izveštaja. Peko Dapčević⁹ izveštava da su razbijeni četnici na sektoru Šavnik—Nikšić.¹⁰

⁶ Vidi dok. br. 15 i 20.

⁷ Vidi dok. br. 15.

⁸ Druga dalmatinska NOU brigada bila je pod komandom Druge proleterske divizije.

⁹ Komandant Druge proleterske divizije

¹⁰ Vidi dok. br. 27.

6. — U s. Guvnište nalazi se jedno odeljenje teških bolesnika i ranjenika kome smo naredili da se prebaci za Divizisku bolnicu.¹¹

Štab VI Bosanske brigade vodiće o ovom računa i omogućiti im blagovremeno prebacivanje, u slučaju potrebe.

7. — Drug Gojko Krezović¹² još ranije je upućen u Čajniče radi okupljanja i mobilizacije boraca sa tog terena, Štab VI brigade izvestiće nas o rezultatu njegovog rada. Njemu staviti u zadatku da sa mobilisanim ljudstvom vrši obezbeđenje prema ustaškim bandama koje vrše ispadne i pljačke na terenu severno od Goražda, kao i da produži sa mobilisanjem i okupljanjem meštanskih boraca, zadržavajući i novomobilisane na tom zadataku do daljeg naređenja.

8. — Izveštaji od VI Bosanske brigade koji se prenose patrolama susednih jedinica redovno nam pristižu sa zakašnjnjem. Štab III Krajiške brigade narediće jedinicama koje održavaju tu vezu da nam najhitnije šalju svu primljenu: poštu. VI brigada koristiće za hitne izveštaje telefonsku vezu koja treba da je produžena do Kovača. VI brigada nije trebala ostavljati svoje telefone u Ustikolini.

9. — Štab VI brigade izvestiće da li je uništена skela kod Ustikoline, što je svakako trebalo uraditi blagovremeno.

10. — Prilog: Obaveštajni bilteni br. 1 i 2.¹³ Sandžačka brigada prepisaće dobivene biltene i odmah ih uputiti Štabu Prve proleterske brigade.

Prilažu se vesti.

Za VI brigadu prilažu se znaci raspoznavanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomdiv.

Fića

Naštadiv.

Vasa

Komdiv.

Koča

(M. P.)

P. S. Drug Radovan Zogović molio je preko nas da mu posaljemo obećani revolver „parabelum“.

¹¹ Vidi dok. br. 14.

¹² Poginuo 1943 god. u Istočnoj, Bosni kao kapetan NOV Jugoslavije.

¹³ Vidi dok. br. 17.

BR. 45

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 4 MAJA 1943 GOD. VRHOVnom ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O BORBAMA KOD FOČE I ČELEBIĆA¹

STAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
4 maja 1943 god.

VRHOVnom ŠTABU N.O.V. I P.O.J.

Poslije prelaska rijeke Drine² naša divizija bila je raspoređena i to: II Proleterska brigada vršila je usku blokadu fočanske tvrđave. II Dalmatinska brigada držala je položaj južno od Foče, dopunjavala blokadu, kontrolisala Foču na lijevoj obali rijeke Čeotine, dok je jedan njen bataljon bio u Potpeći sa zadatkom osmatranja pravaca od Bukovice. III Sandžačka brigada³ raspoređena je na prostoru Zlatni Bor—Čelebić—Podgaj.

III Sandžačka brigada po prelasku rijeke Drine dobila je zadatak da sa svojim snagama izviđa neprijatelja od pravca Šćepan Polje—Uzlup—Meljak i da zatvori i obezbjeđuje sve pravce neprijateljskog nadiranja ka Foči i rijeci Drini. Ovoj brigadi dodijeljen je i jedan bataljon⁴ II Dalmatinske brigade u s. Potpeć.

S obzirom na blokadu fočanske tvrđave izvršena je koncentracija jačih četničkih snaga od oko 2500 do 3000 srbijanskih i crnogorskih četnika. Sve ove četničke snage bile su pod komandom Pavla Durišića.

Izviđačka služba na sektoru Šćepan Polje—Čelebić kao i obavještajna služba nije bila razvijena, na visini, što je omogućilo neprijatelju da nesmetano izvrši koncentraciju jačih snaga preko rijeke Tare a da o tome Štab Sandžačke brigade nije imao podataka.

Štab ove divizije nije imao nikakvih podataka od Sandžačke brigade da su uslijedile izvjesne promjene na njenom

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 3/1, k. 9 A.

² O forsiranju Drine opširnije vidi u tomu IV, knj. 12, dok. br. 30, 33 i 35.

³ U to vrijeme Treća sandžačka NOU brigada bila je pod komandom Druge proleterske divizije.

⁴ Prvi bataljon

sektoru, a pogotovo padom Čelebića. Prema ovakvoj situaciji Stab divizije donio je odluku 15. IV t. g. da povuče Prvi bataljon II Dalmatinske brigade sa prostora Potpeć, te da izvrši manevar svojih snaga prema novodobivenim direktivama Vrhovnog štaba, s obzirom da se odustalo od otsudnog napada na fočansku tvrđavu.⁵

15 aprila t. g. neprijatelj se je pojavio sa pravca Slatina—Viševina i sa pravca Kunovo—Ječmište.

II bataljon Sandžačke brigade u Čelebiću uslijed nebudnosti bio je iznenaden od neprijatelja te je morao napustiti Čelebić. Ovaj bataljon povukao se do s. Vrbice. Da bi se neprijatelj zadržao poslato je pojačanje od V bataljona, ali ni sa ovim snagama neprijatelj nije zadržan, te je uslijed jačeg pritiska neprijatelja i V bataljon bio prinuđen da se povuče ka s. Vakufu.

Istog dana predveče jedinice Sandžačke brigade bile su na liniji položaja Ilina Glava—Vrbica—Vakuf—Dikanj—Vikoč. Neprijatelj nadire sa jednom kolonom ka Vikoču.

S obzirom da još Štab divizije nema jasnu sliku o jačini neprijatelja prema III Sandžačkoj brigadi, već da se prema njoj nalaze slabije četničke snage, upućen je jedan bataljon⁶ II Dalmatinske brigade kao pojačanje Sandžačkoj brigadi. Prije dolaska ovog bataljona neprijatelj je potisnuo III brigadu na liniju položaja Uzlup*—Zlatni Bor—Jameline—Podgaj i to bez otpora. Prema novom izvještaju Sandžačke brigade da se jače neprijateljske snage kreću u pravcu Zavajit—Bakić—Dragočava, Štab divizije naredio je da se pregrupiše Sandžačka brigada prema glavnom pravcu neprijateljskog napada i da Štab Dalmatinske brigade uputi još jedan bataljon⁷ na raspoloženje Sandžačkoj brigadi.

Štab divizije naredio je Sandžačkoj brigadi ojačanoj sa dva bataljona II Dalmatinske brigade da noću 15 na 16 izvrši protivnapad u cilju protjerivanja neprijatelja. Dva bataljona II Dalmatinske brigade upućena su na pravac Poda—Tvrdatci. Neprijateljski nalet na ove položaje bio je jak ali i odbijen. Pojačanjem neprijatelja I bataljon II Dalmatinske brigade morao ^e je povući na Pleća. S obzirom da protivnapad nije jednovremeno izведен i sa jedinicama Sandžačke brigade, sa kojima nije komandovao Štab, već su se iste povukle, to su se dva baia-

⁵ Opširnije o borbama oko Foče vidi u tomu IV, knj. 12, dok. br. 50 i 57.

* Prvi bataljon

⁷ Vjerovatno Drugi bataljon

ljona II Dalmatinske brigade povukli sa Vijenca na Pleća, jer potiskivanjem III Sandžačke brigade postojala je mogućnost pojave četnika ovim bataljonima u leđa.

Ponovnim izvještajem III Sandžačke brigade da je njihova snaga i suviše malena da zadrži neprijatelja, Štab divizije naredio je da se iz II Proleterske brigade prebace u toku 16. IV dva bataljona⁸ sa komandantom brigade,⁹ koji će pod svoju komandu uzeti i dva bataljona II Dalmatinske brigade.

Istovremeno Štab divizije tražio je radiogramom od Vrhovnog štaba da se odredi jedna brigada I Proleterske divizije sa pravca Kovač—Gradac—Meljak—Čelebić u cilju pojave neprijatelju u leđa i njegovog potpunog uništenja.

U momentu pristizanja bataljona II Proleterske brigade, III Sandžačka brigada napustila je položaj s. Putišići—Jameline—Zlatni Bor do na liniju Kunar—Bučija—Podgorje, ostavljajući pravac Zavajit—Bakić—Dragočava potpuno otvoren.

Uslijed pocijepnosti jedinica na velikom prostoru neprijatelj je ovu slabost Sandžačke brigade iskoristio cijepajući je tako da ova brigada nije bila u stanju primiti borbu ni na jednom položaju, već je bila u neprekidnom otstupanju do na posljednju liniju položaja i to Slabić—Gradina—Pliješ—Debeli Ljutina, dok su jedinice na lijevom sektoru¹⁰ davale uporan otpor neprijatelju i dolazile do borbi prsa u prsa. U međuvremenu Štab divizije naredio je da se prebaci III bataljon II Proleterske brigade sa lijeve obale rijeke Drine, koji je kontrolisao pravac od Ćureva na desnu obalu rijeke Drine u s. Bunovi, kako bi se i ovaj bataljon upotrijebio u opštem protivnapadu 17 na 18 ov. mj., jer se druge snage nijesu smjele dirati iz bojazni da neprijatelj ne pokuša prodor iz fočanske tvrđave.

Neprijateljska avijacija je naročito aktivna i stalno bombarduje, oko 10 aparata, okolne položaje oko Foče.

S obzirom na neprestano otstupanje III Sandžačke brigade naređeno je da se odmah ranjenici premjeste sa prostora s. Bunovi—Ravne Njive na lijevu obalu rijeke Drine a istovremeno izdata je zapovijest za opšti protivnapad noću 17 na 18 u 24 časa.¹¹ Nastupanje desne kolone bilo je u određeno vrijeme prema Pliješu—Slabiću—Zečjem Brdu, gdje je desna kolona uspjela da neprijatelja iznenadi i bombama nanese mu velike

⁸ Četvrti i Drugi bataljon

⁹ Ljubodrag Đurić

¹⁰ Drugi i Četvrti bataljon Druge proleterske i Drugi bataljon Druge dalmatinske brigade

¹¹ Opširnije o ovim borbama vidi u tomu IV, knj. 12, dok. br. 101.

i osjetne gubitke. Neprijatelj je u neredu otstupio ka Podgaju i dalje za Čelebić. Istovremeno uslijedilo je otstupanje neprijatelja i od Zlatnog Bora prema Sćepan Polju i Uzlupu.¹²

Lijeva kolona¹³ nastupala je i pritiskivala neprijatelja pravcem Bakić—Vijenac—Ječmište, obuhvatajući i Vikoč. Obje kolone nastupale su određenim pravcima savlađujući krvavo otpor četnika Idbarskog odreda i jurišnih brigada Pavla Đurišića.

17 na 18 IV t. g. oko 3 časa ujutru VII Kраjiška brigada podišla je sa leđa neprijatelju prema Čelebiću. Prisustvo Krajiške brigade sa leđa i pritisak lijeve i desne kolone sa fronta učinio je da se neprijatelj povuče u paničnom bjekstvu preko Bobova za Kosanicu (Đurišić) a preko Tepaca i Uzlupa za Pivu i Drobnjak.

Na ovom sektoru bile su sljedeće neprijateljske jedinice: tri jurišne vasojevičke brigade, samostalni Idbarski odred, Košačinska, Bjelopoljska, Durmitorska, Pljevaljska i Mileševska "brigada u jačini svega oko 3000 četnika. Neprijatelj je u svom sastavu imao oko 60 do 70 automatskih oružja i tri teška bačača.

Neprijateljski gubici: 250 mrtvih i ranjenih. Ranjenici su prebačeni preko Bobova.

Naši gubici: 48 mrtvih i 38 ranjenih, od kojih veći dio lakše.

Zarobljeno 28 četnika.

Zaplijenjeno 4 laka mitraljeza, 8 p. mitraljeza, 68 pušaka, 50.000 metaka za pušku i mitraljez, 5 do 6000 kila raznih namirnica.

Opšti zaključak:

a) kod desne kolone¹⁴ (III Sandžačka brigada) Štab ove brigade do posljednjeg momenta nije imao ni približno jasnu situaciju na sektoru svoje brigade. Izviđačka služba nije postojala — iznenađenje bataljona u Čelebiću, — jedinice ove brigade raspoređene su nepravilno, te je neprijatelj uspio da odmah probije sistem odbrane, ne dajući mogućnosti ovoj brigadi da da uopšte otpora do Plješa, kao cjelina.

Veza kako unutar jedinica u brigadi tako ni sa susjedom lijevo nije postojala.

Štab brigade bio je razjedinjen. Pojedini članovi Štaba brigade nalazili su se kod bataljona, tako da Štab — sva četiri

¹³ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 105.

¹⁴ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 101.

" Isto

člana Štaba su se nalazila na raznim položajima često puta bez veze ...

Stab divizije, ocjenjujući situaciju kao i raspoloženje specijalno kod komandanta brigade, istog je pozvao i oštro ga opomenuo na njegovo rukovodjenje i držanje. Tada je komandantu brigade predao i zapovijest¹⁵ za opšti napad, prema kojoj [jel cijelokupna brigada morala biti prikupljena, Stab objedinjen i tada su borci osjetili se sigurniji i izvršili u potpunosti zadatak, dajući maksimalne napore i ne štedeći žrtve.

S. F. — S. N.

Politkomesar
Mitar

Načelnik
Vukotić

Komandant
Peko

(M. P.)

BR. 27

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 4 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O UNIŠTENJU NEPRIJATELJSKIH JEDINICA NA PROSTORIJI SURDUP—JAVORAK¹

¹⁶ Vidi tom IV, knj. 12. dok. br. 101.

¹ Objavljen u tomu III, knj. 5, dok. br. 13.

BR. 45

IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA KOMANDANTA DRUGE PROLETERSKE BRIGADE OD 5 MAJA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O POKRETU TREĆEG I PETOG BATALJONA PREMA FOCI¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Ova dva bataljona² idu prema Foči u s. Kruščica. Još ne znam zadatak. Na Zlatnom Boru je bojna komora, tamo ima i municije 2-3 brdske topove koje ne možemo goniti.

Lune³

Primljeno 5-V-43 0820

Pavle

(Tranzitirala III div.)

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3—9, k. 731.

² Odnosi se na Treći i Peti bataljon.

³ Nairodnji heroj Miodrag Milovanović. Poginuo 1944 god. kod sela Uzsića.

BR. 45

**NAREĐENJE ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD
5 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BATALJONA ZA SMO-
TRU I UPUĆIVANJE BORACA U NOVOFORMIRANI POD-
GRMECKI NOP ODRED¹**

**ŠTAB
VI KRAJIŠKE N. O. PARTIZANSKE
UDARNE BRIGADE**
Br. služb.
Dne 5. V. 1943 god.
u 8 sati

ŠTABU I BATALJONA VI KNOU BRIGADE

Položaj

U vezi vašeg dopisa od 4. V. u 17 i 30 sati² odgovaramo vam sljedeće. Zadatak koji je dobila naša I. četa, kojega smo u zadnjem dopisu označili, tj. rezervacija suhih šljiva u selu Okreću kao i ostalih artikala koje smo već naveli, to odmah izdajte na-ređenje još u toku dana da ga izvrši.³

Ostale dvije čete nalaziće se na logorovanju s tim što će isturati patrole na istom terenu gdje se nalaze.

Sutra 6 maja pripremite cijeli bataljon na najpogodnijem mjestu u nekoj šumi za smotru. Smotri će prisustvovati komandant i politički komesar brigade.

Spiskove ljudstva koje ostaje u brigadi kao i onoga koje će uputiti na raspoloženje Štabu odreda⁴ potrebno je još danas srediti, a drugovi koji će biti određeni za odred već 7 o. m. biće upućeni u Majkić Japru i stavljeni istom odredu na ras položenje.

Potrebno je da još danas uputite tri drugarice za potrebe bolnice koju mislimo osposobiti u najskorije vrijeme.

Za postolje od teškog mitraljeza obratite se u selo Slanac, tamo je XII brigada ostavila jedno postolje koje možete uzeti.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 10—10, k. 774.

² Pomenutim izvještajem Redakcija ne raspolaže.

³ Vidi dok. br. 30.

⁴ Vjerovatno se odnosi na Podgrmečki NOP odred. Vidi dok. br. 30.'

Nastojte da sa borcima i sa narodom izvršite proslavu 6. maja Đurđevdana. U koliko imate pripremljen program, izvedite ga pred narodom i vojskom. U vezi toga što će se 6. održati i smotra, treba u duhu tradicija izvršiti uranak i na uranku proslaviti Durđevdan. Smotra treba da bude u 9 do 10 sati, po završetku durđevdanskog uranka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
Baja⁵

Komandant
Koca®

BR. 30

NAREĐENJE ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 5. MAJA 1943. GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA O RASPO- REDU I ZADACIMA BATALJONA NA SEKTORU POD- GRMEČA¹

STAB
VI KNOU BRIGADE
Br. službeno
Dne 5. V. 1943 god.
Položaj

ŠTABU I, II, III I IV BATALJONA

Položaj

U vezi formiranja Podgrmeokog odreda kao i zadataka naše brigade naređuje se i to:

Prvi bataljon ostaće na terenu Lipnik, Podvidača, Lukavice, :\$ tim što će voditi strogo računa po pitanju šverca, koji je u zadnje vrijeme uzeo maha. Naročito muslimanska sela Okreč, **Cirkići**, itd. s tim što će biti nemilosrdan prema takvima i oduzimati sve u korist Narodno-oslobodilačke vojske. Šestog **o. m.**

⁵ **Dmitar Bajalica**
⁶ **Uroš Bogunović**

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 6—8, k. 774.

isti bataljon će pripremiti se za smotru o kojoj je dobio poseban dopis. Daljne zadatke dobiće na smotri.

Kontrolisati cestu za vrijeme svoga bavljenja Sanski Most—Palanka² i to patrolama, u koliko bi neprijatelj probao istom krenuti, vodite strogo računa da vas ne bi iznenadio. Također slati patrole prema Staroj Rijeci, Starom Majdanu i Ljubiji. Održavati vezu sa snagama IV bataljona, koji ima zadatak da manevriše na terenu Budimlić Japra, Miška Glava, Radomirovac, Volar.

Drugi bataljon. Ostaje i dalje na tom terenu, s tim što će kontrolisati cestu [Bos.] Krupa—[Bos.] Petrovac i Krupa—Sanski Most. Postavljati zasjede i ispitati mogućnost napada na neprijateljska utvrđenja Vojevac, Gor. Suvaja. U koliko su neprijateljske snage male, vršiti likvidaciju svojim bataljonom, a ako je potrebno uputićemo još jedan bataljon. Izvijestite nas odmah o stanju tih garnizona. Šaljite patrole u pravcima [Vranjska] Mosura, M. Radić, V. Radić sa zadatkom hapšenja petokolonaških elemenata kao i špijuna koji mnogo ometaju rad naših pozadinskih vlasti kao i civilnog stanovništva. Iste sprovoditi Štabu brigade.

Treći bataljon. Manevrisaće na terenu koji mu je na zadnjem savjetovanju dat, s tim da kontroliše i da pravi zasjede na cesti Bos. Novi—(Bos.) Krupa, kao i postavljanje zasjeda i hvatanje neprijateljskih patrola koje su u zadnje vrijeme vrlo aktivne na terenima Rakani, Čore, Veliki i Mali Badić. Strogo voditi računa da zasjede budu na vrijeme postavljene, konspirativnost zasjeda, kao i o špijunaži od strane neprijatelja. Ne mojte dozvoliti da se ponovi onaj slučaj kao na Tihotini, gdje je neprijatelj iskoristio neopreznost naših patrola. Prema obaveštenjima njemačke patrole prave zasjede svakodnevno na terenu Čađavice i Rakana.

Četvrti bataljon. Izvršiće svoj manevr, s tim što će uhvatiti vezu sa pretsjednikom N.O.O. iz Volara, koji će ga upoznati sa hapšenjem ustaša koji su preobučeni u civil a nalaze se u Ljubiji, koji još i sada vrše pritisak i teror i onemogućavaju rad naših ljudi. Bandu hapsiti i sprovoditi Štabu brigade, u koliko se budu opirali, iste na licu mjesta likvidirati. Ispitajte preko veza snage neprijatelja u Hambarinama, Rasavcima, Rudniku Ljubiji, Čarakovu, Briševu, Koprivni, Oštrog Luci, Staroj Rijeci, Starom Majdanu i o tome nas odmah obavijestite.

" Lušci Palanka

Štabovi bataljona će 7 o. mj, sve ljudstvo koje je određeno za Štab odreda uputiti sa spiskovima u Majkić Japru kod crkve najkasnije do 9 sati. Borci koji su određeni za odred nosiće sa sobom svu svoju spremu sa kojom su zaduženi, također navedite u spisku za svakog pojedinog sposobnosti drugova kojim bi se mogla dodijeliti odgovarajuća funkcija.

Upoznati sve jedinice ove brigade sa slučajem dezterstva grupice iz IV bataljona koje se desilo na Hrgaru. Potrebno je pojačati budnost, kontrolu, disciplinu, kako štabovi bataljona tako i komande četa. Ovaj slučaj neka bude opomena da ne bi u buduće dešavale se slične stvari, na što ćemo uzimati na strogu odgovornost štabove bataljona i komande četa i kažnjavati.

Ponovno skrećemo pažnju svim bataljonima da vode računa 0 švercu kao i o kretanju civila na neoslobodenu teritoriju kao 1 obratno. Taj saobraćaj je vrlo živ. Ofanziva koja je sada uslijedila na ovaj teren pokazuje da je neprijatelj taktički nastupao, s tim što je pljačkao stoku a davao izvjesnim ljudima nešto novca i pozvao ih da im ostatak isplati u Sanskom Mostu. Nesmijemo se zavaravati nastupom neprijatelja i objašnjavati civilnom stanovništvu namjere neprijatelja da tim postupkom Zadobije povjerenje našeg naroda pa da poslije može da sproveđe svoje zločinačke namjere. Budite nemilosrdni prema osobama koje hoće na svaki način da saobraćaju gore i dole. Oduzimajte sve stvari bez ikakove milosti kao i u selima gdje je šverc uzeo maha, tj. razmjena soli, duvana, itd. za naše žito. Imajmo u vidu da neprijatelj hoće pod svaku cijenu da nas ekonomski uništi time što bi nam uzeo žito.

Sutra zajedno sa narodom na terenima gdje se nalazite izvršite punu proslavu Đurđevdana u zajednici sa narodom, održite bataljonske priredbe, okupite narod i nastojte da proslava dobije što svečaniji karakter. Koristite posljednje vijesti koje imate, iznesite kratko stanje u našoj zemlji i podignite vjeru narodu u našu skoru pobjedu (Đurđev-danak hajdučki sastanak) i pozovite sve u borbu. Potrebno je na zborovima istaknuti nove metode neprijatelja u ovim ofanzivama, pozivanje u gradove, davanje izvjesne pomoći za opljačkanu stoku, ostavljanje ljudi na miru, isplaćivanje familijama čiji se muškarci nalaze u njemačkom ropstvu, sve s ciljem da bi privukli narod za sebe i jednog dana kad im to bude najpogodnije sve to pokupili i odveli u logore ili na rad da bi oslabili otpor naroda. Potrebno je skrenuti pažnju narodu po pitanju špijunaže i načina na koji to neprijatelj vrsi. Sve ovo treba vrlo oštro postaviti na zborovima.

Ako se odmah povežete sa pozadinskim vlastima, zborovi će biti vrlo uspješni. Osigurajte mjesto zborova. Izvijestite o proslavi.

Nastavite i dalje prikupljanje sposobnog ljudstva za vojsku na cijeloj teritoriji Podgrmeča i isto raspoređujte prema njihovim sposobnostima.

Pošto smo već često puta naglašavali o samoinicijativnosti štabova bataljona, koja se stvarno osjeća kod nas, to je potrebno da štabovi otstrane sve što ne valja i da nastoje [na] ispitivanju mogućnosti nekih manjih akcija, postavljanju zasjeda, hvatanju neprijateljskih patrola itd. i spremanju bataljona da budu što pokretniji kao i ofanzivni; to ćemo postići sa nekim manjim uspješnim akcijama koje će povratiti moral našim borcima, koji [je] u zadnje vrijeme opao.

Cete koje su formirane za vrijeme ofanzive, a nalaze se u blizini naših bataljona, potrebno je da im bataljoni izdaju naredenje i da ih upute sa ljudstvom koje je određeno za Štab odreda u Majkić Japru. One moraju biti 7 o. mj. do 9 sati kod crkve u Majkić Japri.

Vodite računa da se naredbe članova Štaba brigade prouče i sprovode u djelo a ne da budu samo formalnost, što se praktikovalo od ranije.

Svim borcima, komandirima, političkim komesarima želimo <da što bolje proslave sutrašnji dan.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
Baja

Komandant
Roca

BR. 31

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 6 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O AKCIJAMA IZVEDENIM U MJESECU APRILU¹

STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 199
6-V-1943

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE — „OP. O.”²

— Izveštaj o akcijama u mesecu aprilu 1943 godine —

Početkom ovog meseca pod komandom Štaba ove divizije bile su samo dve brigade: Prva proleterska i VII Krajiška brigada.

III Sandžačka brigada ušla je u sastav južne grupe³ pod komandom Štaba II divizije.

III Krajiška brigada sve do 6-IV bila je prema Kalinoviku i tek 8-IV, dolaskom prema Ustikolini, ušla je u naš sastav.

P R E L A Z   D R I N E

Zadatak

Najpre Prva proleterska, a potom VII Krajiška i — kad stigne — III Krajiška brigada, kao severna grupa pod komandom ovog Štaba imaju preći Drinu na najzgodnijem mestu oko Ustikoline i potom: razbiti i rasterati četničke snage na desnoj obali Drine, severno i južno od Foče, izolovati neprijateljski garnizon u Foči.⁴

Ovaj zadatak postavljen je u sklopu opštih operacija na desnoj obali Drine i ka Foči u kojima je

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 4/1, k. 9 A.

² Operativni otsjek

³ Odnosи се на Drugu proletersku diviziju. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 22.

⁴ Opširnije vidi u tomu IV, knj. 12, dok. br. 32.

učestvovala i južna grupa na sektoru uzvodno od Foče.

Postupak

VII Krajiška brigada postavljena je za zatvaranje pravca od Goražda i Foče, a Prva proleterska brigada imala je da izvrši potrebne pripreme, a potom i prebacivanje preko Drine na najpodesnijem prostoru oko Ustikoline. Po prelasku Drine, Prva proleterska brigada imala je da stvori mostobran i omogući prebacivanje ostalih naših snaga.

Za prelaz reke nije bilo nikakvih sredstava niti materijala pripremljenog za njihovu izgradnju. U samoj Ustikolini nalazio se je jedan splav na žici, no on je bio odvučen ka neprijatelju na desnu obalu. Pod zaštitom jake vatre automatskih i teških oruđa uspelo je jednom borcu koji je preplivao reku da ugrabi taj splav. Međutim, žica je bila slučajem oštećena jednim puščanim pogotkom, te točak skele nije mogao da pređe čvor koji se stvorio na sredini žice. Sa oskudnim sredstvima otpočelo se je sa izgradnjom splavova, koja je završena 7-IV. Sada je trebalo preneti splavove do mesta prelaza pod jakom vatrom svih neprijateljskih oruđa iz rovova koje je neprijatelj poseo neposredno na suprotnoj obali reke. Ovaj rad je bio vrlo težak i zahtevao je veliki broj ljudi za nošenje splavova. Rešeno je da se sa prebacivanjem otpočne u prvi sumrak 8-IV, s težnjom da se prvo naše odelenje prebaci preko reke pre nego što neprijatelj počinje sa zaposedanjem svojih prvih rovova, a ujedno da bi iskoristili sumrak za nepričeno prebacivanje. Ovoga dana na prostoru Miljevina—Ustikolina pristizala je III Krajiška brigada, koja je dobila naređenje da se pripremi za prebacivanje odmah posle Prve brigade kao i da svojim teškim oruđima — po potrebi — potpomaže prebacivanje Prve brigade.

8-IV u 19 h neprijatelj je otpočeo da se spušta za posedanje prvih rovova. Pomoću sandoline uspelo je jednom našem p. mitraljescu⁵ da prvi dođe do rovova iz kojih je otvorio vatru na neprijatelja koji je ka njima dolazio. Uporedo sa sandolinom otpočelo

⁵ Ante Raštegorac

je prebacivanje dobrovoljačke udarne grupe, sastavljene u glavnom od p. mitraljezaca. No, prebacivanje je išlo veoma sporo, splavovi su održavali samo mali broj ljudi, a delom se i potapali; skela — koja je u međuvremenu opravljena — posle prvog prebacivanja ponova je onesposobljena vatrom iz bacača. Da bi se zaista obezbedilo prebacivanje i stvorio najpotrebniji mostobran trebalo je ovladati sa uzvišenjem Krčino Brdo. Sa 50 prebačenih dobrovoljaca dato je potrebno bočno obezbeđanje i preduzet napad na Krčino Brdo, koje je bilo posednuto od 600 Italijana-alpinaca. Posle četiri uzastopna juriša neprijatelj je izbačen iz utvrđenja i naši su ovladali tim položajem. Međutim, četnici su uspeli da potisnu naša mala bočna obezbeđenja i tako izbjiju za leđa prebačenim delovima. Junačkim poduhvatom komandanata⁶ I i II bataljona i njihovih 13 boraca četnici su ručnim bombama naterani u bekstvo. Ovim su četničke snage u jačini od oko 1500 ljudi bile paralisanе. To je omogućilo da se naše male snage na Krčinom Brdu održe i odbiju četiri uzastopna juriša alpinaca. Postupnim prebacivanjem, naše snage na Krčinom Brdu narasle su na oko 100 boraca, koji su u 4 časa 9. IV uspele da nateraju Italijane u panično-bekstvo prema njihovom sledećem položaju — Kapak. Ovoga dana oko podne prebacili su se na desnu obalu Drine svi borački delovi Prve brigade, te je posle podne otpočeto prebacivanje III Krajiške brigade. Posle prebacivanja, III Krajiška brigada imala je zadatak da delom snaga bočno sadejstvuje Prvoj proleterskoj brigadi a drugim delom da hvata vezu sa jedinicama južne grupe i, ukoliko one nisu izbile, da zatvori pravac Foča—Ifsar.⁷

Noću 9—10 aprila Prva brigada u četiri uzastopna napada na Kapak zauzimala je prve položaje, koje je morala ubrzo zbog jake vatre napuštati. Koncentracija vatre je bila potpuna i vrlo jaka iz svih neprijateljskih oruđa. Tek u 4 h ujutru, 10 aprila, osvojen je Kapak posle nekoliko novih juriša.

⁶ Savo Burić i Božo Božović

⁷ Opširnije o forsiranju Drine vidi u tomu IV, knj. 12, dok. br. 41 i 42.

Kako je na prostor između Ustikoline i Goražda pristigla VI⁸ i Majevička brigada,⁹ naredili smo da se i naša VII brigada prebaci preko Drine, za šta smo odmah tražili i naknadno dobili i odobrenje od Vrhovnog štaba.

Razvojem i tokom borbi Prve brigade uvideli smo da glavne neprijateljske snage nisu u Foči, već da su one u jačini od oko 4000 — postavljene na utvrđenim uzastopnim položajima od Ifsara pa sve do najistaknutije tačke — Goli Vrh. Jedino su te snage bile ofanzivne i oko njih su bile skupljene četničke snage — brigade Bosanskog korpusa. Razbijanjem ovih snaga najpovoljnije se rešava pitanje Foče i stvaraju povoljne perspektive za rešavanje situacije oko Čajniča, i — što je vrlo važno — za razbijanje četnika.

Tadanje direktive za dalji razvoj operacija bile su: manjim snagama postaviti se prema neprijatelju u cilju izolovanja Fočanskog garnizona, a glavninom — u zajednici sa južnom grupom — likvidirati taj garnizon.

Zbog gore izloženih uočenih okolnosti, predložili smo Vrhovnom štabu da sve snage orijentisemo na pravcu Čajniča. Odobreno nam je da na tom pravcu upotrebimo dve brigade, a jedna — VII Krajiska brigada — da u sadejstvu sa južnom grupom, steže obruč ka Foči.

Ocena

Zadatak prelaza Drine izvršen je sa uspehom. Prva proleterska brigada shvatila je značaj ovog zadatka i izvela ga sa puno umešnosti, požrtvovanosti i herojstva. Zalaganje svih štabova i svih boraca je za svaku pohvalu. Na ovom zadatku naročito su se istakli rukovodioci i borci I i II bataljona.

Pojavili su se nedostaci u prvim tehničkim pripremama i izvođenjima prebacivanja, koji su brzo otklonjeni, a pojavili su se kao posledica izvođenja, po prvi put zadatka ovakve prirode.

⁸ Šesta istočnobosanska NOU brigada. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 48.
⁹ Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 48.

GOLI VRH — IFSAR — CAJNICE

Zadatak

Gonjenje neprijatelja ka Čajniču sa glavnim snagama, a sa jednom brigadom zatvaranje i sticanje obruča oko Foče, zajedno sa južnom grupom.

Postupak

VII Kраjiška brigada, koja je 10-IV padom mraka otpočela prebacivanje, dobila je zadatak ka Foči.

Ostale dve brigade upravljene su na sektor prema Čajniču, i to: Prva proleterska brigada imala je da dejstvuje frontalno prema grebenu Goli Vrh—Hunka—Ifsar, a obuhvatno na pojedine otseke ovog pravca svojom levokrilnom grupom. III Kраjiška brigada dobila je zadatak da bočnim obuhvatom pravcem Raskršće—Vršeljak—Hunka razbije neprijatelja u dubini i što pre izbjije na Ifsar goneći neprijatelja. Samo manje snage — do pristizanja VII Kраjiške brigade — imala je da ostavi III Kраjiška brigada radi veze sa delovima južne grupe oko Han Sohe i zatvaranja tog pravca ako neprijatelj od Foče preduzme otstupanje.

Operacije po ovom planu imale su otpočeti noću 10—11 aprila. Napad je otpočeo tačno u određeno vreme i po predviđenom planu.¹⁰ Jedinice Prve brigade napale su na Goli Vrh sa svih strana, sem sa puta kojim je neprijatelj zbog toga mogao jedino otstupiti. Međutim, uspešnim izvršenjem zadatka od strane jedinica III Kраjiške brigade — koje su po likvidaciji Raskršća i Banjače izbile na Hunku — i taj jedini pravac otstupanja neprijatelja sa Golog Vrha bio je ugrožen. Napad Prve brigade na Goli Vrh nije uspeo: položaj je za neprijatelja bio dobar i jako utvrđen, branjen jakom vatrom — naročito pravim zidom od ručnih bombi — velikog broja alpinaca. Međutim manevar III Kраjiške brigade imao je veliki uspeh: neprijatelj je iznenađen, Italijani su neorganizovano pobegli ka Ifsaru, četnici čak do Čajniča i dobrim delom dezertirali, — snage na Golom Vrhu bile su otsečene. Stvorile su se po-

¹⁰ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 56 i 63.

voljne perspektive da se potpuno dotuku neprijateljske snage: trebalo je da III Krajiška brigada sa svim snagama produži svoj manevar, kako je to planom bilo predviđeno.

No, uspeh ovog dela operacije nije iskorišćen: III Krajiška brigada nije bila čaik ni glavninom orijentisana ka ovom zadatku koji joj je postavljen kao glavni. Po izbijanju na liniju Raskršće—Vršeljak—Hunka, III Krajiška brigada nije na ovim položajima izvela svoju glavninu, čak i 2 bataljona koji su ovladali ovim vrlo važnim sektorom nisu u toku dana, 11-IV, ostala na terenu već se jedan, skoro sa svim snagama, povratio radi ishrane i odmora. Ostala dva bataljona inače su bila i suviše udaljena da bi se upotrebila na tom glavnom zadatku u cilju proširenja operacija i daljeg izvođenja predviđenog plana. Stab III brigade nije uočio važnost operacija i u njoj naročitu i odlučujuću ulogu svoje brigade. Zbog ovoga se i desilo da su bataljoni napuštali položaje od presudne važnosti, a da drugi bataljoni nisu privедeni za blagovremeno učešće u operacijama.

III Krajiška brigada ne samo što nije gonila razbijenog neprijatelja, već je sa njime potpuno izgubila svaki kontakt. Ovo je omogućilo neprijatelju da se posle nekoliko sati sredi i organizuje izvlačenje snaga opkoljenih na Golom Vrhu. Dakle, toga dana 11-IV oko podne neprijatelj je nekontrolisanim međuterenom sa jačim snagama preko Hunke izbio na Goli Vrh, prihvatio opkoljenu posadu i sa njom otstupio ka Ifsaru i dalje. Ovom prilikom neprijatelj je iznenadio jedan bataljon III Krajiške brigade koji je bio ostavljen na prostoru Raskršće—Vršeljak—Hunka: U to vreme bila je velika magla, borba se vodila na bliskom otstojanju i prsa u prsa. Taj II bataljon III brigade bio je nekoliko puta u tesnom obruču daleko nadmoćnijih snaga, ali je uvek uspevao da se probije nanoseći neprijatelju teške gubitke.

Otstupanje — izvlačenje neprijatelja sa Golog Vrha odmah je primećeno i od bataljona I brigade koji su učestvovali u tučenju neprijateljskih kolona, a potom ih gonili ka Ifsaru. Neprijatelj je imao velike žrtve u ljudstvu i materijalu. Samo u ovoj ak-

ciji primećeno je na terenu preko 100 italijanskih leševa. Između ostalog velikog plena u oružju, municiji, spremi, hrani i drugom, — zaplenjeno je: 4 brdska topa i delovi druga dva, 9 radio stanica. Neprijatelj je u paničnom bekstvu otstupao.

Prema ranije predviđenom planu, I Prolet, brigada imala je jednim delom da izbije prema Gorazdu u visini Kozare, a drugim delom da bočnim dejstvom prema Ifsaru učestvuje i razbijanju i gonjenju neprijatelja. III Krajiška brigada trebala je sa svim snagama da što pre izbije na Ifsar i nastavi eнергијично gonjenje neprijatelja. Međutim III Krajiška brigada ponova je zastala i još pre Ifsara izgubila kontakt sa neprijateljem. Neprijatelj je napustio i Ifsar i tamo su stigle jedinice Prve brigade predveče ovog dana — 11. IV.

Ovim je neprijatelju omogućeno da se izvuče bez i još težih žrtava u ljudstvu i u materijalu koje bi u protivnom imao u ogromnom broju.

Sutradan, 12-IV, sa prostorije Slatina—Ifsar preduzet je pokret ka liniji Kozara—Čajniče—Metaljka i naredena likvidacija Čajniča u toku noći 11—12.IV. U ovome je učestvovala i VII Krajiška brigada, koja nam je tada data za ovaj zadatak.

Jedinice su bez borbe izbile na liniju Kozara—Čajniče—Metaljka, pošto je neprijatelj ovoga dana već u zoru i poslednjim delovima otstupio ka Pljevljima.

Ocena

Zadatak razbijanja neprijatelja na ovoj prostoriji — izvršen je, ali nije postignut onaj uspeh za koji su bili stvoreni svi uslovi da je bilo više istrajnosti u radu i razumevanja i snalaženja u situaciji od strane Štaba III Krajiške brigade, koji je u dva najotsudnija momenta imao svoje jedinice daleko od svakog kontakta sa neprijateljem. Jedino je ovo omogućilo: 1— da se opkoljeni neprijatelj na Golom Vrhu na onakav način izvuče; 2— da razbijeni neprijatelj izbegne mnogo veće uništenje u ljudstvu i materijalu; i 3— da organizuje jednim delom izvlačenje, a drugim delom uništenje ogromnih kolичina materijala i spreme u Čajniču. Rad boraca bio je na visini.

U vremenu od 13 do 15 aprila naše brigade ostale su na prostoru Kozara—Čajniče—Slatina—Metaljka—Kovač sa zadatkom zatvaranja pravca prema Goroždu i Pljevljima, prodiranja i izviđanja ka Pljevljima; razbijanja četničkih bandi na okolnom terenu; izviđanja i obezbeđenja prema Rudom i Limu i prikupljanja materijala i formiranja ibrdskog diviziona od zaplenjenih topova.¹¹

15-IV uveče VII Krajiška brigada upućena je preko Međiaka za sadejstvo sa Sandžačkom brigadom i Drugom divizijom u razbijanju četnika koji su preko Čelebića nadirali ka Foči. Ostale dve brigade preuzele su navedeni opšti zadatak divizije.

17-IV izjutra i III Krajiška brigada upućena je preko Vikoča za sadejstvo sa Drugom divizijom i našim tamošnjim brigadama u razbijanju četnika oko Čelebića i Zavajita. Od 20-IV III Krajiška brigada postavlja se prema Pljevljima na prostoriji Hoćevina—Brvenica—Glisnica—Boljanići, a III Sandžačka preuzima pokret ka Maoču.

21 i 22. IV 400 vojnika Vražje divizije¹² vršili su ispadne od Goražda u pravcu Čajniča. Jedinice Prve brigade oba puta su razbile neprijatelja nanoseći mu teške gubitke, posle čega je neprijatelj vršio samo manje ispadne u cilju uz nemiravanja.

U ovakvom rasporedu divizija je ostala do kraja meseca. Jakić¹³ je vodio uspešne borbe sa četnicima i 30-IV izbio na Kovren.¹⁴

Istoga dana VI Bosanska brigada otpočela je smenjivati Prvu proletersku brigadu, kojoj je naređeno da kreće preko Šahovića na prostor Siga—Lepešnica—Ravna Rijeka.¹⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA STAB
Načelnik
Vaso

¹¹ Vidi dok. br. 16.

¹² 369 divizija

¹³ Narodni heroj Velimir Jakić, komandant Treće sandžačke NOU brigade. Umro 1949 godine.

¹⁴ i ¹⁵ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 111.

BR. 45

IZVJEŠTAJ POLITODJELA SEDME KRAJIŠKE NOU BRI-GADE OD 6 MAJA 1943 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O STANJU U PARTIJSKOJ I SKOJEVSKOJ ORGANIZACIJI¹

POLITODJEL
VII KNOU BRIGADE I PROL. DIVIZIJE
6 maja 1943 g.

Izvještaj za mjesec april

CENTRALNOM KOMITETU KOM. PARTIJE JUGOSLAVIJE

Od prošlog izvještaja do danas bilo je dosta znatnih izmjena u životu i stanju part. organizacije i brigade kao cjeline. Momenati koji su najviše uticali na ove promjene bili su u glavnom ovi: neprijateljska ofanziva i odvajanje naše brigade sa terena Krajine, dolazak u kontakt sa proleterskim brigadama i zadaci pred kojima se našla naša brigada, zatim dolazak izvjesnog broja kadrova iz proleterskih brigada za popunu naše brigade.

Brojno stanje brigade, kako boračkog tako i neboračkog ljudstva, sada iznosi 763. Od toga broja partijaca 145, kandidata 58, skojevaca 211. Jedan broj boraca ove brigade izbačen je Iz stroja bilo kroz borbe koje je vodila naša brigada ili uslijed pojave bolesti koja se u zadnje vrijeme uveliko bila pojavila.

Organizaciono pitanje: U našoj brigadi u svim jedinicama postoje partijske čelije, koje žive i rade. Partijnost kod članova partijske organizacije u odnosu na prijašnje stanje u mnogome se podigla. To se ogleda u povećanom osjećanju odgovornosti pred Partijom, naročito u ličnom držanju svakog partijca, koje je na zadovoljavajućoj visini. Istina, naši partijci u radu ne odgovaraju potpuno svojim partijskim dužnostima, što ne izlazi toliko zbog neosjećanja odgovornosti **koliko zbog** njihovog nesnalazeњa na poslu, umješnosti i elastičnosti u radu. To se postiglo, prvo, putem konkretnog ukazivanja na greške i pozivanjem na odgovornost pred Partijom, tako da partijci danas prilično shvataju značaj partijske kritike, samokritike i partijske discipline. Drugo, putem pojačanog teoretskog rada, naročito u III bataljonu. Teoretski rad nije još u

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5521.

punom zamahu, ali se pravilno razvija obzirom da sada imamo ljudi koji mogu da pomognu. Za teoretsko izdizanje part. organizacije u našoj brigadi nije postojao jedinstven plan obzirom na to što part. organizacije po pojedinim bataljonima ne stoje ina istom stepenu teoretske izgradnje. Uglavnom prorađivala se „Istorijska SKPB“, „Proleter“, „Ekonomski razvitak društva“, „Teorija Partije“, sve su to prerađivali kako bataljonski komiteti tako i partiskske jedinice zajedno sa kandidatima. Pojedine od tih tema su obnavljane i produbljivane. Rezultati teoretskog rada su se prilično osjetili, što se ogleda u izdizanju autoriteta članova Partije, učestvovanju u diskusijama na pojedinim četnim konferencijama, u boljem poznavanju ljudi, uočavanju njihovih grešaka i slabosti i ako ne još u dovoljnoj mjeri. Naročito se još ogleda nedovoljna snalažljivost partijaca u radu sa kandidatima. Tu se baš osjeća najslabiji partiskski rad. Ne znaju partijci, odnosno ne raspolažu još sa potrebnim znanjem, da se približe kandidatima, da uoče njihove slabosti, da postave odgovarajući kriterijum za prijem u Partiju. Tako da ima poneki slučaj da su pojedini drugovi već nekoliko mjeseci kandidati.

U glavnom može se reći da je part. organizacija u našoj brigadi prilično oživjela i napredovala i da sa uspjehom rješava probleme i zadatke koji se pojavljuju i pred nju postavljaju. U tom pogledu jedan dobar dio rada su na sebe ponijeli novodošli drugovi, s jedne strane što su se aktivno i svestrano angažovali na posao, a s druge strane što su se sami partijci i ostali rukovodiovi trgnuli iz svoje uobičajene učmalosti.

Partija je tako razvila i još dublje i svestranije proširila rad po svim sektorima.

Po vojničkom sektoru: Po ovom sektoru pred Partijom su stajala nekolika važna problema, čijem je rješavanju trebalo ozbiljno pristupiti. Ti problemi su bili: razvijanje discipline u vojsci i to samosvjesne discipline, podizanje autoriteta nižim vojnim rukovodiocima, komandirima a naročito vodnicima i desetarima, i obučavanje naše vojske vojnim vještinama a naročito u borbenoj disciplini, gdje su naši borci još prilično nevješti i neiskusni.

Disciplina u našoj brigadi se pravilno podiže a što je najglavnije drugovi sve više dolaze svijesti o potrebi čvrste discipline u našoj vojsci. To se postiže ne samo kroz vojnički nego uporedno i kroz politički rad.

Autoritet naših nižih vojnih rukovodilaca, naročito vodnika i desetara, do skora je bio vrlo slab, tako da se oni nisu u

svojim jedinicama skoro ni osjećali. I ti tom pogledu se stanje popravilo te se može reći da će vojni rukovodioci odgovoriti svojim zadacima.

Što se tiče vojne obuke, tu postoji plan kojega sastavlja Štab brigade i koji se sprovodi u život kroz bataljone. Održavaju se posebni časovi sa vojnim rukovodicima u interesu njihovog što bržeg izdizanja. Komandanti bataljona održavaju časove sa komandirima četa, vodnicima i desetarima ili pak posebno sa komandirima. Uopšte, u zadnje vrijeme se po ovom sektoru najviše uradilo.

Po političkom sektoru: Politička svijest u našoj brigadi se prilično izdigla u odnosu na ranije stanje. Sve-one osnovne političke slabosti koje je posjedovala ova brigada, kao **na pr.** pitanje pljačke, odnosa prema narodu, promjena terena, pitanje drugarstva, bratstva, odnosa prema četnicima itd. više se ne pojavljuju. Zapaženo je da je držanje boraca ove brigade prema narodu Sandžaka i Crne Gore bilo na zavidnoj visini. Ove političke slabosti su liječene neposrednim radom Partije i SKOJA i putem četnih radnih konferencija.

Što se tiče opštepolitičkog izdizanja naše brigade i tu se koraknulo naprijed i ako ne mnogo. Kroz ovo vrijeme uslijedila je jedna konferencija političkih komesara obje brigade i zamjenika političkih komesara bataljona u prisustvu političkog komesara I Proleterske divizije,² gdje se diskutovalo po političkim problemima ove brigade i opštepolitičkog rada. Tu je donesen plan rada u tom pogledu. Između ostalog da se prerade sljedeće teme: „O Versaju, versajskoj Jugoslaviji”, „Bratstvo naroda SSSR”, „Ekonomski razvitak društva”. U prvom redu ove teme su predviđene za učeće časove političkih rukovodilaca gdje se oni lično uče i pripremaju za uspješnije prenošenje tih tema na svoje čete. Pokazalo se da je to dobar put za izdizanje političkih kadrova.

Po kulturno-prosvjetnom sektoru: Ovaj sektor po svim svojim granama do skora nije bio zastavljen. Ranije se kao najhitnije i najvažnije postavilo likvidacija nepismenosti koje je u našoj brigadi bilo u veliko zastupljeno, a zatim formiranje horova. Ove dvije sekcije kulturno-prosvjetnog rada i dalje su ostale u brigadi kao aktuelne, tako da je nepismenost u brzom likvidiranju, dok su horovi uspjeli da savladaju lijep broj najaktuelnijih pjesama iz partizanskog života i partizanskog ratovanja. No u zadnje vrijeme po ovom sektoru pošlo se krupnim koracima naprijed. Na ime, po svim bataljonima

² Narodni heroj Filip Kljajić

postoje bataljonski kulturni odbori a po četama četni, koji su u mnogome oživjeli i forsilali ovaj sektor rada. Tako postoje bataljonske diletantske sekcije za kulturne priredbe. I već se uspjelo da se jedna takva priredba održi po svim bataljonima — povodom proslave Prvog maja. Ipak se da zapaziti da se ovdje najslabije stoji, da je nedostatak češćih kulturnih priredbi donekle glavni razlog sporog izdizanja brigada u kulturnom pogledu a s tim u vezi razvijanje drugarstva i jedinstva vojske u našoj brigadi kao cjelini. Kulturno-prosvjetna sekcija u I bataljonu održala je i jedno kulturno-prosvjetno predavanje: „O postanku zemlje", koje je vrlo uspjelo i zainteresovalo borce. I u ostalim bataljonima se takva predavanja pripremaju. Još se pripremaju teme: „Kulturno-prosvjetne prilike u Bosni i Hercegovini" i „Postanak vrsta".

Kulturno-prosvjetni odbori u III i IV bataljonu su već izdali i svoje bataljonske listove a u I bataljonu je u pripremanju. Saradnja u tim listovima se za sada svodi na uski krug saradnika, ali se ipak da naslutiti da će se ta saradnja u buduće proširiti. Listovi tretiraju probleme po svim sektorima. Tako je dopisništvo u našoj brigadi postavljeno kao posebna sekcija kulturno-prosvjetnog sektora.

Brigadni list je u pripremanju.

Rad po SKOJU: Rad po ovom sektoru još uvijek ne zadovoljava obzirom na slabosti i mladost Brigadnog i bataljonskih komiteta SKOJA. I ako su na sastanku Brigadnog komiteta prenesene direktive C.K. SKOJA, prerađene i prodiskutovane i saobrazno njima postavljen plan rada i zadaci SKOJA, ipak SKOJ u našoj brigadi nije još uspio da se snađe po svim pitanjima. Dok je s jedne strane kod skojevaca porasla odgovornost za svoje dužnosti u vojsci, disciplina i komunistička svijest, s druge strane još uvijek ne shvaćaju značaj i metode masovnog omladinskog rada (prilažemo vam pismo³ Brigadnog komiteta SKOJA naše brigade upućeno C. K. SKOJA).

Rad na terenu: Rad po ovom sektoru se počeo pravilno shvaćati i on se razvija, i ako ne u onolikoj mjeri koliko bi stvarno trebalo. Održane su nekolike konferencije sa manjim brojem seljaka. Razlog ovom usporenom radu leži u tome što se naša brigada po svojim zadacima uvijek nalazila u neposrednom kontaktu sa neprijateljem i što seljaci zbog blizine neprijateljskih položaja nerado dolaze na konferencije. Rad se više svodi na pojedinačne razgovore sa seljacima i u tom pogledu naši borci pravilno politički djeluju.

³ Redakcija ne raspolaže pornenutim pismom.

Rad sa drugaricama: Aktivni i planski rad sa drugaricama -sve do u zadnje vrijeme je bio skoro potpuno zanemaren. •Obzirom da u našoj brigadi ima lijep broj drugarica, to se u zadnje vrijeme radu sa drugaricama posvjećuje više pažnje. Tako se rad, značaj toga rada i pravilnog odnosa sa drugaricama proveo i kroz Partiju.

S drugarskim pozdravom

S. F. — S. N.

- 1) Milisav Raičević
- 2) Dušanka Kovačević
- 3) Dušan Dozet

BR. 33

IZVJEŠTAJ ŠTABA MAJEVICKE NOU BRIGADE OD 6 MAJA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA POD- RUČJU FOČA, KALINOVIK¹

9 časova

STAB
MAJEVICKE NOU. BRIGADE
6 maj 1943 g.
P o l o ž a j

ČLANU VRHOVNOG ŠTABA
drugu Veljku²

Neprijateljska kolona³ jačine 800—1.000 vojnika, 5 o. mj. je došla u Foču od pravca Orahovica preko Kotke. Greškom našeg Štaba 2 bataljona naši bataljoni su se bili povukli preko Bi- strice. Istoga dana bataljoni su dobili naređenje da zaposjednu ponovo prijašnje položaje Gradac (k. 909)—Javor 999—Radača —Gradačke Stijene. U toku jučerašnjeg dana neprijatelj je zauzeo i Gradačke Stijene i izašao sa tenkovima ispod položaja Gradac—Javor.

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojno- istoriskog instituta pod reg. br. 5/1, k. 9 A.

² Pavle Ilić
³ Vidi dok. br. 153 i 158.

postoje bataljonski kulturni odbori a po četama četni, koji su u mnogome oživjeli i forsirali ovaj sektor rada. Tako postoje bataljonske diletantske sekcije za kulturne priredbe. I već se uspjelo da se jedna takva priredba održi po svim bataljonima — povodom proslave Prvog maja. Ipak se da zapaziti da se ovdje najslabije stoji, da je nedostatak češćih kulturnih priredbi donekle glavni razlog sporog izdizanja brigada u kulturnom pogledu a s tim u vezi razvijanje drugarstva i jedinstva vojske u našoj brigadi kao cjelini. Kulturno-prosvjetna sekcija u I bataljonu održala je i jedno kulturno-prosvjetno predavanje: „0 postanku zemlje“, koje je vrlo uspjelo i zainteresovalo borce. I u ostalim bataljonima se takva predavanja pripremaju. Još se pripremaju teme: „Kulturne prosvjetne prilike u Bosni i Hercegovini“ i „Postanak vrsta“.

Kulturno-prosvjetni odbori u III i IV bataljonu su već izdali i svoje bataljonske listove a u I bataljonu je u pripremanju. Saradnja u tim listovima se za sada svodi na uski krug saradnika, ali se ipak da naslutiti da će se ta saradnja u buduće proširiti. Listovi tretiraju probleme po svim sektorma. Tako je dopisništvo u našoj brigadi postavljeno kao posebna sekcija kulturno-prosvjetnog sektora.

Brigadni list je u pripremanju.

Rad po SKOJU: Rad po ovom sektoru još uvijek ne zadovoljava obzirom na slabosti i mladost Brigadnog i bataljonskih komiteta SKOJA. I ako su na sastanku Brigadnog komiteta prenesene direktive C.K. SKOJA, prerađene i prodiskutovane i saobrazno njima postavljen plan rada i zadaci SKOJA, ipak SKOJ u našoj brigadi nije još uspio da se snađe po svim pitanjima. Dok je s jedne strane kod skojevaca porasla odgovornost za svoje dužnosti u vojsci, disciplina i komunistička svijest, s druge strane još uvijek ne shvaćaju značaj i metode masovnog omladinskog rada (prilažemo vam pismo³ Brigadnog komiteta SKOJA naše brigade upućeno C. K. SKOJA).

Rad na terenu: Rad po ovom sektoru se počeo pravilno shvaćati i on se razvija, i ako ne u onolikoj mjeri koliko bi stvarno trebalo. Održane su nekolike konferencije sa manjim brojem seljaka. Razlog ovom usporenom radu leži u tome što se naša brigada po svojim zadacima uvijek nalazila u neposrednom kontaktu sa neprijateljem i što seljaci zbog blizine neprijateljskih položaja nerado dolaze na konferencije. Rad se više svodi na pojedinačne razgovore sa seljacima i u tom pogledu naši borci pravilno politički djeluju.

³ Redakcija ne raspolaze pomenutim pismom.

Rad sa drugaricama: Aktivni i planski rad sa drugaricama sve do u zadnje vrijeme je bio skoro potpuno zanemaren. Obzirom da u našoj brigadi ima lijep broj drugarica, to se u zadnje vrijeme radu sa drugaricama posvjećuje više pažnje. Tako se rad, značaj toga rada i pravilnog odnosa sa drugaricama proveo i kroz Partiju.

S drugarskim pozdravom

S. F. — S. N.

- 1) Milisav Raičević
- 2) Dušanka Kovačević
- 3) Dušan Dozet

BR. 33

IZVJEŠTAJ ŠTABA MAJEVIČKE NOU BRIGADE OD 6 MAJA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA POD- RUČJU FOČA, KALINOVIK¹

9 časova

STAB
MAJEVIČKE N.O.U. BRIGADE
6 maj 1943 g.
Položaj

ČLANU VRHOVNOG ŠTABA
drugu Veljku²

Neprijateljska kolona³ jačine 800—1.000 vojnika, 5 o. mj. je došla u Foču od pravca Orahovica preko Kotke. Greškom našeg Štaba 2 bataljona naši bataljoni su se bili povukli preko Bi- strice. Istoga dana bataljoni su dobili naređenje da zaposjednu ponovo prijašnje položaje Gradac (k. 909)—Javor 999—Radača —Gradačke Stijene. U toku jučerašnjeg dana neprijatelj je zauzeo i Gradačke Stijene i izašao sa tenkovima ispod položaja Gradac— Javor.

¹ Original, pisan na mašini, čirilicom, nalazi se u arhivi Vojno- istoriskog instituta pod reg. br. 5/1, k. 9 A.

² Pavle Ilić

* Vidi dok. br. 153 i 158.

Primio sam izvještaj preko našeg 4 bataljona da dođem do Tebe odmah u s. Brod. U Brod sam dolazio 5 o. mj. u 21 čas, međutim Tebe nije bilo tamo.

Pošto je neprijatelj prilično jak i nemoguće mi je dati efikasan otpor na drumu Foča—Kalinovnik, mi smo odlučili da naše bataljone pomjerimo na prostoriju južno od rijeke Bistrice na liniju: Đeđevo—Kmur i Rmurica. Naši bataljoni na toj prostoriji se već nalaze.

Ukoliko sam nužno potreban da do tebe dođem, obavijesti me preko našeg 4 bataljona, tačno mjesto gdje da se sastanemo, kao i približno vrijeme.

Šaljem ti sekciju Sarajevo koju, molim te, o d m a h povrati preko našeg 4 bataljona kad ti ne bude potrebna, tj. čim uzmeš podatke.

Na sjevernoj strani rijeke Bistrice, na položajima prema drumu Foča—Kalinovnik, ostavili smo izviđačko odjeljenje u jačini od jedne čete.

O našem pomjeranju bataljona obavijestili smo i Štab XVI brigade⁴. Četa našeg 3 bataljona nalazi se na nekom položaju koga si Ti odredio.

U noći između 4 i 5 maja iz jedne čete 3 bataljona dezerteriralo je 20 boraca zajedno sa komandirom i njegovim zamjenikom, sa dva puškomitrailjeza.⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Pol. komesar
Mirko Pilipović⁶

Komandant
Kosorić Pero

1) P. S.

Ukoliko ne budeš imao vremena da se sastaneš sa mnom, pošalji nam naređenje o daljim našim zadacima. Ukoliko znaš situaciju s one strane Drine, takođe nas obavijesti.

Pošto je naša brigada brojno slaba, i vrlo je zamenjena, potrebno bi bilo da hitno uputiš naređenje našem

* Sedme NOU divizije

⁶ Ovu grupu sačinjavali su uglavnom novodošli borci kod kojih je preovladavala težnja za povratkom na svoj teren. Svi, sem jednoga, po dolasku u svoj kraj priključili su se Majevičkom partizanskom odredu.

⁶ Narodni heroj Mirko Pilipović, politički komesar Petnaeste majevičke brigade, Aprila 1944 god. uhvaćen kao ranjenik od Nijemaca na Majevici i strijeljan.

1 bataljonu koji se sada, vjerovatno, nalazi u sastav-u VI brigade, da dode u sastav naše brigade. Ovo je naš najbolji i brojno najjači bataljon.

2) P. S.

Zamorenost naše brigade je vrlo velika, što naši [borci] go[li i bosni] su zaista mogli lako izdržati. Oko 3 d[ana] i noći [nisu] spavali i jeli, što je za njih mnogo. Sem toga istrošili su [za] ta 3 dana dosta municije. I zbog; toga donekle [moralni smo] ih povući na d[esnu] obalu Bistrice.

Pozdrav
Vukašin⁷

BR. 34

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 7.
MAJA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PREGRU-
PACIJU SNAGA NA PROSTORIJI PLJEVLJA, BIJELO'
POLJE, PRIJEPOLJE¹**

STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 200
7-V — 18,30

ŠTABOVIMA: PRVE PROLETERSKE BRIGADE
III SANDŽAČKE BRIGADE
III KRAJIŠKE BRIGADE
VI BOSANSKE BRIGADE
III DALMATINSKE BRIGADE
VII KRAJIŠKE BRIGADE

Podaci o neprijatelju:

Pljevlja: 4 o. m. stiglo je sedam kamiona Nemaca koji su došli da ispituju Pljevaljsko Polje, gde misle graditi aerodrom. Govori se da će preduzeti bombardovanje na našem terenu i sada

⁷ Vukašin Subotić, načelnik Štaba

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 4/2, k. 709.

prikupljaju podatke o ciljevima. Četnici koji su **bili u s. Zidovićima** pošli su severno od Pljevalja u **s. Čemerno**.

Bijelo Polje: Zarobljeni kapetan Nikić² izjavio je da se **u** ovom garnizonu nalazi i jedan puk iz sastava italijanske divizije³ koja je u Beranama.

Foča—Goražde: Italijanske jedinice, ustaše i delovi Vražje divizije uspeli su da prođu do Foče, odakle se izvukao i evakuisao do tada opkoljeni italijanski garnizon. U Foči je ostalo oko 1.000 ustaša.

U smislu novodobivenih direktiva od Vrhovnog štaba

NAREĐUJEMO:

1. — III KRAJIŠKA BRIGADA odmah će krenuti pravcem Kosanica—Krupice—Barice—Burenj—s. Lepenac i izbiti na liniju: Ravna Rijeka—Lepešnica—s. Siga, s tim da zauzme most na Limu kod sela Kisilici i prekine vezu Bijelo Polje—Berane. Svojim desnim krilom vršiti izviđanje i obezbeđenje ka Mojkovcu.

Pokret izvršiti ne čekajući bataljon koji je do sada bio na prostoriji Metaljka—Kovač, njemu izdati potrebno naređenje za samostalni pokret istim pravcem.

Sa ovom brigadom poći će i naš Brdski divizion, kome će potrebno naređenje za pokret i ostalo izdati **Stab** III Krajiške brigade.

2. — PRVA PROLETERSKA BRIGADA izbiće i postaviti se na prostoriju Pape—Orahovica, severozapadno od Bijelog Polja, sa zadatkom da preseče komunikaciju Brodarevo—Bijelo Polje.

U koliko je po ranijem naređenju⁴ ova brigada već izbila na liniji Lepešnica—Ravna Rijeka i ovladala mostom na Limu kod s. Kisilici, — onda na toj prostoriji i za držanje oslobođenog mosta ostaviti potrebne snage do dolaska III Krajiške brigade, koja će ih tada sменiti i preuzeti taj sektor.

Stab Prve proleterske brigade ostaviće u Sahovićima vezu sa svim potrebnim obaveštenjima za Stab III Krajiške brigade.

² Bajo Nikić, komandant Drinskog četničkog korpusa. Vidi dok.
br. 51.

³ „Venezia“

⁴ Vidi dok. br. 2 i 20.

3. — III SANDŽAČKA BRIGADA postaviće se na prostoriju Mijajlovica—Jabuka, sa zadatkom da preseče vezu između Pljevalja i Prijepolja i onemogući neprijatelju saobraćaj ovim pravcem. Sa ove prostorije krstariti okolnim terenom i prema pljevljima, a naročito prema severu u pravcu s. Bučje i s. Babine—Toči.

Na prostoriji Korijen—Mataruge ostaviti jedan bataljon sa zadatkom da kontroliše taj teren, zatvara pravac ka Kovrenu, nastavi sa započetom mobilizacijom i da održava stalnu vezu sa desnokrilnim jedinicama III Dalmatinske brigade.

Ova brigada nastaviće sa postavljanjem narodne vlasti i mobilizacijom ljudstva na što široj prostoriji, naravno prema objektivnim uslovima za to.

4. — III DALMATINSKA BRIGADA pomeriće svoje snage u desno, postavljajući glavninu na levoj obali Čeotine, a manji deo snaga na desnoj obali na prostoriji G. Brvenica—Glisnica—Boljanići—Krće. Zadatak ove brigade je zatvaranje pravaca od' Pljevalja obema stranama Čeotine. Imati u vidu da je — zbog smeštaja delova Centralne bolnice — najosetljiviji pravac koji izvodi ka Meljaku i Čelebiću, te za njegovb zatvaranje — po potrebi — angažovati sve snage.

Predlažemo ovakav raspored:

— Tri bataljona na prostoriji: D. Brvenica—Hoćevina—Kruševa—Podpeće; u Podpeće svakako postaviti jedan bataljon za zatvaranje pravca ka Kosanici, za održavanje veze sa levokrilnim bataljonom Sandžačke brigade i za bočni udar u slučaju da neprijatelj pokuša prodror ka Meljaku. Bataljon određen za s. Podpeće uputiti sutra zorom.

Ostala dva bataljona: na desnoj obali Čeotine na prostoriji koja [je] već označena.

Bataljon ove brigade koji je, po ranijem naređenju, upućen za prostoriju Kovač—Metaljka odmah pozvati i postaviti ga u sklopu novog zadatka brigade. Sektor Kovač—Metaljka preuzeće prema ovom naređenju VI Bosanska brigada.

5. — VI BOSANSKA BRIGADA ostaće na dosadanjem sektoru zatvarajući pravac od Goražda i posedujući i čuvajući desnu obalu Drine od Ustikoline do Goražda. Sa II Dalmatin- skom brigadom prema Foči održavati vezu i po potrebi sadejstvovati.

Za obezbeđenje i izviđanje prema Rudom i Limu, Štab "VI brigade odmah će uputiti potrebne delove na Metaljku.

6. — Štabovi brigada narediće svima jedinicama koje kontrolišu ceste da na ovima postave što više prepreka i da ih dobro zapreče i poruše. Rušenja i zaprečavanja vršiti na mestima koja se mogu efikasno tući. Ovaj posao stalno produbljivati i proširivati, a za radove — po potrebi — koristiti i meštane.

7. — Hirurška ekipa kretaće se sa Štabom III Krajiške brigade, koji će je o tome obavestiti i narediti joj potrebno.

8. — Diviziska bolnica 8 o. m. otpočeće sa pokretom od Vrbe preko Kosanice ka s. Barice. Zbog priličnog broja težih bolesnika, pokret bolnice neće se završiti za tri do četiri dana.

9. — Obzirom na obaveštenja o pretstajećem bombardovanju svi štabovi narediće najstrožiju konspiraciju naših smerstaja i kretanja i preduzeti sve mere za suzbijanje neprijateljske špijunaže.

10. — VEZA:

Između VI Bosanske i III Dalmatinske na Kovaču.

Između III Dalmatinske i III Sandžačke u Maoču.

Između Sandžačke i Prve proleterske i III Krajiške u Šahoviće.

Na određenim mestima veze susedne jedinice imaju obično a svakodnevno slati svoja odeljenja ili patrole za vezu.

Štab ove divizije krenuće sutra za Maoču, a odatle na sektor Prve proleterske i III Krajiške brigade. Za vreme našeg pokreta izveštaje slati preko Maoča, a potom preko Šahovića.

11. — VI Bosanska brigada otpočeće sa MOBILIZACIJOM SRBA⁵, za borbu protiv ustaša. Na ovoj bazi moguća je široka mobilizacija obzirom na ustaški prođor do Foče i njihovo za-državanje u Foči, koju su preuzeли od Italijana.

Gojko Krezović dat vam je da bi preko njega vršili mobilizaciju na tom terenu gde je on prošle godine bio komandant odreda. No, vi u pogledu mobilizacije radite prema sadanjim prilikama, upotrebljavajući za to sredstva i ljudе koji su najpogodniji.

12. — Ovaj Štab — obzirom da se i suviše udaljuje od ovog sektora — od sada neće moći rukovoditi sa VI Bosanskom

⁶ Odnesi se na srpski živalj ovog područja.

i III Dalmatinskom brigadom. Ove dve brigade radiće samostalno u duhu ovog naredenja, održavajući vezu između sebe i sa susednim jedinicama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Polkomdiv.
Fića

Naštadiv.
Vasa

Br. 458
S-V-1943

Izdata naredba u smislu
gornjeg svima bataljonima.
U arhivu

K-nt

BR. 35

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
7 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU ZABLJAKA I ŠAV-
NIKA¹**

II div. 7/V

Četnici potisnuti. Naše jedinice vrše gonjenje neprijatelja. Svi pravci ka **Zabljaku** i Šavniku obezbijedeni. Blažo² došao iz Albanije. U Metohiji i Albaniji stalne akcije. U plijenu sa Javorka³ nalazi se i 5 radio stanica starijeg tipa.

Mitar

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi "Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 29/16, k. 14 A.

² Jovanović

^a Vidi dok. br. 10.

BR. 45

**PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE BRIGADE
ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O AKCIJAMA IZ-
VEDENIM U VREMENU OD 15 APRILA DO 1 MAJA 1943:
GODINE¹**

**STAB
I PROLETBRIGADE**
Br. — 454
7 maj 1943

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

Izvještaj komandanta bri-
gade² o akcijama I Prolet-
brigade od 15 aprila do
1 maja 43 g.

ZADATAK:

NAREĐENJE³ Štaba divizije o kontrolisanju sektora
Goražde—Rudo—Pljevlja, sa posebnim zadatkom za-
tvaranja pravca od Goražda.

POSTUPAK:

Za izvršenje gornjeg zadatka imali smo sljedeći raspored
naših jedinica: tri bataljona na sektoru Goražda, obuhvatajući
Goražde polulučno počev od Paljike, preko Potkozare do Tre-
beškog Brda. Jedan bataljon je služio kao opšta rezerva sa
zadatkom krstarenja po terenu između Lima i Drine. Peti
bataljon je držao sektor Metaljka—Kovač sa zadatkom zatva-
ranja pravca od Pljevalja i održavanja veze sa ostalim jedini-
cama naše divizije. U ovakvom rasporedu bivalo je izvjesnih
promjena pomjeranjem pojedinih jedinica sa gornjih položaja,
ali sektor i zadatak je ostao uglavnom isti. Na čitavom sektoru
sve do 19 aprila bilo je bez promjene. To vrijeme iskoristili
smo za organizaciono sređivanje jedinica, za odmor ljudstva,

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi
Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 50/1, k. 707.

² Danilo Lekić

* Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 72.

kao i na aktivnom vojničkom radu. Obrazovali smo vodove za vezu, oživjeli smo ranije organizovane protivavionske ekipe, izvršili smo smotre jedinica itd. 19 aprila naš bataljon⁴ sa sekta Metaljka—Kovač, pošto je saznao da se razbijene četničke bande prikupljaju u s. Glisnici, izvršio je pokret u tom pravcu i poslije manje borbe uspio da razbijje bande i da ih protjera prema Pljevljima. Jačina neprijatelja bila je do 300 četnika, sa komandantom brigade Jovanom Jelovcem,⁵ biv. intendantskim oficirom. Raspologali su sa dva p. mitraljeza i dvije t. „brede“. U toj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva. Mi nismo imali žrtava. U to vrijeme osjetila se izvjesna aktivnost i kod neprijatelja na sektoru Goražda. Naime, tamo su počela da stižu izvjesna pojačanja, upravo dijelovi t. zv. Vražje divizije.⁶ Odmah po dolasku u Goražde ti dijelovi su postavili obezbjedenja na sektor Samari—Šanac, na desnoj obali rijeke Drine. Jačina neprijatelja u Goraždu iznosila je 20 aprila do 2.500 ustaša sa njemačkom komandom i domobranom.⁷ Raspologali su sa 7 topova i dva tenka. 20 aprila, oko 5 časova izjutra, jedna neprijateljska kolona, jačine do 250 ljudi, pošla je iz Goražda drumom prema Potkozari. Naše jedinice sa tog sektora pustile su neprijatelja na blisko otstojanje i otvorile jaku vatru iz automatskih oruđa. Neprijatelj je poslije kraće borbe razbijen i natjeran u panično bjekstvo. Gubici neprijatelja bili su 6 mrtvih koji su ostali na terenu, među njima jedan narednik Njemac. Zaplijenili smo jedan mašingever, oko 2.000 metaka klb. 7.9 mm i nešto ratne spreme. Gubitaka nismo imali. 21 aprila rano u zoru neprijatelj je ponovo pošao u napad sa dvije kolone, sa **Sanca** i Vran Potoka u pravcu Gradine. Poslije dvočasovne borbe neprijatelj je odbačen. Ostavio je dva ubijena. Mi nismo imali gubitaka. 22 aprila, takođe u zoru, neprijatelj je pošao od Goražda prema s. Zupčići i otpočeo podilaženje našim položajima, na kosama iznad sela. Pošto su njegove prethodnice bile odbijene od strane naše zasjede sa k. 450 neprijatelj se koncentrisao u s. Zupčićima. Tada je naš II bataljon izvršio protivnapad, pripremljen efikasnim dejstvom t. bacača i t. mitraljeza. Neprijatelj je branio kuću po kuću, ali je, zahvaljujući vještini i odlučnosti naših boraca, bio razbijen i natjeran u panično bjekstvo. U selu je ostalo 32 ubijena neprijateljska vojnika. Broj ranjenih bio je vrlo veliki. Zaplijenjeno je 12.000

⁴ Peti bataljon

⁵ Jovan Jelovac. Ubijen u borbi protiv jedinica NOV 1944 godine.

⁶ 369 divizija

⁷ Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 240 i 250.

metaka, klb. 7.9 mm, jedan laki bacač sa 75 granata, 1 1. mitraljez „šarac“, jedan mašingever, 30 granata za t. bacač, 5 kareta, 27 rezervnih cijevi od 1. mitraljeza, 100 ručnih bombi i ostale spreme (4 bicikla, ranaca, čebadi i dr.). Među ubijenim neprijateljskim vojnicima nalazio se i jedan oficir Njemac. Naši gužbici bili su 4 ranjena, od kojih jedan teže, koji je kasnije umro. Jačina neprijatelja bila je 300 ljudi.⁸

Poslije tri uzastopna poraza neprijatelj je na ovom sektoru ostao neaktivan sve do 29 aprila. U tom međuvremenu, kao i ranije, tukla je neprijateljska artiljerija neprekidno naše položaje. Od artiljeriske vatre nismo imali gubitaka u ljudstvu. Izgubili smo 4 kazana. Naime jedna granata pogodila je u kuhinju I bataljona i uništila 4 kazana. U kazanima nije bilo hrane, bila je tek pristavljena voda. 29 aprila, u 3.30 časova, neprijatelj je napao položaje našeg VI bataljona: Gradinu, Voljaču i Trebeško Brdo. Zahvaljujući tome da su se na tim položajima nalazila naša manja odjeljenja, koja štaviše nisu bila dovoljno budna, neprijatelj je uspio da ovlada istim položajima. U tom napadu neprijatelj je ubio 2 p. mitraljesca, jedan je pogoden minom iz t. bacača, koja je istovremeno uništila i p. mitraljez, a drugi je ubijen iz revolvera, teško ranjeni pomoćnik se povukao, tako da je p. mitraljez ostao neprijatelju. Tada se bataljon postavio na kose neposredno iznad s. Zakanje i otpočeo borbu sa neprijateljem. Istovremeno je napao i I bataljon bočno, tako da se neprijatelj uskoro morao povući. Neprijatelj je ostavio 21 mrtvog, među kojima i jedan oficir. U toku noći 29/30, kao i u toku 30 uključno do 12 časova, naše jedinice smijenjene su od jedinica VI bosanske brigade⁹ i odmah izvršile pokret na sektor Boljanići—Krče, gdje smo se prikupili 1 maja do 16 časova uključno.

Ocjena:

Naš rad od 15 aprila do 1 maja uglavnom se sastojao u vojničkom i političkom rješavanju izvještih problema koji su bili postavljeni pred našu brigadu. Trebalo je izvršiti popune rukovodećih kadrova koji su pali u ranijim borbama, riješiti izvještina organizaciona pitanja, aktivizirati vojni, politički i kulturni rad, odmoriti ljudstvo i izvršiti popravku obuće i odjeće. To nam je bilo omogućeno postavlje-

⁸ Opširnije vidi u dok. br. 31.

⁹ Opširnije vidi u tomu IV, knj. 12, dok. br. 144.

nim zadatkom od strane Štaba divizije. Akcije koje smo u tom međuvremenu imali nisu bile neke većeg obima, te smo ih glavnim dijelom lako rješavali. Međutim, posljednja akcija pokazala je da još uvijek među izvjesnim našim jedinicama nije savladana poznata iz ranije samouvjerenošću koja graniči sa krajnjom nebudnošću. Po ovom pitanju smo sa Štabom bataljona prodiskutovali i najenergičnije postavili pitanje odgovornosti za budući rad. Još jedanput ponavljam da nam je ovaj predah omogućio da sredimo stanje unutar brigada i da se pripremimo za dalje marševe i borbe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant

BR. 37

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE BRIGADE ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O AKCIJAMA I POKRETIMA BRIGADE IZVEDENIM U VREMENU OD 1 DO 7 MAJA 1943 GODINE¹

ŠTAB
I PROLETBRIGADE
Br. 455
7 maj 43 g.

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

1. Prema vašem naređenju od 1 maja² izvršili smo pokret sa prostorije Krče—Gotovuša 2 maja u 16 časova. Pokret smo izvršili, u jednoj koloni, pravcem: sjeverni dio s. Jugovo, s. Milunići—Dobra Voda—Adrovići—Jabuka, odakle smo pošli u dvije kolone, jedna prema s. Mataruge, a druga prema s. Kamena Gora, gdje smo izbili 3 maja u 18 časova uključno. Marš

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 28/1—1, k. 707.

² Vidi dok. br. 2.

je bio vrlo *naporan*, uslijed toga što je noć bila mračna, a putovalo se više besputnim terenom nego ma i lošim seoskim putem. Pri prelazu druma Pljevija—Rudo, kod Dobre Vode, tukla nas je neprijateljska artiljerija iz Pljevalja. Vatra nije bùa jaka, tako da žrtava nismo imali. Na čitavom putu do gornje linije nismo nailazili na neprijatelja. Manje četničke i miličiske grupe bježale su ispred našeg nailaska. Tako su pobjegli sa Jabuke (oko 50 četnika) i sa pl. Mijajlovice (oko 30 milicionera). Pri prelazu druma Pljevlja—Prijepolje pokidali smo telefonsku liniju. Na ovom putu su nam nestala tri borca iz I bataljona, koji su se zadržali kod jednog tovarnog konja koji je pao pod teretom. Sa njima se kasnije nije uspostavila veza, pretpostavljamo da su se vratili natrag. Jedan od njih bio je Oljeg Smirnov. Na putu smo izgubili još 12 konja koji su postupali pod teretom uslijed tako dugog i napornog marša.

2. Po dolasku u s. Mataruge—Kamena Gora obaviješteni smo od seljaka da su četnici potisli III Sandžačku brigadu sa linije Gral>—Kovren i da prodiru preko Gorice i Bliškova. Budući da smo se nalazili na vrlo povoljnim položajima za "intervenciju sa boka i iz pozadine, izdali smo naređenje³ jedinicama za pokret u 4 časa, 4 maja, bez obzira na umor koji se osjećao kod boraca. Izvršili smo sljedeći raspored: dva bataljona uputili smo, preko Crnog Vrha, Grabu, Kičeva, Lise (trigonometar 1509), Grnčareva na Šahoviće, sa zadatkom da otsijeku otstupnicu neprijatelju koji bude bježao prema Bijelom Polju, — tri bataljona uputili smo preko Kozica na Kovren, s time da se, po razbijanju neprijatelja na Kovrenu, ubrzanim maršem postave na sektor Sokolac—Sljemena, te da se tako nađu iza leđa neprijateljskim snagama koje su prodirale preko Barica prema Krupicama i dalje na sjever. Neposredno pred pokretom dobili smo u Matarugama izvještaj Štaba III Sandžačke brigade o situaciji na njihovom sektoru kao i sugestije kuda bi trebalo da krenemo, — što se u potpunosti slagalo sa našim naređenjem. Sa sektora Mataruga pošli smo tačno u 4 časa izjutra. Oko 7 časova izbili smo na liniju Račevo—Srednje Brdo—Klanac, dok je lijeva kolona izbijala istovremeno na liniju Duga—Bijela Trla. Sa te linije primijetili smo velike neprijateljske kolone na položajima Gradina—Čelina—Međdanica, — prema lijevoj koloni bili su na položaju Bijov Grob. Neprijatelj se na položajima kretao sasvim mirno, bez obzira na to što smo mu se mi približavali u koloni. Naime, neprijatelj o nama nije imao pojma. Pretpostavljaо je da smo Italijani i, štaviše, poslao nam je

³ Vidi dok. br. 20.

jednu desetinu za vezu. Kada smo došli na otstojanje za efikasno dejstvo automatskim oruđima, otvorili smo jaku vatru na velike neprijateljske grupacije na tim položajima. Kod njega je nastala prvo zabuna, a zatim su u strahovitoj panici počeli da bježe na sve strane. Gonili smo ih bez predaha. Zauzeli smo te njihove položaje bez ikakvog otpora (ispalili su na nas svega tri metka). Sjurili smo ih na drum preko kojeg su se prebacili na Kovren i zauzeli položaje. U prvom okršaju imali su 18 ubijenih i 50 zarobljenih. U nekoliko kolona nastavili smo pokret prema Kovrenu i Zuberu. Bez obzira na vrlo povoljne položaje neprijatelj nas nije smio sačekati. Bježao je kao lud, a mi smo ga gonili strašću lovca kad goni ranjenog zeca. Lijeva kolona je takođe po razbijanju bande na svom sektoru napredovala određenim pravcem bez smetnje. Štaviše stupila je u kontakt sa pretstavnicima muslimana koji su ponudili predaju (200 naoružanih ljudi). Upućeni su na Štab III Sandžačke brigade. Zapadno od nas (već iza naših leđ) čula se borba koju su vodile jedinice III Sandžačke brigade. Jačina neprijatelja na našem sektoru bila je do 1.200 četnika (od kojih 5—600 naoružanih). Kada smo prispjeli na sektor Riječica—Babajići, neprijatelj je otvorio vatru na naše prethodnice sa položaja: Sokolac—Borova Glava—Kosovo—k. 1151. Vatra je bila vrlo jaka. Tuklo je više automatskih oruđa i jedan t. bacač, po čemu smo zaključili da to više nisu one snage koje smo prije podne razbili. Razvili smo dva bataljona za borbu i koncentričnom vatrom naših oruđa najurili smo neprijatelja za Šahoviće, u koje smo ušli, poslije neprekidnog jurenja, više trčećim nego običnim korakom, počev od 4 časa ujutru, — u 19 časova 4 maja. Jedan bataljon smo zadržali u Šahovićima, s time što je manjim odjeljenjima nastavio gonjenje bandi prema Bijelom Polju, a dva bataljona smo uputili na sektor s. Sokolac—Kremenjače. Jačina neprijatelja na odbrani Šahovića bila je oko 600 četnika, među kojima se nalazila šabska četa Gorskog štaba na čelu (koji se nalazio u Šahovićima) sa čika-Branom, majorom Ostojićem. Ta četa je brojala do 150 dobro naoružanih zlikovaca. Neprijatelj je na ovom sektoru imao tri mrtva i oko 20 zarobljenih. Zarobljenici su većinom nasilno mobilisani seljaci, znatnim dijelom nenaoružani. Sve smo puštali i upućivali na III Sandžačku brigadu (naravno one sa ovog sektora). Zarobili smo takođe i jednog komandanta bataljona, ranije sreskog načelnika... koga smo takođe predali Štabu III Sandžačke brigade. Lijeva kolona je uslijed jako ispresjecanog terena i mračne noći zakasnila, tako da je došla u Šahoviće 5 maja u 3 časa uključno. U toku ovih borbi imali smo svega jednog ranjenog (ranjen od zalutalog

metka). Međutim izgubili smo 18 konja, koji nisu mogli izdržati ovakav napor. Takođe ljudstvo je bilo maksimalno umorenog. Odmah po dolasku lijeve kolone u Šahoviće uputili smo je na sektor s. Brezna—s. Obod (jugozapadno od Šahovića), a u 4 časa izjutra uputili smo i bataljon iz Šahovića u s. Lijeska, zapadno od Šahovića. Imali smo namjeru da dva bataljona (lijevu kolonu) uputimo na sektor s. Prošćenje—Burenj, s time da zatvori pravce od Barica a sa ostalim bataljonima da napadnemo neprijatelja u povlačenju na sektoru Barica. Međutim, tada smo dobili obavještenje od Štaba III Sandžačke brigade da je neprijatelj prodro i prodire preko Krupica i da je potrebna naša hitna intervencija sa leđa, radi čega smo pokrenuli čitavu brigadu i to najkraćim pravcem za s. Barice. Pokret smo izvršili u 13 časova, tako da smo na Sljemenu stigli oko 16 časova, gdje smo saznali da je neprijatelj u 12 časova [otisao] preko Barica za Prošćenje. Pošto je bilo necjelishodno svako dalje gonjenje, smjestili smo se na sektor Barica za prenoćište. Zaboravio sam da napomenem da su naša izviđačka odjeljenja u toku prijepodneva zarobila nešto neprijateljske komore, 15 konja, većinom hrane, nešto cigareta itd. Takođe su ta odjeljenja ubila kurira Pavla Đurišića, koji je nosio izvještaj komandantu mjesta u Šahovićima. Da smo postupili onako kako smo to ranije namjeravali (prije nego što smo dobili obavještenje od III Sandžačke brigade), nanijeli bismo mnogo jada Pavlu Đurišiću. A komoru ne bi sigurno izvukao. 6 maja izvršili smo pokret na jug sa ciljem da se konačno postavimo na ranije određenu liniju.⁴ Pokret smo izvršili u četiri kolone. Jedna se kretala pravcem: Barice—Prošćenje, druga: Barice—Krije—Meki Do—Cer, treća: Barice—Meki Do—Obod, i četvrta (dva bataljona): Barice—Meki Do—Obod—Jabučna—Cerovo (Oklade). Po izbijanju kolona na sektor Prošćenje—Burenjski Do otvorila se borba sa neprijateljem koji je držao položaje Gradac—Burenj—Cer—Žari—Pale. Poslije kraće, ali žestoke borbe, natjerali smo neprijatelja u bjekstvo preko Lepešnice. Neprijatelj je imao 23 mrtva i 12 zarobljenih. Kratko vrijeme se zadržao na položajima Uloševina—Razvrsje, a zatim je preko Mojkovca prebjegao preko Tare, zadržavajući se u toku noći na desnoj obali Tare, počev od s. Gojakovići pa dalje prema Kolašinu. U ovoj borbi nismo imali gubitaka. Kolona na sektoru Jabučna—Cerovo povela je borbu 7 ov. m. u 2 časa izjutra sa četnicima kod cerovačke škole. Poslije kraće borbe neprijatelj je razbijen i protjeran. Zarobljeno je 56 četnika, među kojima i komandant tog sektora.

⁴ Vidi dok. br. 2 i 8.

tora. Neprijatelj je imao 1 ubijenog i jednog teže ranjenog. Mi smo imali jednog teže ranjenog koji je kasnije umro. Tako su se naše jedinice do 3 časa, 7 ov. m., postavile na liniju Oklade—Cerovo—Pale—Zari—Cer—Lepenac—Prošćenje. U toku današnjeg dana naše jedinice sa sektora Cerovo izvršiće Dostavljeni zadatak uništenja mosta kod Ribarevine (kod ušća Ravne Rijeke u Lim). A naše patrole sa sektora Lepenac već su i se vratile iz Mojkovca. Tamo su gerilci (njih sedam) preduzeli čuvanje mosta na Tari. Jačina neprijatelja na ovom sektoru" bila je do 1.500 ljudi (Bosanaca, Srbijanaca, Vasojevića i Sandžaklija). Po pričanju seljaka iz Mojkovca kod bandita vlada strahovita panika.

3. Za sada ostajemo na ovim položajima, s time što nastojimo prikupiti obavještenja o neprijatelju sa kojim smo izgubili kontakt (četnici), kao i o neprijatelju u B. Polju.

4. Prema izvjesnim podacima u Bijelom Polju se nalazi od 2—3.000 Italijana.⁵ Grad nije naročito utvrđen. Takođe po neprovjerениm podacima u toku 6 ov. m. došla je jedna kolona od 1.500 Italijana iz Prijepolja u Bijelo Polje i u zoru 7 ov. m. nastavila put za Berane. Četnici sa sektora Bijelog Polja većinom su se povukli, kako se priča, po naređenju Draže Mihailovića, za Berane (gdje se i on nalazi), jer, kažu, imaju namjeru da taj grad brane „do posljednjeg čovjeka", tj. četnika.

Takođe prema neprovjerenim podacima pobjegli su Italijani iz Kolašina, a Moraču i Rovca zauzeli su partizani. Nastojaćemo da u što kraćem roku prikupimo podatke sa sektora Kolašina.

5. Molimo vas za dalja naređenja.⁶

6. Brdska baterija, pionirski vod i ostali dijelovi prispjeli su kod nas.

7. Da li ćemo uskoro dobiti radio stanicu. Sada bi nam zainterna bila neophodna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

u 16 časova

Komandant

⁵ Odnosi se na jedinice italijanske divizije „Venezia". Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 167.

⁶ Vidi dok. br. 34.

BR. 45

**NAREĐENJE ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD
7 MAJA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA DALJI
RAD¹**

ŠTAB
VI KNOU BRIGADE
Br. službeno
Dne 7. V. 1943 god.
Položaj

Pri log:
naređenje divizije strogo pov.

ŠTABU I, II, III I IV BATALJONA VI KNOU BRIGADE

Položaj

U vezi naređenja IV NOU divizije određujemo zadatke našim bataljonima i to:

Prvi bataljon. Izvršit će koncentraciju svojih snaga u Lušci Palanci, s tim što će u toku današnjeg dana, tj. do 12 sati pen vući četu koja je ostala na terenu Lipnik—Lukavice. Bataljon će krenuti na određeni zadatak kojega smo jučer dali i to: Palanka—Jelašinovci—Bravsko—Crkveno—Ribnik. Prije polaska pronaći dobre povjerljive vodiče, isturiti potrebne patrole kao i osiguranja desno i lijevo. Za vrijeme pokreta voditi strogo računa, naročito noću, da se održavaju veze i paziti da se za vrijeme marša ne bi uvlačili štetni elementi i da ne bi došlo do raznih komandi u samom bataljonu. Usput ispitati mogućnost likvidacije manjih uporišta na komunikacijama Ključ—Bos. Petrovac, svakako voditi računa da ista likvidacija bude što uspješnija i sa što manje žrtava.

Po dolasku na teren Ribnika uhvatiti odmah vezu sa zamjenikom komandanta VII brigade drugom Zorićem² kao i sa Štabom bataljona, savjetujte se po pitanju formiranja Ribničkog odreda i da li on tačno ostaje na tom terenu. Naređenje Štaba divizije strogo povjerljivo upućujemo vama s tim što ćete s njim upoznati druga Zorića po pitanju Ribničkog

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 7/8, k. 779.

² Milan Zorić

bataljona, koji treba da uđe u sastav XII brigade, a naš I "bataljon privremeno da kontroliše taj teren do povratka istih. Ovo strogo povjerljivo naređenje, pošto ih upoznate, po najboljem kuriru vratiti Štabu brigade. Voditi računa da ne padne neprijatelju u ruke. Za vrijeme bavljenja na ribničkom terenu, u koliko ostaje formacija odreda, ispitajte zajednički mogućnost likvidacije kojega uporišta, a poslije dva do tri dana vratiti se u sastav brigade koja će se nalaziti negdje na terenu Podgrmeča. Uputite odmah kuriре da ste stigli na ribnički teren i izvijestite nas da li ostaje Ribnički bataljon kao odred ili se kreće u sastav XII brigade. U koliko bi krenuo u sastav XII brigade, vi produžite vaše bavljenje na tom terenu još tri do četiri dana, s tim da vam bude baza u Zavalju, gdje ćete dalje dobiti zadatke. Sva ostala naređenja, ma bila ona od strane Štaba divizije ili korpusa, ne izvršavati dok ne primite naređenje Štaba brigade; u koliko bi stiglo kakvo naređenje viših štabova, ne izvršavati ga dok ne obavijestite svoj Štab brigade.

Sve patrole kao i zaštite pokupiti u toku današnjeg dana na zborno mjesto, a vaš pokret biti će 8. o. mj. u 8 sati. Koristite današnji dan za kupanje, pranje vojnika, kao li za skupljanje rezervne hrane za vaš bataljon. Za znake raspoznavanja od 10. obratite se Ribničkom bataljonu. U koliko bude nekih oboljenja ili ranjenih drugova, iste upućivati: bolesne kućama, a ranjene stara centralna bolnica, s tim što ćete im dati potrebnu zaštitu. Izvijestite nas o vašem pokretu.

Drugi bataljon. Ostaje na tom terenu- sa istim zadatkom koji mu je dat. Prema izvještaju odgovornih drugova koji su došli iz Međugorja, neprijatelj se slobodno kreće, kako danju tako i noću, komunikacijom [Bos.] Krupa—Bos. Petrovac, koje je vjerovatno i vama poznato. Vi ni do danas niste preduzeli nikakove mjere zasjeda da bi dočekali neprijatelja. Opoimljimo vas da po primitku ovog dopisa preuzmete mjere zasjeda i da neprijatelja uznemiravate, ne dati mu da tako slobodno prolazi. Uputite jače patrole prema Suvajskom Međugorju, koje će ispitati stanje na Risovcu, Hrgaru, obavijestite nas gdje se nalazi referent saniteta brigade drug Dane i 12 bolesnih drugova koji su bili u Međugorju. Nastojte u buduće po pitanju ispitivanja garnizona, nije dovoljno kazati „jake snage“, nego ispitati brojno stanje istih.

Treći bataljon. Vaš bataljon će produžiti manevrom do sela -Mala Rujiška, Johovica, ali imati u vidu i slati jače patrole i zasjede prema Čađavici. Voditi strogo računa i kontrolu nad

civilnim stanovništvom. Držite vezu sa Banijom i preko nje ispitajte za onu trojicu Kotura, koji su se prema izvještaju odgovornih drugova prebacili u Baniju. Iste treba hapsiti i uputiti Štabu brigade. Stojaković Dragan, koji je jučer pobjegao, otišao je u pravcu Čađavice i to preko Budimlić Japre, Johovice za Čađavicu. Gledajte pod svaku cijenu da ga uhapsite, a u koliko nije tu ispitajte u kojem je pravcu krenuo.

Četvrti bataljon. Taj bataljon će produžiti sa manevrom u pravcu: Lukavice pa sve do Bošnjaka. Na tom terenu nalazio se je naš I bataljon, koji sutra kreće, stoga je potrebno da vi još u toku današnjeg dana dođete u Lukavice. Pošto će danas biti smotra Štaba odreda, to ćete vi sa vašim bataljonom držati osiguranje toga terena dok se ne izvrši smotra, prema tome neka jedna četa odmah krene a ostale snage za njom. Ispitajte mogućnost prodora sa cijelim bataljonom do¹ Koprivne i Oštare Luke i nazad povratite se, s tim što ćete izvršiti rekviziciju ustaškog blaga.

Uputite nam što prije spiskove ljudstva koje ostaje u brigadi kao i ljudstva koje je bolesno a nalazi se van brigade a znate da je sigurno da su živi. Štab brigade će izraditi objave za svakog borca, s tim ćemo olakšati kontrolu kao i legitimisanje naših boraca, a ostale bez legitimacija hapsiti i stražarno sprovoditi.

Patrole i dalje šaljite po pitanju skupljanja oružja i prezdravljenih drugova i odmah ih raspoređujte, sposobne za brigadu a ostale na raspoloženje Štabu odreda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
Baja

Komandant
Roca

BR. 45

NAREĐENJE KOMANDANTA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 8 MAJA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE DIVIZIJE ZA RASPORED BRIGADA¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Tri bataljona Četvrte² prebaciti Malinsko—Strug. Treći bataljon Četvrte ostaje Lukovo. Dva bataljona Druge³ G.. Polje—Javorak. Peta⁴ Nikšić—Gvozd.

Peko⁵

Primljeno: (u Miloševiću)
8-V-43 — 1615

Pavle

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u* arhivf. Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3—9, k. 731.

* Proleterske (crnogorske) brigade

³ Proleterske brigade

⁴ Crnogorska NOU brigada

⁶ Peko Dapčević, komandant Druge proleterske divizije bio je toga dana na savjetovanju u Vrhovnom štabu na Šeepan Polju. Poziv za savjetovanje (radiogram) Vrhovnog komandanta nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3—9, k. 731.

BB. 40

**NAREĐENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 8 MAJA
1943 GOD. ŠTABU DVANAESTE BRIGADE ZA POKRET
NA NOVU PROSTORIJU¹**

STAB
OSLOBODILAČKE UDARNE
DIVIZIJE
BR. Si.
DANA 8/maja 1943 g.
20,45 časova

ŠTABU XII KNOU BRIGADE

Položaj

1) Sutra, 9-V-1943 g., oko 23 časa krenuće vaša brigada sa našim Štabom u predviđenom pravcu.

2) U toku ove noći treba da prebacite izvjestan broj vojnika preko Hrgara, koji će ispitati situaciju u Suvajskom Međugorju i oko njega. Jedan dio ove grupe neka uhvati vezu sa VI KNOU brigadom, čiji je Štab vjerovatno u Potkalinju², i pošto uhvati vezu neka dostavi izvještaj za nas u Sav. Međugorje. Drugi dio te grupe po ispitanoj situaciji u Međugorju neka se prikriveno vrati do vas sa izvještajem o stanju tamo. Treći dio te grupe neka sačeka kolonu oko Hrgara, da bi je vodio kada ona nađe.

Cijela ova grupa treba da pazi da ostane potpuno neopazena. Potrebno je prikupiti podatke o neprijateljskim snagama u Suvaji, Vojevcu, Gbrinji i ostalim mjestima, a naročito da li ih ima u Benakovcu i Jasenici.

3) U toku sutrašnjeg dana vaše jedinice treba da budu obezbijedene sa sviju strana. Vodite računa o tome da je i tenkovima moguć pristup u Doljane. Glavninu vaših snaga u toku sutrašnjeg dana treba prikriti u selu i odmarati. Treba pripremiti rezervnu hranu za put. Isto tako treba po dijelovima pariti odijela.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 2/10, k. 875.

² Vidi dok. br. 29.

4) Pozvali smo druga Petra³, zamj. komandanta divizije, ako može da se kreće, da sutra do mraka dode u Doljane. Ako stigne, izvijestite nas.

5) Saljite nam izvještaj o svima promjenama u selo D. Strbce.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar
Boško

Komandant
Branko

24 Primljeno 8. V. 43
u akta

Sekr.
Pera

BR. 41

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 8 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PO- SJEDANJE POLOŽAJA NA LINIJI PAPE—ORAHOVICA¹

STAB
I PROLETBRIGADE
Br. — 457
8 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1.— Podaci o neprijatelju:

Pljevića: 4 maja stiglo je sedam kamiona Nijemaca² koji su došli da ispitaju Pljevaljsko Polje, gdje misle graditi aerodrom. Govori se da će preduzeti bombardovanje na našem terenu i sada prikupljaju podatke o ciljevima. Četnici koji su bili u s. **Zidovićima** pošli su sjeverno od Pljevalja u s. Čemerno.

³ Narodni heroj Petar Mečava. Poginuo 1944 godine prilikom napada Jedinica NOV na Travnik.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 5/2, k. 709.

² Vidi dok. br. 34

Bijelo Polje: Zarobljeni kapetan Nikić izjavio je da se u ovom garnizonu nalazi jedan puk iz sastava italijanske divizije³ koja je u Beranama.

Foča—Goražde: Italijanske jedinice, ustaše i dijelovi Vražje divizije uspjeli su da prođu do Foče, odakle se izvukao i evakuirao do tada opkoljeni italijanski garnizon.⁴ U Foči je ostalo oko 1.000 ustaša.

U smislu novodobijenih direktiva od Vrhovnog štaba raspored jedinica naše divizije je sljedeći:⁵

2.— III Krajiška brigada postaviće se na liniju: Ravna Rijeka—Lepešnica—s. Siga, s tim da zauzme most na Limu kod sela Kisilici i prekine vezu Bijelo Polje—Berane;

III Sandžačka brigada postaviće se na prostoriju Mijajlovića—Jabuka, sa zadatkom da presječe vezu između Pljevalja i Prijepolja i onemogući neprijatelju saobraćaj ovim pravcem;

III Dalmatinska brigada postaviće glavninu svojih snaga na lijevu obalu Čeotine a manji dio snaga na desnu obalu na prostoriji G. Brvenica—Glisnica—Boljanići—Krče, sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja objema obalama Čeotine;

VI Bosanska brigada ostaće na dosadanjem sektoru, zatvarajući pravac od Goražda i posjedujući i čuvajući desnu obalu Drine od Ustikoline do Goražda;

I Proleterska brigada postaviće se na prostoriju Pape—Orahovica, sjeverozapadno od Bijelog Polja, sa zadatkom da presječe komunikaciju Brodarevo—Bijelo Polje.

3.— Raspored jedinica naše brigade je sljedeći:

a) III bataljon postaviće se na prostoriju: Oklade—Pape, sa zadatkom zatvaranja pravca Bijelo Polje—Šahovići (preko tog sektora), održavanja veze sa jedinicama III Krajiške brigade na njegovom desnom krilu, održavanja veze sa jedinicama III Sandžačke brigade u Šahovićima (po naredbi dodirna tačka I Proleterske, III Krajiške i III Sandžačke brigade).

b) VI bataljon smjestiće se na prostoriji Ujniče (glavnim), isturajući i smještajući jednu četu na sektor između natpisa Orahovička Kosa i Gornja Sela (južno od sela Ujniče), sa zadatkom kontrole pravca Bijelo Polje—Lješnica,—Ujniče, to jest lijeva obala Lješnice, održavanja veze sa III bataljom i služenja kao opšte rezerve.

³ Odnosi se na diviziju „Venezia“.

⁴ Vidi dok. br. 153, 158, 162 i tom III, knj. 5, dok. br. 164 i 165.

⁵ Vidi dok. br. 34.

c) IV bataljon i II bataljon smjestiće se na prostoriji sela Orahovica, s tim što će se IV bataljon orijentisati prema Bijelom Polju, smještajući se u zaseocima Laljevići, Jablanovići, Kneževići, zatvarajući pravce Bijelo Polje—Kukulje—Orahovica i Bijelo Polje—Prijepolje; a II bataljon će se orijentisati prema Prijepolju, smještajući se u zaseocima Rajčevići, Vukotići, zatvarajući pravac Prijepolje—Bijelo Polje.

Osnovni zadatak oba bataljona je presijecanje na svojim sektorima druma Bijelo Polje—Prijepolje. U tu svrhu bataljoni će odmah po dolasku najodgovornije pristupiti osnovnom zadatku: ~~p o t p j n o m u n i š t e n j u d r u m a~~. Ovo se mora shvatiti najozbiljnije, te uništavanje produbljivati i proširivati svakodnevno i svakočasno, koristeći kako raspoložive jedinice tako i cijelokupno stanovništvo. Još jedanput ponavljamо: drum mora biti potpuno onesposobljen, i to prvenstveno na takovim mjestima koja su efikasno kontrolisana vatrom naših oruđa. IV bataljon će održavati vezu sa VI bataljonom, koji će sa svoje strane biti u stalnom kontaktu sa II bataljonom a preko ovog sa IV bataljom.

d) I bataljon smjestiće se na sektoru sela Mioča sa zadatakom sadejstva sa II bataljonom u slučaju neprijateljskog pokreta od Prijepolja. Radi toga I bataljon će održavati tjesni kontakt s II bataljonom a preko ovog'a i sa IV bataljonom, da bi u slučaju jače intervencije od Bijelog Polja intervenisao u tom pravcu. I bataljon će takođe na svom sektoru mobilisati ljudstvo za rušenje druma, koje će dostaviti Štabu II bataljona. Održavati takođe vezu sa VI bataljom.

e) Protivkolska četa dodijeliće jedno topovsko odjeljenje IV bataljonu (pod komandu Štaba bataljona), a ostalo će se smjestiti sa II bataljonom (pod komandom Štaba II bataljona).

f) Brdska baterija izvršiće pokret sa VI bataljonom, smještajući se na njegovoj prostoriji.

g) Brigadni sanitet smjestiće se u s. Pape sa III bataljonom.

h) Brigadna intendantura smjestiće se na sektoru I bataljona, organizujući tako ishranu brigade iz sela sa toga sektora <limska dolina>.

i) Štab brigade biće sa VI bataljonom.

4.— O neprijatelju (četnicima) na sektoru između rijeke Lješnice i Lima nemamo neke konkretnije podatke, kao i o muslimanima sa sektora Komarana nemamo neke konkretnije podatke, što znači da jedinice pri svom pokretu moraju preduzeti potrebne mjere opreza i obezbjeđenja.

5.— S obzirom na obavještenje o pretstojećem bombardovanju, svi štabovi narediće najstrožiju konspiraciju naših

smještaja i kretanja i preuzeti sve mjere za suzbijanje neprijateljske špijunaže. Treba prestati jedanput za svagda sa krajnjim oportunizmom u pogledu kontrole cirkulacije stanovništva od nas neprijatelju i obratno. Treba stvar postaviti tako da svaki borac osjeća obavezu kontrole nad stranim licima koja se javljaju na njegovom sektoru. Još jedanput podvlačimo: neophodno je razviti maksimalnu budnost, jer nije potrebno da stečeno iskustvo, plaćeno dragocjenim žrtvama od „štuka“, ponovo stičemo na vlastitim leđima.

6.— Sve jedinice na svojim sektorima izviđače neprijatelja, prikupljajući što detaljnije podatke. No ta izviđenja ne smiju biti provokatorskog karaktera te da na taj način samo povećaju budnost neprijatelja.

7.— Divizijska bolnica 8 o. m. otpočela je sa pokretom od Vrbe preko Kosanice ka selu Barice. Zbog priličnog broja teških bolesnika pokret bolnice neće se završiti za tri do četiri dana.

8.— Vrijeme polaska: pokret će se izvršiti 9 maja počev od 8 časova ujutru i to:

IV i II bataljon poći će u 8 časova ujutru, s time što će II bataljon sačekati IV bataljon da kao jedinstvena kolona nastave preko Šahovića za Orahovicu;

VI bataljon će izvršiti pokret u 10 časova;

III bataljon će izvršiti pokret u 12 časova, ostavlјajući na dosadanjem sektoru izvjesne snage koje će biti smijenjene od jedinica III Krajiške brigade;

I bataljon izvršiće rano ujutru pokret na sektor sela Lepenac, tako da odatle zatvoriti pravce Mojkovac—Šahovići i Mojkovac—Barice do dolaska jedinica III Krajiške brigade, kada će se odmah uputiti na novoodređeni sektor;

Protivkolska četa će se povezati sa kolonom II i IV bataljona.

Brigadna intendantura do odlaska I bataljona u s. Mioča smjestiće se na sektoru III bataljona i izvršiće pokret u 10 časova. U isto vrijeme izvršiće pokret i brigadni sanitet (obje jedinice u s. Pape preko Šahovića).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade:

K o m a n d a n t

BR. 42

NAREĐENJE ŠESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 8 MAJA 1943. GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA DA POŠALJU ORUŽJE NOVOFORMIRANOM PODGRMECKOM ODREDU¹

STAB
VI KNOU BRIGADE
Br. službeno
Dne 8. V. 1943 god.
Položaj.

ŠTABOVIMA I, II, III i IV BATALJONA VI KNOU BRIGADE **Položaj**

Po pitanju odreda koji je formiran na teritoriji Podgrmeea, kao i popune istoga odreda to n a r e d u j e m o :

Drugi bataljon. Uputiće u toku dana jedan teški mitraljez trećoj četi Podgrmečkog odreda koja će se nalaziti negdje oko Zalin—Gor. i Donj. Petrovići. Jedan teški mitraljez uputiće Štabu III bataljona i to komplet, s konjem, štitom kao i svom municijom koja ide uz teški mitraljez. Nišandžije sa teškim mitraljeza u koliko su vama potrebne ustavite ih pri četama, a u koliko nisu uputite ih skupa sa oružjem. Mitraljez koji ide u četu odreda uputite bez konja, s tim što ćete poslati štit kao i njegovu rezervnu municiju. Mitraljez koji ostavljate za sebe kao i za Treći bataljon neka budu ispravna oružja. Vaša desetina koju ste tražili da se vrati u bataljon ostala je u sastavu Štaba odreda kao i puškomitraljez, dok ćemo dvojicu omladinaca iz te desetine koji su sposobni za brigadu uputiti u taj bataljon. Ostali su sve stariji borci.

Treći bataljon. Prema izvještaju II bataljona partizan III bataljona Drago Bokan, koji je bio na bolovanju, isti je izneđen od strane neprijatelja i otjeran u Bos. Krupu. Partizan Dušan Adamović, isto iz vašeg bataljona, pošto je isti bolovao od tifusa, mi smo ga ustavili pri zaštitnici Štaba brigade, u koliko je vama potreban javite nam.

Četvrti bataljon. Uputiće u toku današnjeg dana 2 teška mitraljeza drugoj četi Štaba Podgrmečkog odreda, koja će se nalaziti negdje M. Rujiška—Johovica—V. Rujiška. U koliko

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 8/8, k. 774.

posluga teških mitraljeza ima želju da ostane uz bataljon, ustaviti ih, a u koliko ne, iste uputite skupa sa teškim oruđem određenoj četi, s tim što će ostaviti karabine u Komandi čete. Ako su vam konji potrebni (od teških mitraljeza), možete ih ustawiti.

Vod diviziona IV divizije sa drugom zamjenikom Danom Miljušem uputite odmah sa svojom spremom na raspoloženje Štabu odreda koji se nalazi u Mile Lukića kući Majkić Japra. U koliko su borci tog voda zaduženi nekom spremom toga bataljona, neka isti predaju onome od koga su dobili.

Uputite puškomitraljesca Druge brigade skupa sa njegovim puš. mitr., tj. Puhalića iz Mrkalja u Stab brigade.

Izvijestite nas odmah o mišljenju i prijedlogu ko bi došao u obzir za politkomesara i komandira vaše treće čete pa nam javite. Imamo jednog politkoma iz I Prol. brig. koji je bio ranjen na Jajcu, sad se osjeća potpuno zdrav, kojega mislimo uputiti u vašu treću četu.

9. o. m. Stab IV, bataljona počeće sa kupanjem svojih vojnika i parenjem odijela u Lušci Palanci. Krenućete sa vašim cijelim bataljonom na teren Lukavice—Podvidača—Fajtovci, s tim što će jedna četa kupati se i pariti, a dvije ostale biće u logoru. Potrebno je još danas da pošaljete referenta saniteta koji će doći u vezu sa N. O. O. u Lušci Palanci, da isti priprema drva kao i ishranu iste čete. Kazan za parenje uputićemo iz Majkić Japre još danas. Referent saniteta mora voditi strogo računa i biti na licu dok se god ne opari i ne ukupa cijeli bataljon. Parenje odijela vršiti po turama, i to cio sat, da bi se gnjide i uši uništile. Na raspolaganju će biti jedno veliko i jedno malo bure.

Formiranjem odreda kao i slanjem oronulih, premrzlih, Izranjavanih drugova, i ako je štabovima bataljona skrenuta pažnja da sva spremu boraca koji su određeni za odred da se sa njih ništa ne skida, ne samo da ste mijenjali oružje nego ste čak i skidali sa njih cipele i šinjele i to od boraca koji su od prvoga dana u borbi. To je dokaz nedrugarskih odnosa kao i neljubavi prema svojim drugovima, koji nisu po kazni otišli u tu jedinicu već po potrebi a iz razloga koje smo gore naveli. To je zločin prema tim drugovima, a oštro osuđujemo inicijatore skidanja naših boraca, tumačimo pojedince sticanjem popularnosti na jeftin način. U buduće uzimaćemo na odgovornost za ovakove postupke i nećemo dozvoliti da pojedinci na svoju ruku čine ovakove stvari na štetu borbe i boraca.

Skreće se pažnja štabovima bataljona da se borcima pravilno objasni formiranje odreda kao i slanje boraca iznemoglih,

i da ne bude od strane boraca brigade prema borcima odreda nekih potcjenvivanja i tumačenja kao da su oni neka druga vojska. Odnosi moraju biti najbolji i najljepši, s tim ćemo pojačati saradnju između odreda i brigade. Neka nam služi primjer II brigada kao i odnosi prema našoj brigadi, u koliko ne budemo vodili računa, doći ćemo u onaj stepen kao i oni.

U koliko bataljoni i komande četa ne raspolažu sa brdskim kazanima, obratite se četama odreda i izvršite zamjenu istih.

I, II i IV bataljon po broju automatskog oružja biće jednak, tj. po 11, 13, 18, 12, 21, 33, 13, 29, 18, a treći 83, 31, 21, 12, 21, 33, 13, 29, 18.²

Uputite nam odmah spisak o brojnom stanju ljudstva, pušaka, automatskog oružja, teškog oružja i strojnica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
Baja

Komandant
Roca

BR. 43

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 9 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O NAPADU ČETNIKA NA BOLNICU I BORBAMA OKO MRKONJIC GRADA I GLAMOČA¹

Korp. 9/V

U Centr. Bosni četnici napali na bolnicu, ubijeno četrdeset četnika, zarobljeno 1 teš. bacač, 25 mina i 15 pušaka, naši bez žrtava. Borba oko Mrkonjić Grada i Glamoča.²

Kosta^s

² Redakcija nije pronašla šifru te pomenuti tekst nije mogla dešifrovati.

Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 27/12, k. 14 A.

³ Vidi dok. br. 52.

^a Nad

BR. 45

IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA SEDME KRAJIŠKE NOU BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 9 MAJA 1943 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KOMU- NISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O STANJU U PARTIJ- SKOJ ORGANIZACIJI BRIGADE¹

Izvještaj zamjenika politkoma VII Krajiške brigade I Proletdivizije — za mjesec april 1943 god.

CENTRALNOM KOMITETU KOM. PARTIJE JUGOSLAVIJE

I ORGANIZACIONO STANJE PARTIJE

1) Statistički podaci

Naša partijska organizacija broji 169 članova KPJ po spisku, od kog broja 49 nalazi se u bolnicama: ranjenih i najvećim dijelom zahvaćenih epidemijama gripe i tifusa.

Partija je ravnopravno raspoređena po jedinicama.

2) Partijnost i disciplina članova KPJ

Budući da se u proteklom mjesecu više i svestranije radovalo u Partiji, da se posvetila pažnja uzdizanju partijaca i samougleđ Partije u očima članova norastao je. Oni su se osjetili više odgovorni i rukovodioći. Početkom proteklog mjeseca dobili smo 16 rukovodilaca, kao pomoć u kadrovima iz I Proleterske brigade. Prisustvo rukovodilaca u partijskim jedinicama, koji su u većini slučajeva dobri komunisti, djeluje primjerom na ostale partijke. Njihovu samokritičnost, kao i mnoge druge osobine, pokušavaju da oponašaju ostali partijci. Često puta, ne ulazeći u suštinu stvari, posmatrajući je površno, i bez toga, da su ubijedeni da su počinili grešku, priznaju je i potenciraju smatrajući da je komunista obavezan da to čini.

Još uvijek, osnovna karakteristika partijske discipline nije komunistička svijest, nego više vojnička disciplina.

3) Kandidati i rad sa njima

Samim oživljavanjem rada u Partiji i punom manifestacijom karaktera i svijesti ljudi, pri otežanim uslovima borbe u defanzivi, pojavili su se uslovi za povećanje broja kandi-

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ-pod br. 5520.

data za Partiju. Tom izboru pripomoglo je i prisustvo novodostih rukovodilaca, koji su tu stvar ispravnije postavili u partijskim jedinicama.

Rad sa kandidatima nije srazmjerno ostalom radu pošao naprijed. Partijci koji vode kandidate nijesu u većini slučajeva dozreli tom poslu, da ih mogu upoznati sa osnovnim načelima teorije Partije.

4) Teoretski rad

Teoretski se redovno radi. Rad je raznovrstan u bataljonima, a u skladu je sa opštim uputstvima za takav rad. Najčešće teme su bile: „Uslovi za boljševizaciju Partije”, „Teorija Partije”. Zatim materijal iz „Proletera”, koji kod nas još uvijek nije bio savladan.

Ovaj rad je u mnogo čemu pomagao i kontrolisao i Politodjel. Radilo se temeljitije i nastojalo da se materijal koji se prorađuje — i savlada, bar u izvjesnoj mjeri. To ovdje ide naročito teško s obzirom na vrlo nizak prosvjetni i kulturni nivo članova naše organizacije.

II RAD I STANJE PO SEKTORIMA

1) **Vojnički sektor rada** odvijao se u nekoliko **pravaca**: Rad sa kadrovima. Rad sa borcima. Svakodnevno ukazivanje i objašnjavanje potrebe discipline. Rezultati toga rada su vidni, osjetili su se u borbi, maršu, svakodnevnoj vojnoj službi. Naš IV bataljon je znatno napredovao i može se reći da je postignuta ravnoteža snaga među bataljonima. Disciplina je na visini, kako borbena tako marševska i logorska. Samo ta disciplina počiva većim dijelom na autoritetu rukovodilaca, a ne na samosvijesti boraca. Rad po vojnoj liniji je svakodnevni i raznovrstan, ide se od najosnovnijih radnja strojeve obuke **do** složenijih problema današnjeg ratovanja: borbe sa tenkovima, napada na utvrđenja i gradove.

2) **Politički sektor**

Politički rad je vrlo živ i svakodnevni, problemi koji su postojali u prošlim mjesecima više nijesu akutni. Plan političkog rada je sastavljen na sastanku politkoma divizije sa komesarima brigade. Radi se posebno sa kadrovima, po naročito izabranim temama, koje treba da dadu osnovne političke pojmove našim rukovodiocima. Popularnije od ovih tema prenose se na četu, odnosno bataljon. Na konferencijama po unutarnjim pitanjima života čete izglađivaju se mnoge mane boraca, te one pozitivno djeluju.

Rukovodstvo je sve više posvećivalo pažnju držanju boraca na teritoriji Sandžaka i Crne Gore, ne gubeći nikako izvida politički efekat koji treba da postignemo u ovim krajevima. Naše držanje u Sandžaku je bilo zadovoljavajuće, bilo je grešaka koje nemaju neku manljivu pozadinu. A držanje na teritoriji Crne Gore je primjerno. Dobar prijem kod stanovništva na koje smo naišli pozitivno je politički uticalo na naše Krajišnike, koji prvi put na putu od Krajine nailaze na takav prijem i osjećaju zaista bratstvo porobljenih naroda stvoreno u borbi protiv okupatora i njegovih izmećara.

Sam ulazak ove brigade u sastav I Proleterske divizije bio je od velikog značaja. Rukovodioci i borci shvatili su to s jedne strane kao čast, a s druge kao obavezu — drugčiji odnos prema mnogim, pitanjima, za koja znaju da su ih proletari savladali.

Vodni delegati su novina u našoj brigadi, oni se još uviđek nijesu dovoljno snašli u ovom poslu.

3) Kulturno-prosvjetni sektor

Još uvijek težište kulturno-prosvjetnog rada je analfabetski tečaj, iako je broj nepismenih smanjen, on je veliki, najveći dio boraca je polupismen. Pored toga rada postoje i drugi oblici kulturno-prosvjetnog rada. Bataljonski listovi izlaze ljepše opremljeni, sa raznovrsnijim materijalom, i širom saradnjom. Dilektantske grupe i pjevački borovi pokazali su izvjesne sposobnosti u prvomajskoj priredbi, tako da su izvjesne tačke imale nešto umetničke vrijednosti.

4) SKOJ — je masovna organizacija, ali nedovoljno organizaciono očvrsla. Postoji brigadno rukovodstvo SKOJA, ali nesamostalno i malo rukovodi radom SKOJA. U svakom slučaju i na tom polju smo napredovali, skojevci redovno rade, po planu, SKOJ postaje ugledna organizacija mladih komunista — u očima boraca, a skojevci se osjećaju više odgovorni.

SKOJ broji 221 — po spisku.

5) Terenski sektor

Dolaskom na crnogorsku teritoriju održan je niz konferencija sa narodom, na kojima je naročito podvlačena potreba mobilizacije svih snaga u današnjoj N. O. borbi.

6) Intendantura i sanitet

Partijska jedinica intendanture zadovoljava svojim zadatacima.

Intendantura je u aprilu mjesecu snabdijevala brigadu, tako da nije gladovala. Na teritoriji Crne Gore problem ishrane je teži.

Partijska jedinica saniteta je slaba, sanitet nije odgovorio zadacima. Masovni su slučajevi razboljevanja, a intervencija saniteta slaba.

Brigada je vrlo slabo obučena. Odijela iz Krajine su pocijepana, a u borbama sa Njemcima i četnicima — s njima smo se isključivo borili — nijesmo mogli što zarobiti.

Bataljonske intendanture su organizovanije u sklopu bataljonskog radnog voda. Samim tim bolje se savlađuje i sama tehnika posla. Tu smo koristili iskustvo proleterskih brigada.

III RAD ŠTABSKE PARTIJSKE JEDINICE

U toku mjeseca aprila štabska partijska jedinica održala je dva redovna i dva učeća partijska sastanka. Budući da je Štab brigade popunjeno vojničkim rukovodiocima, omogućeno je pravilnije rukovođenje brigadom. Pored redovnog rješavanja problema brigade — partijskim putem, održavaju se sastanci Štaba brigade kao vojnog rukovodstva. Takav rad je naročito potreban zbog toga što je načelnik Štaba brigade² nepartijac. Otsustvo politkoma brigade³ (politkom je na višem part. kursu) nije prouzrokovalo zastoj u radu, pošto su komesarji bataljona dorasli za svoju funkciju, a Politodjel sa zamjenikom komesara svojim radom nadomještali su rad komesara.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9 maj, 1943 god.
Položaj

Zamjenik politkomesara
VII Krajiške iSTOU brigade
M.⁴ Šibalić

² Milan Lah
³ Ljubo Babić
¹ Mijuško

BR. 45

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 9 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O PRIPREMAMA I FORSIRANJU DRINE¹

STAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
9 maja 1943 god.

VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. I P.O.J.

U duhu opšte direktive NOV i POJ jedinice II Proleterske divizije doble su zadatak da izvrše nasilni prelaz preko rijeke Drine u cilju prodiranja u predviđenom pravcu.

Situacija na sektorу Drine, Brod—Bastasi izgledala je ovako: rijeka Drina kao ozbiljna prirodna prepreka otežavala je prelaz dubokim i strmo usječenim koritom, velikom dubinom, brzinom, oskudicom građe na lijevoj obali i onesposobljavanjem svih sredstava za prelaz, koja su ranije postojala na ovom dijelu Drine od Broda do Bastasa. Pored Drine kao ozbiljne prirodne prepreke trebalo je i taktički preći istu, tj. razbiti odbranu koju je neprijatelj organizovao na desnoj obali.²

Naša divizija bila je raspoređena na lijevoj obali rijeke Drine na prostoru Đeđevo—dolina rijeke Sutješke, sa zadatkom izviđanja i rekognosciranja rijeke u cilju prelaza.

Druga proleterska brigada bila je raspoređena na prostoru Brod—Đeđevo, II Dalmatinska brigada na prostoru Mješaji—Trbušće i III Sandžačka brigada na prostoru Beleni—s. Vojnovići.

Izviđanjem toka rijeke Drine ustavljeno je da glavne poteškoće oko prelaže rijeke Drine potiču iz tehničkih razloga, dok sa druge strane taktički prelaz rijeke Drine nije davao brige, jer se vatrenim sistemom obezbjeđivao prelaz rijeke i potiskivao neprijatelj sa suprotne strane. Ovo je isprobano u dva slučaja i to kod II Proleterske brigade kod Broda, gdje je rijeka Drina svojom brzinom i silinom lomila splav i onemogućavala prebacivanje naših snaga i uzvodno od Broda na sektor II Dalmatinske brigade, gdje je opet voda preturala splav i onemogućavala prelaz.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 8—1, k. 9 A.

² Opširnije vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 30, 31, 32 i 33.

Poslije ovih neuspjelih prelaza drug inžinjer Volođa³ ogradio se da se rijeka Drina uopšte ne može preći ovim putem i načinom. Ovo nije unosilo brige ni zabune, jer je svaki borac i starješina i dalje pojedinačno kovao **plan o prelazu rijeke Drine**, koja se je morala preći.

Slučaj prelaza rijeke Drine kod III Sandžačke brigade na prostoru Beleni—Bastasi tehnički je bio izvodljiviji, s tim da se samo nađe splavar koji je na tom dijelu Drine duže vremena rukovao splavom."Taktički prelaz rijeke na ovom sektoru bio je otežan prisustvom jačeg neprijatelja kod s. Bastasi i na kosama Vučeva, odakle je neprijatelj tukao cijok tok rijeke Drine jakom vatrom iz bacača i mitraljeza. Prelazak rijeke Drine na ovom sektoru iziskivao je i određivanje jačih snaga za potiskivanje neprijatelja sa Vučeva, u kom slučaju bi se naše jedinice morale angažovati i u jače borbe sa glavninom četničkih snaga sa Šćepan Polja, što momentalno nije bio zadatak naših jedinica.

Za rješenje pitanja prelaza rijeke Drine kod Bastasa III Sandžačka brigada tražila je povlačenje snaga na svom sektoru, koje se snage nijesu mogle uputiti čisto iz taktičkih razloga.

Nakon savjetovanja u Vrhovnom štabu, Štab divizije uputio je 4. IV tek. god. načelnika Štaba⁴ ove divizije na sektor Trbušće—Bastasi u cilju rekognosciranja, izviđanja i stvaranja plana za prelaz preko rijeke Drine.

Nakon sastanka sa Štabom II Dalmatinske brigade i Štabom III Sandžačke brigade prikupljeni su podaci da u selu Mješaji postoji splavar vičan izradi splava i rukovanju istim, te je taj isti seljak i pozvan da dođe u Štab III Sandžačke brigade 5. IV u 3 časa ujutro u s. Vojinoviće radi savjetovanja.

Priprema. 1. U toku 5. IV tek. god. naređeno je da se izrade vesla, prikupe klanfe i ostali pribor za vezivanje splavora. Kao pomoćna snaga seljaku Čosoviću određen je pionirski vod Vrhovnog štaba.

2. Sjeća balvana i doturanje istih prikriveno do obale.

3. Određivanje dijela snage iz II Proleterske i III Sandžačke brigade za demonstraciju na cijelom sektoru u smislu razvlačenja neprijateljskih snaga na suprotnoj obali.

4. Postavljanje izrađenog splava III Sandžačke brigade •5 km uzvodno od stvarnog mjesta prelaza i postavljanje većeg broja dasaka nizvodno od mjesta prelaza u cilju obmanji-

³ Vladimir Smirnov-Volođa

⁴ Jovo Vukotić

vanja neprijatelja o stvarnom mjestu prelaza naših jedinica. Izrada vatrengog plana za potpomaganje prelaza i aktiviranje; istog 6 ov. mj.

5. Red prelaza jedinica na desnu obalu DAn: Druga dalmatinska, III Sandžačka i II Proleterska brigada.

6. Određivanje snaga za određivanje mostobrana na liniji Pliješ—Kruščičko Brdo—Crni Vrh.

7. Prebacivanje jedinica za osiguranje snaga koje obrazuju mostobran. Bataljon Sandžačke brigade.

8. Prebacivanje bojnih komora i pozadinskih dijelova.

9. Osiguranje splavova.

Izvršenje prelaza. U toku 6 i 6 na 7 izrađen je jedan splav za prebacivanje jedinica. Dijelovi II Proleterske i III Sandžačke brigade posjeli su položaje za zaštitu odnosno vezivanje neprijatelja na što širem prostoru u cilju lakšeg prebacivanja II Dalmatinske brigade.

Vatrena sredstva za potpomaganje prelaza bila su postavljena u tri linije i to:

1. Linija teških, pješadijskih oružja Rijeka—©jelići—Trošnjić—Stupovi—Gurići—groblje zapadno od Belena—grupa kuća istočno od Marinkovića.

2. Linija bacača Trbušće—Prijedražje—Trošanj—Beleni.

3. Linija brdskog i protivkolskog odjeljenja topova prostor s. Pušine. Sav ovaj vatreni sistem postavljen je sa zadatkom uništenja svih vatrenih sredstava koja bi kočila pokret u toku prebacivanja i prebačenih naših dijelova na onostranoj obali rijeke Drine.

Nakon izvršenja svih priprema, kako tehničkih tako i taktičkih, pristupilo se izvršenju prebacivanja II Dalmatinske brigade 7. IV u 5.30⁵ časova ujutro.

Prebacivanje se je vršilo pod vatrom neprijateljskih osiguravajućih odjeljenja, koja su odmah učutkana sredstvima našeg vatrenog sistema. Prvi se je počeo prebacivati II bataljon II Dalmatinske brigade i to po desetinama, šireći se lijevo i desno na prostoru između Donjeg Kopilova i Dvorišta. Dejstvom vatre naših oruđa neprijatelj je počeo otstupati u pravcu Kruščičkog Brda, potiskivan i od dijelova II bataljona Dalmatinske brigade, koji su se pojavljivali na širem frontu, šireći tako i liniju mostobrana u pravcu s. Bunovi. Poslije prebacivanja II bataljona prebacio se je i I bataljon II Dalmatinske brigade kao oslonac II bataljonu naprijed. Poslije prebaci—

⁶ Prelaz je izvršen 6 aprila. Datume, koji se kasnije pojavljuju, treba pomeriti za dan ranije. Vidi tom IV, knj. 12, dok. br. 33.

vanja dva bataljona Dalmatinske brigade naređeno je Štabu' III Sandžačke brigade da po prelasku ovih bataljona prebaci jedan svoj bataljon kao zaštitu desnog boka i leđa prebačenim bataljonima II Dalmatinske brigade na prostoru s. Kunduci—Gradina.

U 17 časova 7 ov. mj. bataljoni II Dalmatinske brigade proširili su mostobran na liniji: Guskovina—Begovina—Zorina—Dubovi—Podgrade, s tim što je bataljon Sandžačke brigade isturio obezbjedenje u jačini od jedne čete na Pliješu, a ostatak bataljona orijentisan u pravcu s. Mazoče, gdje su se nalazili manji neprijateljski dijelovi. Oko 19 časova neprijatelj je izvršio ispad na II Dalmatinski bataljon od pravca Dubovi. Drugi bataljon u sadejstvu sa I bataljonom poslije krvavih borbi i juriša bombama odbio je ovaj ispad neprijatelja, tako da se je isti povukao dijelom prema Foči a dijelom prema selu Dragočavi.

Ovom prilikom neprijatelj je imao oko 40 mrtvih i 20 ranjenih. Među mrtvim se je nalazio i kapetan Vidaković (kurir Draže Mihailovića). Kod bataljona II Dalmatinske brigade bila su 3 mrtva i 8 ranjenih. U toku noći 7 na 8 tek. mj. nastavilo se prebacivanje i ostalih dijelova II Dalmatinske i III Sandžačke brigade, koje je bilo ubrzano jer je bio izrađen još jedan splav. 8. IV ov. god. oko 2 časa poslije pola noći bile su prebačene jedinice II Dalmatinske i III Sandžačke brigade bez jednog bataljona, koji je zatvarao pravac od Vučeva: preko Sutjeske lijevom obalom rijeke Drine. 7. IV tek. god. naređeno⁶ je Štabu II Proleterske brigade da se prebaci na prostor s. Mješaji u cilju prebacivanja ove brigade na desnu obalu rijeke Drine, s tim što će ova brigada ostaviti jedan bataljon na prostoru Brod—Đeđevo za demonstraciju i vezivanje neprijatelja sa one strane rijeke Drine. Prebacivanje ove brigade izvršeno je noću 7 na 8 i 8 danju.

Prema izvještaju III Sandžačke brigade da ova brigada nailazi na jači otpor neprijatelja na pravcu Bastasi—Šćepan Polje, prebačen je njen bataljon sa lijeve obale rijeke Drine i upućen u sastav iste brigade. Osiguranje pravca od Cureva, dolinom Sutjeske, lijeva obala rijeke Drine, povjeren je III bataljonu II Proleterske brigade. U toku prebacivanja boračkih dijelova divizije izrađen je veliki splav za prebacivanje bojnih komora, koje su sve prebačene, kao i intendanture 8 na 9. IV tek. god.

⁶ Redakcija nije pronašla pomenuto naredenje.

Prelaz preko rijeke Drine na prostoru Brod—Bastasi branile su sljedeće jedinice: Kolašinska, Zetska, Beranska, Andrijevička i Bjelopoljska četnička brigada. Odbranu rijeke Drine potpomagala je i jedna baterija talijanske artiljerije iz Foče, koja je svakih pet minuta obasipala mjesto prelaza baterijskom paljbom, ali bez ikakvih rezultata.

Fortifikaciska obala odbrane desne obale rijeke Drine sa-
stojala se je iz na brzu ruku izrađenih zaklona koje je nepri-
jatelji napustio čim su se naši prvi dijelovi počeli prebacivati.

Prema iskazu zarobljenih četnika riječka Drina kao prirodna prepreka jača je nego da ju je branilo 30.000 vojnika.

Pripremom i izvršenjem prelaza preko rijeke Drine rukovodio je načelnik Štaba ovo divizije.

U borbama prilikom prelaza rijeke Drine, vođenju borbi na desnoj obali rijeke Drine do ulaska II Dalmatinske brigade u Foču na lijevoj obali rijeke Čeotine 9. IV u 2 časa neprijatelj je imao sljedeće gubitke:

Zaplijenjeno: teških mitraljeza 1, puškomitraljeza 6, pušaka 48, municije 10.000, namirnica oko 1.000 kgr.

U borbama prilikom prelaza rijeke Drine naročito su se istakle jedinice II Dalmatinske brigade, među kojima naročito II bataljon. Naročitu pažnju i pohvalu zасlužuje komandir II čete II bataljona drug Zunić, koji je pokazivao nevjerovatne podvige u junaštву, ističući se uvijek kao primjer svim borcima. Isto tako u toku ove operacije pokazali su se na visini vođa brdskog odjeljenja topova drug Sekulić⁷ i vođa protivkolskog odjeljenja topova III Sandžačke brigade.

Opšti zaključak: sve starještine i borci sviju jedinica ove divizije pokazali su puno zauzimljivosti i samopregora da se čim prije izvrši prelaz preko rijeke.

Prebacivanje jedinica, a obzirom na mali broj prevoznih sredstava, išlo je velikom brzinom, uprkos uznemiravanju od neprijateljske artiljerije iz Foče i teških oruđa četničkih bandi sa položaja Kruščićkog Brda.

⁷ Dušan Sekulić, poginuo nesrećnim slučajem 1945 god. kao oficir JNA.

Sadejstvo artiljerije i teških oružja, kao i dijelova naših jedinica, koje su se prebacivale, bilo je na visini. Kod pojedinih jedinica (III i IV bataljon II Proleterske brigade) vojno rukovodstvo nije imalo jedinice u rukama niti ih umjesno vodilo i kao posljedica toga bio je veći broj ranjenih drugova uslijed kretanja čitavih četa otvorenim zemljištem prema Crnom Vrhu, što se potpuno moglo izbjegći i koristiti pokriveno zemljište na tom pravcu.

Zauzimljivost seljaka Rada Čosovića iz s. Mješaja dosta je doprinijela da se naše jedinice brzo i u redu prevezu preko rijeke Drine. Njegova požrtvovanost zadivljuje; prilikom prevoza drugova Čosović je ranjen u nogu od mitraljescog snopa i kao takvom njemu je ukazana sanitetska pomoć, te je odmah produžio i dalje prevoženje, dotle po šest na splavu, a pošto je ranjen glasno je rekao: „sad po osam“. Požrtvovanost i zauzimljivost druga Čosovića iziskuje da "se pohvali preko „Slobodne Jugoslavije“.

Operacija prelaska rijeke Drine spada u jednu od najsmjelijih i najozbiljnijih taktičkih radnji koje je ova divizija imala, a s obzirom na ozbilnost rijeke Drine kao prepreke i broj snaga koji je branio ova je operacija izvedena sa minimum žrtava i najvećom brzinom koja se može zamisliti s obzirom na sredstva koja su služila za prelaz jedinica.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Mitar

Načelnik Štaba
Vukotić

Komandant.
Peko

(M-P.)

BR. 46

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
9 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O BOJU NA JAVORKU'**

Dokument objavljen u tomu III, knj. 5, dok. br. 14.

BR. 47

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA DRUGE PROLETER-SKE DIVIZIJE OD 9 MAJA 1943 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O STANJU U PARTIJSKOJ ORGANIZACIJI I POLITIČKOJ SITUACIJI U CRNOJ GORI¹

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,

Partijska organizacija II Proleterske brigade broji oko 450 članova. Broj njenih boraca iznosi je prije naše popune od 120 do 150 boraca, oko 600. Dakle brigada je svedena skoro na partijski aktiv i svaki gubitak u brigadi znači gubitak za Partiju, stoga srno mi i odlučili da popunjavamo brigadu sa novomobilisanim ljudstvom, kako bi se sačuvali partijski kadrovi i kako bi partijska organizacija mogla da vaspita novamobilisano ljudstvo koje je prilično zahvaćeno četničkom proparandom.

Naša namjera o popuni te brigade prekinuta je naredbom "Vrhovnog štaba od 5 maja 1943 god., gdje nam je naređeno da popunjavamo IV i V Crnogorsku brigadu. Mi smo i prije ove naredbe već počeli sa popunom IV i V brigade i to V brigadu,² "koja je faktički bila svedena na goli partijski aktiv, popunjavamo sa već postojećim partizanskim odredima i ta je brigada već do sada dobila oko 200 boraca, a za dan dva dolazi u sastav te brigade partizanski odred iz Kuča koji broji 80 partizana. Isto tako svakim danom u tu brigadu od sada će prislati partizani iz Zetskog partizanskog odreda, koji broji već sada oko 200, a koje smo privremeno ostavili na terenu iz vojnih i političkih razloga. Pored toga V brigada nalazi se na svome terenu i ima uslova za mobilizaciju i popunu svoje brigade. To isto važi i za IV brigadu. Dakle i IV i V brigada popuniće se u najkraćem roku i popuna II Proleterske brigade kao što vidite ne smeta popunama ovih dviju crnogorskih brigada.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5404.

² U to vrijeme Peta (crnogorska) NOU brigada bila je pod komandom Druge proleterske divizije.

Molim vas da s ovim upoznate Vrhovni štab, jer ja se nadam da će Vrhovni štab, kada se upozna sa stanjem stvari i situacijom na terenu, odobriti dalju popunu II Proleterske brigade.

27 aprila održano je Brigadno partijsko savjetovanje IV Proleterske. Savjetovanje je konstatovalo sljedeće:

- a) da je partijska organizacija na političkoj i organizacijskoj visini i da je u sebe uglavnom obuhvatila djelatnost brigade;
- b) da u partijskoj organizaciji kao ni kod boraca ne preovlađuju neke štetne tendencije koje bi sprečavale razvitak zdravog proleterskog internacionalizma i interbrigadnih odnosa;
- c) da partijska organizacija — sem partijske organizacije III bataljona — nije saobrazila svoj rad borbi i marševima i da ratni stil rada nije postao svojina svih članova Partije;
- d) da partijska organizacija nije pokazala u punoj mjeri interesovanje za sanitet, nego je to prepustila pojedinim, rukovodiocima, čiji se rad obavljao bez podrške i kontrole partijske jedinice. Uslijed toga u posljednje vrijeme osetila se je bila prilična navala tifusa, koja je brzom intervencijom Partije sada spriječena;
- e) da politici čuvanja kadrova partijska organizacija Četvrte brigade, sem Trećeg bataljona, nije posvetila dovoljno pažnje, te je tako brigada imala i nekoliko gubitaka u rukovodećem političkom kadru;
- f) politički rad na terenu nije dovoljno sproveden, te tako Partija nije uspjela da mobiliše ljudstvo za svoju brigadu;
- g) partijska disciplina kod jednog dijela članova Partije ne osjeća se u dovoljnoj mjeri te se uslijed toga u pojedinim organizacijama bataljona osjeća prilična nemarnost i aljkavost u partijskom radu.

Povodom konstatacija koje su učinjene na našem sastanku kod Jeleča povodom odnosa između IV i II Proleterske brigade, pokrenuta je diskusija na savjetovanju i konstatovalo se je da se među partijcima kao ni među borcima, uzevši u cjelini, ne osjeća nikakva netrpeljivost između boraca *II i IV brigade*, već naprotiv velika ljubav i solidarnost u svim zajedničkim akcijama i drugim poslovima koji proističu iz zajedničkog života divizije.

No i pored toga skrenuta je pažnja partijskoj organizaciji da pitanje jedinstva naše vojske i bratstva među narodima uzme čvrsto u ruke i da tako stvara šire mogućnosti razvitka -internacionalizma i jedinstva naše vojske.

Po pojedinim konkretnim slučajevima odustalo se je da se vodi istraga, jer se ista ne bi mogla do tančina izvesti, iz tehničkih razloga, a nedovršene istrage možda bi komplikovale pojedine slučajeve o kojima bi se vodila istraga (riječ je o slučajevima koje navodi drug Krcun,³ i koji su tačni, pošto su to priznali i sami drugovi iz IV brigade).

Prilažemo zaključke Brigadnog partijskog savjetovanja, koji su dati na proradu partijskim organizacijama IV brigade.

Prije nekoliko dana izdali smo letak Vašojevićima iz kojeg ćete vidjeti našu opštu političku liniju u Crnoj Gori, kao i stav prema Vasojevićima.⁴

Napominjemo da su četnici uspjeli da prilično demoralisu crnogorski narod, ali će nam uspjeti da našim političkim refdom vratimo vjeru toga naroda u sopstvene snage i da mu čvrstolijemo da je pobjeda na strani Saveznika, kao i to da se on čvrsto riješi po cijenu teških gubitaka na borbu protiv okupatora i njegovih slugu. Naravno, tu je potreban sistematski i uporni politički rad od sviju naših političkih rukovodilaca. Na tome poslu mi ćemo uspjeti, to je van svake diskusije. Sa situacijom u Crnoj Gori upoznao vas je drug Peko,⁵ a sada dolazi i drug Blažo,⁶ a i ja sam vam ranije pisao pa smatram da sada nema neke naročite potrebe o opširnijem izlaganju političkog položaja Crne Gore, jer nema nekih novih momenata.

Primili smo izjavu AVNOJA povodom izjave kralja Petra i uputili je brigadama radi upoznavanja njene sadržine sa našim političkim i vojničkim rukovodiocima kao i sa svim borcima.

Upućujemo vam i proglaše⁷ Glavnog štaba za Bosnu i Hercegovinu koje nijesmo rasturili, a sada nijesmo u mogućnosti da ih rasturimo, pošto smo udaljeni od terena Bosne i Hercegovine, a za Crnu Goru nemaju nikakvog praktičnog političkog značaja.

Naša divizija kao što vam je poznato razvučena je na širokom sektoru i nijesam u mogućnosti da održavam tješnje kontakte sa političkim radnicima kao i sa samim borcima.

Za koji dan izaći će bilten akcija naše divizije od njenog osnivanja do danas. Tu će biti podaci o broju naših gubitaka,

³ Slobodan Penezić

⁴ Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 6.

⁵ Dapčević

⁶ Jovanović

⁷ Redakcija nije pronašla pomenuti proglaš.

o zaplijenjenom oružju, o broju gubitaka neprijatelja itd., itd. Jedan primjerak ćemo u svakom slučaju vama uputiti na upotrebu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9 maja 1943 god.

Mitar

BR. 48

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA
OD 10 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO
JUGOSLAVIJE O KONCENTRACIJI I POKRETU NJEMAČ-
KIH SNAGA U HERCEGOVINI¹**

Korpus 10/V

N 1

Prebegli nemački vojnik javlja da će Nemci koncentrisci na prostoru Mostar—Imotski² povesti protiv vas petog maja ofanzivu u Hercegovini do u Crnu Goru. Nesiguran podatak.

Pokreti osmotreni preko Duvna i Prozora.³ Nemci formiraju iz ustaša i muslimana SS jedinice. Iz Južne Dalmacije evakuišu deo stanovništva.

Košta

Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 29/12, k. 14 A.

² Odnosi se na SS diviziju „Prinz Eugen“.

³ Odnosi se na 373 diviziju. Vidi dok. br. 171.

BR. 49

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 10 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JU- GOSLAVIJE O RASPOREDU I JAČINI JEDINICA¹

U vezi sa pokretom izvršiti nov raspored i reorganizaciju snaga. IV divizija, VI, VIII, X brigada, Ribnički i Grmečki odred dejstvuju u trouglu Grahovo—Mrkonjić Grad—Cazin. Snage 3500. Deseta divizija, IX brigada, Kupreški, Glamočki i Travnički odred dejstvuju na sektoru Jajce—Livno—Prozor. XII divizija, V i XII brigada, Banjalučki odred prikupljaju se za dejstvo u C. Bosni, a Kozarski odred ostaje na Kozari. Peta divizija, I, II i IV brigada prebacice se oko dvadesetog maja u C. Bosnu. Snage 2500. Sada I i IV dejstvuju oko Kotor Varoši, a II i Stab Korpusa su u pokretu, danas kod Kupresa.

Košta²—Arso³

BR. 50

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 10 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O RAZBIJANJU ITALIJANSKE KOLONE NA KO- MUNIKACIJI PRIJEPOLJE—BIJELO POLJE¹

I div. 10/V

Odmah javite dokle je stigao Peko.² Lekić³ juče razbio talij. kolonu na cesti Prijepolje—Btijelo] Polje. Ubijeno 150 Talijana, 1 talijanski i 1 nemački oficir. Zarobljeno 50 Talijana. Zaplenjeno 16 kamiona sa vojničkim rančevima, 10 puš. mitraljeza, bacač i dr. Lekiću aktivno pomagao deo muslimanske milicije.

Večeras napadamo Ribarevinu.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi "Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 29/12, k. 14 A. Izvještaj je poslat 10 maja, što se vidi iz dok. br. 48.

² Košta Nad, komandant Prvog bosanskog NOU korpusa

³ Arso Jovanović, načelnik Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 34/13, k. 14 A.

² Dapčević

³ Danilo Lekić, komandant Prve proleterske brigade

BR. 51

OBAVJEŠTAJNI BILTEN ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 10 MAJA 1943 GOD. O JAČINI NEPRIJATELJA U POJEDINIM GARNIZONIMA SANDŽAKA¹

ŠTAB •
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
OBAVESTAJNI CENTAR
Op. br. 50
10 maja 1943 godine
Položaj

OBAVESTAJNI BILTEN BR. 3

I. NKMAČKI GARNIZONI

Nova Varoš, Prijepolje i Brodarevo bez promene.
Priboj i Rudo poseli su Nemci.² Jačina nepoznata.
U jedinici koja je posela Prijepolje ima Poljaka, Ceha i kulturbundovaca. Četnike razoružavaju.

Namere Nemaca

Prema nepotvrđenim vestima Nemci imaju zadatku da osiguraju dolinu r. Lima a po nekim vestima i da preduzmu ofanzivu na nas. Nekoliko kamiona Nemaca je 4 ov. m. dolazilo u Pljevlja radi upoznavanja sa situacijom i našim položajima koje bi bombardovali. Komandant talijanske divizije³ iz Pljevalja trebao je ići u Sarajevo radi nekih dogovora sa Nemcima.

Govori se da će Talijani napustiti Pljevlja, Prijepolje, Priboj i Bijelo Polje, a da će ova mesta posesti Nemci.

Sve ovo nije sigurno potvrđeno.

II. ITALIJANSKI GARNIZONI

1. — Pljevlja: 7 bataljona pešadije bez karablnijera i artillerije. Bataljoni su jačine 8—900 ljudi.

2. — Prijepolje: mali broj Talijana. Garnizon evakuisan za Bijelo Polje i dalje za Berane.

3. — Kolašin: 2 bataljona pešadije.

Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 4/1—6, k. 706.

³ „Taurinense”

4. — Bijelo Polje: oko 2000 Talijana, 50—60 karabinijskih i isto toliko četnika koji su plaćeni da vrše policisku službu. Broj vojnika ne može se tačno utvrditi zbog dolaska jedinica iz Prijepolja i odlaska za Berane.

Na Marinoj Ravni imaju 6 bunkera od zemlje i nekoliko kamenih, a bliže gradu 3 topa. Na Babica bregu, koji dominira ravninom ka gradu, više rovova i 6 kamenih bunkera. Leva obala Lima kroz grad je utvrđena. Na desnoj obali utvrđenja od zemlje ima više i jedan kameni bunker. Zgrada Sreskog načelnstva utvrđena. Na sredini Obrova 5—6 dobrih bunkera i 3 topa. Kota više Obrova nije posednuta i pogodna je za gađanje grada artiljerijom.

Oko grada postavljena je žica koja je minirana. Ovo je malo verovatno pošto to do sada nigde nije činjeno a uvek se govorilo.

Pokreti talijanske vojske

6 maja iz Prijepolja je došlo u Bijelo Polje oko 1000 vojnika sa oko 150 mazgi.⁴

7 maja ta ista kolona je otišla za Berane, a uveče još jedna kolona kamiona sa vojnicima takođe za Berane.

U više mahova prazni kamioni iz Berana vraćaju se sa vojnicima.

III. ČETNIČKE JEDINICE

a. — Srez pljevaljski: Pljevaljska četnička brigada jačine oko 700 četnika sa 10—12 puškomitrailjeza, 2 teška mitraljeza, 1 teški i 1 laki bacač. Štab brigade u s. Kalušićima. Drže izvesne snage na Čemernu.

b. — Četničke jedinice koje su učestvovali u zadnjim borbama:

Drinski korpus oko 320 četnika. Komandant kapetan Bajo Nikić zarobljen.⁵

Romanjski korpus oko 400 četnika. Komandant kapetan Milorad Momčilović.

Bjelopoljska brigada oko 500 četnika. Komandant kapetan Radula Radović.

Srbijanska brigada oko 150 četnika. Komandant kapetan Cvjetić.

Čajnička brigada oko 120 četnika. Komandant potporučnik "Vasilije Bodiroga.

2 jurišna bataljona Pavla Đurišića oko 400 četnika.

⁴ Vjerovatno jedinice iz divizije „Venezia“.

⁵ Zarobljen od jedinica Prve proleterske divizije. Vidi dok. br. 34.

Sa ovim jedinicama u poslednjim borbama rukovodili su major Ostojić⁶ i Pavle Đurišić,

Ove četničke jedinice su razbijene i glavnina se povukla preko r. Tare i onda ka Kolašinu.

Po jednom izveštaju četnička Vrhovna komanda izdala je naređenje da se svi četnici iz Bijelog Polja povuku za Zaton. Tu je 8 ov. m. trebala da se održi konferencija svih komandanta na kojoj bi se govorilo o njihovom daljem radu.

Srbijanski četnici, kaže jedan musliman, otišli su u pravcu Sjenice.

Zatvorenike iz Rakonje odveli su četnici u Zaton.

Moral kod četnika je vrlo slab. Govorili su među sobom da ćemo im popaliti kuće ako budu pucali na nas.

Draža Mihailović, koji se do skora nalazio u Lipovu, otišao je pre 5—6 dana u pravcu Podgorice.

Postupci četnika

U naređenju svojim jedinicama za napad na naše jedinice, od 25 aprila t. g., major Ostojić naređuje da se stanovništvo nama naklonjeno strelja, kuće popale a imovina zapleni. Po-kolj seljaka u s. Vaškovu izvršili su kapetan Cvetić i Milan Matović.⁷

IV. RASPOLOŽENJE U NARODNIM MASAMA

Na prostoriji Orahovica Talijani su uspeli da izmire jedan deo muslimana sa četnicima i ovi muslimani su pucali na naše jedinice, ali su pobegli u Bijelo Polje. Ostatak stanovništva u srpskim i muslimanskim selima dočekao je naše jedinice sa oduševljenjem. Ima sela koja nisu raspoložena dobro prema nama.

Zarobljeni četnici koji su pripadali vašojevićkim bataljonom kažu da su čuli kad Vasojevići govore da je ludost dalje boriti se, jer će ih i narod sutra proklinjati kao što proklinje Vuka Brankovića.

Prilog: zaplenjena četnička arhiva i fotografije i uput za upotrebu telefonske šifre.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Ob. centar

Zarije Ostojić-čića Branko, načelnik Štaba četničke Vrhovne komande
Komandant Fočanske četničke brigade

BR. 52

OBAVJEŠTENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 10 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PETE KOZARSKE BRIGADE O SITUACIJI U BOSANSKOJ KRAJINI¹

PREPIS

ŠTAB
IV. NAR. OSLOBODILAČKE UDARNE
DIVIZIJE
Br. si.
Dana 10. V. 1943 g.

ŠTABU V KOZARSKE NOU BRIGADE

Položaj

1) Primili smo vaš izvještaj u kome ste izvijestili o prijedorskoj akciji. Preko Glavnog štaba Hrvatske tražili smo da se izvijesti Štab I BNOU korpusa i Vrhovni štab, koji će o ovoj akciji izvijestiti preko „Slobodne Jugoslavije“. Ova akcija predstavlja po našem mišljenju sjajan uspjeh kako u vojničkom tako i u pogledu ob. službe.

2) Izvješteni smo od vas da neprijatelj utvrđuje liniju oko 31, 35, 14, 21, 93, 97,² što će vam vjerovatno onemogućiti prelaz i odlazak na nove zadatke u sastavu glavnine Korpusa. Od Štaba VI KNOU brigade izvješteni smo o vašoj namjeri da preko 93, 24, 97, 51, 99, 12, 23, 33, 13 pređete u 82, 13, 12, 55, 35, 97, 24, 12, 28, 14, 67, 29, 54, 28. Mi smatramo da je taj put veoma težak, koji, i kada bi uspjeo, oduzeo bi vam mnogo vremena i morali bi dugo operisati po 93, 24, 97, 51, 25, 12, 23, 33, 91. Zbog toga je potrebno da odmah sa cijelom brigadom pređete na 87, 63, 83, 81, 35, 17, 13, 57, odakle ćete u zajednici sa našim snagama, vršeći akcije 57, 23, 27, 36, 13, 36, 13, 26, 21—19, 85, 55, 54, preko 33, 97, 26, 21 i otići u sastav glavnine Korpusa. Ovaj *put je mnogo* lakši i svakako ćete mnogo brže preći na određeni teren. U isto vrijeme moći ćemo usput izvršiti značajnije akcije.

Naš predlog pod tač. 2) ovog pisma dolazi u obzir samo ako vi smatrate da ne možete preći označenim pravcem ili da je taj put veoma rizičan i u kome bi se izložili većim gubicima.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 9/7, k. 766.

² Redakcija nije mogla dešifrovati tekst.

3) Ranjenike i bolesnike koji se mogu kretati povedite sa *sobom*. Najteže koji se ne mogu kretati ostavite pod kontrolom odreda, orijentisane na 84, 28, 12, 86, 85, 35, 13.

4) Odred treba da ostane na svom terenu i manevrišući na njemu da izvršava svoje vojničke zadatke. On treba da bude stalno aktivan. Naročitu pažnju treba da obrati na 89, 99, 84, 23, 24, 91, 15, 21, 95, 23, 65, 28, ljudstva iz 24, 23, 33, 85, 51, 19, 97. Isto tako i na budnost i OS. Izvještaje neka nam šalje redovno preko Štaba VI ili Podgrmečkog odreda, a kada smo blizu onda i direktno. Treba na sve moguće načine sprečavati mobilizaciju od strane neprijatelja i uperiti sve napore na to da neprijateljska vojska i domobrani prelaze k nama.

5) Situacija na ovim sektorima je sljedeća: na Podgrmeču nema nepr. snaga, one su se poslije ofanzive povukle u garnizone. Neprijatelj čvrsto drži komunikaciju Bos. Krupa—Bos. Petrovac—Mrkonjić Grad—Jajce. Na toj cesti jučer II bat. VI brigade pobio je dosta vojnika koji su se vozili kamionima, u blizini Risovca. X brigada otišla je da pomogne probijanje II brigade u pravcu Korpusa. Četn. bande popa Đujića bile su prodrle preko Dinare na Bos. Grahovo, Sajkoviće i glamočka sela. Naše jedinice vodile su borbu sa tim bandama i jedan njihov dio vratio se je za Strmicu kod Knina.

Neprijatelj je preduzeo ofanzivu protiv Banije i Like koja je već počela. Do sada smo obaviješteni da u toj ofanzivi učestvuju 4 divizije (vjerovatno mješavina Njemaca, hrv. legije, Poljaka i Čeha) kao i t. zv. „Vražja divizija“.

6) Potrebno je da nam donesete anodnih baterija i ručnih baterija što više za našu 35, 21, 68, 91, 99, 93, 55, 97, 12, 23, 82, 59. Zbog nedostatka ne možemo da održavamo redovne veze niti da slušamo vijesti.

Ponesite što više sanitetskog materijala i za nas, nešto duhana i artikala koji su potrebni za ishranu dijetalnih bolesnika.

7) Potrebno je da prikupite sve borce iz XII brigade koji su se nalazili na bolovanju ili oporavku na Kozari. Sve takve borce koji su ozdravili i koji su sposobni za brigadu, a koji se sada nalaze u vašoj brigadi ili odredu, treba vratiti u XII brigadu. Nepravilno bi bilo oduzimati borce od te brigade, koja je najmalobrojnija, čije je popunjavanje najveći problem i koja je prepolovljena zbog bolesti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar
Boško s. r

Komandant
Branko s. r.

BR. 51

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
11 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVE BRIGADE ZA DEMON-
STRATIVAN NAPAD NA BIJELO POLJE¹**

**ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
11-V — 11,20**

ŠTABU I PROLET. BRIGADE

1. — Primili smo vaš kratki izveštaj o jučerašnjoj akciji⁴ Pošaljite iscrpniji. Javite koliko je milicionera učestvovalo i iz kog su mesta.

2. — Karanović³ će **noćas u 21 h** izvršiti akciju za ovlađivanja mostom na Limu kod Ribarevine.⁴

Izvršite noćas demonstrativni napad na B. Polje u cilju olakšanja Karanovićeve akcije.

Vaš demonstrativni napad da traje preko cele noći. Početi ga, takođe, u 21 h, no ako se kod Karanovića pre toga otvorи borba, budite i vi spremni da odmah otpočnete sa demonstracijom.

Na početak vaše akcije da brdska baterija tuče grad. Na ovo ne utrošiti više od po 5 zrna na po jedan top. Naredite bateriji da se blagovremeno postavi i uzme elemente.

(Likvidacija B.[ijelog] Polja ne dolazi u obzir).

3. — Iz Sreza cetinjskog krenulo je ka nama 1.500 gerilaca—partizana. Od njih je 450 već stiglo kod naših jedinica oko Nikšića.

S. F. — S. N.

**Za Štab
Vasa**

Br. 460
11-V-1943
u arhivu

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 6/2, k. 709.

² Vidi dok. br. 50.

³ Nikola Karanović, komandant Treće krajiške NOU brigade

* Opširnije vidi u dok. br. 68 i 106-

BR. 51

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 11 MAJA
1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
O RASPOREDU BRIGADA I SITUACIJI NA SEKTORU
KALINOVIK—FOČA¹**

**STAB VII DIVIZIJE
N. OSLOBODILAČKE VOJSKE
HRVATSKE**

Br. si. dne 11-V-1943 u 17 č.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

1) Primili smo vaša naređenja od 9 ov. m. 8 č. i 22 č. jučer
10 ov. m. u 14 čas.²

2) Ta naređenja zatekla su nas sa rasporedom: XVI brigada Đeđevo, VII brigada s. Jeleč—s. Rataj—s. Kuta, VIII brigada u pokretu od Konjskih Voda za Vrbnicu. Odmah smo izdali naređenje VII brigadi da se približi XVI-toj, dok smo Osmu zadržali na prostoriji Ljubina—Vrbnica kao rezervu, smatrujući da će dve brigade biti dosta da zatvaraju pravac uz dolinu Drine do evakuacije bolesnika.

3) Posle odlaska Hercegovačke brigade³ iz Uloga neprijatelj, u glavnom četnici, je počeo opravljati most na Neretvi isturajući prethodnice u pravcu s. Obija i s. Romani. Ove prethodnice sačekali su četnici meštani i pridruživali im se. Sedma brigada održavala je vatreni kontakt sa neprijateljem sve do 9 o. m., kad ju je neprijatelj napao u s. Jelašca. — Na sektoru Foča naša dva bataljona XVI brigade koji su išli u pomoć Majevičkoj brigadi⁴ odbačeni su bili 4 o. m. zajedno sa Majevičkom brigadom na liniju Miljevine—Kmur—Đeđevo. Na tim položajima XVI brigada smenila je Majevičku 8 o. 'm.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 9/1, k. 9 A.

Redakcija nije mogla da pronađe pomenuto naređenje.

³ Deseta hercegovačka NOU brigada

⁴ Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada

9 o. m. neprijatelj⁵ je vršio ispad iz Foče u pravcu Đeđeva, sa desne obale reke Drine preko mosta na Drini, kod Broda, koji nije srušen i sa leve obale reke Bistrice. XVI brigada vodila je borbu ceo dan i odbila ga uz osetne gubitke.

4) Po vašem naređenju spalili smo Kalinovik do temelja.®

5) Preduzeli smo mere da se što pre evakuiše bolnica iz s. Beleni, gde je 9 o. m. bilo 230 bolesnika konjanika i za nosila. Mobilisemo sve seoske konje a koristićemo i svoje, na taj način što ćemo sve tovare koji nisu neophodno potrebni prebaciti u Curevo, gde ćemo ih stovariti, a konje upotrebiti za prenos bolesnika do Šćepan Polja, a onda se vratiti po svoje stvari.

6) Naše protivkolske topove i rezervno oružje uputili smo da se prebace preko Drine kod s. Bastasi. Kako je most porušen, ne znamo sada gde se u ovom momentu nalaze, ali smo uputili kurire da uhvate s njima vezu i da im prenesu naređenje da i oni zaustave tovare u D. Kruševu i da se vrate po bolesnike.

7) Zdravstveno stanje u našoj diviziji poboljšalo se. Ima još pojedinačnih slučajeva oboljenja od tifusa, ali se broj sveo na malu meru. Povratilo se iz bolnice oko 250 rekovaescenata, ali oni su još vrlo slabi. Ima ih koji nisu normalni i ti nam prave velike poteškoće, ali mi smo uvereni da ćemo sve savladati. Uputili smo jednu ekipu da prikupi po bolnicama sve borce naše divizije koji su sposobni za jedinice. Obavešteni smo da se oni upućuju i u druge divizije, što je neispravno, obzirom na naše brojno stanje.

8) Sada je brojno stanje XVI brigade oko 420, VII i VIII brigade oko 300. Napominjemo da po bolnicama ima mnogo više ljudstva VII i VIII brigade nego XVI. Očekujemo da će se oni prikupiti uskoro kad se približimo bolnicama.

9) Danas je avion bombardovao s. Ljubinu, gde je bio naš Štab. Bili smo u šumi, ali je ipak poginuo referent saniteta dr. Vajs,⁷ a teško je ranjen načelnik Štaba drugi đokić.⁸

⁵ Vidi dok. br. 175.

® U staroj Jugoslaviji Kalinovik je bio pretvoren u artiljerijski poligon. U mjestu je živjelo vrlo malo civilnog stanovništva.

Za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata Kalinovik je pretstavljaо jako italijansko-četmčko vojno uporište, te je iz tih razloga i spaljen.

⁷ Filip

⁸ Narodni heroj Vojislav Đokić, major bivše jugoslovenske vojske, član Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije. Poginuo 1943 god. kod Foče, u Petoj ofanzivi, kao načelnik Štaba Sedme divizije

Obzirom na to da imamo u diviziji svega jednog doktora i da je zdravstveno stanje još uvek kod nas aktuelno, molimo da nam što pre uputite lekara. Druga Đokića upućujemo na nosilima **u** bolnicu. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar
D.⁹ Kladarin

Komandant
P.¹⁰ Jakšić

BR. 55

OBAVJEŠTENJE KOMANDANTA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 12 MAJA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O RAZBIJANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA KOMUNIKACIJU PRIJEPOLJE—BIJELO POLJE¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Lekić² na cesti Prijepolje—Bijelo Polje ubio 150, a zarobio 70 Talijana.³ Zaplenjeno oružje i spremu, uništeno 19 kamiona. Sa naknadnim pojačanjima danas vodi borbu. Odmah javi dokle ste stigli.

Koča⁴

Primljeno (u Boanu)
12-5-43 1430 — Pavle

⁹
¹⁰ Duro
Payle

Tavie
Lamb

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi' Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3-9, k. 731.

Danilo
Vidi

* Vidi dok. br. 5/.

* Popovic

BR. 56

**NAREĐENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 12 MAJA
1943 GOD. O FORMIRANJU PODGRMEČKOG NOP ODREDA¹**

**STAB
IV N. O. UDARNE DIVIZIJE**
Op. br.
Dana 12 maja 1943 g.

ŠTABOVIMA VI I XII KNOU BRIGADE
ŠTABU PODGRMEČKOG NOP ODREDA
KOMANDI PODRUČJA PODGRMEC

Štab IV NOU divizije I Bosanskog NOU Korpusa donio je sljedeće odluke:

I

Da se na terenu Podgrmeča osnuje partizanski N. O. P.-odred.

II

Postavljen je sljedeći Štab Podgrmečkog NOP odreda:
Za komandanta odreda drug Milančić Miljević, dosadašnji zamjenik komandanta VI KNOU brigade.

Za političkog komesara odreda drug Obrad Stišović, dosadašnji pomoćnik komandanta područja Podgrmeč.

Za zamjenika komandanta odreda drug Škundiić Mihajlo, dosadašnji komandant područja Podgrmeč.

Za zamjenika političkog komesara drug Milutin Vujović.

Na službu u Štab odreda za člana drugarica Sida Marjanović i drug Hazin Bilalbegović.

Za referenta saniteta drug dr Policer.² Drug dr Policer imaće kontrolu nad ambulantom i bolničkim kursevima.

Za intendanta odreda drug Zdravko Prešić iz VI KNOU brigade.

III

Zadaci Podgrmečkog NOP odreda jesu sljedeći:
— krstarenje i kontrolisanje na podgrmečkom terenu sa naročitom kontrolom sektora oko S[anskog] Mosta, B. Novog

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 8/7, k. 766.

² Dr Policer Stevan

i B. Krupe. Na pogodnim mjestima postavljati zasjede. Jedinice odreda treba da budu što više u akcijama i pokretu da bi se prekalile u borbi. Inicijativno uništavanje manjih neprijateljskih posada;

— mobilizacija ljudstva sa podgrmečkog terena, koje nije bilo u borbi, prikupljanje toga ljudstva u jedinice radi vojničke i političke obuke i vršenja akcija;

—• prikupljanje prezdravljenih boraca, koji su bili na bolovanju ili oporavku kod kuća. Zdrave, sposobne i zrele borce za brigade koji su bili u brigadama slati u njihove brigade ako postoji veza, a nove i manje sposobne zadržavati u odredu;

— sprečavati neprijatelju da uspostavlja svoju vlast, da vrši pljačku, nasilje, ubistva, mobilizaciju, da ubacuje špijune kroz šverc. Uzdizati narodnu vlast;

— razviti najjaču obavještajnu službu i najbrži način obavještavanja na cijelom terenu Podgrmeča i o svima neprijateljskim garnizonima oko njega. Povezati se sa svima susjedima;

— držati najčvršću vezu sa jedinicama koje budu krstare po Podgrmeču, Kozarskim odredom, Ribničkim odredom, Banijskim odredom, VIII brigadom Krajiškom i po mogućству komandom područja Drvar, odnosno X Krajiškom brigadom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Boško

Komandant
Branko

BR. 57

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE BRIGADE OD 12 MAJA 1943 GOD.
ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA NA
KOMUNIKACIJI BIJELO POLJE, PRIJEPOLJE¹**

STAB I PROLETBRIGADE

Br. 461

12 maj 1943 g.

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE

1. 11 ov. mj., u 10 časova, naišla je jedna kolona kamiona •drumom od Brođareva za Bijelo Polje i naišla pored položaja koje su držale jedinice našeg II bataljona: Radov Krš (k. 890 — južno od s. Kanje) — Vukotičko Brdo — k. 876.

Colona se kretala sa velikim rastojanjem tako da je u raspored naših jedinica naišlo svega pet kamiona, koji su bili •odmah zaustavljeni vatrom iz automatskih oruđa naših zasjeda.

U momentu kada je otpočela borba sa prvih pet kamiona, poslali smo jača odjeljenja preko s. Kanje—Milovo za s. Bare, s time da se postave na Gradinu i da odatle presijeku kako otstupnicu neprijatelju, tako i eventualnu pomoć od Brođareva da odbiju i da joj onemoguće izvlačenje opkoljene kolone. Ova odjeljenja su odigrala vrlo značajnu ulogu, jer su onemogućila izvlačenje opkoljenog neprijatelja.²

Čim je otpočela borba sa posadom prvih pet kamiona, neprijatelj se iz ostalih kamiona, koje mi nismo mogli vidjeti, iskrcao i posjeo položaje: s. Dobrakovo—G. Selo—Milov Krš. Sa ovih položaja neprijatelj je tukao jakom vatrom iz automatskih oruđa i bacača, da bi omogućio povlačenje posade sa prvih pet kamiona koji su zadržani na sektoru s. Metanac. Međutim, zahvaljujući preciznoj vatri naših zasjeda ova posada nije uspjela da se povuče, već je bila uništena, a kamioni su, pošto su prethodno ispraznjeni, uništeni. — paljenjem.

Po završenom prvom dijelu izvršili smo pokret bataljona. Sa izvjesnim snagama pošli smo u napad pravcem Metanac—•Dobrakovo, a sa drugim pravcem: Kanje—Milovo prema liniji Dobrakovo—Milov Krš. Uslijed toga što je neprijatelj držao

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 29/1, k. 707.

² Opširnije o ovim borbama vidi u dok. br. 185.

sve dominantne položaje (sa jako strmim prilazima), borba je trajala do 19 časova i bila je vrlo uporna. Neprijatelj se žilavo branio, povlačeći se s položaja na položaj i to tek onog momenta kada ga naši borci ospu ručnim granatama. O upornosti bojarbe najbolje svjedoči masa ubijenih neprijateljskih vojnika, koji na pojedinim položajima leže na gomile. Kada smo uspjeli da ovladamo dominantnim položajima, neprijatelj se povukao u utvrđenja izgrađena duž druma, odakle je davao očajnički otpor. Međutim i ta utvrđenja su kako vještim manevrisanjem i cijepanjem odbranbene neprijateljske linije, tako i silnom, odlučnošću boraca, komandira, komesara i komandanta II bataljona likvidirana do 19 časova, tako da je tada neprijatelj bio tučen na *čitavom* sektoru (i pored sve skromnosti navodim da je komandant brigade³ završio borbu time što je svojim mašingeverom likvidirao jedan bunker koji se najduže držao i zarobio 17 Italijana sa jednim p. mitraljezom ...

Čitavu ovu bitku vodio je samo naš II bataljon. IV bataljon je držao položaje prema Bfijelom] Polju, a I bataljon je kasno došao sa sektora Lepenac (oko 18 časova), dok je VI bataljon bio takođe udaljen tako da njegova intervencija nije dolazila u obzir. II bataljon se, cjelokupan od borca do komandanta, i ovoga puta kao i do sada pokazao jednim od najboljih naših bataljona, sposobnim da samostalno rješava teške zadatke. Borci i komandno osoblje ovog bataljona zasluzuju svaku pohvalu.

2. Neprijateljska kolona se sačinjavala od 18 kamiona (vrlo velikih). Pratnju kamiona sačinjavalo je 300 vojnika — Italijana, pješadija sa jednim njemačkim oficirom i nekoliko Njemaca (nismo ustanovili koliko ih je bilo — našli smo 6 ubijenih). Sadržina transporta bila je: pošta, so, municija (za p. mitraljeze i puške, oko 100.000 metaka), vojnički ranci (to je bila sprema jedinica koje su ranije prošle ovuda) i dr. Taj je transport išao od Priboja za Berane.

Neprijatelj je imao oko 150 ubijenih i oko 70 zarobljenih ...

Zaplijenjeno je: 18 kamiona (kasnije zapaljeni), 10 p. mitraljeza, 1 l. bacac, oko 100 teških mina za t. bacac, do 150.000 metaka, izvjesne količine sanitetskog materijala i mnogo vojničke spreme (svaki ranac raspolaže vešom i ljetnjim odijelom, šatorskim krilom i čebetom).

Municiju smo sa ceste izvukli još u toku noći, dokle se ostali materijal neprekidno evakuiše, no toga je toliko da ne

³ Danilo Lekić

vjerujem da ćemo ga u toku dana izvući u sela, ma da smo uposlili sve konje iz naše brigade, kao i iz okolnih sela.

S obzirom da smo III Sandžačkoj brigadi dali 74 bombe, a III Krajiškoj 12, s obzirom da smo u toku jučerašnje i današnje borbe istrošili mnogo bacačke municije, molimo vas da nam zaplijenjenu municiju za t. bacač ne dodjeljujete drugom. Isto je i sa p. mitraljezima. Molimo vas da uzmete u obzir da naši VI i II bataljon ne raspolažu uopšte sa municijom klb. 7,9 mm i da to nadoknađujem« italijanskim p. mitraljezima, dok „zbrojovke“ držimo u komorama.

3. U toku jučerašnjih borbi na našoj strani su učestvovali i milicioneri iz s. Kanje (5—6) i iz s. Dobrakovo (10), dok su ostali bili upotrijebljeni za evakuaciju materijala (oko 20) i za prenos ranjenika (oko 20). Onim milicionerima koji su se zatekli u s. Dobrakovu, kada se тамо neprijatelj razvijao za borbu, Italijani su oduzeli puške ili su im samo uzeli zatvarače. Inače to je milicija postavljena od italijanskih vlasti i snabdijevana oružjem i hranom od istih. U toku borbe milicioneri su se držali vrlo dobro, mada, kako sela, tako dijelom i oni strahuju od odmazde neprijatelja. U toku borbe ranjeno je tri milicionera, od kojih jedan teže. Ranjenike smo previli i jednog evakuisali, druga dvojica su, po vlastitoj želji, ostala u svom selu. Nešto milicionera je izjavilo želju da stupi u naše redove, no to su još uvijek samo pojedinačni primjeri. Preduzeli smo potrebne mjere, na političkom polju, da ih što čvršće vežemo za nas.

4. U toku borbe na desnoj obali Lima pojavljivale su se grupe četnika koje su čitavo vrijeme ostale pasivne — posmatrači.

5. Danas, u 7 časova ujutru, naišle su dvije neprijateljske kolone od B. Polja, jedna oko 200 četnika i druga oko 1.000 Italijana.⁴ Prilazili su položajima našeg IV bataljona pod jakom artiljeriskom i bacačkom vatrom. Međutim po prvom kontaktu sa našim jedinicama su počeli da otstupaju, što se pretvorilo u bjekstvo kada su primijetili jednu našu četu koja je izvodila bočni manevar. Pobjegli su za B. Polje. Mi smo ih gonili izvjesno vrijeme, ali bez efikasnosti, pošto je neprijatelj bio brži. Da li su imali gubitaka — ne znam (a i ne vjerujem, pošto su otperjali suviše brzo).

6. Upravo kada sam stigao u Ujniče otvorila se borba na sektoru prema Brodarevu. Borba je bila dosta jaka, ali je već

⁴ Vidi dok. br. 185.

odavna prestala (otpočela je oko 13 časova). Nemam još izvještaja, ali vjerujem da je neprijatelj odbijen.

7. Sadanji raspored naših jedinica je sljedeći: I i VI bataljon na sektoru Bare—Dobrinje, II i IV bataljon na sektoru Orahovica, III bataljon na sektoru Pape—Gornja Sela.

8. Moral kod neprijatelja je vrlo slab, a sudeći po utvrđenjima oko B. Polja smatram da B. Polje ne bi bilo teško likvidirati. Bjelopoljski garnizon sačinjavaju regruti koji su prije dva mjeseca došli iz Italije. To je nikakva vojska. Ukoliko bi se principijelno saglasili s tim želio bih vam dati konkretnе predloge.

9. Primili smo vaše naređenje od 11 ov. m. u 11.20 časova.⁵
Preduzeli smo potrebne mjere da postupimo po naređenju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
D⁶ Lekić

P. S. Po izjavi jednog zarobljenog italijanskog šofera (koji je bio u Andrijevici prije četiri dana) došli su u Andrijevicu Njemci (oko 140) i razoružali vasojevićke četnike.

⁵ Vidi dok. br. 53.
' Danilo

BR. 58

OBAVJEŠTAJNI BILTEN ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 13 MAJA 1943 GOD. O JAČINI NEPRIJATELJA U POJEDINIM GARNIZONIMA SANDŽAKA¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
OBAVESTAJNI CENTAR
Ob. br. 51
13 maja 1943 godine
Položaj

OBAVESTAJNI BILTEN BR. 4

I. — NEMAČKI GARNIZONI

1. — Priboj: Nesto malo Nemaca, koji održavaju red u gradu, i oko 30 Italijana.

2. — Prijepolje: Jedan bataljon Nemaca nepoznate jačine i 50 Italijana. Nemci se ne mešaju u civilnu vlast. Logoruju izvan grada 3 km u pravcu Man. Mileševa. Tu vrše vežbe i gatanja. Razbili su bombama čamac koji su Italijani dali muslimanima radi prebacivanja preko reke za zaštitu druma za Pljevlja. Mnogi od ovih Nemaca govore srpski.

3. — Brodarevo: Oko 200 Nemaca.

U ova tri garnizona nemaju tenkova. Imaju nekoliko brdskih topova.

Od zarobljenih Italijana saznali smo da je u Andrijevicu došlo iz Peći oko 150 Nemaca² i da su razoružali sve četnike.

Izgleda da Nemci posedaju dolinu r. Lima zato što nemaju poverenja u Italijane.

10 maja došlo je u Bijelo Polje iz Prijepolja 4 motorcikla i 1 kamion sa Nemcima. Ovi Nemci su razoružali i uhapsili 80 četnika.

Odnos Nemaca prema Italijanima, četnicima i milicionerima:

U Prijepolju između Nemaca i Italijana vlada mržnja. Dolazilo je do svada u kafani. Italijani govore da će se Nemci povući sa teritorije koja je do sada pripadala Italijanima.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, bez potpisa, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 5/6, k. 706.
² Vidi dok. br. 171.

Nemci razoružavaju četnike a one koji imaju dozvole za nošenje oružja od Italijana traže da dođu da im i oni te dozvole potvrde.

Muslimani-milicioneri osećaju da im Nemci nisu prijatelji, kako su to ranije mislili, pa ih zato mnogo i ne simpatišu.

II. — ITALIJANSKI GARNIZONI

Bijelo Polje: Jedan puk pešadije iz divizije „Venecija“ iz Berana, 150 muslimana-milicionera i nešto karabinijskog tenka.

Kolašin: Jedan bataljon Italijana, 500 Burišićevih četnika i 2 bataljona srpskih četnika. Italijani imaju 3 brdska topa.

Ribarevina — most na Limu —: Do 12 maja bilo je oko 200 Italijana i nešto karabinijskog tenka.

Pokreti italijanske vojske:

8 maja prošlo je kroz Bijelo Polje za Berane 13 kamiona Italijana i 27 brdskih topova.

10 maja na drumu Prijepolje—Bijelo Polje kod Kanja jedinice I Proletbrigade ubile su oko 150 Italijana a zarobile oko 50. Među poginulim bilo je i nekoliko Nemaca. Posle ovoga oko 2000 Italijana krenulo je iz Prijepolja, ali su vraćeni nazad.³

12 maja došlo je iz Berana u s. Zaton 6 kamiona italijanskih vojnika radi pojačanja mosta na Limu. Saznaje se da će doći još pojačanja za Ribarevinu i Bijelo Polje s namerom da se povežu sa Prijepoljem.

13 maja došlo je iz Berana 45 kamiona sa vojnicima, životnim namirnicama i ratnim materijalom. Broj vojnika nepoznat.

III. — ČETNIČKE JEDINICE

1. — Major Keserović⁴ doveo je iz Srbije oko 2000 četnika. Od 8 maja stizali su u s. Zaton. Govori se da su to nediećevci koji nisu hteli ići na Istočni front pa su odbegli ovamo. Boriće se protiv nas. Dobro su naoružani. Moral vrlo slab. Vojnici su nezadovoljni i neveseli.

® Opširnije vidi u dok. br. 57 i tom III, knj. 5, dok. br. 169.

Dragutin Keserović, major biv. jugoslovenske vojske, komandant Rasinsko-g četničkog korpusa. Kao odmetnik i ratni zločinac osuđen od narodnog suda na smrt strijeljanjem 1945 godine.

Major Keserović je pripadao Pećancu,⁵ zatim deneralu Novakoviću⁶ i najzad Draži. U borbama oko Kraljeva nije izvršavao zadatke — sabotirao je.

Major Keserović se nije borio protiv partizana u Srbiji do decembra 1941 godine. Kasnije ne znamo.

2. — Kapetan Branko Cvetić sa oko 150 četnika nalazio se pre nekoliko dana u s. Zaton.

3. — Pavle Đurišić sa oko 500 četnika nalazi se u Kolašinu. U Kolašinu se nalaze i 2 bataljona srbjanskih četnika, verovatno iz grupe majora Keserovića.

4. — Major Đorđe Lašić⁷ zamenjuje privremeno Baju Stanišića,⁸ koji je bolestan. Pokušao je da izvrši mobilizaciju u Crnoj Gori, ali nije svuda uspeo. Skupa sa bosanskim četničkim jedinicama ima oko 4000 četnika. Verovatno je da svi nemaju oružja.

11 maja trebali su četnici izbiti na liniju: Matešev — Lijeva Rijeka — Bjelasica pl. Imaju nameru da izvrše napad na nas na sektoru: Kolašin — Bjelasica pl.

Po jednom neproverenom izveštaju Draža Mihailović se nalazi u Kolašinu.

Neki četnički oficiri su otisli da traže pomoć od Italijana. Pomoći se nadaju od Skadra ili Cetinja.

12 maja Đurišić je pozvao sve komandante i političke ličnosti u Kolašin na savetovanje.

Milija Nedović, učitelj, odveo je jednu grupu četnika — Vasojevića u šumu s namerom da se preda nama.

IV. — MILICIJA — MUSLIMANI

1

Muslimani-milicioneri dobro su raspoloženi prema nama i neće da se bore protiv nas. Učestvovali su sa našim jedinicama u borbi protiv Italijana. U borbi su se dobro držali.

Nemce mnogo ne simpatišu.

9 maja prošao je jedan luksuzni automobil iz Prijepolja za Bijelo Polje. U automobilu su sedela 4 Nemca. Uz put su negde razgovarali sa muslimanima i vrlo su se lepo o nama izražavali. Možda su na ovaj način hteli samo da ispitaju raspoloženje mu-

⁵ Košta Pećanac, poznati kvislingovac u Srbiji

⁶ Ljuba Novaković, general bivše jugoslovenske vojske. Poginuo 1943 godine.

⁷ Đorđe Lašić, poginuo 1944 godine prilikom bombardovanja Podgorice (Titograda) od strane savezničkih aviona.

⁸ Bajo Stanišić, pukovnik biv. jugoslovenske vojske, komandant četnika u Crnoj Gori. Ubijen 1943 god. prilikom napada Pete crnogorske brigade na Manastir Oštrog.

slimana prema nama. Ovi Nemci su pucali na neke četnike i 1 ubili.

Izgleda da su četnici vrbovali ove muslimane za borbu protiv nas. Ovo je potvrdio zarobljeni kapetan Nikić.⁹ U naredenju Štaba Bjelopoljske brigade Nedakuskom bataljonu pored ostalog stoji:

„... Za obezbeđenje od muslimana služiće vam prestražarski delovi a preduzete su sve mere da muslimani mobilišu svoje snage na našoj strani i stupe u borbu sa nama protiv komunista, i izadu na Kamenu Goru.

U tom smislu nastojte i sami da muslimani iz Komarana izbjiju na Kamenu Goru i obezbede naše desno krilo. Pri svemu ovome motrite na svako njihovo kretanje i namere i o svemu obaveštavajte.”

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Ob. centar

BR. 59

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
13 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA O ZAPO-
SJEDANJU POLOŽAJA NA KOMUNIKACIJI BIJELO PO-
LJE, BRODAREVO¹**

**STAB
I PROLETBRIGADE**
Br. — 462
13 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1- — U vezi daljih naših namera prema Bijelom Polju a u cilju sprečavanja dolaska novih trupa u **Bijelo Polje** sa pravca Brodarevo raspored naših jedinica biće sledeći:

" Bajo Nikić. Vidi dok. br. 34 i 51.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 7/2, k. 709.

- a) III bataljon smestiće se na prostoriju sela Milovo—Bare držeći položaje Gradina—Barski Rog—Milov Krš (kota 1123)—Petrović (kota 882), kontrolišući pravac od Gostuna.
- b) IV bataljon smestiće se u selo Dobrinje sa položajima na Borikovcu (kota 1210), kontrolišući pravac Prijesnače—Oštra Stijena—Miletin Do i dalje ka Brodarevu.
- c) VI bataljon smestiće se u selo Kičevu sa zadatkom kontrolisanja pravca Breza—Meki Do—Rogujevac, oslanjajući se desno na IV bataljon na Borikovcu.
- d) II bataljon ostaće na prostoriji s. Orahovica sa zadatkom kontrole pravca od Bijelog Polja.
- e) I bataljon smestiće se na prostoriju Gornja Sela i kontrolisće pravac niz reku Lipnicu ka Bijelom Polju.
- f) Protivkolska četa smestiće se na prostoriju s. Orahovice kod II bataljona.
- g) Brigadni sanitet ostaće i dalje kod škole u s. Ujniče.
- h) Intendantura će i dalje ostati u s. Ujniče.
- i) Štab brigade ostaje na dosadašnjem mestu.
- k) Brdska baterija će i dalje ostati u Gornjem Selu.
2. — Ovaj raspored izvršiti odmah.
3. — Štabovi bataljona uputiće svoje komore u s. Ujniče da prime mitraljesku i bacačku municiju kao i ručne bombe.
4. — Štabovi bataljona će najhitnije dostaviti Štabu brigade po dva nova šatorska krila a Protivkolska četa će dostaviti pet komada. Ova šatorska krila su potrebna za V. Š.²
5. — III, IV i VI bataljon će uputiti po dve nove probrane italijanske pelerine.
6. — Štab II bataljona neka uputi odmah u Štab brigade druga artiljerca (mislimo da je to vodnik) iz Prateće čete, jer će biti upućen u Brdski divizion naše divizije.

SMET FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade:

Politkom

Komandant

² Vrhovni štab

BR. 60

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVOG BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 14 MAJA 1943 GOD. O FORMIRANJU DRUGOG BOSANSKOG KORPUSA¹

**STAB
I BOSANSKOG N. O. U. KORPUSA**
Br. 39
14 maja 1943 god.
Položaj

ŠTABOVIMA II BOS. NARODNO-OSLOBODILAČKOG UDARNOG KORPUSA
IV, V, X I XII NOU DIVIZIJE,
I, II, IV, V, VI, VIII, IX, X I XII HR. NOU
BRIGADE,
Ribničkog, Kozarskog, Grmečkog, Banjalučkog,,
Kupreško-janjskog, Glamočko-livanjskog i Trav-
ničkog partizanskog odreda

Prema ukazanoj potrebi Vrhovni štab NOV i POJ donio je odluku da se formira

II Bosanski narodno-oslobodilački udarni korpus u čiji sastav ulaze sljedeće jedinice:

IV NOU divizija, koju sačinjavaju: VI, VIII i X Krajiška NOU brigada, Ribnički i Grmečki partizanski odred,
X NOU divizija, koju sačinjavaju: IX Krajiška NOU brigada, Rupreško-janjski, Glamočko-livanjski i Travnički partizanski odred,
XII NOU divizija, koju sačinjavaju V i XII Kraj. NOU brigada, Banjalučki i Kozarski partizanski odred.

Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ postavlja se za:

KOMANDANTA II Bos. NOU korpusa druga SLAVKA RODICA, dosadanjeg k-dta V NOU divizije,
POLITKOMESARA II Bos. NOU korpusa druga VELJU STOJNICA,

¹ Original, pisan mastilom, čiriличom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod. reg. br. 19/16, k. 711 a.

KOMANDANTA IV NOU DIVIZIJE druga BRANKA POLJANCA, dosadanjeg načelnika Štaba I Bos. NOU korpusa,
ZAMJENIKA k-dta IV NOU DIVIZIJE druga PETRA VOJINOVIĆA, dosadanjeg k-dta VI Kr. NOU brigade,
POLITKOMESARA IV NOU DIVIZIJE druga BOSKA SILJEGOVICA,
KOMANDANTA X NOU DIVIZIJE druga MILORADA MIJATOVIĆA, dosadanjeg k-dta VI Kr. NOU brigade,
POLITKOMESARA X NOU DIVIZIJE druga NEMANJU VLATKOVICA, dosadanjeg politkomesara IX Kr. NOU brigade,
NAČELNIKA ŠTABA X NOU DIVIZIJE druga ME-SUDA HOTICA, dosadanjeg zamj. k-dta IV NOU brigade,
KOMANDANTA XII NOU DIVIZIJE druga JOSIPA MAŽARA (ŠOŠU), dosadanjeg k-dta IV NOU divizije,
POLITKOMESARA XII NOU DIVIZIJE druga ŽARKA ZGONJANINA, dosadanjeg politkomesara V Ko-zarske NOU brigade,
REFERENTA saniteta II BOS. NOU KORPUSA druga ALFREDA RZEHAKA, dosadanjeg ref. sanit. IV NOU divizije,
POMOĆNIKA REF. SANITETA II BOS. NOU KORPU-SA druga TVRTKA MATIJEVIĆA,
INTENDANTA II BOS. NOU KORPUSA druga DURU BACKONJU, dosadanjeg intendantanta IX Bos. NOU korpusa,
ŠEFA OTSJEKA za V. V. U POZADINI pri Štabu II Bos. NOU korpusa druga STOLU KOVACEVIĆA, dosadanjeg šefa otsjeka za v. v. u pozadini pri Št. I korpusa,
KOMANDANTA I KRAJ. NOU BRIGADE druga STE-VANA RAUSA, dosadanjeg zamj. k-dta I Kraj. NOU brigade,
ZAMJENIKA K-DTA II KRAJIŠKE NOU BRIGADE druga DUŠANA EGICA, dosadanjeg k-dta I bat. II Kr. NOU brigade,
ZAMJENIKA KOMANDANTA IV KRAJ. NOU BRIGADE druga MILANA ZORICA, dosadanjeg k-dta III bat. IV Kr. NOU brigade,

POLITKOMESARA V KOZARSKE NOU BRIGADE druge RADU BASICA, dosadanjeg politkom. IV bat. V Kozarske NOU brigade,
ZAMJENIKA KOMANDANTA V KOZARSKE NOU BRIGADE druga RATKA VUJOVICA (COCE),
KOMANDANTA VI KR. NOU BRIGADE druga UROSA (ROCU) BOGUNOVICĀ, dosadanjeg zamj. k-dta VI Kr. NOU brigade,
POLITKOMESARA IX KR. NOU BRIGADE druga ĐURU STRECA, dosadanjeg zamj. k-dta II Kr. NOU brigade,
POLITKOMESARA X NOU BRIGADE druga NIKOLU KOTLU.
DOSADANJI POLITKOMESAR IX Kr. NOU brigade drug Gojko RODIĆ² i politomesar X Kr. NOU brigade drug Ilija DOŠEN upućuju se na drugu dužnost.

Zajedničkim naporima svih naših vojnih i političkih rukovodilaca u Krajini razvija se i raste naša vojska, organizovan je i ovaj II Bosanski NOU korpus. Razvojem naših novih vojnih formacija i porastom naših snaga stavlju se pred nas nove i veće zadaće.

Ulaskom u sastav II korpusa mi stavljamo na srca svim rukovodiocima naših jedinica:

Da i dalje ustraju u borbi smjelo i odlučno protiv dušmana našeg naroda kao i do sada.

Da svojim radom i ponašanjem razviju ljubav boraca prema sebi, i da pri svakoj akciji vode najvećeg računa o dragocjenim životima naših boraca.

Da učvrste autoritet naših štabova, razviju poštovanje i ljubav prema našem junačkom Vrhovnom štabu i drugu Titu, pod čijom komandom naša vojska vodi već dvije godine uspješan i pobjedonosan boj.

Da svim silama nastoje izvršiti u potpunosti sva naređenja Štaba II korpusa u kojemu se nalaze naši prekaljeni borci za cije su ime vezane tolike junačke borbe i pobjede.

Uz drugarski pozdrav:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politomesar
Osman

(M. P.)

Komandant
Košta

³ Gojko Rodić, umro 1950 godine.

BR. 51

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
14 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O BORBAMA PROTIV ČETNIKA NA SEKTORU
VRATLO, GORNJE LIPOVO, STO, KONJEVLAZ¹**

**STAB II PROLETERSKE DIVIZIJE
14 maja 1943 god.**

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O.J.

Prema opštem planu pokreta naših jedinica VII Krajiška brigada 12 ov. mj. u borbama sa neprijateljem na Vratlu i Gornjem Lipovu, ista je vratila neprijatelja koji je držao položaje na Vratlu i tom prilikom zarobila 17 četnika iz Gomjolipovskog bataljona. Neprijatelj je ovom prilikom imao osjetan broj mrtvih i ranjenih i to oko 40—50, među ovim ubijenim i Sava Lazarević-Batara, bivši potpukovnik. Naša IV Proleterska brigada nastupa svojim pravcem, savlađujući o, tpor četničkih snaga, i u svom nadiranju dospjela je do linije Sto-Konjevlaz, odakle je neprijatelj protjeran. Ova brigada napreduje dalje ka Crkvini i Liješnju, gdje je prema, marševskom planu trebala izbiti sinoć, 13 ov. mj., do pred mrak. Saslušanjem zarobljenih četnika ustanovljeno je sljedeće: da se u Kolašinu nalazi oko jedan bataljon italijanskih vojnika² u jačini od oko 1000. U Donjem Lipovu nalazi se isto tako oko 1000 Vašojevića,³ koji su raspoređeni po kućama i narod pljačkaju do gole kože. Ispred Vašojevića u Gornjem Lipovu nalazi se mještan&ki bataljon pod komadnom Milovana Mirkovića. Pored Vašojevića na ovom sektoru nalazi se od prilike svega još oko 600 vojnika. Iz saslušanja zarobljenika vidi se da je u Kolašin stiglo nekoliko njemačkih oficira, a još se prepričava u narodu, što nije još provjereno, da će u Crnu Goru doći tri njemačke divizije i to: jedna divizija od Peći ka Kolašinu, druga od Prijepolja ka Pljevljima, a treća od Bileće ka Nikšiću. Isto tako ovi zarobljenici pričaju da je držanje Njemaca prema četnicima neprijateljsko i da iste razoružavaju.⁴

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 10/1, k. 9 A.

² Iz divizije „Venezia“

³ Odnosi se na četnike Draže Mihailovića iz Vašojevića.

⁴ Vidi dok. br. 58.

Pavle Đurišić izdao je zvanično saopštenje da je partizanskim snagama cilj da se prebace u Albaniju i Grčku radi dočeka savezničke vojske. Isto tako da dolaskom Njemaca na teritoriju Crne Gore nije cilj četnicima da vode borbu protiv partizana, jer da će istu preduzeti Njemci, dok je četnicima zadatak da spase stanovništvo. Prilikom saslušanja zarobljenih četnika, isti su izjavili da je prije 15 do 20 dana Draža Mihailović, sa svojom pratinjom od oko 150 članova, napustio Gornje Lipovo i oputovao pravcem Kolašin—Sjenica—Javor, odašte su se četnici koji su konje vodili povratili kućama, ne znaajući dalje pravac pokreta Draže i njegove pratinje. U društvu sa Dražom bio je izvjestan broj engleskih oficira u šumadijskoj nošnji koji su izbjegavali da govore engleski, već su se služili srpskim jezikom, koga dobro ne poznaju. Jedan od zarobljenih četnika, Novica Ilinčić iz Gornjeg Lipova, koji zna da govori engleski, razgovarao je sa jednim od tih Engleza koji je navodno komunistički raspoložen. Isto tako Ilinčić priča da je jedan od ovih Engleza tražio da se sastane sa Didom i Pekom. Ovo se priča i među ostalim četnicima i narodom ...

Mi smo od zarobljenih četnika uzeli petoricu iz Gornjeg Lipova i rasporedili u jedinice, dok ostale starije ljude pustili smo svojim kućama, a vodnika Mića Bulatovića, koji je prema izvještaju Štaba VII Krajške brigade davao najžešći otpor našim jedinicama, presudom ratnog suda, kaznili smrću, strijeljanjem javno. Za imenovanog Bulatovića dobili smo podatke da je isti učestvovao u svim borbama protiv partizana, učestvovao u ubijanju četvorice ranjenih drugova koji su u martu 1942 godine evakuisani iz Kolašina za Gornje Lipovo.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU! /

(M. P.)

Za Štab divizije
Komandant
Peko

BR. 62

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 14. MAJA
1943. GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
O RAZBIJANJU NEPRIJATELJSKIH SNAGA KOD BRODA
I KALINOVNIKA¹**

III div. 14/V

U kojem dijelu Pive treba prebaciti teške ranjenike i bolesnike? Štab II Prol.Ceterske] brig.[ade] nalazi se kod svojih bataljona kod Foče. II Prolet, i Majevička brigada razbile neprijateljsku kolonu koja je napravila ispad prema Brodu i protjerala do same Foče.² XVI brig. razbila nepr. kolonu na Kalinovičkom putu. Neprijatelj je imao oko 60 mrtvih.

BR. 63

**IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA PETE DIVIZIJE OD
14. MAJA 1943. GOD. POLITIČKOM KOMESARU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA O MORALNO-POLITIČKOM
STANJU U DIVIZIJI¹**

**STAB
V N.O. UDARNE DIVIZIJE
I BOS. KORPUSA
Br. 51
Dne 14. V/1943 god.**

POLITIČKOM KOMESARU I BOSANSKOG KORPUSA

Primio sam od Tebe dva pisma i to od 4. V. ov. god.² i 10. V. I ako sam kanio da Ti pošaljem izvještaj o stanju, radu i životu naših jedinica, ja do sada nisam uspio iz više razloga. Prvo što su brigade od mog dolaska pa do danas bile razbacane

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 35/17, k. 14 A.

² Vidi dok. br. 77.

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriškog instituta pod reg. br. 3—10, k. 781.

² Vidi dok. br. 22.

na širokom prostora tako da je i veza često puta bila otežavana i isprekidana, i drugo što drugovi komesari brigada, i ako sam im tražio odmah po mom dolasku a i poslije više puta da mi podnesu izvještaje o stanju u jedinicama, što nijesu ni do danas uradili. Ali i pored toga ja sam ipak upoznao se kako stoji stanje u brigadama na sastanku Divizijskog komiteta, kojeg smo održali 18/IV i donijeli prema problemima izvjesne zaključke koji treba da se sprovedu po brigadama. U vezi sa tim problemima i zadacima ja sam napisao jedno pismo komesarima brigada i prepis istoga Ti šaljem.³

Što se tiče Druge brigade, iz gore navedenih razloga o njoj Ti ne mogu gotovo ništa reći, dok kod 1 i 4 upoznat sam u njihovo stanje koje izgleda ovako:

Prva brigada odlazeći na ovaj teren⁴ odvela je veliki dio sa sobom omladine koja se pod težim uslovima pod kojim je brigada boravila masovno razboljevala, slabo izdržavala putovanja, slabija ishrana, slabo odjeveno, praveći s tim jedan ogroman teret boračkom ljudstvu pri njegovim zadacima na ovome terenu. Rezultat toga je bila masovna epidemija pješgavca koja je harala u brigadi, tako da je po nekada broj bolesnika dostizao 500. Štab brigade u toj situaciji, kada je trebalo najjedinstvenije raditi, nije radio što je proizlazilo iz raznog neslaganje članova Štaba i Politodjela. Bolest koja je harala u brigadi zahvatila je i drugove iz Štaba, tako da je duže vrijeme ležao Štab i Komanda na jednom ili dvama i s toga svega se desilo da su drugovi mogli donositi razne zaključke suprotne naređenjima iz Štaba divizije i Korpusa, kao želja za povratkom preko Vrbasa, prebacivanje ranjenika itd... Znajući za takovo stanje u toj brigadi mi smo se založili svom svojom snagom pišući drugovima sa te strane Vrbasa i dajući im uputstva kako da se stanje popravi, a čim smo prešli na ovu stranu pristupili smo odmah sređivanju stanja u brigadi koje se već bilo znatno popravilo. Prije našeg polaska Štab brigade je otpustio veliki broj omladine, a u bolnici smo našli 402 bolesnika, od kojih više od polovine su prebolili tifus i oporavljuju se. Zdravi broj boraca iznosio je oko 800, gdje smo vidili da otpada svaka tvrdnja da brigada nije ono što je bila. Naprotiv, i ako su bolovali tifus preko 75%, nabačeni na brdske krajeve gdje su ekonomske prilike bile slabe i slično, moral kod brigade jeste na visini. I kako su preduzete sve mjere za ozdravljenje brigade, ona ima sve uslove pošto se bolest lokalizuje da za

³ Pomenutim pismom Redakcija ne raspolaže.

⁴ Odnosi se na teren Centralne Bosne.

kraće vrijeme bude onakva kakva i treba biti. Štabovi bataljona 'su vrlo dobri. I našim obilaskom brigade utvrdili smo da je brigada općenito sad u stanju kakvom je jedna od najboljih naših brigada, i priče koje su drugovi pričali o njoj mislim da su bile neistinite. Sa članovima Štaba ispitaćemo sve stvari i po tvom dolasku moraće se uzimati neki postupak prema nekim drugovima koji su krivi za mnoge stvari.

Sa drugom Mladom⁵ sam se sastao i sve smo pretresli što treba da se poduzme za rad u jedinicama, brigu oko boraca, što je on prenio odmah na komesarne bataljone.

U 4 brigadi, i ako smo se mi s njom kretali, bilo je osipanje u većem broju, tako da je od Drvara pa ovamo pogledalo ili nestalo 120 boraca, od kojih veći broj omladinaca i ljudi koji su mobilisani prije kratkog vremena a ima jedan broj oko 30 i starih koji su iz okoline Glamoča i Sajkovića. Znajući za zadatke koji stoje pred nama ja sam na 4 brigadu računao i baš stoga sa komesarom iste više puta i razgovarao i davao mu uputstva da se pojača rad među borcima kao i briga oko njih. Rada je bilo i radilo se, ali ima i još razloga koji su na borce djelovali i stvorili kod njih želju za neodlazak iz svog kraja a to je: brigada je za jedno kratko vrijeme izdržala teške puteve i borbe: Mrkonjić Grad—Kninska Krajina—Bos. Petrovac pa prema Glamoču, drugo, za sve to vrijeme ishrana je bila može se reći slaba, i treće, što su u toj brigadi kao i u ostalim komesari četa vrlo mladi i ne umiju da rade onako kako bi trebalo, jer je njihov nivo vrlo nizak i slabo otskače od ostalih starih boraca. Pojavom dezterstva poduzelo se je sve da se ono spriječi, držate su konferencije po četama, bataljonima, i ja sam išao u brigadu i držao konferenciju sa komesarima kako bataljona tako i četa. Sada je dezterstvo jenjalo i moral kod boraca je dobar, samo je brigada izgubila mnogo sa tim deztererima jer su mnogi, gotovo svi, bježali sa oružjem.

Sada kao glavno pitanje postavili smo pred drugove komesare i štabove da što prije ozdrave drugovi koji boluju, jer je oboljenje novih svedeno na minimum mjerama koje su preduzete. Sa ishranom još ne stojimo dobro, ali ćemo i to ovih dana riješiti sa ovom akcijom u kojoj su brigade sada.

Iz priloženog pisma vidjećeš da je kulturno-prosvjetni rad u jedinicama bio gotovo zamro i dali smo težište da se on oživi što prije. U vezi s tim mi smo organizovali kulturnu ekipu pri diviziji koja će biti brzo sposobna da krene na rad

⁵ Mlado Marin

po brigadama u cilju oživljavanja istog kao i rad na terenu. Od poduzetog u tom pravcu krenulo se nešta i u brigadama, tako da su prvog ovog mjeseca u prvoj brigadi dva bataljona izdali svoje džepne novine.

Našim dolaskom dobili smo izvještaj a i sastali smo se sa k-tom i komesarom odreda koji su nam izložili stanje kod njih. Odred je relativno malen ali rad je u njemu dobar i imaće uslove našim dolaskom da se razvije i već se je povećao sa oko 40 boraca. I njih je bila zahvatila bolest, ali se je i kod njih stanje popravilo jer su preduzete mjere, tako da njihova bolnica broji oko 30 bolesnika. Prnjavorgki bataljon nalazi se kod Prnjavora i on će vjerovatno porasti jer je takav zadatak i uputstva dobio. Taj zadatak su doobile i jedinice naše divizije i ima izgleda da će biti uspjeha za povećanje odreda, a dok za brigadu manji je izgled.

Prema uputstvima iz Tvojih pisama ja će postupiti... Radio vijesti ne izdajemo redovno, ali sad smo dobili mogućnost pa ćemo ipak moći bar svaki drugi dan da iste izdajemo zajedno sa drugom Mirkom.⁶

Uslijed nedostatka naše štampe mi smo riješili prelaskom na ovaj teren da izdamo divizijski list, što smo i uspjeli, kojeg Ti šaljemo 3 primjerka. List ima svojih nedostataka koji proizlaze najviše iz neukosti u pisanju i zato Te molim da nam sa svoje strane ukažeš na njegove nedostatke kako bi drugi broj izašao bolji, pravilniji. Ostale listove koje Ti šaljem molim Te da pošalješ 3 komada 10 diviziji, 3 komada 4 diviziji i 3 komada drugu Starom.⁷ Šaljem 2 komada drugu Vasi Trikiću, pa ako idu kuriri tamo mogli bi to da odnesu jer unutra imam pismo koje šaljem svojim.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Matarić⁸

^s Sefket Maglajlie

⁷ Đuro Pucar

⁸ Ilija

BR. 60

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE GRUPE VOJVODANSKIH PARTIZANSKIH UDARNIH BATALJONA OD 14. MAJA 1943. GOD. ŠTABU TREĆE OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE O POLITIČKOM I KULTURNO-PROSVJETNOM RADU U JEDINICAMA¹

**STAB
II GRUPE VOJV. PART.
UDARNIH BATALJONA**

Br. .... I ....
14 maj 1943 g.
Položaj

Izveštaj o političkom stanju i radu

**ŠTABU III OPERATIVNE ZONE
N.O.P. odreda Hrvatske**

20 aprila 943 g. razdvojili smo se od I grupe vojv. part. udarnih bataljona i formirali II grupu vojv. part. udarnih bataljona. Tom prilikom je formiran jedan nov bataljon, kao i reorganizovani stari bataljoni i čete. Prilikom formiranja kao i reorganizacije postavljen je priličan broj novih političkih rukovodilaca. Obzirom na njihovo slabo iskustvo, kao i na teorijsku izgradnju, politički rad nije na zavidnoj visini, ali je ipak zadovoljavajući obzirom na političko stanje po bataljonima. U ostala stara dva bataljona pitanje organizovanja političkog rada skoro je u potpunosti rešeno, dok u III novoformiranom bataljonu ima još da se radi oko organizovanja političkog rada.

U I i II bataljonu pored političkog rada postoji i kulturno-prosvjetni rad. Ova 2 bataljona su sposobni da samostalno žive i rade. Održano je prilično zborova i konferencija u narodu. Prilikom svakog zabora održavaju se skoro uvek i priredbe. Na priredbama se izvode razni skečevi, recitacije i pesme, kao i razni humor (vrabac, lagarija, pokvareni radio i dr.) Što se tiče morala kod boraca — na zadovoljavajućoj je vi-

¹ Original, pisan mastilom, crnilicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod. reg. br. 19/16, k. 711 a.

Sini. Kod boraca se primećuje prilična politička svest, obzirom na njihovo držanje i ponašanje prema stanovništvu. Naročito se primećuje kod omladine sklonost za podvrgavanje disciplini, kao i velika borbenost i požrtvovanje, u čemu se upravo i ogleda visoko razumevanje i politička svest.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Politkoma
Drago Dikić

Komandant
Rad. Jović²

Radoslav Jović-Miško

BR. 60

**IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA DRUGE
«RUPE VOJVODANSKIH PARTIZANSKIH UDARNIH BA-
TALJONA OD 14 MAJA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE OPERA-
TIVNE ZONE NOP ODREDA HRVATSKE O STANJU U JE-
DINICAMA¹**

**STAB II GRUPE •
"VOJVODANSKIH PARTIZANSKIH
UDARNIH BATALJONA**
Br
14 maj 943 g.

Partijski izveštaj

**ŠTABU III OPERATIVNE ZONE
N.O.P. odreda Hrvatske**

Od dana kada smo se odvojili od I grupe vojvođanskih partizanskih udarnih bataljona (20 aprila o. g.) do danas stanje u grupi i rad se razvijao ovako: dan pre odvajanja od I grupe formiran je nov bataljon, tadašnji 6-ti po redu. Po odvajanju, isti bataljon je postao 3-ći bataljon II grupe. Sa ovim bataljonom pripali su našoj grupi još 2 stara bataljona, tako da je grupa formirana od 2 stara i 1 novog bataljona, ukupno dakle 3 bataljona, od kojih [je] docnije formirana i Četa pratećih oružja. Pri svakom formiranju ili reorganizaciji bataljona i četa, starali smo se da u svakoj jedinici bude određen potreban broj partijaca. Na taj način imamo u svakoj četi partijsku celiju, a u svakom bataljonu — bataljonski partijski biro. Usled toga što je veći broj starih partijaca porazmeštan za rukovodioce za partijski, politički i vojni rad u bataljonima i grupama, a tako isto primljen jedan veći broj novih partijaca, teorijska izgradnja nije baš na zavidnoj visini. Novoprimaljeni partijci, mahom omladinci, po svpm kvalitetu su dobri — sa njima se radi, te prema tome ima izgleda da će se za kratko vreme i teorijski izdići. Partijskog materijala za rad imamo prilično, materijal se radi i obrađuje. Što se tiče sastanaka, kako radnih tako i učećih, održavaju se prema mogućnostima redovno. S kandidatima' se takođe radi. Održavaju

¹ Original, pisan mastilom, čirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod. reg. br. 19/16, k. 711 a.

se radni i učeći sastanci. Radni sa svakim posebno, a učeći zajedno sa partijskom čelijom. Kandidovanje u pojedinim čelijama je skučeno. Na ovo je skrenuta pažnja i to se otklanja. Sa SKOJEM je prilično dobro. Svi ispod 25 godina su skojevci, tako da je SKOJ prilično masovan. Što se tiče kvalitativnog stanja SKOJA on je zadovoljavajući. Pogotovo je borbenost kod skojevaca na odgovarajućoj visini.

Brojno stanje u II G. V. P. U. B.	partijaca	108
	kandidata	51
	skojevaca	147

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik politkomesara
Drago Dikić

<M. P.)

BR. 60

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG BATALJONA ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 1 DO 14 MAJA 1943 GODINE¹

**ŠTAB
I BATALJONA
III BRIGADE
14.V-1943 g.**

I Z V J E Š T A J

O vojnim akcijama I bataljona III brigade
od 1-V do 14-V-1943 god.

1-V- Jedinice istoga bataljona izvršile su akciju zauzimanja dominirajućih kota, koje su držali četnici, radi osiguranja naših topova koji su tukli Pljevlja. Naši topovi bacali su 18 granata u centar grada od kojih dvije nisu eksplodirale.

2-V- Ostali smo na istim položajima bez promjena.

3-V- Ostalo se na istim položajima, te su održani vojni i politički časovi.

4-V- Ostalo se na istim položajima, te su održani časovi sa vojnicima, desetarima i vodnicima. Na časovima se govorilo o stražarskoj službi, potrošku municije, vojnoj disciplini, održavanju veze za vrijeme akcije na neprijatelja itd.

5-V- Naš bataljon po naređenju Štaba brigade rokira se u lijevo, kontrolujući položaj IV bataljona. Istoga dana četnici su krenuli prema našim položajima, međutim naš bačac je stupio u akciju i bacio 7 bombi, te ih time povratio na njihove polazne položaje. Na našoj strani gubitaka nije bilo, dok su neprijateljski gubici nepoznati.

6-V- Ostalo se na istim položajima, te nije bilo nekih promjena.

7-V- Ostalo se na istim položajima te su održavani vojni i politički časovi. Istoga dana nestalo je jednoga druga iz Radnog voda, koji je sprovodio žito u mlin. Drugih promjena nije bilo.

¹ Original, pisan mastilom, čiriличном, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod. reg. br. 19/16, k. 711 a.

8-V- Jedinice toga bataljona izvršile su pokret preko sela Kruševa, Podpeća i stigle u selo Zajedni Do, gdje smo i nočili. Oko logora se postavilo obezbjeđenje.

9-V- Bataljon je krenuo iz sela Zajedni Do i stigao u selo Obod, gdje smo prenoćili, osiguravajući se u mjestu.

10-V- Krenuli smo iz sela Obodnik, te se prebacili preko rijeke Ljubovije i stigli u selo Jabučna. Odatle smo krenuli sa jedinicama u izviđanje neprijatelja koji se nalazio oko Bijelog Polja kao i u samom gradu. Poslane su patrole u selo Cerovo da se prikupe što tačniji podaci o neprijatelju. Na veče smo jedinice povukli na prenočenje u selo Jabučna, dok su na položajima ostavljene jače pretstraže.

11-V- Istoga dana ostali smo na istim položajima, imali smo vezu u desno sa III bataljonom naše brigade, a u lijevo sa III bataljonom I Proleterske brigade. Istoga dana dobili smo naređenje da sa jednom našom četom u vezi sa našim III bataljonom napadnemo most u Ribarevini, a dvije čete dali smo za osiguranje na cestu za naše jedinice koje su vršile akciju na most i koje su prekinule telefonsku vezu most—Bijelo Polje. Akcija koja je vršena na most nije uspjela. Naši su gubici: 1 drug poginuo i jedna drugarica je lakše ranjena. Neprijateljski gubici nepoznati.

12-V- Dobili smo naređenje da kontrolišemo položaj III bataljona I Proleterske brigade. Drugih promjena nije bilo.

13-V- Ostali smo na istim položajima održani su vojni i politički časovi, te su slane patrole u dublje prema Bijelom Polju.

14-V- Ostali smo na istim položajima. Komandir III čete spušta se sa jačom patrolom u blizinu grada, primjetio* je jednu grupu četnika i otvorio vatru na njih i ubio dvojicu četnika. Drugih promjena nije bilo.

S. F. — s. N.

Pol. komesar
Jos.² Gizdić

Komandant
M^s Atlagić

³**Josip
Milan**

BR. 67

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
DRUGOG BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE
NA DAN 14. MAJA 1943. GODINE¹**

SPISAK LJUDSTVA, KONJA I NAORUŽANJA

Jedinica	Ljudstvo						Konji			
	Na licu		U rashodu		Ukupno		tovarni	bojni	jahaci	o g.
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.				
Štab bat., kuriri, sanitet	11	1	—	—	U	1	—	—	3	3
I četa	48	4	5	—	53	4	—	—	—	—
II četa	46	3	7	2	53	5	—	—	—	—
III četa	45	4	3	1	48	5	—	—	—	—
Prateći vod	26	1	—	—	26	1	—	8	—	8
Radni vod	34	9	—	—	34	9	28	—	1	29
Ukupno	210	22	15	3	225	25	28	8	4	40 1

Politkom: na položaju

Položaj, 14. maja

Napomena: Kod našeg bat. nalazi se i topovsko pješadiskim topom „Pito“

¹ Original, neregistrovan, nalaza se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

II BAT. III KRAJ. BRIG. I P. U. DIV.

		N a o r u ž a n j e																
pušaka	municije	strojnica	municije	pištolja	municije	pusk. mitralj.	municije	"breda"	municije	„šaraca“	municije	bacač vel.	municije	bacač mali	municije	sign. pištolj	municije	bornbi
8	500	I 60	6	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	20	9	
37	2877	- -	9	70	6	1800											64	
33	2459	- .	10	80	5	1500											64	
37	2900	- -	8	70	5	1500											50	
17	850	-	-	-	-	-	1	840	2	1200	1	55	1	26	-	-	17	
32	1100	1 30	2	16	-	-	-	2350	-	1400	-	-	-	90	-	-	6	
164	10686	2 90	35	336	16	4800	1	3190	2	2600	1	55	1	116	1	20	210	

1943 godine

Komandant: na položaju

odeljenje sa 7 drugova, 2 bojna konja i jednim
sa 72 komada municije.

Za štab II bataljona
sekretar
Milorad

BR. 68

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG BATALJONA ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 1 DO 14 MAJA 1943 GODINE¹

**ŠTAB
III BAT. III KRAJ. BRIGADE
14 maja 1943 godine
u 8 čas.**

ŠTABU III KRAJIŠKE BRIGADE I. PROL. DIVIZIJE

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj o vojnim akcijama i vojničkom radu u ovom bataljonu od 1 do 14 maja 1943 godine.

Vojne akcije

Od 1 do 7 maja bataljon je držao položaj na liniji D. Brvenica—s. Krče—s. Boljanići pa **u** lijevo do Kovač Planine, isturajući jaču puškomitralsku izviđačku odjeljenja **u** pravcu neprijatelja (Pljevlja) radi kontakta sa istim i držeći čvrstu vezu desno sa snagama naše brigade i lijevo sa snagama I Proleterske brigade i VI Bosanske.²

5-V-43 u 23,15 čas. pobjegao je iz našega bataljona (dezertirao) borac **Ljiljak Svetko**, odnio sa sobom mitraljez „šarac“ sa 400 metaka i 2 doboša. Pošto je izbjegao na veće otstojanje, ispucao je preko logora naše I čete u kojoj se tih dana nalazio.

6 maja ove g. jedan vod naše treće čete krenuo je u borbenom rasporedu preko brda Visa za s. Zaostro u cilju dobivanja hrane za bataljon. Vod je išao pod voćtvom politkoma čete i bataljonske komisije. U putovanju naišao je na manje grupice četnika koje su pripucavale i iste rastjerao. Ljudstvo se vratio sve zdravo.

Za proteklih 7 dana neprijatelj nije pokušavao ispad prema našim položajima. Održavani su potrebni voj.-pol. časovi, političke konferencije sa narodom i proslavljen 1 maj. Izvršena je i rekvizicija i konfiskacija četničke imovine, na sektoru s. Glisnice.

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 9/15, k. 711 A.

² Šesta istočnobosanska NOU brigada

7 maja u 6 časova bataljon je krenuo sa gore pomenute prostorije pravcem: s. D. Brvenica—s. Hoćevina i smjestio se na prostoriju s. Kruševo—Dragaši i ispred istih zauzeo položaj prema neprijatelju, držeći čvrstu vezu desno sa našim II-gim a lijevo sa I-vim bataljonom.

8 maja bataljon je krenuo sa prostorije s. Kruševo (Dragaši) oko 8 čas. pravcem: s. Kosanice—s. Kutuša i smjestio se za prenoćište na prostoriji s. Trebljevine, dajući potrebno obezbjeđenje.

9 maja u 4 časa bataljon je krenuo pravcem: s. Krupice—s. Barice—s. Meki Do i smjestio se za prenoćište na prostoriji s. Žari, osiguravajući se sa pravca neprijatelja.

10 maja bataljon se u borbenom rasporedu prebacio sa prostorije s. Žari na prostoriju s. Bojište—Vlaško Polje i zauzeo položaj na pogodnim kotama, osiguravajući se u pravcu juga i jugoistoka, isturajući jača izviđačka odjeljenja u pravcu neprijatelja i držeći čvrstu vezu desno sa II-gim a lijevo sa I našim bataljonom.

11 maja bataljon drži isti položaj. Od 12 sati vrše se pripreme za napad na neprijateljsko uporište Ćupriju na Limu u Ribarevini. U 16 časova članovi Štaba sa komandama četa i vodnicima vrše izviđanje položaja i Ćuprije radi što boljeg uspjeha, a politički komesari četa pripremaju ljudstvo za akciju kako vojnički tako i politički. Od 19 časova bataljon vrši prikriveno privlačenje i podilaženje.

Tačno u 21 počela je da tuče naša artiljerija i bacači, a poslije 10 minuta naša II-ga četa vrši napad na neprijateljske rovove pred samom Ćuprijom i baca bombe, dok naša IH-ća i četa I bataljona nisu bile podišle neprijatelju. Neprijatelj odbija našu II-gu četu artiljerijom i bacačima kao i mitraljeskom vatrom. Vojska je bila spremna i raspoložena kao i pripremljena za borbu. Akcija nije uspjela a razlog je što naša IH-ća četa i četa I bataljona nisu uopšte izvršile napad na utvrđenja, a do toga je dovelo kolebanje komandi tih dviju četa. Naređivano im je od Štaba bataljona po tri puta. Bataljon se u 3 sata povukao na polazne položaje.³

Nashi gubici: dvije drugarice lakše ranjene: Vukosava Nikić i Dobrila Lastrić.

Utrošeno je 8 komada bacačkih bombi, 570 komada metaka i 10 komada ručnih bombi.

12 maja bataljon drži prvobitne položaje sa istim zadatkom i obezbjeđenjem.

³ Opširnije vidi u dok. br. 53.

13 maja oko 10 časova neprijatelj je nadirao sa 3 mala tenka, 150 talijanskih vojnika i nepoznat broj četnika prema položaju naše II-ge čete. Kroz kratko vrijeme neprijatelj je odbijen i povukao se na polazne položaje. Naši bez gubitaka.. Neprijateljski gubici nepoznati.

14 maja bataljon drži isti položaj sa istim zadatkom.

Vojnički rad

Za proteklih 15 dana vojnički rad u našem bataljonu odvijao se u glavnom po četama, vodovima i desetinama.

Za proteklih 15 dana održani su: jedno vojno-političko savjetovanje sa komandama četa, sa Štabom bataljona i jedne vojno savjetovanje komandira i njihovih zamjenika sa komandanom i zamjenikom.

Na vojnog savjetovanju donešene su odluke da se pojača vojnički rad u izvođenju praktične obuke sa vojnicima u našem bataljonu po već ranije predviđenom planu za vojnički rad. Naročito je podvučeno da se svi borci iz Pratećeg voda osposobe na teškim oruđima i da se razvije natječaj po svim sektorima u vojničkom radu i naobrazbi kod boraca.

Savjetovanje komandi četa sa vodnicima i desetarima održano je kod prve čete dva, kod druge čete dva a kod treće čete dva. Ova savjetovanja održana su u prisustvu komandanta ili njegova zamjenika.

Časova vojničkih po četama održano je i to kod I-ve čete 10, kod II-ge čete 9, a kod treće 9.

Časovi su održavani iz pješadijskog egzercira, naoružanja* nastave gađanja, borbene obuke, ratne i stražarske službe.

Uz drugarski borbeni pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Danilo⁴

Komandant
Sava^a

* Simonović
⁶ Trikić

BR. 69

**PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTOG BATALJONA ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 1 DO 14 MAJA
1943 GODINE¹**

**STAB
IV BAT. III KRAJ. BRIG.
14 maja 1943 godine**

ŠTABU III KRAJIŠKE BRIGADE I PROLETERSKE DIVIZIJE

P o l o ž a j

15-to dnevni izvještaj o akcijama i vojnom radu od 1—14 maja.

- 1-V-43 g. Bat. je bio na prostoriji s. Skenderovina, Potoci sa; zadatkom zatvaranja pravca prema Pljevljima. Na toj prostoriji bat. je ostao do 4 o. m.
- 4-V-43 g. Bat. je izvršio pokret u 18 časova sa navedene prostorije pravcem D. Brvenice, Glisnice, Jakubov Grob, i postavio se na prostoriju Boljanići, Metaljka, Banici, sa zadatkom kontrolisanja pravca Rudo, Zaborak.
- 5-V-43 g. Bat. je bio na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Na toj prostoriji ostao je do 8-V-43 g. sa istim zadatkom.
- 8-V-43 g. Bat. je izvršio pokret sa navedene prostorije u 1 čas pravcem Boljanići, Glisnica, D. Brvenica, Hoćevina, Kruševo, Podpeće i smestio se na prostoriju Kosanica, gde je prenoćio.
- 9-V-43 g. Bat. je izvršio pokret u 6 časova pravcem Krupe, Barice, Meki Do, Burenjski Do i smestio se na prostoriju s. Siga sa zadatkom obezbeđenja prema Mojkovcu, i Kolašinskim Poljima.
- 10-V-43 g. Bat. je jedne delove prebacio na prostoriju Lepenac i Uloševina sa zadatkom da uhvati vezu sa gerilskom četom i komandom mesta u Mojkovcu, kao i sa VII Krajiškom brigadom na prostoriji.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/16, k. 711 a.

Sinjajevina PL i selo Lipovo. Bat. je ostao na istoj prostoriji sa istim zadatkom do 14 maja 4S godine.

VOJNI KAD

Sa koman. četa. U toku ovih 15 dana nije Štab bataljona održao nijedne konferencije, samo sa vodnicima i desetarima održana su dva vojna časa na kojima je govoren o dužnostima vodnika i desetara i o njihovoj ulozi i dužnosti za vreme akcije i marševanja.

Komanda II čete održala je u toku ovih 15 dana jedan vojni sastanak na kojem je iznošeno stanje čete i diskusija po istoj.

Održana su dva časa sa vodnicima i desetarima na kojima je govoren o dužnostima vodnika i desetara. Govoren je o dužnostima vodnika i desetara za vreme borbe i maršovanja i upozorili vodnike i desetare da slabo vode računa o vojnicima i redu u koloni za vreme pokreta i maršovanja.

Sa čelom četom održana su 4 časa egzereira, 3 vojna časa i dva časa gimnastike kao i sokolske vežbe. Održavani su vojni časovi po vodovima i desetinama na kojima su držali predavanja vodnici i desetari. Na ovim časovima radilo se i predaval o dužnosti stražara, zaobilaženju neprijatelja, osvajanju bunkera, prenošenju veze u streljačkom stroju itd.

Komanda III čete u toku ovih petnaest dana nije održala nijednog sastanka komande čete.

Održana su dva časa sa vodnicima i desetarima na kojima je govoren o pojačanju budnosti u četi. Da vodnici i desetari održavaju po vodovima i desetinama časove. Održana su tri časa sa čelom četom na kojima je govoren o disciplini, vezi, stražarskoj službi, mrtvoj straži i patroli prethodnici.

Održana su dva časa gimnastike i naučena jedna vežba sa oružjem, održavani su časovi po vodovima na kojima su predavali vodnici.

Komanda I čete održala je u ovih 15 dana dva sastanka vojna Komande čete. Održana su četiri časa sa čelom četom na kojima se je predavalo o patroli prethodnici, mrtvoj straži, napadanju bunkera, otstupanju i kako trebaju zaštićavati puš. mitraljesci, opis puš. mitraljeza, opis bombi i kako se bombe mogu najdalje baciti, održana su tri časa pešadijskog egzereira. Održani su vojni časovi po vodovima na kojima su predavali vodnici.

Sa vodnicima i desetarima održana su tri sastanka na kojima je govoreno o dužnosti vodnika i desetara, o njihovoj dužnosti kad dežuraju u četi, davana su im uputstva kako trebaju da izdaju naređenja i zadatak patrolama koje šalju na zadatku.

Vodnik Pratećeg voda održao je dva vojna časa na kojima je bio opis bacača, opis bacačkih bombi, upaljača itd.

Vodnik Radnog voda održao je jedan čas sa vodom na kojem je govorio o disciplini.

Borbenost bat. je dobra, disciplina isto tako. Moral je vrlo dobar.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zpk.²
Ljubiša³

Za kta⁴
J. Pužić⁵

174)
Zamjenik političkog komesara

³ Curguz

* Za komandanta

^B Jovo Pužić. Poginuo 1943 god. na Han Bili (kod Travnika).

BR. 60

**PREGLED NAORUŽANJA ČETVRTOG BATALJONA TREĆE
KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 14 MAJA 1943 GODINE¹**

B R O J N O

Naoružanja IV bat. III

J e d i n i c a	Pušaka		L a k o i t e š k o o r u ž j e								
	Jugoslav.	Talij.	P. mitr.	P. mitr. ta-lijanski	Strojnice	S ~~š~~ ~~x~~ ~~H~~	Mitrailjez Šarac	Teški bacač	Laki bacač	Mun. za laki bacač	
Štab bataljona	4	1	—		3	—	—	—	—	—	
III četa	34	1	6								
II četa	37	5	4	1	—	—	1	—	—	—	
I četa	28	3	5	1	—	—	1	—	—	—	
Prateći vod	15	1	—	—	—	—	—	1	1	150	
Radni vod	25	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
S v e g a :	143	12	15	2	3	—	2	1	1	150	

¹ Original, pisan mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod. reg. br. 19/16, k. 711 a.

S T A N J E

brig. na dan 14-V-43

Pištolja	Munic za puške		Mun. za p. mitr.		Municija za ostale mitraljeze			Bombi za bac. ručnih			Pištoli. [municija]
	Jugosl.	Talij.	Jugosl.	Talij.	Strojnice	Teš. mitr.	„Šarac“	Bacačkih	Ofanzivnih	Defanzivnih	
5	300	40	—	—	100	—	—	—	3	5	100
7	1950	50	2000	—	—	—	—	—	17	17	63
9	1400	200	1600	500	—	—	700	—	11	20	100
6	2000	200	2000	700	—	—	500	—	8	19	80
1	1000	50	—	—	—	—	—	75	5	3	10
—	1000	50	—	—	—	—	—	30	2	3	—
28	7650	590	5600	1200	100	—	1200	105	46	67	353

K²
J.^s Pužić

² Komandant
* JOVO

BR. 60

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG BATALJONA OD 14. MAJA 1943
GOD. ŠTABU DVANAESTE NOU BRIGADE O POLITIČKOM
RADU I STANJU U BATALJONU¹**

**STAB I BATALJONA
12 K.N.O.U. BRIGADE
14. V-943. god.**

15-dnevni izvještaj o
političkom radu ovoga
bataljona dostavlja

**DRUGARSKOM ŠTABU 12 K. N. O. U. BRIGADE
Položaj**

Sistematskog političkog rada po jedinicama nemamo, ali politički rad se ipak odvija dosta dobro. Politički komesari po četama pored prorade radio vijesti održavaju takođe i političke konferencije u kojima ih ja ispomažem. Da napomenem, taj rad nastoji se proširiti, tj. da bi se u njemu obuhvatilo sve ono što naše borce interesuje. Politička svijest i ako ne zadovoljava, ipak postoji mogućnost da se ona podigne [na] mnogo veći nivo nego što je sada. To je moguće, jer drugovi su zainteresovani za politički rad.

Zdravstveno stanje se prilično popravilo, pošto sada nema tako čestih oboljenja od tifusa, a i mi preduzimamo sve mjere na trijebljenju od ušiju i u tome smo mnogo postigli.

Pojava harangerstva u našim jedinicama nije do sada bilo. Borci su u glavnom načisto sa izdajničkom ulogom četnika, te ih oni sa najvećim gnušanjem mrze.

Mordl kod drugova boraca, koji je bio opao, sada već ponovo podigao se obzirom na to što smo se povratili na ovaj teren i što se hrana znatno poboljšala i ovaj odmor mnogo na to utiče.

Disciplina se takođe znatno pojačala, što se može dovesti u vezu svakodnevnog vojničkog i političkog rada i nije se moglo desiti da drug otkaže poslušnost.

Pošto je komandni kadar dosta mlad te nije umješan u svim stvarima, to se sa njima održavaju konferencije da bi se što

¹ Original, pisan mastilom, čirilicom, nalazi se u arhivi Vojnistoriskog instituta pod. reg. br. 19/16, k. 711 a.

bolje osposobili. Komandni kadar se prilično slaže sa borcima i između njih ne dolazi do konflikta.

Pojave pljačke u našim jedinicama nema, a u vezi same pljačke održano jedno predavanje nedavno; inače se svakodnevno ukazuje borcima na štetnost toga i da je to samo blisko okupatorskim i četničkim elementima.

Drugarski pozdrav:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, uz.
Branko²

Komandant
Milan*

BR. 72

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 15 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVE BRIGADE ZA BOCAN NAPAD NA NEPRIJATELJA NA LINIJI PAPE—OKLADE— CEROVO—JABUČNA¹

**ŠTAB
I PROLET. DIVIZ.
15-V — 17⁴⁵**

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

1. — Mi smo sada u s. Lijeska. Vaš sanitet i komoru uputili smo iznad Lijeske ka Kremenjačama i Sokocu. . .

2. — Sa Karanovićem² nemamo vezu. Kao što smo vam pisali, on je pripremao — sa svoja dva i sa vašim II bataljonom — udar s boka na neprijateljske kolone koje su izbile kod s. Obod. U međuvremenu se čula borba, ali ne naročito jako. Sada se na tom pravcu — Burenju — više ne čuje. Međutim čujemo jaku vatru na vašem desnom krilu.

² Branko Kovačević
Milan Egić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 14/2, k. 709.

² Nikola Karanović, komandant Treće krajiške NOU brigade

3. — Sada je ovde — u s. Lijesku — stigla brdska baterija sa Velebitom.³ Oni će se postaviti iznad s. Lijeske.

Velebit nam reče da ste uputili jedan bataljon iznad s. Potrk. Taj bataljon neka uputi jače odeljenje preko Burenja za hvatanje veze sa Karanovićem. Javite Karanoviću situaciju kod vas i obavestite ga kuda da hvata vezu sa nama. Susedne jedinice vaše dve brigade⁴ moraju biti u stalnom dodiru i terenski povezane. Dok se ne uhvati veza sa Karanovićem vaše desno krilo da zatvara pravac Burenj—Sljemena.

4. — Prema onome što odavde možemo oceniti, izgleda da se je neprijatelj⁵ prilično uvukao između naših jedinica. I vi i Karanović nalazite se bočno prema njemu, te vaše dejstvo sa sadanjih sektora može razbiti pojedine neprijateljske kolone i odbaciti neprijatelja. Prema stvorenoj situaciji izvršite bočni udar ka neprijateljskom desnom krilu Pape—Oklade—Cerovo—Jabučna, angažujući za to veće ili manje delove — prema potrebi. Razume se, ako je neprijateljski prođor širok razmera i sa jačim snagama te nadire i ka vašem levom krilu (preko Gornjih Sela), onda vaša glavnina mora biti zapadno od ceste sa naslonom na pl. Sljemena.

5. — I bat. III Kr. brigade za sada biće pod vašom komandom.

6. — Karanović je — kako smo vam pisali — izvestio da će sa svoja dva bataljona preduzeti udar na neprijateljsko levo krilo (verovatno od pravca s. Zari). Mislimo da bi negovom i vašom energičnom akcijom neprijatelj bio razbijen ili bar primoran da duboko otstupi.

7. — Sa nama održavajte što češće vezu na pravcu Lijeska—Kremenjača—Sokolac. Mi smo za sada u prvoj kući iznad škole u s. Lijeska. Odmah nas izvestite o sadanjoj situaciji, vašem rasporedu i daljim namerama.

S. F. — S. N.

Br. 476⁶

19-V-43

Za Štab
Vasa

³ Milan Antončić

⁴ Odnosi se na Treću krajišku i Prvu proletersku brigadu.

⁵ Vidi dok. br. 204.

⁶ Na originalu dopisano plavim mastilom.

BR. 51

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 15 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE I TREĆE BRIGADE ZA NAPAD NA NEPRIJATELJA NA PROSTORIJI ŠAHOVICI, SLEPAC MOST¹

STAB
I PROLETERSKA UDARNA DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE

ŠTABOVIMA: I PROLETBRIGADE
III KRAJIŠKE BRIGADE

1) Neprijatelj je jutros, 15. o. m., u zoru izvršio napad sa linije Bijelo Polje—Ribarevina na položaj koji je držao I bat. III Krajiške brigade. Krećući se u više kolona, iskorišćujući vreme kada su naše jedinice bile još u pokretu ka novo-određenim položajima i svoju veliku brojčanu i tehničku nadmoćnost neprijatelj je, posle uporne i žestoke borbe, izbio na liniju Cerovo—k. 1123—k. 1096—Oklade—r. Lješnica.

I bat. III Krajiške zajedno sa VI bataljonom I Proletbrigade, koji se u toku dana povezao sa I bat. III Krajiške i učestvovao u pomenutoj borbi, zaposeli su liniju Gradina—Modri Do i venac između Modrog Dola i Oklade.

Snage neprijatelja na tom sektoru koje su neposredno učestvovali u borbi cene se na 400—500 Italijana i Nemaca, potpomognuti jakom artiljerijom i teškim oruđima.²

Naši gubici su osetni, dok nam neprijateljski nisu poznati.

I bat. I Proletbrigade takođe je vodio oštru borbu sa jakim nepr. snagama na sektoru G. Sela. Ta je borba prestala oko 17 č, ishod nepoznat.

Sa 2, 3 i 4 bat. Štab I Proletbrigade nije uspeo da uspostavi vezu. Sa Štabom III Krajiške ovaj Štab nema više vezu od 13,30 č. U to vreme neprijatelj je nepoznate jačine izbio preko Majne Gore na Obod, ostavljajući za sobom 2 bat. I Proletbrigade i delove III Krajiške koji su dobili naređenje od k-nta³ III Krajiške da odmah krenu za ovom neprijateljskom kolonom i napadnu je. Kako su se operacije razvijale na ovom sektoru i kako su se završile nije nam poznato. Ova nepri-

¹ Prepis originala, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 26/4 a, k. 705 A.

² Vidi dok. br. 204.

³ Nikola Karanović

jateljska kolona raspolaže i sa jednim brdskim topom i verovatno prestavlja neprijateljsku glavninu.

2) Naš i neprijateljski raspored suviše su isprepleteni i situacija suviše nejasna da bi se mogao narediti i sprovesti detaljan plan daljeg rada. U toliko je više potrebno doneti jasnu i prostu odluku o tom radu. U međuvremenu štabovi brigada treba da ulože sve svoje snage da se povezu sa jedinicama i ove povezu međusobno.

Osnovna operativna ideja je sledeća:

Izvršiti svim snagama koncentričan napad na neprijateljske delove koji se nalaze zapadno od druma Sahovići—Slepac Most, ostavljajući zaštitnice na polaznim položajima sa ove, zapadne strane pomenutog druma i izbiti na liniju: Borova Glava (k. 1219)—Burenj—Cer—Kom (k. 1247)—r. Tara, i sa te linije ovladati celom zapadnom stranom reke Ljubovije i druma Pavino Polje—Slepac Most.

U tom cilju Štab I Proletbrigade uputiće odmah jedan od 3 odnosno 2 bataljona koje ima u rukama da zaposedne liniju Borova Glava — V. Sljeme, s tim što će glavnina tog bataljona biti kod V. Sljemena, a dva preostala, odnosno jedan bataljon, pravcem Potrk—Šorića Krš—Burenj. Ostale bataljone sa kojima Štab I Proletbrigade nije imao vezu do 20 č. uputiti takođe na Burenj najpogodnijim pravcem, što će zavisiti i od mesta gde se budu ti bataljoni nalazili.

Brdska baterija pri I Proletbrigadi, hirurška ekipa, intendantura I Proletbrigade i njen brigadni sanitet nalaze se na Sokocu (severno od s. Lijeske).

Ovaj Štab nalazi se u s. Lijeska, a po prelazu prvih jedinica I Proletbrigade krenuće takođe pravcem Burenj.

Štab I Proletbrigade potvrdiće prijem ovog naređenja prilažeći izvještaj o situaciji prema poslednjim prikupljenim podacima po kuriru koga uputiti u s. Lijesku, a Štab III Krajiške po kuriru pravcem Burenj—Lijeska.

Iz naznačenja zadatka I Proletbrigade u okviru opšteg plana proizlazi i zadatak III Krajiške i izbijanje na liniju Kom—Cer—južni deo Burenja, a zatim kako je izloženo u delu o osnovnoj operativnoj ideji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

15. V. — 22,45

Konadiv.
Koča⁴

⁴ Popović

BR. 74

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE NA DAN 15 MAJA 1943 GODINE¹

**PRVA
PROLETERSKA UDARNA DIVIZIJA
15-V-1943 god.**

**BROJNO STANJE
I**

Ljudstva

stanje od 15-V-1943

J e d i n i c a	N a l i c u		U r a s h o d u		P o s p i s k u	
	Muških	Ženskih	Muških	Ženskih	Muških	Ženskih
Prva proleterska brigada	1.145	85	297	14	1.442	99
III Sandžačka brigada	743	77	104	15	846	87
III Krajiška brigada	979	104	102	22	1.081	126
DIVIZISKA ARTILJERIJA	159	8	5		174	9
Sanitet						
Prateća četa Š. D. ²	88	6	1		89	6
Svega	3.114	280	509	51	3.632	326
Ukupno					3.958	

(M. P.)

**Za Stab
Vasa**

¹ Original u rukopisu, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 6/4, k. VIQ.

² Prateća četa Štaba Prve proleterske divizije

BR. 75

**PREGLED NAORUŽANJA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
NA DAN 15 MAJA 1943 GODINE¹**

**STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. službeno
15-V-1943 god.**

N A O R U

I Proleterske udarne
Stanje od

Jedinica	Pušaka	Puškomitrailjeza ²			Municije za p. mitralj.	Ital.	Ital.	Teških mitraljiza	Municije za t. mitralj.	Ital.	Teških bacica
		Jugosl.	Puškomita- ljeza	Ital.							
I Brigada	907	34.899	70	14	29.258	30.000	8	7	13.900	57.20 ^Ü	6
III Sandž. 1	6211	25.230	45	6	4.435	27.750	9	4	6.370	11.800	4
III Krajiška	744	42.841	62	i	18.417	3.254	6	2	7.600	6.800	4
Diviziska artiljerija	66	969	3		300	—	—	—	—	—	
Sanitet							—				
Prateća četa Š. D.	70	2.828	4	—	900	—					
Svega	2.408	106758	184	24	54.310	60.904	23	13	27.870	75.800	14

(M. P.)

¹ Original, pisan mastilom, čirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 2/11, k. 706.

Ž A N J E

divizije N.O.V. Jugoslavije
15-V-1943

		Bombi za t. bac.		Lakih bacaca		Bombi za l. bac.		Bombi		Revolvera		Vtunicije za revol-		Topova 75 mm		Municije od 75 mm		P. K. top		Gran. za P.K.T.		„Pito“		Gran. za „Pito“		Topova 60 mm		Mun. 65 mm		Mašinogvera		Municije za ma-		
		def.	ofanz.					def.	ofanz.																									
550	7	950	326	1.223	215	1.988	—	—	2	155	1	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
26	1	180	343	500	80	653	—	—	1	155	1	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
225		492	374	283	139	1.480	—	—	1	37	1	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	18	6	14	134	4	497	—	—	—	—	—	—	—	—	—	I	58	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	12	11	18	313																												
801	12	1.622	1.063	2.023	446	4 568	4	497	4	337	3	334	1	58	37	1.861																		

Za Stab
Vasa

U originalu pogrešno napisano „P. mitraljeza“ a treba municije.

BR. 51

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
15 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O SITUACIJI U SREZU KOLAŠINSKOM¹**

**STAB
II PROLETERSKE DIVIZIJE
OB-CENTAR**
15 maja 1943 god.

**VRHOVNOM ŠTABU N. O. V. I P. O. JUGOSLAVIJE
(ZA „OB-O“)**

Dok naše jedinice nisu došle na sektor Sreza kolašinskog, približivši se bliže Kolašinu i uhvativši vezu sa pozadincima, teško je bilo do[ći do] tačnih podataka o okupatorima i četnicima na Srezu kolašinskom. Danas sam stigao u D. Moraču, organizovao na terenu ob-slžbu, i preko pozadinaca, raznih lica pobeglih sa streljanja, i ličnim osmatranjem delova naših jedinica došlo se do sledećih podataka:

1) U Kolašinu se nalazi jedan bataljon Talijana u jačini do 800 ljudi.²

U tdku 14 i 15 ov. m. u Kolašin je od Peći stiglo do 2000 Nemaca.³ Jedan deo od tih snaga prošao je za Mojkovac. Izgleda da je Prva proleterska divizija bila sa njima u borbi, jer se čula borba i u Kolašin je doterano ranjenih Nemaca. Sa ovima Nemcima do u Kolašin došlo je i nešto prošlo oko 230 kola, 500 natovarenih mazgi, 20 kamiona (koji saobraćaju Kolašin —Mateševu), 10—15 tenkova i 10—15 topova. (Za topove i tenkove nije provereno).

Talijani se nalaze van grada na Bašanjem Brdu, barutani, Dulovinama, rezervoaru, gde su im utvrđenja i barake. Užurbano i stalno rade na izradi novih i popravci starih utvrđenja. Rovove kopaju jugozapadnom stranom Kolašina ispod stare i nove gimnazije. Ceo grad sa utvrđenjima opasan je žicom (jedan pojasi). Nemci se za sada nalaze u gradu.

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 47/1, k. 11.

² Iz italijanske divizije „Venezia“

* Odnosi se na jedinice njemačke Prve brdske divizije. Vidi dok. br. 194 i 204.

2) Kad su Nemci 14 ov. m. došli u Kolašin, na čelu kolone sa nemačkim oficirima bio je Pavle Đurišić. Nemci, kad su došli u Kolašin, po izgledu napred utvrđenim planom sa Đurišićem, razoružali su sve četnike (oficire i vojнике) koji su se zatekli u Kolašinu i okolini, pa ih poveli put Podgorice. Sa njima su pokupili i sve muškarce od 15 godina. Žene i djeca koja su bila ranije zatvorena od strane četnika pušteni su. Takođe čim su ušli u grad, Nemci su odmah razoružali stražare iz partizanskog zatvora i naše zatvorenike poveli na streljanje u Bare. Prema izjavi odbeglih sa streljanja, kada su četnici sprovedeni Pavle je išao u tenku. Jedan broj oficira išao je u stroju na čelu četnika.

Na dva dana iz Kolašina pobegli su svi žandari, Ljuba Minić⁴ i još nekoliko, oko 150 izgleda najodanijih ljudi Pavlovih izbegli su hvatanje i razoružavanje četnika. Ovo ih je verovatno Pavle Đurišić obavestio ranije. Takođe je ovo izbegao Ivan Ružić⁵ i Marko Poleksić sa još nekoliko četnika koji su iz Kolašina krenuli prema Nikšiću.

Ovo razoružavanje četnika Nemci su vršili i u Vasojevićima kad su tuda nailazili.

Prema izjavi jednoga koji je znao nemački od partizanskih zatvorenika razumeo je da su nemački vojnici ismejavali i prezirali četnike, dok su mnogo bolje držanje imali prema partizanskim zatvorenicima. Jedna žena koja je plakala za svojim mužem razumela je da joj je Nemac na to rekao da se ovo radi zato da se četnici prečiste od komunistički nastrojenih lica. Jedan deo iz Mateševa od sprovedenih iz Kolašina, prema jednom obaveštenju koje nije provereno, vraćen je izvestan broj lica za Kolašin. Nije se moglo ustanoviti koliko [i] ko su, da li su nesposobni vraćeni ili pak oni koje su rešili da ostave Pavlu Đurišiću, odnosno da ih stave pod svoju komandu.

3) U Mateševu se nalazi oko 1000—1200 Talijana.⁶ Sada se takođe nalazi i Nemaca, ali izgleda ne stalnih u većem broju već su tako samo prolazni. Vrlo je teško dobiti otud tačne podatke, tamo nemamo naših pozadinaca, a jedinice su udaljene, a Prekobrđe nije pročišćeno, pa nam sve to otežava prikupljanje sa te strane.

4) Četnika na teritoriji Sreza kolašinskog ne postoji kao neka organizovana jedinica koja bi se borila protiv nas. I

⁴ Sudija iz Kolašina, jedan od najistaknutijih organizatora četaštva u Srežu-kolašinskom. Poginuo u borbi protiv jedinica NOV Jugoslavije.

⁵ Poznati četnik, kapetan biv. jugoslovenske vojske. U danima oslobođenja pobjegao u inostranstvo.

⁶ Odnosi se na jedinice iz divizije „Venezia“.

pre dolaska Nemaca četnici su bili demoralisani i vrlo slab otpor negde nam davali. Dolaskom Nemaca u Kolašin četnici su nam se mnogo više približili. Razbežali su se na sve strane da ih Nemci ne pohvataju i proteraju. Danas su Vašojevići koji su bili na D. Lipovu otstupili za Vašojeviće ali skrivenim putem, da ih ne bi videli Nemci. Četnici sa Sreza kolašinskog skoro su se svi razbežali po šumama. Pavle Đurišić izdao je saopštenje da mi prolazimo za Albaniju. Ovo saopštenje, kao i ostale lažne četničke propagande i ova nastupela situacija u Kolašinu u vezi sa dolaskom Nemaca, sve ih to podržava da još ostanu u šumi, da malo pričekaju dok im se ovo sve razbistri. Oni prema našoj vojsci za sada ne vrše nikakve zasede, prepade i si. Naša dva druga bili su u jednoj grupi pobeglih četnika među kojima je bilo i bradonja. Tom prilikom su im pričali kako su pobegli od Nemaca da ih ne bi internirali i nisu nikakvo neprijateljsko držanje prema njima pokazivali. Ovi četnici neće sa okupatorom, neće protiv nas, ali za sada teško hoće s nama.

5) U Rovcima je stanje dobro. Partizani su najjači dok ima federalista koji su izjavili da neće protiv nas se boriti i da će s nama stupiti u saradnju. U Prekobrđima nalazi se Leka Vujisić sa 150—200 četnika.

6) Kad su Nemci došli u Kolašin, 14-V sproveli su iz partizanskog zatvora u Kolašinu na streljanje 150 zatvorenika. Streljanje su vršili Nemci u Barama kod Đurovića pilane. Sa njima je bio na streljanju Radule Radulović i Aleksandar-Leko Lopić. Kada je početo streljanje, uspelo je sa streljanja da pobegnu 15 drugova: Dasić Vuk, Ravni, Žarko Laketić, Gor. Morača, Milorad Jovović, Piva, Vučina Nedović, Prijeloge, Mihailo Boković, Velika Župa, Veljko Krstajić, Jezera, Košta Đurđić, Komarnica, Milorad Zarubica —, Blagoje Bubonja, Bubanje, Branko Rašović, D. Morača, Vukota Šuković, D. Morača, Lazar Šuković, D. Morača, Radivoje Bakić, Morača, Milovan Radović, D. Morača, Milun Janušević, Rovca. Među njima ima i dvojica ranjenih. Pre početka streljanja oko 20 drugova pobeglo je u onu kolonu četnika da bi se odatle nekako lakše izvukli i pobegli. Među ovim drugovima koji su pošli na streljanje između ostalih bili su i sledeći drugovi: Mihailo Cetković, Mojsije Vujisić, Jagoš Rakočević, Dušan Tomović, Gojko Dubravović, Miladin Krivočević, Vojo Pajković, Bogić Drobnjak, Ljubo Vuksanović, Svetozar Žugić, Miloš Nikitović, Veljko Simonović, Boško Penezić, Milorad Tasovac, Miodrag Vuković.

7) Prema izjavi ovih 15 drugova vidi se da se Velimir Knežević držao kukavički. Više puta sprečavao je i sabotirao vršenje pripremljenih provala zatvorenika. Tražio je preko

stražara da odnese pismo Pavlu Đurišiću, u kome je tražio od Pavla da sa njim razgovara. Bio je tri puta kod Pavla Đurišića na razgovoru. Noću između 10 i 11 ov. m. na pola časa pre odvođenje iz zatvora Velimira Kneževića, Obrena Blagojevića i Gojka Garčevića, pozvat je Velimir Knežević sam da izade. Kad se je vratio, pitali su ga drugovi gde je bio. Na to je rekao da ga je nešto zvao komandant mesta Kujović, a nije rekao zašto ga [je] zvao. U Kolašinu pričaju da su iste noći sva trojica streljana⁷ i da sestra Obrena Blagojevića nosi crninu. U koliko su ovi razmenjeni, trebalo [bi] povesti istragu u vezi sa iznetim izjavama drugova koji su pobegli sa streljanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef Ob-centra
Rade⁸

BR. 77

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRINSKE OPERATIVNE GRUPE OD 15
MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLA-
VIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU FOČE¹**

**STAB
DRINSKE OPERATIVNE GRUPE²**
15. V. 1943 god.
• u 0,15 č.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Noćas smo dobili izveštaj od Štaba Majevičke³ brigade da je neprijatelj potisnuo njihov I bataljon sa Golog Vrha ka Ifsaru i da su pri tome imali jednog mrtvog, dva ranjena,

⁷ Podatak o strijeljanju nije tačan. Imenovani su bili zamijenjeni za zarobljene Italijane.

⁸ Narodni heroj Rade Jančićević - Bomba. Poginuo 1943 god. kod Foče.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 11/1, k. 9 A.

² U Drinsku operativnu grupu ulazile su Druga proleterska, Pet-

³ Petnaesta- (Prva) majevička NOU brigada

dva nestala. Taj isti bataljon javlja da mu je VI brigada⁴ uputila u pomoć jedan svoj bataljon.

Izdali smo naređenje da jedan majevički bataljon iz Dračave kreće preko Potpeća ka Brusnoj i Boljoradini radi pozivanja sa njihovim bataljonom⁵ i VI brigadom kao i sadejstva.

Po podacima izgleda da je u tom pravcu krenula jedna bojna od pravca Ustikoline i od Foče putem za Ifsar. Dva bataljona II Proleterske brigade još nisu stigla do Šćepan Polja. Mi smo uputili depešu telefonom da se kreću usiljenim maršem, a dobro bi bilo da i vi javite Štabu III divizije.

Po podacima koje smo dobili večeras od druga Luna⁶ sa položaja Crni Vrh primećena je živost u saobraćaju između Goražda i Foče, a jedinice Vražje divizije koje drže položaj ispod Cmoga Vrha smenjene su sa drugim jedinicama iste divizije i nešto pojačane.

Prema izveštaju VI brigade takođe se primećuje živost u saobraćaju Goražde—Rogatica. U Goražde je stiglo 8 tenkova.

Danas je neprijatelj iz Foče tukao topovima u pravcu Miljevine.

Izdali smo naređenje jedinicama da motre na kretanje neprijateljskih aviona kao i artiljerije preko leve obale Drine u pravcu Miljevine—Jahorina. Izvestite nas da li se približava koja naša jedinica sa tog pravca.

Nastojaćemo da i putem obaveštajne službe doznamo o situaciji na levoj obali reke Drine.

Primili smo dužnost od druga Veljka⁷ i nalazimo se u selu Zavajit. Primili smo radio stanicu sa šifrom, ali akumulator neispravan i telegrafista nije mogao da uhvati vezu sa vama.

Mi smo uputili drugove na Zabljak da bi otud doneli akumulator, jer smo mi sa Javorka uputili za vas 4 12 volti akumulatora. Naredite da nam se akumulator najhitnije dostavi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik politkomesara

(M. P.)

Komandant

Ljub.⁸ Durić

¹ Šesta istočnobosanska NOU brigada

⁵ Prvi bataljon Petnaeste (Prve) majevičke NOU brigade nalazio se u rejonu Ifsara radi sadejstva šestoj istočnobosanskoj brigadi na pravcu Cajniča.

⁶ Narodni heroj Miodrag Milovanović-Lune, zamjenik komandanta Druge proleterske brigade. Poginuo aprila 1944 god. kod sela Uzići,

⁷ Pavle Ilić

⁸ Ljubodrag

P. S.

Pri ispadu neprijatelja iz Foče zarobljen je izvestan broj seljaka iz okolnih sela. Oni su sada pušteni sa nemačkim pro-putnicama za slobodan odlazak u Foču.

Šaljemo jednog kurira za vas, druga Zlatica Budimira, starog borca iz Srbije, a jedan naš kurir već se nalazi kod vas, drug Zižović.⁹

BR. 78

BROJNO STANJE LJUDSTVA PRVOG BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 15 MAJA 1943 GODINE¹

Od 1-V do 15-V-1943 g.

Jedinica	Na licu		U rashodu		Po spisku	
	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
Štab bataljona	13	1	—	—	13	1
I četa	53	5	5	1	58	6
II četa	51	2	7	2	58	4
III četa	56	5	11	—	67	5
Bacačko odeljenje	15	1	1	—	16	1
Radni vod	36	13	1	4	37	17
Svega	224	27	25	7	249	34

Polit, komesar
Josip Gizdić

Komandant
M.² Atlagić

⁹ Ljubisav

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 22/12, k. 711 A.
² Milan

BR. 79

**PREGLED NAORUŽANJA PRVOG BATALJONA TREĆE
KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 15 MAJA 1943 GODINE¹**

STATISTIČKI
oružja i municije kod I bataljona

Jedinice	Pušaka	Puščane municije	Puškomitrailjeza		Municije za puškomitrailjez	Šarac	Municije za šarac	Bacača	Bombi za bacače
			Jugoslovenskih	Italijanskih					
Štab bataljona	8	240							
1 četa	43	2.640	6	-	2.100				
11 četa	39	3.100	5	1	2.600	510	-	-	-
111 četa	45	1.540	. 5	-	1.817	-	1	.800	-
Prateći vod	14	550						2	78
Radni vod	30	1.300	-	-	-	-	-	-	87
Svega	179	9.370	16	1	6.517	510	1	800	2 165

Polit, komesar
Josip Gizdić

¹ Original, neregistrovan, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

P R E G L E D

od 1-V do 15-V 1943 godine

				Bombe									
		Municije za revolvere		ofanzivne		defanzivne		Municije za pištolje		Strojnice		Municije za strojnice	
1	20	4	-	3	45	1	200	15	1	-			
1	12	12	13	5	45								
-	-	9	31	8	95								
1	3	38	30	6	60								
-	-	5	-	3	27	-	-	-	-	3.975	jugosl.		
										344	talijan.		
3	35	68	74	25	272	1	200	15	1	4.319			

Komandant
Atlagić²

² Milan

BR. 87

**BROJNO STANJE JAHĀČIH I TOVARNIH KONJA PRVOG
BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN
15 MAJA 1943 GODINE¹**

Od 1-V do 15-V-1943 g.

J E D I N I C A	Jahačih konja	Konja za vojnu komoru	Za komoru j	Za kuhinju	
Bataljon	2	-	2	-	
Bacačko odeljenje	-	4	-	-	
Radni vod	I	-	15	7	
S v e g a	! 3	4	17	7	

Polit, komesar
Josip Gizdić

Komandant
M.² Atlagić

¹ Original, *pisan* mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 21/12, k. 711 A.

² Milan

BR. 194

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 16. MAJA 1943. GOD. ŠTABOVIMA PRVE I TREĆE KRA- JIŠKE BRIGADE ZA NAPAD NA NEPRIJATELJA NA LI- NIJI ŠAHOVLCL—SLEPAČ MOST¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 203
16-V — 13 č.

Štabovima:

Prve proleterske brigade
III Krajiške brigade
Brdskog diviziona

Neprijatelj, Italijani i nešto Nemaca,² koji je 15 o. m. sa linije B.[ijelo] Polje—Ribarevina otpočeo prodor u pravcu Šahovići—Slepač Most, uspeo je da istog dana do mraka ovlada terenom istočno od linije Šahovići—Slepač Most, kao i da se delom snaga probije i zapadno i ovlada grebenom Rudina—2a-Ijevo—Sokolovića. Nemamo podataka da li je i dokle neprijatelj prodro i zapadno od Slepač Mosta.

Jačina neprijateljskih snaga nije poznata, ali se pretpostavlja da nije velika. Na sektoru Oklade—Cerovo u borbi nije učestvovalo više od 400 neprijateljskih vojnika. Kolona koja se probila i zapadno od ceste Jabućna—Slepač Most nije jača.

Neprijatelj koji je vršio pokrete od Kolašina zadržao se je u visini Šitarice, na kojoj su gerilci srušili most. Prema ovom sektoru postavljen je jedan bataljon III Krajiške brigade, koji se u toku 15 o. m. prebacio na levu obalu Tare.

Vrhovni štab današnjim radiogramom stavio nam je u zadatku da sa obe brigade izvršimo kontranapad i razbijemo neprijatelja na našem sektoru. Obzirom na sledeće pretstojeće zadatke, sadanja akcija mora se izvršiti odlučno i brzo.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 15/4, k. 705 A.

² Vidi dok. br. 204.

U cilju izvršenja ovog zadatka

N A R E D U J E M O :

OPŠTA OPERATIVNA IDEJA:

Sa I Proleterskom i III Krajiškom brigadom uz sadejstvo Brdskog diviziona — noćnim napadom razbiti neprijateljske delove koji se nalaze zapadno od linije Šahovići—Slepac Most; razbijenog neprijatelja protjerati u njegove garnizone; potom prema njemu postaviti manje delove, a glavnine brigada postaviti zapadno od linije Šahovići—Slepac Most.

PLAN RADA:

Napad otpočeti 17 o. m. u 3 časa izjutra sa dve kolone — svaku obrazuje jedna brigada. Po ovlađivanju terenom zapadno od linije Šahovići—Slepac Most odmah sa svima snagama produžiti sa razbijanjem i gonjenjem neprijatelja, pa tek po tom izvršiti raspored izražen u opštoj ideji operacije.

DESNA KOLONA:

III Krajiška brigada, bez jednog bataljona
Prateća četa brigade
Svega: 3 bataljona
    1 p. kolac
    1 top „Pito”

Napašće opštim pravcem. Burenj—Cer—Žari—Slepac Most—Crnjonica. Zona širenja: desno po potrebi, a levo Zekića (Potok)—Kulina.

Po proterivanju neprijatelja osmatračnice postaviti na liniju Cerovo—Vlaško Polje, dok brigadu postaviti zapadno od Ljubovije na prostoru Slepac Most—Pale—Zari—Lepenac.

LEVA KOLONA:

I Proletbrigada, bez jednog bataljona
P. kolska četa brigade
Svega: 4 bataljona
    2 p. kolska
    topa
    1 top „Pito”

Napašće opštim pravcem Šorića Krš—Obad—Sokolovića—Rudine—Majna Gora—Cerovo. Zona širenja: Zekića [Potok]—Kulina (zaključno), a levo po potrebi. Predviđeti bočni obuhvat pravcem Pape—Oklade.

. Po proterivanju neprijatelja ostaviti isturene delove na liniji Pape—Oklade—

Cerovo, dok glavninu brigade postaviti zapadno od Ljubovije na prostoru Zaljevo—Potrk—Brezna.

DIVIZISKA ARTILJERIJA:

2 brdska baterija
75 mm
1 manevarsko odeljenje 65
Svega: 4 topa 75 mm
1 top 65 mm

Postaviće se na prostoru Brezna—Medugvožđe i sa ove prostorije tačno u određeni čas za napad otpočeće dejstvo iz svih oruđa brzom paljbom na prostoriju Rudine—Sokolovića—Zaljevo. Još za vreme dana uzeti elemente na izabrate ciljeve. U 15 minuti posle početka napada, tj. u 3.15 časova 17 o. m. treba prestati sa brzom paljbom na određenu prostoriju; od tog časa vatru preneti u neprijateljsku pozadinu odabirajući ciljeve praćenjem razvoja borbe, kao i dejstvujući na ciljeve koji budu označeni od streljačkih jedinica.

Po ovlađivanju terenom zapadno od linije Šahovići—Slepač Most artiljerija da se premesti unapred na prostoriju Rudine—Sokolovića—Zaljevo, sa koie prostorije vatrom potpomagati dalje akcije naših jedinica u proterivanju neprijatelja.

BOČNA OBEZBEĐENJA:

Levo: 1 bat. I Proletbrigade
Desno: 1 bat. III Krajiske brigade
Svega: 2 bataljona

Štab I brigade postaviće jedan bataljon na prostoru Borova Glava—Ogorevci kao bočno obezbeđenje od pravca Grnčarevo. Ovaj bataljon služiće ujedno i kao opšta rezerva leve kolone.

Štab III Krajiske brigade ostaviće svoj IV bataljon za zatvaranje pravca od Kolašina—Mojkovca.

ZNACI:

Borbeni znak i znaci raspoznavanja su dati u petnaestodnevnom pregledu znakova.

Ugovoreni znaci:

tri jednobojne raketle — po ovlađivanju terenom zapadno od linije Šahovići—Slepač Most.

Dve bele raketle — po ovlađivanju kota Rudine—Cer—Ramo.

Dve crvene raketle — ispaljene u pravcu neprijatelja — označavaju cilj za artiljeriju.

Sve ove znake davaće štabovi, a po potrebi i komande četa.

Po izbijanju na liniju Cerovo—Kulinina—Crnjonica, zapaliti tri vatre u istoj liniji i ispaliti tri bele raketle.

Hirurška ekipa nalaziće se kod M. Sljeme.

Štab divizije nalaziće se na pravcu Sljeme—Brezna—Rudine.

Izveštaje slati pri svakom novom momentu borbe, a redovno svaka dva sata počev [od] 17 o. m. u 5 časova izjutra.⁵

Napomena: Ako bi se na pravcu Kolašin—Mojkovac pojavio neprijatelj sa ofanzivnim namerama, Štab III Krajiške brigade može pojačati desno krilo obezbeđenjem koje je ovim naređenjem predviđeno za taj pravac.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB DIVIZIJE

Polkomdiv
Fića

Naštadiv
Vasa

Komdiv
Koča

(M. P.)

⁵ Napad nije izvršen. Vidi dok. br. 84 i 91.

BR. 82

OBAVJEŠTENJE KOMANDANTA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 16 MAJA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE O NAPADU NEPRIJATELJA NA LINIJI BRODAREVO—RIBAREVINA¹

ŠTABU II PROL. DIVIZIJE

Neprijatelj juče vrlo jakim snagama izvršio napad sa širokog fronta od Brođareva do Ribarevine k. 575 i uspeo da potisne naše levo krilo i centar. Naredili smo² zaposedanje linije Sokolac—Burenj—Cer—Kom—Tara, i ovladavanje prostorom zapadno od druma Šahovići, Slepac Most na kome se infiltrirali jači neprijateljski delovi.

Koča

Primljeno (Boan)
16-V-43 0945
Pavle

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3—9, k. 731.

² Vidi dok. br. 81.

BR. 87

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE GRUPE VOJVODANSKIH PARTIZANSKIH UDARNIH BATALJONA ŠTABU TREĆE OPERATIVNE ZONE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 20 APRILA DO 14 MAJA 1943 GOD.¹

**STAB II GRUPE
VOJVODANSKIH PARTIZANSKIH
UDARNIH BATALJONA**

Br

16 maj 943 g.

Položaj

Operativni izveštaj

**ŠTABU III OPERATIVNE ZONE
N.O.P. ODREDA HRVATSKE**

Dostavljamo vam operativni izveštaj II grupe vojvodanskih partizanskih udarnih bataljona u vremenu od dana odvajanja od I grupe vojv. part. udar. bataljona 20 aprila t. g. do 14 maja iste godine zakључno. Za ovo vreme izvršene su ove akcije:

Dana 24. IV izvršen je napad od strane našeg 2 bataljona na voz na pruzi Bijeljina—Bos. Rača. Napad je izvršen kombinovano sa postavljanjem mine ispod šina. Po eksploziji mine i kraće borbe sa jednom desetinom legionara, koji [su] se kao čuvari pruge našli u neposrednoj blizini voza izbačenog iz šina, isti su razoružani i zajedno sa putnicima sprovedeni na slušanje.

Rezultat akcije je sledeći: zarobljeno je 15 domobrana i 10 legionara. Zaplenjeno je: 18 pušaka, 1 puškomitraljez, 2 revolvera i 500 metaka puščane municije. Zatim je zaplenjeno 994.000 državnog novca, 130 novih vojničkih čebadi, 108 novih vojničkih bluza, 186 novih vojničkih čakšira, 108 kom. novih šinjela i 24 para cipela i druge spreme.

Prilikom pretresa voza gadala nas je artiljerija iz Bijeljine, ali bez uspeha. Među civilima u vozu zarobljen je i jedan agent jugoslavenske vlade u Londonu, koji se padobranom spustio

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 21/12, k. 711 A.

četnicima vojvode Kerovića,² potom prilikom akcije na Dura Bižića zarobljen od strane partizana i uveden u redove partizana, iz kojih je posle najkraćeg vremena pobegao. Agent je posle kratkog saslušanja streljan, zajedno sa nekoliko ustaša koji [su] se nalazili u vozu.

Cela kompozicija sa lokomotivom je 75% uništena.

30. IV postavljena je zaseda na cesti Brčko—Čelić u cilju dočekivanja III pješačke pukovnije, koja je prema izveštajima trebala poći od Brčkog za Čelić. Jedna naša četa, koja se nalazila neposredno uz cestu, zarobila je jedan civilni auto sa 4 legionara, koji su nosili sa sobom 26.000 cigareta, 394.000 kuna za potrebe muslimanske legije. Novac i cigarete su zaplenjeni, a legionari po saslušanju pušteni.

22 aprila t. g. naš 1 bataljon je izvršio preterivanje iz bosutskih šuma čopora svinja od oko 200 komada i 10 kom. goveda. Ovo je isti bataljon zaplenio od ustaša i petokolonaša u bosutskim šumama. Prebacivanje stoke izvršeno je u čamcima preko Save i to po danu. Prilikom tog prebacivanja naše jedinice su pokazale izvesnu rutinu i umešnost u pothvatima oko prebacivanja preko reke. Ova akcija izvršena je u cilju poboljšanja ishrane naših jedinica koje se nalaze u Šekovićima, gde je velika oskudica u ishrani.

7 maja: jedinice naše grupe nalazile su [se] ovoga dana na prostoriji Begutovo Selo—Peljave—Priboj, dosta udaljene jedna od druge.

Oko 10 časova dobili smo izveštaj da se vojska nepoznate jačine nalazi u Donjem Zabrdju, kao i duž ceste Donje Zabrdje—Tutnjevac. Naše jedinice su odmah zauzele položaje. Pristupilo se proveravanju podataka o položajima i jačini vojske, koja se nalazila svega 3—4 km. daleko od nas. Ali i pored svega toga nije se moglo doći do nekih konkretnih podataka. Levo od nas nalazio se Majevički odred sa svoja 3 bataljona, koji su takođe bili na položaju I imali sasvim pogrešne izveštaje o neprijatelju. Prema tom pogrešnom izveštaju sa kojim smo i mi i Majevički odred raspolagali, preduzeo je Majevički odred napad na neprijatelja, koji je otpočeo istoga dana oko 15 časova. U to vreme hrvatska vojska³ se nalazila na položajima Mrkodol—Obrenova Kosa—Donje Zabrdje (sve stari četnički položaji delimično fortifikacioni organizovani, kako od strane četnika, tako i od strane Nemaca iz prošle ofanzive), u rovovima.

² Radivoje Kerović, četnički komandant. Ubijen 1947 god. kao odmetnik.

³ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

U neposrednoj blizini mesta gde se vodila borba mi smo imali samo jedan bataljon od koga smo uzeli 2 čete i poslali ih sa zadatkom napada s leđa na neprijatelja koga su Majevčani već napadali. Borba se vodila do kasne noći. Domobrani su se, što nas je u prvi mah čudilo, žestoko odupirali, tako da je to bila jedna od vrlo upornih borbi kakve dosada u borbi s domobranima još nismo imali. Rezultat ove uporne borbe je ovaj: zarođeno je 22 domobrana sa oružjem, a zaplenjen je 1 teški mitraljez sa nešto municije i 15 kom. mina za mali bacač. Domobrani su imali oko 50 mrtvih i ranjenih, dok smo mi imali 5 mrtvih i 5 ranjenih, od toga 1 teže. Po saslušanju zarobljenika saznali smo sledeće: jačina neprijatelja iznosila je 3 bojne i to: 1 bojna V pukovnije, 2 bojna III pukovnije i 3 bojna X pukovnije.

Nadalje smo saznali da su Majevčani vodili borbu sa 2 bojne, a naše 2 čete, koje smo poslali sa zadatkom napada s leđa, pretpostavljajući da se tu radi o jačini jedne bojne, kako su nam to uostalom Majevčani javili, su vodile borbu sa 2 bojne, između kojih su se prilikom težnje za zaobilazeњem i našle. Iz pričanja zarobljenika dalje smo saznali da su to bojne izabrane iz pojedinih pukovnija sa izvesnim borbenim iskustvom stečenim u borbama sa partizanima u Zapadnoj Bosni, Hercegovini i Slavoniji. Među njima se nalazio i veliki broj ustaša preobučenih u domobranska odela.

Sutradan je uhvaćen kurir 6 pješačke pukovnije, koji je nosio pisma od Štaba divizije za komandanta jedinica s kojima smo mi vodili borbu. Iz pisama smo saznali ovo: ove jedinice, sa još nekim delovima, kao i V pješačkom pukovnjom iz Tuzle sačinjavale bi „skupinu Vuk”, koja je trebala da vrši čišćenje jednog dela Majevice. Sutradan, dan po završenoj borbi, naše jedinice i jedinice Majevičkog odreda posele su bile položaje na Hajdukovom brdu,⁴ koje je neprijatelj tukao vatrom svoje artiljerije.

Istoga dana uveče mi smo se povukli u Ravan i do 14 o. m. nismo imali nikakvih sukoba s vojskom i akcija iz razloga obavijanja unutrašnjih poslova u grupi, kao i pregleda, prikupljanja i odašiljanja obolelih drugova za Srem.

U navedenom razdoblju naše akcije bile su uglavnom upravljene protiv hrvatske vojske. Akcije na četnike su za to vreme bile izostavljene iz razloga što su četnici bili razbijeni u manje grupice, te su grupice bile rasturene na velikoj pro-

⁴ Na sekciji 1 :100.000 nije nađeno.

storiji, i u isto vreme nametale su nam se akcije protiv hrvatske vojske.

Tokom ovih akcija moral i borbenost drugova bili su na visini. Naročito treba istaći kao primer borbenost drugova boraca 1 bataljona. Vojni rad po bataljonima izvodi se u slobodnom vremenu.

Oboljenja od tifusa su skoro sasvim prestala, a smanjen je i broj ostalih bolesti u odnosu na prošle mesece.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom
Drago Dikić

Komandant
Rad.⁵ Jović

(M. P.)

BR. 84

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
16 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA NAPAD
NA NEPRIJATELJA NA LINIJI SOKOLOVIĆA—MAJNA GO-
RA—CEROVO¹**

ŠTAB
I PROLETBRIGADE
Br. — 466
16 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. — 17 maja u tri časa ujutru jedinice naše i III Krajiške brigade izvršiće napad na neprijatelja zapadno od druma Šabovići—Bijelo Polje u cilju odbijanja neprijatelja sa toga sektora i ovlađivanja prostorom do linije Pape—Oklade—Cerovo.²

◦ Radoslav

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 10/2, k. 709.
² Vidi dok. br. 81.

2. — Jedinice III Krajiške brigade napadače na liniju Cer—Zari—Pale—Slepač Most—Cerovo—Vlaško Polje.

3. — Jedinice naše brigade napadače na liniju Sokolovića—Zaljevo—Rudine—Majna Gora—Cerovo, glavninom a dijelom Sahovići—Pape—Gradina—Modri Do—Oklade—Cerovo.

4. — U napadu glavnim pravcem učestvovaće II, IV i, I bataljon.

Sva tri bataljona povezaće se do 24 časa 16 maja na liniji Šarića Krš—Međugvožđe, odakle će u 24 časa poći na datu liniju sa sljedećim rasporedom:

II bataljon će napadati sjeverno od puta Sokolovića—Zaljevo—Majna Gora (sjeverno od vijenca), IV bataljon će napadati južno od istog puta (vijencem), I bataljon služiće kao rezerva i kretaće se putem (vijencem). Znači put preko vijenca služiće za dodirnu tačku II i IV bataljona i za povezivanje s I bataljom. Po ovlađivanju sektorom Majna Gora—Tustovo I bataljon će produžiti napad preko Jabučne u pravcu Cerova a II bataljon lijevo od njega u pravcu linije Oklade—Cerovo preko kote 1123.

IV bataljon zadržaće se na sektoru Majna Gora—Tustovo hvatajući vezu desno na sektoru Pale sa jedinicama III Krajiške brigade sa zadatkom da sa tih položaja potpomognе napredovanje I i II bataljona i da im posluži za eventualnu prihvatinicu.

I bataljon hvataće vezu desno sa jedinicama III Krajiške a naš II bataljon sa našim III bataljonom lijevo.

5. — III bataljon će podesiti pokret sa prostora Ljeska tako da u tri sata 17 maja bude na sektoru sela Pape—Gradina—Modri Do, odakle će produžiti napredovanje kosom iznad Oklada u pravcu Cerova sa zadatkom da probijanjem siječe neprijateljsku otstupnicu. Pri napredovanju nastojati da se poveže sa II bataljonom. Na sektoru Modri Do ostaviti obezbeđenje od pravca Bijelo Polje.

6. — Po ovlađivanju linijom Pape—Oklade—Cerovo III bataljon će se zadržati na sektoru Modri Do—Oklade do Cerova, povezujući se desno sa bataljom III Krajiške brigade, dok će se I i II bataljon povući na sektor Zaljevo—Obod, smještajući se li u Zaljevu i Obodu a I u Obodu i Potrku.

7. — Divizijska artiljerija (5 topova) postaviće se na prostoru Brezna—Međugvožđe,³ tačno u određeni čas za napad otpočeće dejstvo iz svih oruđa brzom paljbom na prostoriju Ru-

" Vidi dok. br. 81.

dina—Sokolovića—Zaljevo. U 15 minuti poslije početka napada prestaće sa brzom paljbom na tu prostoriju. Od toga časa vatru će prenijeti u neprijateljsku pozadinu odabirajući ciljeve **prat**ćenjem razvoja borbe kao i dejstvujući na ciljeve koji budu označeni od streljačkih iedinica. Po ovlađivanju ovom linijom artiljerija će dejstvovati na neprijateljske položaje istočno od druma.

8. —• Ugovoreni znaci: tri jednobojne raketle po ovlađivanju terenom zapadno od linije Šahovići—Slepač Most, dvije bijele raketle po ovlađivanju kotama Rudine—Cer—Ramo, dvije crvene raketle ispaljene u pravcu neprijatelja označavaju cilj za artiljeriju. Po izbijanju na liniju Cerovo—Kulina—Crnjonica zapaliti tri vatre u istoj liniji i ispaliti tri bijele raketle.

9. — Štab brigade i brigadni sanitet nalaziće se u početku borbe u Brezni a kasnije na pravcu Sokolovića—Zaljevo—Tustovo. Hirurška ekipa nalaziće se u selu Malo Sljeme. Intendantura i protivkolska četa na sektoru sela Brezna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB BRIGADE:

Politkom

-

Komandant

BR. 85

OBAVJEŠTENJE ŠTABA TREĆE DALMATINSKE NOU BRI-GADE OD 16 MAJA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE SANDŽAČKE NOU BRIGADE O PRODORU NEPRIJATELJA U ČAJNIČE¹

**STAB
III DALMATINSKE N.O.U. BRIGADE**
Broj službeno, 16/V. 1943 god.
u 7.30^h
Položaj

ŠTABU III SANDŽAČKE N. O. U. BRIGADE

Položaj

Noćas 15 na 16 tek. mjeseca primili smo izvještaj od VI Bosanske brigade da je neprijatelj (Vražja divizija) sa 6 tenkova uspio da uđe u Čajniče.²

Neprijatelj je nastupao u dvije kolone, jednom u jačini jedne bojne (oko 600) iz pravca Goražda. Druga kolona iste jačine došla im je iza leđa od pravca Foča—Boljoradine i kako izgleda da je ova kolona iznenadila jedinice VI brigade. Prema izvještaju komandanta³ VI brigade oni su pokušavali u par navrata da zaustave neprijatelja, ali bez uspjeha i ako su imali žrtava. Jedinice VI Bosanske brigade se povlače u pravcu Metaljke. Iz izvještaja vidimo da nemaju veze ni sa Majevičkom⁴ ni II Dalmatinskom brigadom.

Na sektoru naše brigade nema do sada nikakovih promjena, niti se primjećuje bilo kakva aktivnost neprijatelja.

Izvijestite nas o situaciji kod vas i u koliko vam je poznato kod ostalih brigada I divizije. U slučaju izmjene situacije na našem sektoru biti ćete na vrijeme obaviješteni.

Sa drugarskim borbenim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Milija Stanišić

(M. P.)

Zam. komandanta
Branko Dude

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 1/3, k. 845.

² Vidi dok. br. 310.

³ Vojo Ljujić

⁴ Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada

BR. 100

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 6 DO 16 MAJA 1943 GODINE¹

STAB
V K.N.O.U. BRIGADE
16 maja 1943 god.
u 11 sati

ŠTABU IV N. O. U. DIVIZIJE

Dobili smo vaš dopis od 11-V-43 god.² Mi smo bili u punom jeku spremanja i ispitivanja 15, 21, —• II, 28, 18 — ali nas je omela ponovna ofanziva na Kozaru.

6-V su održani zborovi vojske i naroda i slavlje Durđev-dana.

7-V je otpočela ofanziva na Kozaru.³ Neprijatelj je nadirao iz više pravaca. Iz Kostajnice 2 bojne, Bos. Novi—Martin. Br. 2 bojne. Sve ove snage vršile su pokret noću kako bi uklještile naš I bataljon. Budnošću i velikom opreznošću patrolne službe pokret je na vrijeme otkriven.

Istog dana neprijatelj je krenuo u jačini od 3 bojne⁴ iz Prijedora preko Palančića, Studene, Mrakovice i tu mu je pokret otkriven na vrijeme. Te snage su išle i „čistile“ prema Kozari.

U isto vrijeme neprijatelj⁵ je pretresao Lijevče, bila su negdje i 3 streljačka stroja. Hapsili su mnoge naše saradnike. Otuda je sa nekim snagama preko Šimića krenuo u Kozaru PL, jačina 2 bojne. Sljedeći dan je napravio pokret od Bos. Gradiške.

Neprijatelj je čistio Kozaru i pravac prema Prosari Pl.

Na Savi je pokupio čamce.

Mi smo vještim manevrisanjem izbjegli sukobe, osim II bataljona koji je bio iznenaden i imao je 1 mrtvog i 3 lakše ranjena, i pri povratku sukob sa IV bataljonom, gdje je neprijatelj imao jednog mrtvog i 2 ranjena.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 19/1, k. 766 A.

² Vidi dok. br. 52.

³ Vidi dok. br. 170 i 179.

⁴ Isto

⁵ Isto

Neprijatelj je oprezno postupao sa narodom, nije pljačkao, nije ubijao.

Domobrani su govorili narodu da se ne boji. — Našli su jedan kazan i dali snašama govoreći: „Ostavite i dadnите vašima kada dođu sutra”.

Pitali su narod u Vojskovi gdje su partizani, a ovi su odgovorili: „Prošlo ih je ovuda oko 3.000 i svaki nosi po dvije tikve — ne znamo kuda će.”

Bilo je slučajeva da je u selima i kućama neprijatelj logorovao, a seljani su kuvali kruv i nosili partizanima. Narod je tačno znao gdje se nalazimo, naime znao je pravac, ali нико nije otkrio, nego je uvijek govorio da smo krenuli u suprotnom pravcu. —

U Međuvodju, jedna snaša ukrala je od Njemaca pušku i donijela je nama.

U Jablanici, djeca su uhvatila psa (kojeg su vodili Njemci za traženje bunkera), uvukla ga u šupu i kočevima ubila. U isto vrijeme neprijatelj je tu logorovao. Drugog takvog psa djeca su oterali u šumu i stalno tragaju za njim da i njega ubiju.

U Koturovu, gdje je neprijatelj logorovao, jedna snaša oslobodila je jednog partizana koji je bio uhvaćen. Ona je izvidila kuda može da pobjegne i, dok je vojska bila u njenoj kući, ona ga je izvukla, sprovela ga donekle i pokazala mu kuda će pobjeći.

Neprijatelj se 14 koncentrisao u Podgradcima u jačini oko 6.000 vojnika. 15 je krenuo sa manjim snagama u garnizone Prijedor i Bos. Dubicu, sa ostalim snagama krenuo je preko Bos. Gradiške za Slavoniju.

Mi smo opet pristupili ispitivanju koje ćemo za koji dan završiti i onda odrediti 11 35 21 31 97 95. Radi, kratkoće puta, boljih uslova i mogućnosti lakog razbijanja četničkih grupa bio bi nam mnogo povoljniji put preko 31 35 14 21 93 97.

Ukoliko to ne mognemo, mi ćemo 16 35 13 12 59 18 kuda vi predlažete.

Sve borce iz XII mi redovno upućujemo, a ne zadržavamo ih u našim jedinicama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom
otsutan

Komandant
Ranko Šipka®

⁶ Narodni heroj. Poginuo nesrećnim slučajem 1944 god. kod Travnika.

BR. 87

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
17 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE I TREĆE BRIGADE
ZA RAZBIJANJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA PRO-
STORU BIJELO POLJE—RIBAREVINA¹**

BR. 88

**NAREĐENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 17 MAJA
1943 GOD. ŠTABOVIMA SESTE I JEDANAESTE KRAJIŠKE
BRIGADE ZA POKRET NA PODRUČJE MRKONJIĆ GRAD¹**

ŠTA[B]
IV NAR. OSLOBODILAC[KE UDARNE]
DIVIZIJE[E]
Op. br. si.
Dana 17 maja 1943 g.

**Strogo povjerljivo!
Ne smije pasti neprijatelju u ruke!**

**ŠTABOVIMA VI i XI KRAJIŠKE NOU BRIGADE
ŠTABU PODGRMEČKOG NOP ODREDA**

1) Krajiška brigada i Ribnički odred dobili su zadatak čišćenja četničkih bandi na mrkonjićgradskom sektoru (Vrbljani, Slatina, Pecka, Medna, Graci, Jasenovi Potoci, Baraći, Gerzovo, Trnovo, Podgorija, Dragnić Podovi, Pljevski Podovi itd.) i na padinama Dimitora i Lisine.

XII Krajiška NOU brigada dobila je zadatak da dođe do snaga X NOU divizije, odakle će produžiti u sastav XII NOU divizije. Usput će vršiti zadatke čišćenja bandi ukoliko na njih naiđe.

Tačno stanje četničkih snaga na tom sektoru nije poznato. 1. maja jedinice IX Krajiške brigade i Glamočko-livanjskog

¹ Objavljeno u tom_u III, knj. 5, dok. br. 18.

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 21/12, k. 711 A.

odreda čistile su sa juga i jugoistoka taj sektor i došle do Gerzova, a bande su većinom bile pobjegle prema Manjači.

Stanje okupatorskih garnizona između Bos. Petrovca I Ključa po zadnjim izvještajima sljedeće je:

Bos. Petrovac: 600 domobrana i nešto Njemaca.

Bravsko: (oko žand. stanice i šatorima i kolibama) 1 bojna miješana (Njemci, Poljaci, legija itd.)« Nije ispitano da li ih ima kod Sarića.

Paunovac: 1 bojna miješana — oko okuke na cesti.

Bajir: promjenljiva neprijateljska posada.

Pudin han: neprijateljska posada.

Jasenovac: neprijateljska posada.

2) 18 maja u 21 čas krenuće glavnina VI KNOU brigade iz okoline Lukavice ili gdje se zatekne i u toku noći stići će u okolinu Međeđeg Brda, gdje će se smjestiti za predanak.

Jedan bataljon VI brigade otići će ranije prema mjestu prelaza između Bravskog i Paunovca sa glavninom oko G. Budelja ili Zavolja. Odatle će najsavjesnije ispitati položaj neprijateljskih snaga i najpogodnije mjesto prelaza preko ceste između Bravskog i Paunovca. U toku cijelog dana izvještavaće o promjenama.

Štab divizije i XII brigada krenuće sa svojih polaznih mesta 18 maja u 21 čas i obrazovati jednu kolonu kod crkve u Majkić Japri (blizu Džakule) i odatle produžiti ka Međeđem Brdu.

3) U toku dana 19 maja predanak po šumi oko Međeđeg Brda.

4) Polazak na dalji put 19 maja u 20 časova. Ako bude promjene, izvjestiće se blagovremeno.

5) Maršruta za dalji put: Međeđe Brdo—Zavolje — najpogodniji pravac između Sarića (Bravsko) i okuke Paunovac — istočno od Vojničkih stanova (stanje neispitano) — Crkveno, s tim da čelo stigne najdalje do Vasiljevića.

Poslato je pismo Štabu Ribničkog odreda da on napravi raspored za odmor.

Po dolasku jedinica u Crkveno, biće odmor.

6) Red u koloni biće: VI brigada sa Štabom brigade i Štabom divizije, XII brigada. Kolonom će komandovati Štab divizije.

7) Obezbeđenje prelaza preko ceste izvršiće potrebni dijelovi VI Krajiške brigade prema Paunovcu i Bravskom na pogodnim mjestima, koji će — kada se uvjeri da je prošla., cijela kolona — ući na začelje kolone.

Jedinice treba tako da budu pripremljene za pokret da budu; lako pokretljive, da kolona može brzo i lako da prede preko ceste, da se veza u noćnom pokretu dobro drži i, ako je potrebno, najveća tišina. Polazak od Međeđeg Brda i ulazak u jedinstvenu kolonu mora biti lak, priprema blagovremeno izvršena. Pred polazak sve jedinice prikupiti.

8) Sve jedinice treba snabdjeti sa putovcđama, koji dobro poznaju teren i puteve. Ako bude promjena u maršruti, one će biti blagovremeno saopštene.

9) Rezervnu hranu pripremiti za što više dana. Na putu ekonomisati hranom i u slučaju nedostatka hljeba kuvati puru.

10) VI Krajiška brigada prebacice što više žita u Crkveno,, jer naše jedinice odlaze u pasivne krajeve. Nakon prelaska organizovati sporazumno sa štabovima Podgrmečkog odreda, Ribničkog odreda i Komande područja Podgrmeč prebacivanje što više žita.

11) Najteže ranjenike i bolesnike i rekonalente koji su nepokretni ostaviće Štab divizije, VI i XII brigada pod kontrolom štaba Podgrmečkog odreda, koji će ih po ozdravljenju prikupljati u odred dajući im dužnosti. Sporazumno sa ovim Štabom oni će se prebacivati do svojih jedinica.

Slati spiskove ostavljenih ranjenika, bolesnika i rekonalentata Štabu Podgrmečkog odreda i sva pitanja po tom rješavati sa njim.

12) Konačare slati ispred jedinica.

13) Voditi računa da se odlazi u bezvoden kraj. Pred polazak puniti četurice u Međeđem Brdu.

14) Izvršiti sve pripreme boraca za pokret prema, dogovoru na današnjem savjetovanju.

15) Pokret držati u najvećoj tajnosti. Poučiti borce o tome u potreboj mjeri.

II

Štabu Podgrmečkog odreda stavlja se u dužnost:

1) Vođenje brige i kontrole nad ranjenicima, bolesnicima Štaba divizije, VI i XII brigade, kao i o njihovoj bezbjednosti.

2) Obrazovati odmah udarnu četu za dejstvo protiv četn. bandi u selima oko [Bos.] Petrovca, prema datim uputstvima. Tu četu dobro povezati sa selima i prepadima i zasjedama uništavati bande i bandite. Ta četa treba da bude stalno u akciji i stalno u pokretu. VI brigada pomoći će davanjem ljudstva toj četi domorodaca i 1 puškomitrailjeza.

3) Sporazumno sa Komandom područja Podgrmeč i drugovima sa terena vršiti mobilizaciju ljudstva za odred. Neprijatelj ne smije ništa mobilisati sa ovog terena. Voditi računa i o mobilizaciji muslimana.

4) Voditi odmah kurs na stvaranje jednog pokretnog udarnog bataljona koji će biti na raspoloženju Štabu odreda i kao nevezan za teren izvršiti naročite zadatke.

5) Sa svojim četama krstariti tako da se onemogući svaki četnički pokušaj u začetku. Imati u vidu četničke pokušaje oko Bos. Petrovca, Sanskog Mosta, Bos. Novog i Bos. Krupe.

6) Budno pratiti promjene u manjim neprijateljskim garnizonima i dejstvovati inicijativno prema prilikama. Ovo je zadatak drugog reda.

7) Držati vojno-političke kurseve po uzoru na ranije i sve novo ljudstvo treba da prođe kroz njih.

8) Obrazovati vod za vezu i pionirski (minerski) vod.

Vršiti obuke za poslugu protutenkovskih i brdskih topova, bacača itd.

Prikupljati sve prezdravele borce iz brigada i koristiti ih. Odred treba da bude škola sa najintenzivnjom obukom.

8) Pomoći prebacivanje V brigade za nama, ako dođe.

9) Držati najčvršću vezu sa Ribničkim i Kozarskim odredom.

Nama slati izvještaje preko Ribničkog odreda. Važne stvari, namjere i zadatke šifrovati najnovijom šifrom. Osim redovnih vojnih, političkih i obavještajnih izvještaja slati i vanredne.

10) Svoju sadanju bolnicu koja je u šumi osigurati od iznenađenja i orijentisati na bunkere. Odmah preuzeti mјere da se bolnica preseli u selo, dekoncentriše i orijentiše na bunkere (iskopane ili pećine).

11) U saradnji sa Komandom područja prebaciti više žita za nama do Ribničkog odreda.

12) Produbljivati veze sa neprijateljskom vojskom, a naročito hrvatskom. Koristiti sve suprotnosti kojih ima kod njih i učiniti sve da se ona ruši odozdo, demoralise, prelazi i predaje.

13) Kontrolisati da li ima još kakvog žita u Suvaji, Suvajskom Međugorju, Skakavcu u bivšim magacinima, i spasiti ga ako ga bude.

III

Drugovi politički rukovodioci trebali bi da pripreme borce da se pažljivo odnose prema svakom pojedinačnom slučaju zarobljavanja četnika, vodeći računa da mi glavne udarce

nanosimo organizatorima četničkih bandi i njihovim glavnim pomagačima.

Letak I Bosanskog NOU korpusa „Četnici!“ moraju svi borci dobro prostudirati, jer u njemu je iznesena linija našeg stava u borbi protiv četnika.

Treba voditi najveću brigu o ranjenicima i bolesnicima i o organizaciji ishrane.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLIT. KOMESAR

Boško

ZAMJ. KOMANDANTA

si. otsutan

KOMANDANT

Branko

BR. 89

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTE DIVIZIJE ŠTABU PRVOG
BOSANSKOG NOU KORPUSA O AKCIJAMA IZVEDENIM
U VREMENU OD 19 APRILA DO 17 MAJA 1943 GODINE¹**

**ŠTAB
IV NAR. OSLOBODILAČKE UDARNE
DIVIZIJE
Op. br. si.
Dana 17 maja 1943 god.**

ŠTABU I BOSANSKOG NOU KORPUSA

1) Formirani su odredi. I 31, 98, 32, 78, 66, 46, 16,² odred ima oko II 99, 98, 16, 19, 99, 79 boraca. Štab:³ komandant Milančić,⁴ polkomesar Obrad Stišović, zam. kom. Mihajlo Škundrić, zam. polkom. Milutin Vujović,

2) Određena je nova komanda područja Podgrmeč: komandant Stevo Vještica, zamenik Stevo Stupar, pomoćnik Petar Vulin, intendant Rade Stupar. Popunjene su i komande mjesta.

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 12—2/1, k. 407.

² Riječ je o Podgrmečkom partizanskom NOP odredu. Vidi dok. br. 56.

³ Vidi dok. br. 56.

⁴ Miljevie

3) Dosada smo više puta javili V brigadi da pređe predviđenim pravcem.⁵ Izvješteni smo od nje da možda neće moći proći tuda iz razloga što je neprijatelj posjeo i utvrđuje staru utvrđenu liniju, i da će zbog toga možda morati preko 19, 24, 45, 12, 79, 51, 16, 94, 78. Mi smo smatrali da bi takav put bio dugačak i vrlo neizvjestan, pa smo joj predložili, ako ne može da pređe predviđenim pravcem, da pređe preko nas i X divizije na novi sektor i zadatke. Ovaj smo prijedlog ponovili V brigadi.⁶

Čuli smo, ali još nemamo izvještaja, da je neprijatelj izvršio ovih dana ofanzivu protiv Kozare.⁷ Rezultate ne znamo, čuli smo da su se naši izvukli. Zbog te ofanzive veze su nam oslabljene.

Pošto smo ispočetka imali vezu sa V brigadom, htjeli smo, vršeći predviđenu akciju, da pređemo sa njom do X divizije, vršeći usput zajedno sa njom akcije čišćenja bandi. Zato smo je i par dana čekali, a sada kada je veza oslabilna, mi smo joj ponovo poslali poruku da krene, a mi krećemo sutra i bez nje na izvršenje postavljenih nam zadataka i da se povežemo sa snagama X divizije. XII brigada ide sa nama⁸ i nakon pozivanja sa X divizijom preći će na sektor koji joj je određen.

4) U prolazu sredićemo otvorena pitanja u Ribničkom odredu i kompletirati Štab odreda. Po izvršenim zadacima na onom sektoru proširićemo sektor toga odreda.⁹

5) U međuvremenu otkako nismo imali veze sa vama izvršene su sljedeće akcije:

a) Noću između 19 i 20 pr. mj. I bataljon V brigade izvršio je tri akcije na uporišta Poljavnica i Dobrijin i postavio zasjedu između Dragotinje i Brezičana. Zarobljeno je 60 domobrana, 8 ubijeno i nešto ranjeno, zarobljen jedan oficir, zaplijenjeno 56 pušaka, 2 puškomitrailjeza i dvije strojnica. Akcija u zasjedi nije uspjela jer su poslije većih gubitaka u ranjenim poskakali u vodu i pobegli.

b) Noću između 24 i 25 aprila IV bataljon V brigade izvršio je akciju na logor u Prijedoru (ciglana), gdje je bilo zatočeno oko 180 pozadinskih radnika i partizana. Jedna udarna grupa u jačini od 17 boraca, podijeljena u tri grupe, izvršila je uspješno ovu akciju. Pobila je stražu od 10 žandarma i 2

⁵ Vidi dok. br. 52.

⁶ Vidi dok. br. 86.

⁷ Vidi dok. br. 86.

⁸ Vidi dok. br. 88.

⁹ Vidi dok. br. 88.

Nijemca i oslobođila oko 120 zarobljenika, među njima i komandanta mjesta Orahovo druga Rasima. Politički efekat ove akcije je velik. 64 oslobođena zarobljenika javilo se u partizane, a ostali su kao bolesni i nesposobni upućeni svojim kućama. Naši gubici 1 mrtav. Štab V brigade predlaže da se cijela udarna grupa pohvali i mi se pridružujemo tome prijedlogu,

v) 8 maja jedan bataljon X brigade potukao je jednu veću četničku kolonu koja je pošla od Bos. Grahova prema Stežištima i nanio joj veće gubitke. Potučena i razbijena kolona vratila se.

g) 8 maja jedna neprijateljska kolona od Oštrelja vodila je dugu borbu sa jednim bataljonom XII brigade oko Bastaškog Dola. Neprijatelj je imao gubitaka i poslije žilave borbe uspio je da prodre do Gruborskog Naslona, odakle se odmah vratio.

d) 10 maja II bataljon VI brigade postavio je zasjedu između Krupske Suvaje i Risovca. Neprijatelju su naneseni teški gubici, tj. jednoj njegovoj koloni, ali je ipak uspio sve da Izvuče, pošto mu je došla pomoć sa Risove Grede.

e) Noću 12/13 maja dva bataljona VI brigade izvršila su akciju na neprijateljsko uporište na Bravskom. Naši su se borci privukli do na 10 m. do neprijateljskih šatora i logora i sa mnogo automatskog oružja nanijeli neprijatelju gubitke od oko 50 mrtvih i 70 ranjenih (ovo je provjeravano preko mještana). Akcija nije potpuno uspijela iz razloga što je jedna naša četa zalutala i zakasnila, pa je neprijatelju stiglo pojačanje, koje je napalo na ostale naše snage sa boka. Zbog toga nisu mogla biti evakuirana zaplijenjena 3 brdska topa od 75 mm i jedan protivtenkovski top, i 3 bacača. Ubijeno je 30 konja, zaplijenjen je jedan protivavionski mitraljez.

ž) 13 maja zasjeda III bataljona VI brigade između Gajdžika i Tromede kod Ljubije vodila je borbu sa jednom kolonom od jedne satninje 'koja je pošla za Budimlić Japru. Neprijatelj se povukao uz gubitke.

z) Jedinice X brigade prilikom pomaganja prebacivanja II brigade vodile su borbu sa bandom kod Glavice, u Glamočkom Polju. Banda je poslije kraće borbe pobegla u Staretinu Pl.

6) Nakon izvršenja akcije i povezivanja sa X divizijom otići ćemo na sektor X brigade, kojoj smo naredili da sprečava prođor bandi na sjever i da manje grupe uništava. Tamo ćemo izvršiti veću akciju u cilju uništenja onih bandi.¹⁰

¹⁰ Vidi dok, br. 88.

7) Naša 19, III 99, 45, 51, 16, 52, 45¹¹ ne radi, nema IV 23, 45, 99, 78, 98, 16, 94, 45.¹² Kad nabavimo, produžićemo rad.

8) Bande se nalaze u Bos. Grahovu i oko njega sa glavninom u Strmici. Pričaju da će sa snagama od oko 1.500 prodirati prema Srbu i Drvaru.¹

Neprijatelj i dalje čvrsto drži komunikacije, koje je i ranije držao.

Poslije ofanzive na Kozaru vraćaju se neke snage u Sanski Most i Ključ i navodno sutra trebalo bi da vrše ponovo akciju na sektor VI brigade.

U Prijedoru i Banja Luci je koncentracija većih snaga, navodno radi odlaska na jug i more. Ovo provjeravamo.

Prema dosadašnjim izvještajima ofanziva na Baniju i Liku nije počela, ali se vrše pripreme.

9) Od VIII brigade nemamo nikakvih izvještaja.¹³

10) Primili smo vaša naređenja od 3 i 6 maja i pismo druga Čočeta¹⁴ od 8 maja.

11) Imamo povremenu vezu sa Glavnim štabom Hrvatske i sa njihovim jedinicama koje su nam susjedne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMESAR

Boško

ZAMJ. KOMANDANTA

službeno otsutan

KOMANDANT

Branko

¹¹ Radiostanica

¹² Akumulator

¹³ U to vrijeme Osma krajiska NOU brigada bila je u sastavu Unske operativne grupe.

¹⁴ Ratko Vujović, zamjenik komandanta Pete kozarske NOU brigade

BR. 100

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRINSKE OPERATIVNE GRUPE OD
MAJA 1943 GOD. POMOĆNIKU NAČELNIKA VRHOVNOG
ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI U POD-
RUČJU FOČE¹**

Drugu Terziću!

Sada smo dobili Vašu depešu. Kod nas je situacija ovaikva:
1.) U Foči se nalaze Nijemci, sinoć su dolazila pojačanja kamionima i peške. Ranija posada bila oko 600. U toku jučerašnjeg dana posle podne stigla jedna kolona od oko 600 ljudi od Gorazda ka Foči. Posle toga još je dolazila i kamionima, ali je noć pala te ne znamo koliki broj.

Danas je avijacija aktivna u izviđanju. Artiljerija tuče naše položaje oko Foče. Mi se oko Foče nalazimo na starim položajima.

VI. brigada nalazi se na sektoru Gročani²—Čeotina. Njoj smo naredili da nam se sa dva bataljona približi na Čelebić. Sa njom se nalazi I. majevaoki bataljon.³

2.) Neprijatelj je ušao u Boljaniće. IV. bataljon ne *možemo* poslati gde ste Vi naredili. Jedna četa je otišla.

Mi smo Vas redovno izveštavali po kuririma i preko VII divizije.

U 12.30 časova.

Komandant,
Ljubo Đurić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 44/2, k. 9 A. Dokumentat pisan vjero-vatno 17 ili 18 maja.

² Na karti 1 ; 100.000 nije nađeno.

³ Vidi dok. br. 77.

BR. 100

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 17. MAJA 1943. GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA DA ISPI- TAJU MOGUĆNOST ZA NAPAD NA NEPRIJATELJA NA PRAVCU ŠAHOVIĆA¹

STAB
3 PROLETBRIGADE
Br. 467
17 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA

1. — II Dalmatinska brigada rokirana je prema Mojkovcu sa zadatkom presecanja saobraćaja Mojkovac—'Kolašin i vršenja pritiska na sam Mojkovac.

2. — Zadatak naše i Kralješke brigade² je što duže zadržavanje neprijatelja na sadašnjim položajima, ispitivanje mogućnosti likvidiranja istog u zajednici sa II Dalmatinskom brigadom.

Na osnovu prednjeg štabovi bataljona će preduzeti sve potrebne mere da se neprijatelj zadrži na dosadašnjoj prostoriji kako bi se sa ove moglo preći u protivnapad. Bataljoni će preduzeti izviđanje neprijatelja na svojim sektorima i prikupiti podatke:

- a) dokle su stigle njegove snage
- b) jačina i sastav snaga na svom i susednom sektoru
- c) pravac pokreta neprijatelja
- d) gde mu se nalazi artiljerija i njena jačina.

3. — Štabovi I i VI bataljona ispitaće mogućnost i izvršenje rušenja mostova i druma na pravcu Šahovići—Kovren, kako bi se onemogućilo kretanje neprijateljske motorizacije i uopšte vozila na tom pravcu. I bataljon će uhvatiti vezu sa bataljom³ III Sandžačke brigade na Kovrenu. Oba ova bataljona će takođe upućivati dalja izviđačka odeljenja ka istoku radi ispitivanja pokreta neprijatelja po tačci 2. — ovog naređenja.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 11/2, k. 709.

² Treća kralješka NOU brigada

³ Četvrti bataljon Treće sandžačke NOU brigade bio je na Kovrenu. Vidi dok. br. 93 i 94.

4. — Svi štabovi bataljona po prikupljenim podacima daće svoje predloge za likvidiranje neprijatelja na ovoj pro- storiji. Ovo učiniti najhitnije, jer od ovoga zavisi vreme početka likvidacije neprijatelja.

5. — Brdska baterija nalazi se na kosama iznad sela Pisana Jela. Štabovi bataljona održavaće sa njom vezu i davaće joj [po] potrebi zadatke na svome sektoru.

6. — Štabovi bataljona dostaviće najdalje do 18 maja ujutru podatke za unapređenje u oficirske činove komandanata bataljona, koji da sadrže:

- a) ime i prezime
- b) godine starosti
- c) zanimanje
- d) čin u bivšoj jugoslovenskoj vojsci
- e) od kada je u borbi i na kojim je dužnostima bio.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB BRIGADE:

Zam. komandanta

Miloje⁴

BR. 92

ZAKLJUČCI SA PARTIJSKOG SAVJETOVANJA DRUGE DALMATINSKE NOU BRIGADE ODRŽANOG 17 MAJA 1943 GODINE¹

ZAKLJUČCI

sa I savjetovanja partijskih rukovodilaca II Dalmatinske NOU brigade održanog 17 maja 1943 god. u s. Krnja Jela — Crna Gora.

I

Cilj savjetovanja:

Savjetovanje je imalo kao glavni cilj:

a) da proanalizira političku situaciju u zemlji i kraju u kome djelujemo;

¹ Milojević

Kopija, umnožena na šapirografu, latinicom nalazi se u arhivi
»CK SKJ pod br. 7122.

- b) da ispita sadašnje stanje part. organizacije ove brigade;
- c) da uoči i otkrije nedostatke u dosadašnjem radu;
- d) da omogući izmjenu iskustava među pojedinim part. organizacijama brigade;
- e) da postavi najvažnije probleme za rješavanje i da odredi smjernice budućeg rada.

II

U analizi političke situacije u zemlji i na terenu gdje brigada djeluje vojnički i politički savjetovanje je konstatovalo:

- a) da se u cijeloj zemlji širi razmah Narodno-oslobodilacke borbe, koji je vezan sa situacijom na Istočnom frontu i u Africi i koji je posljedica rada naše Partije i vojske u samoj zemlji. Da je Crna Gora zahvaljujući koncentraciji reakcionarskih velikosrpskih i petokolonaških elemenata pretstavljala i još danas pretstavlja najjače uporište četničkih grupacija u zemlji.
- b) glavna snaga koja održava četništvo leži u onim dijelovima vašojevićkog plemena, koji su i za vrijeme Jugoslavije bili glavno uporište velikosrpskih elemenata i glavni oslonac velikosrpske reakcije za borbu protiv Nacionalno oslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori.
- c) da je dolaskom naših snaga i borbama koje su do sada vođene protiv četnika uopće, a napose protivu četnika iz Vasojevića, na ovom terenu u veliko započelo raspadanje četničkih formacija, i kao takve ne pretstavljaju pouzdanu vojsku okupatoru. Zbog toga on i jedan dio razoružava a od drugog najreakcionarnijeg dijela, ogreznog u zločinima, stvara sitne odrede.
- d) u ovog situaciji Krsto Popović, crnogorski separatista, ispoljava [se] kao glavna snaga i smetnja za mobilizaciju zbog njegovog političkog stava koji stoji na liniji obiju okupatorskih sila „mir i red”, što znači omogućavanje imperialistima da izvrše totalnu mobilizaciju ljudstva za prinudne rade.
- e) iz ovog izlazi: da glavnu oštricu naše borbe usmjerimo ka okupatorima i crnogorskim separatistima kao njihovim glavnim pomagačima, ne zaboravljajući pri tome i najokorjelije elemente iz redova četnika Draže Mihailovića.

III

U dosadašnjem radu part. organizacije, savjetovanje je uočilo sljedeće nedostatke, koji nijesu dozvoljavali da se rad odvija pravilno i po planu:

- a) s obzirom da je part. organizacija brigade prilično mala, nije još u svim jedinicama postigla stepen potrebne čvrstine, a što se ogleda u nedovoljnoj odgovornosti, budnosti, partijnosti;
- b) ma da je Partija uspjela da se za relativno kratko* vrijeme omasovi, savjetovanje je konstatovalo da se u izvjesnim slučajevima nije sprovodila pravilna politika primanja novih kadrova u Partiju;
- c) da je politički teoretski nivo prilično nizak i da se u dosadašnjem radu nijesu u dovoljnoj mjeri koristile sve mogućnosti za uzdizanje partijskih kadrova;
- d) posljedica gornjih nedostataka Partije se nije u svim granama pokazala u potpunosti kao rukovodeća sila;
- e) da partijska organizacija brigade nije pokazala brigu u potpunoj mjeri da otstrani izvjesne nedostatke naše brigade (disciplina, spoljni vojnički, izgled, higijena, odnos prema narodu);
- f) da se nijesu preduzele sve mjere za puno osposobljavanje vojske, za vješto izvršenje vojničkih zadataka, čime bi se spriječili dragocjeni gubici u partijskim kadrovima;
- g) da skojevska organizacija nije uspjela obuhvatiti dobar dio novodošlih omladinaca;
- h) da se svi sektori rada Partije nijesu ravnomjerno razvijali, pri čemu je bio i do sad ostao najzapostavljeniji kulturni sektor.

IV

U dosadašnjem radu partijska organizacija ove brigade postigla je i krupnih uspijeha, koji garantuju njen povoljni daljni partijsko-politički razvitak.

Na savjetovanju konstatovano je:

- a) da je partijska organizacija, koja je stvorena istovremeno sa formiranjem brigade, uspjela da obuhvati znatan broj najboljih drugova u brigadi;
- b) da je kod većine članstva postignut visok stepen partijnosti, što se očituje u dosljednom sprovođenju svih partijskih direktiva;

- c) da Partija uživa najveći ugled i ljubav kod nepartijskih masa, koje prema njoj gaje visoko povjerenje;
- d) da je svojim radom podigla svijest svih boraca i time uspjela da spriječi i najmanje osipanje koje se moglo pojaviti sa pokretom brigade u ove krajeve;
- e) da je Partija u glavnom doprinijela visokoj borbenoj sposobnosti ove brigade i
- f) da je ukazala pomoć SKOJU i pomogla da se ova organizacija organizaciono učvrsti a kulturno i politički podigne.

V

Na osnovu dovoljnog kritičkog osvrta po raznim nedostacima, kao i analize uspjeha u dosadašnjem radu, savjetovanje je postavilo pred organizaciju sljedeće zadatke kao neodložne za rješenje:

- a) još veće organizaciono učvršćenje Partije kroz podizanje i jačanje partijnosti (osjećaj odgovornosti, disciplina i "budnost").
- b) podizanje Partije u svim jedinicama na stepen stvarnog rukovodioca po svim granama rada i u čitavom životu brigade;
- c) uložiti najveće napore u cilju političkog i teoretskog podizanja Partije kao neophodnog preduslova da bi se partijci mogli razvijati u sposobne rukovodioce. U tonj pravcu pristupiće se organizaciji srednjeg partijskog kursa u Štabu brigade za najneophodniji broj partijaca;
- d) da se do maksimuma pojača konspiracija u partijskoj organizaciji. Da se u Partiji do maksimuma razvija budnost koju prenijeti na sve partizane u odnosu prema neprijateljskim elementima koji će nastojati da se u toku ove borbe provuku u redove naše vojske kroz mobilizaciju, da bi na taj način onemogućili njihov štetočinski i razorni rad;
- e) da se u buduće ukaže najveća pažnja i pomoć skojevskoj organizaciji, jer ona pretstavlja najbolji rezervoar naših kadrova i glavnu udarnu snagu naše brigade;
- f) da se pojača rad po svim sektorima, a da se posveti najveća pažnja razvijanju kulturnog rada kao osnovice za podizanje svijesti partijaca i nepartijskih masa;
- g) da se u budućem radu organizacije drže striktno postavljenog plana, da se plan prilagodi uslovima života i borbe, tj. da se ratni cilj saobrazi svim promjenama vojničkim i političkim i da se u šprovođenju plana uzme boljševički tempo.

Partijski rukovodioci pojedinih partijskih jedinica dužni su da ove zaključke do u tančine prorade sa svojim članovima Partije, tako da oni kroz ovu proradu budu u potpunosti uvjereni u nedostatke u svome radu, kao i to da u potpunosti shvate ove zaključke, tj. da ih učine sastavnim dijelom svoga rada i života.

BR. 93

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE SANDŽAČKE NOU BRIGADE OD 17 MAJA 1943 GOD. ZAMJENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU BIJELO POLJE, PLJEVLJA, PRIJEPOLJE¹

ŠTAB
III SANDŽAČKE BRIGADE
17 maja 1943 god. — 11 časova

Drugu Terziću²

Situacija kod nas je sljedeća:

1) Na sektoru Bijelo Polje

Prema obavještenju³ od strane Štaba divizije neprijatelj, Italijani i nešto Njemaca, koji su 15 ov. m. izvršili prođor u pravcu Šahovića sa linije B.[ijelo] Polje—Ribarevina, uspio je istoga dana da ovlada terenom istočno od linije Šahovići—Slepac Most, i da se probije i zapadno od te linije i ovlada grebenom Rudine—Zaljevo—Sokolovića.

Štab divizije je naredio da I⁴ i III Krajiška brigada 17' ov. m. u 3 časa izvrše napad⁵ na neprijateljske položaje i protjeraju ga. Do sada nijesmo dobili nikakav izvještaj o tome

Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnistoriskog instituta pod reg. br. 13/1, k. 9 A.

Velimir Terzić, zamjenik načelnika Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije

³ Vidi dok. br. 81.

⁴ Prva proleterska

⁵ Vidi dok. br. 81 i 84.

Ikako je tekao napad i kakav je rezultat. Čim se bude saznalo, Kovren® će nas izvijestiti telefonom a mi ćemo vas.

2) Na sektoru Pljevlja—Prijepolje

Do 14 ov. m. u Pljevljima je bilo oko 10000 italijanskih vojnika⁷ sa oko 2500 mazgi. U Prijepolju je bilo oko 2500—3000.⁸

U Prijepolju je bilo oko 500—1000 Njemaca, koji su držali i posadu u Brodarevu. Posada u Brodarevu nije bila stalna i iznosila je od 150—400 Njemaca. Sada se nalazi oko 200 Njemaca.

15 ov. m. jake italijanske snage iz Prijepolja i Pljevalja uz pratinju tenkova preduzele su pokret ka Jabuci. Jačina snaga iz Pljevalja iznosila je oko 2 italijanska bataljona, a iz Prijepolja bile su jače snage. Sa snagama iz Prijepolja bilo je i nešto milicije. Zasjede našega I bataljona vodile su na Jabuci borbu sa tim snagama i nanijele im više gubitaka, i zarobile jednoga vodnika milicije, ali su se po tome morale povući ka Kamenoj Gori.

Po izbijanju na Jabuku neprijatelj je posjeo čuke i kose oko puta, ukopavajući se naročito na istaknutim tačkama: Mijajlovica, Jabuka, Savin Lakat. Rovove su pravili pored puta, naročito sa južne strane. Na Savinu Laktu imaju 2 brdska topa a duž cijelog puta više bacača. Toga dana izvjesne *snage* italijanske produžile su za Pljevlja, dok su ostale jake snage na komunikaciji. Tako isto saobraćaj kamiona nije bio živ (oko 60 kamiona u jednom i drugom pravcu). Sa pješačkim kolonama Išle su mazge.

U toku 16 ov. m. neprijatelj je držao komunikaciju i sve više se utvrđivao. Saobraćaj kolona i kamiona bio je vrlo živ i u jednom i u drugom pravcu. Izgleda da su iz Prijepolja u kamionima prevozili materijal za Pljevlja. Za Pljevlja je prošlo oko 1500 vojnika. Neprijatelj je i dalje ostao na komunikaciji. O situaciji na toj komunikaciji danas nemamo još izvještaja.

Prema izjavi zarobljenog milicionara Italijani se evakuišu iz Prijepolja za Pljevlja. Priboj su takođe evakuisali. On kaže da im je lično Pačariz rekao da se Italijani evakuišu iz Prijepolja. Kaže da tvrdi da Italijani „idu za svoju zemlju nekuda preko Crne Gore“.

⁶ Odnosi se na Četvrti bataljon Treće sandžačke NOU brigade, koji je bio na Kovrenu. Vidi dok br. 91.

⁷ Na sektoru Pljevalja i Prijepolja nalazile su se jedinice divizije „Taurinense“. Isto

Kod s. Čauševića ispod Savina Lakta nekoliko kamiona Njemaca takođe su osiguravali put.

U Župi kod opštinske zgrade (Kozioko Polje) nalazi se oko 500 Njemaca i Italijana, koji drže pretstraže prema K. Gori iznad s. Svojčeva.

Prema još neprovjerjenim izvještajima u s. Bistrici, između Prijepolja i Pribroja, stigle su nove njemačke snage, a izgleda i hrvatska vojska. Oni su tu sa spakovanim stvarima, što govori o njihovim daljim namjerama za pokret.

U Babinama se nalaze četnici Kalaitovi⁹ i izgleda Bože Javorskog.¹⁰

Oko Pljevalja četnici drže položaje od Otilovića preko Ra'bitlja, Zenice, Ljuća, Kamina do Zidovića. To su mještanski četnici znatno demoralisani.

Kako izgleda namjera je zaista Italijana da se iz gradova u Sandžaku evakuišu. Sadanje akcije njihove su u cilju oslobođenja komunikacija. Pitanje je samo kojom će se, komunikacijom kretati snage iz Pljevalja. O tome nismo mogli saznati još ništa sigurno.

3) Sada dobismo izvještaj od III Dalmatinske brigade, koji vam u prilogu dostavljamo, u kome javlja da je Vražja divizija sa 6 tenkova ušla u Čajniče.¹¹

4) Mi smo porušili komunikaciju za Bijelo Polje, počev od Dubočice pa do Šahovića. Srušili smo sve mostove i serpentine u Krakalicama.

U zajednici sa I Dalmatinskom brigadom preduzeli smo rušenje komunikacije za Kosanicu. , -

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade
Komandant
V. Jakić¹²

P.S.¹³

Sad smo dobili izvještaj od patrola IV bataljona preko Kovrena. Patrole su osmotrile neke šatore u Šahovićima, i

⁹ Vuk Kalaitović

¹⁰ Bože Javorski, četnički komandant iz Ivanjice. Poginuo početkom 1944 godine.

¹¹ Vidi dok. br. 85.

¹² Narodni heroj Velimir Jakić. Umro 1949 godine.

¹³ Na originalu dopisano plavim mastilom, cirilicom.

tamo se nalazi neprijatelj. Ne znaju tačno ko je: Italijani, ili Italijani i Njemci. Neprijateljske patrole u okolini Šahovića razoružavaju četnike.

I i III brigada noćas izgleda nijesu vršili napad.

Od Grančareva u pravcu Brodareva nema neprijatelja.

(M. P.)

BE. 94

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE SANDZACKE NÖU BRIGADE OD 17. MAJA 1943 GOD. ZAMJENIKU NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU BIJELO POLJE, PLJEVLJA, FRIJEPOLJE¹

STAB
III SANDZACKE BRIGADE
17 maj 1943 god. — 19 čas.

Drugu Terziću

1) Neprijatelj² se nalazi sa jakim snagama duž komunikacije Pljevlja—Prijepolje (Mijajlovica, Jabuka, Savin Lakat).

Neprijatelj® se nalazi i u s. Svojčevu prema Kamenoj Gori. Tamo su Njemci, Italijani i izgleda ustaše? Jačina nije tačno poznata, a iznosi nekoliko stotina (Svojčev—Kozioko Polje).

U s. Otilovićima nalaze se mataruški, prenčanski i otolovički četnici.

U Pljevljima ima nekoliko Njcmaca.

O namjerama Italijana teško je saznati, jer nikome o tome ne saopštavaju, pa ni četnicima, u koje izgleda sumnjaju. Očekuje se njihov pokret, prema vijestima iz četničkih izvora, ovih dana, ali se ne može znati kuda. Mislimo da će svakako biti kombinovan sa akcijom od Bijelog Polja i Mojkovca njima u susret, pri čemu nije isključeno da obuhvate i Kosanicu.

¹ Original, pisan mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 14/1, k. 9 A.

² Vidi tom III, knj. 5, dok. br. 178.

* Isto

2) Neprijatelj je u toku jučerašnjeg dana ušao u Šahoviće i potiskao I brigadu kod Međugvožđa—Brezne.⁴ Od Kolašina je jedan bataljon Italijana došao u Mojkovac i dejstvovao prema našoj IH Krajiškoj brigadi.

Glavninu čine Italijani, a Njemci samo komanduju ili su nišandžije kod artiljerije.

Kod Slepčića Mosta imaju 4 haubice, a svaka kolona ima po jedan brdski top.

Nastupaju oprezno čisteći teren artiljerijom.

Naša I brigada nalazi se na prostoru: Srebrnica—Sokolac—Sljeme—Stožer, a III Krajiška na liniji: Burenj—Prošćenje—Tara.

I i III brigada nijesu prošle noći preduzimale napad.⁵

3) Prema sada dobivenom izvještaju od našeg IV bataljona,, koji se nalazi na prostoru Grab—Lekovina, neprijatelj od Šahovića miruje, samo povremeno dejstvuje artiljerijom prema Lijesci.

On dalje izvještava sljedeće:

1) Čuje se jaka artiljerijska paljba prema Kolašinu.

2) Haubica iz Brođareva tukla je s. Stranjane. Tamo se čula i mitraljeska vatrica. Prema pričama seljaka iz Komarana to je borba sa „novovaroškim partizanima, kojih ima oko 800“. To ne odgovara stvarnosti. Može biti lako da se tu radi o Dražinim četnicima iz Srbije, koji su se tu bili pojavili prije nekoliko dana, o čemu ste bili obavješteni sigurno od Štaba divizije, a koji se sigurno tuda vraćaju za Srbiju, pošto su se ovamo pojavili Njemci.

3) Zatvorenici iz Kolašina, koje su pustili Njemci pri dolasku, pričali su da su Njemci uhapsili Pavla Đurišića sa nekoliko njegovih suradnika i internirali ga.⁶ Ovo još nije provjereno.

4) Njemci razoružavaju sve četnike koje uhvate. U zatvoru u B. Polju nalazi se 50 četnika, koje su Njemci razoružali. Među njima je i pop Radović.

5) Šaljemo vam letak koji je bačen iz aviona.

S. F. — S. N.

Za Štab
komandant
V. Jakić

⁴ Vidi dok. br. 204 i 210.

⁵ Vidi dok. br. 81 i 82.

⁶ Vidi dok. br. 194.

P. S.⁷ Sada smo dobili izvještaj našeg IV bataljona od 13 časova koji glasi:

Jedna njemačka patrola iz Šahovića jačine 15 ljudi *došla* je u s. Čokraije⁸ i tamo upljačkala dva vola i počerala ih- u Šahoviće. Jedna četvorka IV bataljona ih je napala i otela im volove, a Njemci su pobjegli za Šahoviće.

Naše patrole su osmotrile u Šahovićima oko 200 ljudi i 200 mazgi. Da li ima neprijatelja u kućama ili po šumama okolo nisu mogli saznati, jer neprijatelj onemogućava kretanje stanovništva.

U Šahovićima imaju 20 motora.

Ponovo se potvrđuje vijest da Njemci razoružavaju četnike.

Sada dobismo izvještaj iz Prijepolja pisan 10 ov. m., koga *vam* dostavljamo u prilogu.⁹

Po naknadno dobivenim izvještajima Njemci su dužinom puta niz Limsku dolinu posjeli pojedine tačke i postavili mitraljeze. Sa njima je muslimanska milicija. Srbi iz milicije su pobjegli jer su ih Njemci razoružavali.

Kalait¹⁰ u Novoj Varoši je ponovo mobilisao, i to pod parolom „da je naređeno iz Londona da se slože sa partizanima, i da ih sada poziva na borbu sa Njemcima zajedno sa partizanima“? Vjerovatno je radi lakšeg mobilisanja?

Na Uvcu se nalaze Bugari.¹¹ Govori se da će doći i oni u Sandžak.

-Postaraćemo se za konja!

V. Jakić

⁷ Na originalu, dopisano plavim mastilom, cirilicom.

⁸ Vjerovatno Čokarlinsko Brdo

⁹ Redakcija nije pronašla pomenuti izvještaj.

¹⁰ Vuk Kalaitović

¹¹ Vidi dok. br. 204.

BR. 95

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
18 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PO-
SJI.I)AN,!i: NOVIH POLOŽAJA¹

STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 205
18-V-1943 god.

Štabovima:

Prve proleterske brigade
III Krajiške brigade
III Sandžačke brigade
Štabu brdskog diviziona

Prema današnjim direktivama Vrhovnog štaba

NAREĐUJEMO :

1. — U toku ove noći 18—19 «. m. izvršiti pregrupisavanje brigada ove divizije, po sledećem:

a. — **III Krajiška brigada** postaviće se na položajima Vaškovo—Reljin Kam—Prisoje. Jednu četu postaviti na levu obalu Tare u s. Dobrilovina prema mostu **na r. Tari,**[^] **koga da** odmah poruši. Prema neprijatelju ostaviti **jake** izvidničke delovo sa automatskim oruđima na liniji Prošćenje—Meki Do—Sljemena.

b. — **III Sandžačka brigada** postaviće se na položajima Kovren—Bliškovo—Slatka, isturajući jaka izviđačka odeljenja prema Šahovićima i Brodarevu na liniji Riječica—Kičev—Biov Grob. Ova brigada produžiće sa temeljitim rušenjem i zapreeavanjem ceste Šahovići—Kovren.

c. — **Prva proleterska brigada** postaviće se kao rezerva na prostoriju Maoče—Podkrajci—Vrulja, s tim što će upućivati dalja izviđačka odeljenja pravcem Kozica—Kamena Gora, Vuškovo Brdo—Obarde, Mataruge—Otilovići i ka pl. Korijen, održavajući vezu sa jedinicama VII divizije koje su postavljene

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 20/4, k. 705 A.

prema Pljevljima. Ova brigada nastaviće rušenje i zaprečavanje ceste ka Pljevljima.²

d. — Brdski divizion ostaviće jednu bateriju 75 mm na sektoru III Krajiške brigade, a ostatak diviziona na sektoru Prve proleterske brigade na prostoru Borčane—Selište—Škola, kod Maoča. Sa ove prostorije deo diviziona naknadno će se — po potrebi — dodeliti sektoru III Sandžačke brigade.

2. — Susedne jedinice i štabovi brigada održavaće tesnu međusobnu vezu patrolama i izviđačkim odeljenjima koja će ujedno kontrolisati međuprostore.

3. — Razviti i sprovesti što bolju obaveštajnu službu i stalno pratiti neprijateljske pokrete **kako bi što pre saznali prave namere neprijatelja**. Ovome pokloniti punu pažnju i sva obaveštenja i podatke o ovome najhitnije nam dostavljati.

4. — Vrhovni štab je naredio: „seljake sa svom stokom prebaciti na levu obalu Tare“. Ovu direktivu sprovešće: Prva brigada na prostoru Sljemena:—Kremenjače—Sokolac—Stožer —Jelića Doline—Pisana Jela—Kameno Polje; a III Krajiška brigada na prostoru Proščenje—Meki Do—Žari—Konjic—Stup—Crvena Lokva—Barice.

5. — štab divizije nalaziće se u s. Maoče.

6. — Sanitetske ustanove biće:

Hirurška ekipa i prihvatna bolnica u s. Varine.

Diviziska bolnica u s. Rajkovača.³

Referent saniteta sa Štabom divizije.

Svi ranjenici i bolesnici koji se upućuju diviziskoj bolnici moraju proći kroz prihvatnu bolnicu u s. Varine, koja će vršiti dalje upućivanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab
Vasa

² Ovo naređenje nije izvršila Prva proleterska brigada zbog toga što je ³ dobila novi zadatak. Vidi dok. br. 96.
Vjerovatno Brajkovača

BR. 95

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
18 MAJA 1943 GOD. ŠTABU PRVE BRIGADE ZA POKRET
PRAVCEM ČELEBIĆ—ZAVAJIT—BUNOV¹**

**ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Kop. br. 207
18-V-1943 — 21.30**

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

Vrhovni štab dostavio je telefonom sledeće naređenje koje vam se dostavlja na izvršenje:

„Odmah u toku noći krenite I brigadu pravcem Čelebić—Zavajit—Bunovi, gde će stupiti u vezu sa Štabom Drinske grupe. Izvršenju ovog naređenja pristupite odmah.“

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za Štab
Vasa²

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 20/4, k. 705 A.
² Jovanović

BR. 100

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ojUNSKE OPERATIVNE GRUPE OD
18 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU FOČE¹**

**ŠTAB
DRINSKE OPERATIVNE GRUPE**
18. V. 1943 g.
u 11,30 č.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

14 o. m. drug Veljko² je u 15,30 časova otišao od nas iz Zavajita.

Istog dana 22,30 stigao nam je izveštaj od Majevičke brigade³ da je njihov I bataljon potisnut sa Golog Vrha ka Ifsaru⁴ vodeći žestoku borbu. Tome bataljonu je VI brigada uputila u pomoć jedan bataljon.⁵ Iste noći jedan bataljon Majevičke brigade otišao je ka Ifsaru, ali je usput doznao da je jedna neprijateljska kolona⁶ prešla preko Slatine i Krstača, a zatim preko Madžara spustila se u Kovačeviće. Taj isti bataljon je izašao na Krstac sa zadatkom da hvata vezu sa I bataljonom Majevičke brigade i VI brigadom. Iste noći preko Vikoča u pravcu Planskog i Čajniča uputili smo kurire sa naređenjem VI brigadi. Međutim kuriri su u putu najšli na neprijatelja koji se od Kovačevića preko Miholje uputio ka Čajniču.⁷ Kuriri su se vratili natrag 15 o. m. u 19 časova i o tome nas obavestili.

15 o. m. po podne uputili smo naređenje bataljonu⁸ II Proleterske na Šćepan Polju da nam pošalje jednu četu koja je stigla 16 o. m. u Vikoč. Dve desetine 16 o. m. otišle su sa naređenjem i radi hvatanja veze VI brigadi i I Majevičkom bataljonu u pravcu Čajniča i Ponikava. Te dve desetine se ni do danas nisu vratile.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 15/1, k. 9 A.

² Pavle Ilić

³ Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada

⁵, ⁶ Vidi dok. br. 77.

⁷ Vidi dok. br. 85 i 310.

⁸ Odnosi se na Četvrti bataljon.

Pošto smo procenili situaciju da je neprijatelj verovatno krenuo i od Goražda ka Čajniču i da bi VI brigada mogla, otstupiti u pravcu Metaljke, to smo uputili pismo Štabu VII divizije, 16 o. m. u 9,10 časova, da bi njihove jedinice od Bođanića uhvatile vezu sa VI brigadom. Istog dana u 17 časova stigao nam je izveštaj od Štaba VII divizije, koji je bio na putu za Meljak, da će narediti njihovim jedinicama da uhvate vezu sa VI brigadom i da će vas izvestiti o nejasnoj situaciji oko Čajniča. Istog dana u 16 časova dobili smo izveštaj od Štaba Majevičke brigade da bataljon koji je u Krstaču još nije uhvatio vezu sa VI brigadom. Tada na Ifsaru nije bilo nikoga. 17 o. m. u 3 časa po podne stigao je izveštaj od VI brigade pisan 15 o. m. u 20,50 časova da je neprijatelj ušao u Čajniče 15 o. m. od: Goražda sa tenkovima.⁹ Delovi VI brigade sa I bataljonom Majevičke brigade povukli su se na Metaljku. Stab VI brigade tada nije imao vezu sa onim njihovim delovima koji su bili prema Goraždu. Izvestili su nas da su svakako ti delovi otstupili od Kozare u pravcu Zaborke. 17 o. m. izjutra poslali smo ponova naređenje VI brigadi da se postavi na prostoriju Ponikve—Metaljka, a da na prostoriji Plansko budu dva bataljona Maievičke brigade. Još nismo dobili od VI brigade novog izveštaja niti pak imamo čvrstu vezu sa njom.

17 o. m. u 8 časova poslali smo vama izveštaj preko Štaba VII divizije da bi vam oni dostavili radiogramom, pošto akumulator koji je na našoj stanici nije ispravan i stanica ne radi. Istog ovog dana rano izjutra a i preko dana neprijateljski avioni su izviđali Čelebić—Zavajit—Šćepan Polje—Uzlup. 17 o. m. u 11 časova primili smo pismo od vas sa potpisom druga Terzića,¹⁰ upućeno drugu Veljku, koje se odnosilo na bolnice i evakuaciju topovske municije. Preneli smo naređenje upravi bolnice i sa otpremanjem ranjenika počeli su jutros rano. Sa Ifsara municija nije preneta. Istog dana smo dobili drugo naređenje sa potpisom druga Terzića. Vezu sa III divizijom održavamo. Za sada ne možemo uputiti izviđački vod preko Drine u susret navodno bataljonu VI brigade zbog nedostatka snaga, jer naša dva bataljona iz Crne Gore još nisu stigla a sa VI brigadom nemamo čvrste veze, a svakodnevno čujemo borbu na njenom pravcu te ne možemo snage razvući.

Doznavali smo da Nemci razoružavaju četnike i vode i sa njima borbu, tako se čula borba i u pravcu Miljevine.

⁹ Vidi dok. br. 85.

¹⁰ Velimira

Stvar sa Fočom stoji malo drukčije, jer se u Foči nalaze izvesne snage Nemaca, a saobraćaj između Foče i Goražda je živ, a takođe saobraćaju i putem Kalinovik—Foča.

Neprijatelj drži uporno položaje ispod Crnog Vrha (više Foče), i to sa jačim snagama. Pre nekoliko dana vršena je smena na tim položajima i neprijatelj je u nekoliko mahova vršio nasilna izviđanja na našim položajima te je dolazilo s vremena na vreme do kraće borbe.

Delovi našeg III i V bataljona koji drže položaje prema Foči u noći 15/16 o. m. napali su jedan isturen neprijateljski položaj u selu Osijeku i tom prilikom naneli neprijatelju gubitke. Nađena su dva mrtva neprijateljska vojnika, a bilo ih je svakako više ranjenih, a verovatno* i mrtvih. Zaplenjeno je: 1 nemački puškomitrailjez sa teškim postoljem i nišanskim spravama, jedan mašingever sa 130 metaka, 1 revolver, oko 40 mina za teški bacač, oko 4000 metaka puščanih, 2 gonometra. 2 dogleda, 15 šinjela i ostale spreme. Naši gubici 2 mrtva druga, 5 teže i 11 lakše ranjenih. Po zaplenjenoj spremi i pismima koja su nađena u rančevima neprijateljskim vidi se da su na položaju bili samo Nemci. Jedna žena koja je došla iz Foče priča da u Foči ima dosta Nemaca, a to se dokle i potvrđuje, jer naspram naših položaja drže jače snage. 17 o. m. u 11 časova stigao je bataljon Majevičke brigade koji je bio u Krstaču. On nije uhvatio vezu sa VI brigadom i kažu da neprijatelj drži Debelo Brdo k. 1331 južno od sela Trpinje. Ovaj smo bataljon postavili u selo Kunovo na levu obalu reke Čeotine radi obezbeđenja bolnica i dok nam situacija ne bude jasnija od Čajniča ka Boljaniću. Danas, 18 o. m. u 7,30 časova, nemački izviđač je izviđao Ječmište—Čelebić—Bakić—Humić i bombardovao i mitraljirao selo Ječmište.

Raspored naših snaga je sledeći:

1. Tri bataljona prema Foči na položajima oko Crnog Vrha: III i V II Proleterske i jedan bat. Majevičke brig.
2. Jedan majevički bat. u selu Dragočavi.
3. Jedna četa IV bat. II Proleterske na Vikoču, a druge dve čete na Šćepan Polju.
4. Jedan bataljon Majevičke brigade u selu Kunovo.

Ovaj bat. u Kunovo smo primakli radi obezbeđenja bolnica a jedan njegov vod otiašao je na desnu obalu Čeotine radi hvananja veze sa VI brigadom, a do sada se još nisu vratile ni one dve desetine od čete sa Vikoča. Da su nam ovde i ona dva bataljona¹¹ koji treba da stignu iz Crne Gore mi bi negde ne-

" Odnosi se na Prvi i Drugi bataljon.

prijatelju zadali udarac, a ovako smo ovaj bataljon postavili ovde radi obezbeđenja bolnica, jer je neprijatelj drzak i lukav i provlači se u kolonama. Njihove prethodnice nose na kapama petokrake zvezde. Tako je jedna neprijateljska desetina sa petokrakim zvezdama srela jednu patrolu Majevičke brigade, a jedan neprijateljski vojnik prvih dana preobučen kao partizan odveo je iz sela Bunova jednu devojku u Foču. O svemu ovome treba skrenuti pažnju ostalim jedinicama.

Mogli bi narediti VII diviziji da jednu jedinicu pošalje na prostoriju Šule (oko 7 km severozapadno od Meljaka) ili pak da se prebací na prostoriju Podkovač radi čvršćeg povezivanja sa VI brigadom i zaštite dok se bolnice ne premeste sa prostorije Ječmište—Čelebić.

Komandovanje, pogotovu na većem prostoru, sa jedinicama Majevičke i VI brigade otežano je i time zbog nedostatka iskustva kod njihovog komandnog kadra u malo složenijim operacijama. Tako je jedan majevički bat. sedeо dan i po u selu Krstaču zapadno od Planskog a nije uhvatio- vezu sa VI brigadom i njihovim I bataljonom. I mesto da krene preko Planskog ka Ponikvama-on je došao na Vikoč te smo ga smestili u Kunovo sa napred izloženim zadatkom.

15 o. m. uputili smo vam jednog kurira, a jedan naš kurir se već ranije nalazio kod vas, takođe smo uputili i druga sa konjem na Zabljak da bi nam doneo akumulator. Još nisu stigli. Izvestite nas o situaciji i vestima. Ubrzajte pokret naša dva bataljona iz Crne Gore.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik politkoma
SI.¹² Penezić

Komandant
Ljub.¹³ Burić

(M. P.)

¹² Slobodan
¹³ Ljubodrag

BR. 98

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
18 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA PO-
SJEDANJE POLOŽAJA NA PROSTORIJI MAOCE—POD-
KRAJCI I VRULJA¹**

**STAB
I PROLETBRIGADE**
Br. 469
18 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. — Prema današnjim direktivama V. Š. u toku noći 18/19 maja izvršće se sljedeće pregrupisavanje brigada² naše divizije:

- a) III Krajiška brigada postaviće se na položaje Vaškovo—Reljin Kam—Prisoje.
- b) III Sandžačka brigada postaviće se na položaje Kovren—Bliškovo—Slatka.
- c) I Proleterska brigada postaviće se kao rezerva na prostoriju Maoče—Podkrajci—Vrulja.
- d) Brdski divizion postaviće jednu bateriju 75 mm na sektor III Krajiške brigade a ostatak diviziona na sektor I Proleterske brigade na prostoru Borčarie—Selišta—Škola.
- e) Hirurška ekipa i prihvatna bolnica u selu Varine; diviziska bolnica u s. Brajkovači (na lijevoj obali Tare). Svi ranjenici i bolesnici koji se upućuju diviziskoj bolnici moraju proći kroz prihvatnu bolnicu u s. Varine koja će vršiti dalje upućivanje.

2. — Pravac kretanja i raspored jedinica naše brigade:
Jedinice sa linije Stožer—Sokolac—Pisana Jela—Sljemena—Meki Do izvršće pokret počev od 20 časova 18 maja, dok jedinice sa sektora Barice (Pionirski vod, intendantura, sanitet i dr.) mogu izvršiti pokret u toku poslijepodneva 18 maja.

Sve jedinice će izvršiti pokret na prostoriju Maoča obavezno preko sela Krupice, smještajući se na gornjoj prostoriji po sljedećem rasporedu:

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 13/1—2, k. 7Q.
² Vidi dok. br. 95.

a) IV bataljon smjestiće se na sektoru sela Vrulja sa zadatkom upućivanja jakih izviđačkih odjeljenja pravcem Kozica—Kamena Gora, održavanja veze sa jedinicama III Sandžačke brigade i održavanja stalnog kontakta sa ostalim našim, jedinicama zapadno od druma Šahovići—Pljevlja.

b) III bataljon smjestiće se na sektoru sela Podkrajci sa zadatkom slanja dubokih izviđačkih odjeljenja pravcem Vučkovo Brdo—Obarde i održavanja tijesnog kontakta sa IV bataljonom, kao i uspostave veze sa jedinicama VII divizije koje su postavljene prema Pljevljima.

c) I bataljon smjestiće se na sektoru Kordovina—Lijeska (sjeverozapadno od Maoča a zapadno od Podkrajaca), sa zadatkom slanja izviđačkih odjeljenja pravcem Mataruge—Otilovići kao i prema planini Korijenu, održavajući takođe vezu sa jedinicama VII divizije.

d) II bataljon smjestiće se na prostoriji sela Tulovo, odakle će održavati vezu kako sa III i IV bataljonom tako i sa jedinicama III Sandžačke brigade.

e) VI bataljon smjestiće se na sektoru između Čeline i Borove Glave (sjeverno od s. Borovo a južno od s. Tulovo) sa zadatkom održavanja veze sa jedinicama III Krajiške brigade.

f) Intendantura smjestiće se u školi sela Maoče ili na sektoru sela Podborovo (između Selišta i Tulova).

g) Protivkolska četa smjestiće se sa intendanturom.

h) Brigadni sanitet smjestiće se u zaseoku Kaljići (selo Maoče).

i) Štab brigade biće u selu Borčanu (selo Maoče).

3. — Po dolasku jedinica na gornju prostoriju jedinice će najhitnije uspostaviti vezu sa Štabom brigade.

4. — Po naređenju V. Š. treba seljake sa svom stokom sa prostorije na kojoj se sada nalaze naša i Krajiška brigada prebaciti preko Tare. U cilju izvršenja ovog naređenja svaki bataljon će odmah po prijemu ovog naređenja odrediti potrebne pješačke dijelove (najmanje jednu četu) da na svome sektoru prikupe seljake sa svom stokom i sprovesti ih do škole u selo Krupice, odakle, po koncentraciji određenih dijelova naše brigade (pet četa iz pet bataljona), poći za Levertaru gdje će se izvršiti prebacivanje preko Tare i predavanje narodno-oslobodilačkim vlastima ili drugim jedinicama određenim za to. Poslije toga čete će se vratiti u sastav svojih bataljona na novoodređenu prostoriju. Sektori evakuacije:

I bataljon: Stožer; II bataljon: Pisana Jela; III bataljon: Sljemena; IV bataljon: Kameno Polje; VI bataljon: sektor Sokolac—Kremenjače.

Seljacima treba objasniti da se ove mjere preduzimaju radi zaštite njih i njihove imovine od njemačkih pljačkaša, koji kupe sve ljude i odvode na prisilan rad u Njemačku i zapljenjuju svu stoku. Treba reći takođe da će se ovdje voditi borba i da su ove mjere privremenog karaktera, tj. do protjerivanja neprijatelja dalje od njihovih sela.

Po prijemu ovog naređenja bataljoni će za ovaj zadatak izvršiti samo pripreme, tj. odrediti potrebne dijelove ljudstva, proučiti čitav zadatak i napraviti plan a izvršenju će pristupiti u toku noći po prijemu naknadnog naređenja. Radi toga svaki bataljon mora odmah uputiti patrolu u Štab brigade koja će blagovremeno primiti za batalione naknadna uputstva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade:

Politkom

Komandant

BR. 99

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
19 MAJA 1943 GOD. VRHOVnom ŠTABU NOV I PO JU-
GOSLAVIJE O POKRETU NEPRIJATELJA NA SEKTORU
PLJEVALJA¹**

I div. 19/V

Dalmat.² javlja da Vražja³ prekjuče u Boljanićima, a juče motorizacija produžila za Pljevlja. Jutros avijacija aktivna južno i jugozapadno od Pljevalja.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivu Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 35/13, k. 14 A.

2 Druga dalmatinska NOU brigada

³ 369 pješačka divizija

BR. 100

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 19. MAJA 1943. GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA O NAMJERAMA NEPRIJATELJA NA PODRUČJU BIJELO POLJE, PLJEVLJA, FOČA¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 206
19-V-1943 god.

Štabovima:

Prve proleterske brigade
III Krajiške brigade
III Sandžačke brigade
Brdskog diviziona

Dopuna naređenju 205 od 18-V. o.m.²

Izvršeno pregrupisavanje naših snaga u vezi je sa promjenjom situacijom. Naime, pored koncentracije neprijatelja³ na sektoru Bijelo Polje—Mojkovac, vrši se koncentracija jačih neprijateljskih snaga⁴ i u Pljevljima. Osim toga, delovi Vražje divizije uspeli su pre tri dana da prodru u Čajniče,⁵ a prekjuče u Boljaniće, dok je neprijateljska motorizacija sa tog pravca juče produžila za Pljevlja. Saobraćaj dolinom Lima je veoma živ.⁶

Naše jedinice koje su bile na desnoj obali reke Ceotine prebacile su se na levu obalu.

Na osnovu gornjih podataka o kretanju i prikupljanju neprijateljskih snaga, može se zaključiti da neprijatelj spremam ofanzivu kombinovanim dejstvom iz Pljevalja i iz Bijelog Polja — Mojkovca. Zbog toga je Vrhovni štab naredio da se jedinice ove divizije pomere na sever, da ne bi došle u opasnost da budu nabačene na Taru i da bi bile čvršće povezane sa jedinicama levo od našeg sektora, tj. sa terenom Meljak—Čelebić—Foča,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 15/5, k. 710.

² Vidi dok. br. 95.

³ Vidi dok. br. 224.

⁴ Odnosi se na jedinice italijanske divizije „Taurinense“.

⁵ Vidi dok. br. 85.

⁶ Vidi dok. br. 93 i 94.

"kako bi, u slučaju potrebe, mogle intervenisati i u tom pravcu i kako bi se obezbedila mogućnost skladnog manevrisanja.

Prema obaveštenjima dobivenim juče od Vrhovnog štaba Italijani Su zadnjih dana napustili Nevesinje, Gacko, Bileću i Kolašin,⁷ a na njihovo mesto došle su nemačke snage čija jačina nije još utvrđena. Prema ovim dosadašnjim podacima, nemačka vojska je šarenog sastava: u njoj ima čeha, Poljaka, Slovaka itd.

Svi novi podaci potvrđuju takođe da nemačke vlasti razoružavaju četnike u Crnoj Gori, a izgleda da su počeli i u Hercegovini. Ovo će nesumnjivo uticati u znatnoj meri na držanje četničkih masa prema Narodno-oslobodilačkoj vojsci i može se očekivati njihovo prilaženje nama. Naša je dužnost da aktivnim političkim radom ovaj proces ubrzamo. Takođe je potreban pojačani rad sa muslimanima, budući da izgleda da će okupator, oslanjajući se na likvidaciju četnika, pokušati da pridobije i priveže za sebe muslimanske mase.

U vezi sa mogućnošću da neprijateljske snage prodru na delove teritorije koje smo do sada držali i na činjenicu da bi i ovde neprijatelj postupio kao i u Crnoj Gori, tj. da bi po[^]kupio i odveo na rad u Nemačku sve sposobno stanovništvo, među ovim treba razviti široku propagandu da u takvom slučaju ne čekaju kod svojih kuća okupatorsku vojsku, [već da evakuišu] stoku i pokretnu imovinu a prvenstveno preko Tare i na Ljubišnju Planinu. Naredenje o hitnoj evakuaciji već je izdato komandama područja i mesta, a naše jedinice treba ove najaktivnije da pomognu u tome.

Stav engleskih odgovornih krugova prema našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci znatno se poboljšao u zadnje vreme. Komanda oružanih engleskih snaga u Kairu već je uspostavila vezu sa našim Vrhovnim štabom i već su započeti razgovori o konkretnoj pomoći i saradnji.

U vezi sa uvodnikom „Pravde“ od pre neki dan — koji ćemo se postarati da umnožimo i dostavimo štabovima brigada — o izviđačkoj službi a i sa očeviđnim nedostacima u tom pogledu u našim jedinicama, treba provesti široku kampanju unutar jedinica o usavršenju te službe. Jedna od glavnih slabosti na tom polju jeste to što naši borci i jedinice gotovo nikad ne zarobljavaju neprijateljske vojnike izvan boja. Treba

⁷ Podatak nije potpuno tačan. Italijani su, djelimično- manevrišući svojim snagama, povremeno napuštali pomenuta mjesta i uvijek ostavljali manje snage u garnizonima do stizanja novih.

organizovati specijalne prepade na isturene straže i patrole radi zarobljavanja neprijateljskih vojnika, a u cilju dobijanja podataka od njih. Ova praksa treba da [postane] redovna.

Sve jedinice treba da vrše energičnu mobilizaciju sveg sposobnog ljudstva na svome terenu, razume se da se, uporedo sa mobilizacijom, mora pojačati i agitacioni propagandiški rad, naročito se oslanjajući u njemu na promenjen stav okupatora prema četnicima i na njegovo bezobzirno postupanje sa stanovništvom i imovinom.

Sve ove direktive shvatiti kao najhitnije, jer se zakašnjnjem u njihovom sprovođenju može mnogo izgubiti.

Na osnovu dostavljenog brojnog stanja, Vrhovni štab nas je upozorio da postoje velike razlike između pojedinih brigada ove divizije u pogledu naoružanja, a naročito' municije. Vrhovni štab nas je upozorio i na to da [je] jedna od dužnosti Štaba divizije da te suviše velike razlike izravna. Mora se priznati da po tom pitanju postoji velika uskogrudost u našim jedinicama i kod naših starešina. Još uvek je vrlo teško dobiti deo naoružanja ili municije — sem one koja se smatra suvišnom — od jedinice koja raspolaže većim količinama za one koje ima[ju] manje. Ovoj pojavi koja nikako ne odgovara stepenu razvoja naše vojske treba odlučno stati na put i postići koreniti preokret. Potrebno izjednačenje narediće Štab divizije, ali težište pitanja nije u tome nego vaspitanje ljudstva i starešina u širem i, na kraju krajeva, realnijem duhu. Do sada se između ostalog ta uskogrudost i suviše često shvatala sa šaljive strane i kao naročita dovitljivost koja se priznavala kao neka vrlina.

I u odnosu prema Štabu divizije, a naročito prema Vrhovnom štabu, primećuje se kod pojedinih štabova izvesna uskogrudost koja ničim ne može biti opravdana. Mislimo ovde na ustupanje dela ratnog plena koji se gotovo redovno dode-Ijuje tek posle izričitog traženja od strane pomenutih štabova, i često u količinama potpuno nesrazmernim realnim potrebama i mogućnostima; do sada su sva ta davanja imala u glavnom karakter poklona a ne unutrašnje obaveze. Treba imati u vidu što se tiče Vrhovnog štaba da, pored drugova rukovodilaca koji su u njemu, postoji i čitav Prateći bataljon koji nema drugih mogućnosti snabdevanja obućom, odelom, oružjem nego od borbenih jedinica. Navodimo jedan mali primer: drug Cika Janko⁸ zavija duvan u kancelarsku hartiju; poslednja partija pelerina — 4 komada — zbog pohabanosti čoje nije mogla da se upotrebi za pravljenje odela — za druga

⁸ Moša Pijade

Marka⁹ i druga Terzića —; ni Vrhovni štab ni Štab divizije nije dobio ni jednu košulju od velikog broja nedavno zaplenjenih. Reč je o sitnicama, koje su međutim neophodne, a povodom njih radi se o izvesnom odnosu i stavu koji nemaju nikakvog opravdanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomdiv
Fića
(M. P.)

Komdiv
Koča

Br. 473
od V-43
u arhivu¹⁰

P. S.¹¹ Dostavite spisak komandanata i zamenika komandanata u toku današnjeg dana sa podacima za koje su vam dostavljene rubrike.¹²

Postavite telefonsku vezu sa našom centralom u zaseok Mazarići (selo Maoče).

Druže Plavi,¹³ naredi da se postavi telefonska linija — to je hitno. Što se tiče ostalih mjera, ti pričekaj, pa ćemo se po svemu dogоворити i izdati opšte naređenje. Što se tiče zamjenika komandanata — to se odnosi jedino na zamjenika kom. brigade¹⁴ (podatke o ostalima ne treba slati). Ja ću ostati ovdje da se vidim s Verom. Samolet¹⁵ neka se pred mrak preseli tamo gdje je bio Štab divizije, a što se tiče nas treba takođe pronaći neku kuću pri kraju, otprilike na istom sektoru gdje je i Štab divizije. Drug. pzd. Lekić.¹⁶

P. S. hitno uputite podatke o komandantima i o Miloju.

⁹ Aleksandar Ranković

¹⁰ Dopisano mastilom

¹¹ Na originalu je dopisano plavim mastilom.

¹² Vidi dok. br. 91.

¹³ Mijalkö Todorović

¹⁴ Miloje Milojević

¹⁵ Sanitet

¹⁶ Danilo

BR. 101

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 18 MAJA 1943 GOD. POTCLNJENIM JEDINICAMA ZA RA- SPORED NA NOVIM POLOŽAJIMA I BOLJU ORGANIZA- CIJU IZVIĐAČKE SLUŽBE¹

STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 207
19-V-1943 god. 21,30

Štabovima:

Prve proleterske brigade
III Krajiške brigade
III Sandžačke brigade
Brdskom divizionu

Vrhovni štab naređenjem svojim od danas 18,55 h naredio je da Prva proleterska brigada odmah u toku ove noći krene na novi zadatak.² U vezi sa ovim

NAREĐUJEM:

1. — III Sandžačka brigada, u smislu telefonskog naređenja, postaviće se delom snaga na dosadanji sektor Prve brigade, preuzimajući i njen zadatak.

Prva proleterska brigada kreće na svoj zadatak ne čekajući smenu.

2. — Deo Brdskog diviziona koji je na sektoru Maoče ostaće tu održavajući najtešnju vezu sa Štabom III Sandžačke brigade — po mogućnosti uspostaviti i telefonsku vezu.

3. — III Krajiška brigada ostaće na dosadanjem zadatku, s tim što će obratiti pažnju i — po potrebi — na svoje levo krilo postaviti izviđačke delove na prostoru Stožera radi kontrole toga pravca i što tešnjeg dodira sa delovima Sandžačke brigade orijentisanim ka Šahovićima.

4. — Još ne raspolažemo sa dovoljnim podacima o neprijatelju na osnovu kojih bi procenili i blagovremeno saznali ne-

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 16/4, k. 705 A.

² Vidi dok. br. 96.

prijateljske namere. Nemamo čak ni preglednih podataka o jačini i rasporedu neprijateljskih delova koji su neposredno pred nama i sa kojima smo već duže vremena u kontaktu. Potrebno je pojačati i proširiti obaveštajnu službu, koristeći se svim sredstvima i metodama rada.

Izviđačka služba u smislu prikupljanja podataka o neprijatelju nije uopšte postavljena. Bez nje defanzivna izviđačka služba neminovno mora imati slabe rezultate, jer osmotriti neprijatelja kad se već razvija za borbu je isuviše kasno, a naročito obzirom da grupisanje snaga koje su razređene na širokom sektoru ide sporo. Ponovo naredujemo da se oživi izviđačka služba u dubljoj pozadini neprijatelja putem daljih izviđačkih odeljenja i izviđačkih grupa koje će akcijama na pojedina mesta veze, komandovanja itd. u dubini neprijatelja saznavati i razrivati neprijateljski raspored.

Sva prikupljena obaveštenja kao i pregled sadanjih neprijateljskih snaga i rasporeda dostaviti nam odmah.

5. — Sprovesti punu zaštitu od neprijateljskog dejstva iz vazduha. Težiti da ljudstvo ne stanuje po kućama, već da se smešta po šumama u maskiranim bivacima. Dnevne pokrete izbegavati, no ako su nužni jedinice moraju biti sposobne i da ove izvode krećući se razređeno po delovima i koristeći terenske zaklone. Takođe sklanjati od pogleda iz vazduha stoku, prtljage i ostale stvari.

Za aktivnu odbranu predvideti i postaviti na pogodnim čukama grupe i oruđa za tučenje aviona. Takva odeljenja da iskoriste ili naprave zaklone za ličnu zaštitu.

Neprijateljska avijacija bila je danas aktivna na sektoru Maoče—Podpeće. Imamo neproverena obaveštenja da će sutra dejstvovati veći broj neprijateljskih aviona, što se obzirom na lepo vreme može i očekivati.

6. — U vezi sa razoružavanjem četnika od strane nemačkih okupatora primetilo se da pojedini borci pogrešno tumače narodu da sa tim razoružavanjem Nemci nama pomažu. Treba objasniti svima borcima da je razoružavanje četnika od strane nemačkog okupatora neminovan razvoj četništva linijom izdaje, početne parole „Nije vreme“ pa kroz saradnju sa okupatorom sve do razoružavanja koje se vrši poslednjih dana. Objasniti borcima a i narodu objašnjavati da je razoružavanje u stvari oduzimanje oružja od našeg naroda i onesposobljavanje

naroda za borbu protiv okupatora. Pozivati narod da ne daju oružje i da se ne daju okupatoru u ruke. Pozivati sve sposobne u Narodno-oslobodilačku vojsku u borbu protiv okupatora.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
Fića s. r.

Načelnik
Vasa³ s. r.

Komandant
Koča s. r.

BR. 102

NAREĐENJE ŠTABA PRVE BRIGADE PRVE PROLETER-SKE DIVIZIJE OD 19 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA POKRET NA PRAVCU CELEBIC—ZAVAJIT —BUNOVF

ŠTAB
I PROLETBRIGADE
Br. 475
19 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. —• Dobili smo sledeće naređenje od Štaba divizije: „Vrhovni štab dostavio je telefonom sledeće naređenje,² koje vam se dostavlja na izvršenje: Odmah u toku noći krenite I brigadu pravcem Čelebić—Zavajit—Đunovi, gde će stupiti u vezu sa Štabom Drinske grupe. Izvršenju ovog naređenja pristupite odmah.”

Prema naknadno dobivenom pismenom naređenju³ situacija kod Foče je rđava, Nemci jačim snagama napadaju sa obe strane Drine u pravcu Šćepan Polja, gde je smeštena naša bolnica.

³ Jovanović

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 15/1—2, k. 709.

² Vidi dok. br. 96.

³ Vidi dok. br. 101.

U vezi s tim Vrhovni komandant naređuje našoj brigadi da smesta krene određenim pravcem usiljenim maršem da bi što prije stigla na gornju prostoriju i u sadejstvu sa ostalim jedinicama zaustavila i razbila neprijatelja.

2. — Sve(jedinice ove brigade ukljuoufjlući brdsku bateriju bez manevarskogodeljenja 65 mm krenuće odmah po prijemu ovog naređenja usiljenim maršem sledećim pravcem: sadanja prostorija — s. Podpeće—s. Kakmuži—s. Meljak —s. Popov Do.

Na prostoriji Meljak—Popov Do jedinice će [se] smestiti po sledećem rasporedu:

II, III i IV bataljon, Protivkolska četa, intendantura u šumama na sektoru Meljak—Šljuke;

I i VI bataljon, Stab brigade i brigadni sanitet smestiće [se] u šumama između sela Šljuke i Popov Do.

Brdska baterija smestiće se na sektoru sela Meljak—
Šljuke.

Na ovoj prostoriji jedinice će provesti kraći odmor. Radi toga odmah po dolasku otpočeti sa kuvanjem hrane za ljudstvo.

3. — Brigadna intendantura uputiće potreban broj delegata da u Komandi mesta na Meljaku pripreme potrebnu ishranu za brigadu i brdsку bateriju.

S obzirom na to da ne znamo ekonomске mogućnosti toga kraja jedinice će kako sa ovoga sektora tako i uz put preduzeti potrebne mere da se snabdeju potrebnim količinama rezervne hrane.

4. — Pošto se pokret jedinica vrši pod neprijateljskom avijacijom to preduzeti sve potrebne mere za zaštitu od iste (veliko otstojanje, kamuflaža itd.).

5. — Naređuje se svima štabovima i komandama jedinica da preduzmu najenergičnije mere da se pokret izvrši što je brže moguće.

6. — U koliko do sada nisu došle jedinice koje su bile određene za evakuaciju stoke i seljaka, ne treba im ostavljati vezu jer će Stab brigade uputiti kurire u susret tako da će iste povezati sa nama u toku našeg pokreta.

7. — Prema naređenju Štaba divizije od danas naša brigada mora ostaviti 100 kompletih mina za teški bacač. U tu svrhu postupić će se po sledećem:

I bataljon ostaviće u kući Novice Maksimovića 25 mina.

II bataljon ostaviće u s. Tulovu kod kuće Jovana Mrdaka 25 mina.

VI bataljon ostaviće u s. Podborovu kod kuće Radivoja Peruničića 24 m.

Intendantura ostaviće u s. Podborovu u kući Radivoja Peruničića 26 m.

Sve ove jedinice uzeće obavezno priznanice od domaćina kuća na predate mine. Te će priznanice sačuvati i pri prvom kontaktu sa Štabom brigade iste predati. Napomenuti domaćima da se mine ostavljaju za Štab III Sandžačke brigade. Ovakova raspodela je izvršena s obzirom na sadanji smeštaj naših jedinica što će se pri prvom zastoju brigade izravnati iz ostalih bataljona.

Hitno na izvršenje!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom

Komandant

BR. 103

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 19 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O PRODORU NEPRIJATELJA U ČAJNIČE I POKRETIMA NA SEKTORU FOČA—PLJEVLJA¹

II brigada
19-V

1) Vrhovnom štabu. 15. neprijatelj zauzeo Čajniče, 16. produžio ka Metaljci.² U Foči ima dosta Nemaca. Sa VI brigadom opet nemamo vezu. Ugrožene bolnice od pravca Bukovice i Potkovača.

2) Vrh. štabu. Iz Vražje divizije prebegli nama dva radnika iz Zagreba, jedan iz Sarajeva. Pričaju, njihova divizija ide za Pljevlja. Za njima će Nemci. U Sarajevu mnogo nemačke

¹ Original-radiogram, pišam mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 30/12, k. 14 A.

² Opširnije vidi u dok. br. 85.

vojske. Posedaju Crnu Goru i Primorje. U Sarajevu 300, u Zagrebu 700 aviona.

S. F. — S. N.

Komandant Ljubo³

3) Uhvatili smo vezu sa VI⁴ brigadom na pravcu Boljanići —Pale.

BR. 104

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME BRIGADE OD 19 MAJA 1943 GOD. ŠTABU SEDME NOU DIVIZIJE O MORALNO-POLITICKOM STANJU U BRIGADI¹

ŠTAB
VIII BRIGADE VII DIV. N.O.V.H.
19-V-943

ŠTABU VII DIVIZIJE

Na dan 15 o. m. održali smo u s. Drapnićima savjetovanje sa svim štabovima bataljona. Na tome savjetovanju provjereno je unutarnje stanje ove brigade. Na osnovu toga dostavljamo pregled toga stanja Štabu divizije, kako bi mu bila što jasnija slika kakovo je stanje u VIII brig.

1) Brojno stanje i naoružanje VIII brig. na dan 15 o. m.

I bat. po spisku	90	boraca,	na licu	77, karab.	47, p.m.	4, munic.	800	m.	
II	"	"	89	"	"	56,	"	35, " 4, "	450 "
III	"	"	95	"	"	82,	"	57, " 4, "	775 "
Stab brigade	"	"	24,	"	"	4	"	"šarac" 1 ¹	
Radni vod Štaba brig. (intendantura)	28,	"		"	"	3			
Sanitet			8,	"	"	2			
C.[eta] za vezu			12,	"	"	2		"šarac" 1	

Svega 287, karab. 150, p.m. 12, munic. 2025 m.

Ovo je brojno stanje poslije priliva boraca iz XVI brig. do 15 o. m.

³ Ljubodrag Durić, komandant Druge proleterske brigade ,

⁴ Šesta istočnobosanska NOU brigada

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 13/12, k. 815.

2) Brojno stanje četa		
I bat. I č. br. st. 15	II bat. I č. br. st. 11	III bat. I č. 20
II č. " 17	II č. " 10	II č. 21
III č. " 24	III č. " 16	III č. 18
Svega: 1b. " 56	II b. " 37	III b. 59
I bat. ostalo bez veze u patroli	II bat. u bolnici div.	15
u diviziji	u diviziji konjovod.	1
otišli u Krajišku	u Brig. ambul.	4
poginulo u borbi	odbjeglo u Krajišku b	4
a 13	bsz veze ostalo	6
	ne zna se za	3
		.a—
III bat. odbjeglo u Krajišku	1	
u VII brigadu	2	
u bolnici	5	
ostalo u patroli	3	
poginula	2	
	13	
Gubici i rashod iznosi 8 a		59'

Od ovog brojnog stanja boraca po bataljonima ima drugarica i to I bat. 20, II bat. 10, III bat. 25. Svega 55.

3) U bataljonima ima još pojava iscrpljenosti. Prema izjavi štabova bataljona sposobnih za borbu po bataljonima ima boraca i to:

I bat. 36, II bat. 30, III bat. 35. Svega 101.

Ovdje je uzet u obzir i komandni kadar.

4) Radni vodovi bataljona dosta su brojni kada se ima u vidu br[oj] streljačkih bataljona.

Br. stanje 2 voda I bat. 12, II bat. 16, III bat. 15. U radnim vodovima ima trećina sposobnih drugova, a ostalo su sve invalidi, koji mogu poslužiti samo za konjovodce i čuvare stoke. — Tako je isto i u intendanturi Štfaba] brigade.

5) Od popunjavanja brigade sa ljudstvom iz XVI brigade do 15 o. m. Gubici i raspored po bataljonima je sljedeći:

6) Disciplina. Borbenost boraca ove brigade u poslednje vrijeme opala je vrlo mnogo. Kod boraca se osjeća zamor,, mrzovoljnost kod izvršavanja naređenja, nepoštovanje starješine, opet nedrugarski odnos među samim borcima. — To opet dolazi dobrom dijelom otuda što je većina boraca pocijepana, bez i jednog para veša, bos, pokreti sa položaja na položaj, neuspjele akcije u poslednje vrijeme i stalno povlačenje pred nepr., manjak u municiji, dosta slaba ishrana i gubljenje nade da će skoro na Baniju, naročito sada dok se povlače u pravcu Sarajeva. Čak prijeti bojazan, da ne bi nazad u Crnu Goru.

7) Pored ostalog konstatovano je da je do ovakvog stanja došlo dobrom dijelom i otuda što je politički i partijski rad gotovo zamro u brigadi u zadnje vrijeme. Vojnički također malo' se radilo.

8) Svi ovi nedostaci i slabosti naše brigade uočeni su od strane štabova bataljona i Štaba brigade i u vezi s tim postavljeni su zadaci pred komandnim kadrom za ozdravljenje toga stanja. — Ali napominjemo to: da su ljudi uslijed malobrojnosti brigade stalno na nekoj dužnosti i imaju prilike vrlo malo za odmor, a još manje da posvete ličnoj čistoći i političkom radu. Naročito ako uslijede novi marševi može se unaprijed zaključiti da će biti gubitaka u ljudstvu od onih koji se sada jedva kreću.

9) Pored gore iznesenog, sada je otsutna iz III bat. patrola od 30 ljudi, što se može računati gotovo čitav bataljon, jer su otišli samo najbolji borci bez drugarica.

Ovo je stanje prikazano prije dobivene municije i šrnajsera.

S. F. — S. N.

Komesar

Komandant
S.² Bjelajac

BR. 105

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 20 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O POKRETU NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA PODRUČJU ISTOČNE HERCEGOVINE¹

II div. hitno 20/V

1000 Nemaca² sa brdskom baterijom krenulo ka Ravnom i Čemernu. Druga kolona³ kreće se od Pržine ka Kazancima. Živ saobraćaj na putu Nevesinje—Gacko—Bileća. Prošle noći u Nikšić stigla jedna nemačko-ustaška divizija.⁴ Razoružano 500 četnika u Kalinovniku i poslatno za Mostar. U Hercegovinu stiže 1 nemačka. i 2 Vražje divizije. Peko.

² Stanko

Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 30/16—14 A.

³ Vidi dok. br. 233.

⁴ Isto

ODNOSI SE NA JEDINICE SS DIVIZIJE „PRINZ EUGEN”.

BR. 131

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 1 DO 14 MAJA 1943 GODINE¹

STAB
III KRAJIŠKE BRIGADE
20-V-1943 god.
Položaj

ŠTABU I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj o vojnim akcijama u vremenu od 1—14-V-1943 godine, kao i statistički pregled o naoružanju, ljudstvu i stoci.

1. — 1-V-1943 veći dio snaga II bataljona čistio je selo Šumani od četničkih bandi, koje su proćerali u pravcu Pljevalja. Ostali bataljoni bili su na prostoriji od Boljanića pa do Podpeći. Promjena nikakvih nije bilo.

Od 2 do 5-V-1943 bataljoni su bili na istim položajima. Istarana su jača izviđačka odjeljenja u cilju hvatanja kontakta sa neprijateljem, ispitujući njegove snage i namjere. Borbi nije bilo.

5-V-1943 četnici od Pljevalja u jačini oko 100 ljudi krenuli su prema našem I bataljonu. Nakon kraće paljbe i izbačenih triju bacačkih bombi, četnici su rastjerani i povraćeni ka Pljevljima. Na sektoru ostalih bataljona nije bilo nikakvih borbi. 5-V uveče borac III bataljona Ljiljak Svetko dezertirao je. Sa sobom je odnio njemački laki mitraljez „šarac“ sa 400 metaka.

6-V-1943 jedan vod iz III bataljona krenuo je sa intendantom bataljona u s. Zaostro u cilju prikupljanja hrane. U selu su se nalazile nekolike grupice četnika, koje je vod rastjerao i očistio selo.

7-V-1943 III bataljon se je prebacio u s. Kruševu zatvorivši pravac prema Pljevljima i pojačavajući položaj I i II bataljona. Istoga dana nestao je iz mlinu u s. Brvenica borac iz Radnog voda I bataljona. Provjereno je da su toga borca uhva-

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 34/2, k. 711.

tili mještani četnici i da se nalazi kod njih. Data su imena četnika Štabu III Dalmatinske brigade kao i uputstva za uzimanje taoca iz toga sela, kako ste nam vi rekli. Po toj stvari još nismo obaviješteni šta su učinili.

8-V-1943 prema naređenju² Štaba divizije bataljoni su krenuli sa prostorije na kojoj su se nalazili pravcem Podpeće—Kosanica i smjestili se na prostoriju Zajedni Do—Trebljevine—Kutuša, gdje su bataljoni prenoćili. IV bataljon koji je kasnije krenuo sa Metaljke i Boljanića dostigao je do prvih kuća Kosanice, gdje je prenoćio.

9-V-1943 bataljoni su krenuli sa navedenih prostorija pravcem Krupice—Barice i smjestili se na prostoriju s. Sige—s'. Lepenac—s. Obod—s. Lijeska, gdje su prenoćili.

10-V-1943 jedinice su zauzele položaje prema. Bijelom, Polju—Ribarevini i Mojkovcu. Istarana su jača izviđačka odjeljenja u cilju ispitivanja neprijateljskih položaja. IV bataljon je hvatao vezu sa gerilcima i VII Krajiskom brigadom na Sinjavini.

11-V-1943 snage I i III bataljona napadale su neprijatelja na mostu u Ribarevini,³ osiguravajući se jačim snagama prema Bijelom Polju i pl. Bjelasici. Borba je otvorena u 21 čas. Uslijed jako utvrđenih neprijateljskih položaja akcija nije uspjela i naše snage su se povukle na polazne položaje. U ovoj akciji poginuo je jedan drugačiji ranjene, od kojih jedna teže. Gubici neprijatelja nepoznati.

12-V-1943 bataljoni drže iste položaje. Promjena nikakvih nije bilo. I bataljon se rokirao u lijevo u cilju kontrolisanja položaja III bataljona I Prol. brigade.

13-V-1943 oko 10 časova neprijatelj je nadirao sa oko 150 vojnika i 3 mala tenka od čuprije Ribarevina prema Slepčeviću. Nakon kraće borbe neprijatelj je odbijen i povraćen na polazne položaje. Naših gubitaka nije bilo, a neprijateljski nam nisu poznati.

14-V-1943 bataljoni drže iste položaje. Promjena nikakvih nije bilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zampolkoma

Komandant

³ Vidi dok. br. 34.

³ Vidi dok. br. 53 i 68.

BR. 131

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 21 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O POKRETU NEPRIJATELJSKIH SNAGA¹

I div. 21/V

Nepr. pomognut artilerijskom vatrom prodro sinoć do iznad Vrulja. Kod Crnog Vrha, te kod Graba (?)² sastale se snage nepr. sa severa i sa juga. Naša linija sad Mijakovići—Zelena Stena—Kutlov Krš (?)—Prisoje—Sozvašje³ (?). Predlažem moju glavninu da postavimo zapadno od druma Pljevlja—Đ. Tara.⁴

BR. 108

IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 21 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O RASPOREDU OSME BRIGADE I POKUŠAJU NEPRIJA- TELJA DA PREĐE CEOTINU¹

VII div. 21/V

Naredite II div. da nam uputi našu četu za vezu. I Prol. brig. nudi nam bataljonske rukovodioce i traži saglasnost druga Marka.² 8 brig. uputili na prostor Kruševac—Hoćevina—Brvenica. Na sektoru Korijen—Podpeće nema neprij. aktivnosti. 19 ov. m. neprijatelj pokušao prelaz Čeotine kod Brvenice. ali je odbijen.

Jakšić³

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 36/13, k. 14 A.

² Uputnike u tekstu dokumenta vjerovatno je napisao šifrant.

³ Vjerovatno Razvršće

⁴ Vjerovatno Burđevića Tara

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 13/18, k. 14 A.

² Aleksandar Ranković

³ Pavle

BR. 109

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE PROLETERSKE BRIGADE OD
21 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O NEPRIJATELJSKOM POSJEDANJU POLOŽAJA
ŠĆEPAN POLJE—SUTJESKA—HUMIC¹**

II Pr. br. 21/V

Nemci zauzeli sva položaje do Šćepan Polja, zatim Sutjesku, Bakić, Humić. Borba se vodi u Zavajitu. Mostove brane 3 bataljona II Pr. brig. i 2 Majevičke. Malo snaga. Situacija ne valja. Naše snage male. Ljuba.

BR. 110

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 22 MAJA
1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
O PRITISKU NEPRIJATELJA OD EOLJANICA I KOVRENA¹**

VII div. 22/V

Nepr. vrši pritisak od Kovrena i Boljanića. Na pravcu Pljevlja—Kosanica nema aktivnosti. Čuje se daleko artiljeriska paljba na sektoru Nova Varoš.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 32/12, k. 14 A.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 14/18, k. 14 A.

BR. 131

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE DRUGE PROLETER-SKE DIVIZIJE OD 22 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O PRODORU NEPRIJATELJA U CELEBIC I DOLASKU PRVE PROLETERSKE BRIGADE¹

II Pr. brig. 22/V

Sinoć neprijatelj došao do Čelebića. Sinoć stigla I Proleterska. Danas ga gonimo ka Foči.

Ljuba

BR. 112

IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETE BRIGADE OD 22 MAJA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA PROTIV NEPRIJATELJA NA SEKTORU MRKONJIĆ GRAD I EKONOMSKOJ SITUACIJI NA TERENU¹

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

Položaj

1. — Naša IX brigada vodila je borbu sa četničkim bandama na sektoru mrkonjićkom i uspjela je da ih potisne i razbije sve do same Podrašnice, ali poslije odlaska naša dva bataljona preko Vrbasa banda je uspjela uz pomoć okupatora (dvije satnije domobrana) da naš jedan bataljon koji je držao položaje prema Mrkonjiću potisne, iako je položaje držao sam nekih deset dana. Izvodili smo i neke akcije manevarskog karaktera i u Pecki, Medni i Jasenovim Potocima. Sada se banda, čija je jačina oko 200 ljudi, zavukla u naše položaje. Ali mi ćemo uspjeti da ih potjeramo i ponovo ovladamo starim položajima kroz nekoliko dana. Naš Glamočko-livanjski odred održava vezu

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 35/12, k. 14 A.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 3/1, k. 857.

sa X KNOU brigadom i zajedno su vodili neke akcije na livanjskom sektoru protiv četnika. Imamo stalnu vezu sa snagama preko Vrbasa.² Štab I Bosanskog korpusa sretno se prebacio preko Vrbasa. U stalnoj smo vezi sa drugovima iz Oblasnog [komiteta] koji se nalazi na našem terenu.

2. — Plan naših budućih a i dosadašnjih akcija bio je ovisan uveliko od dolaska XII brigade.³ Molimo Vas za izvještaj kada će ta brigada krenuti i kojim pravcem. Mi bismo Vam preporučili da se krene preko četničkih terena mrkonjićkog sektora i to preko Podrašnice, u kojoj bi se dobro snabdjeli sa namirnicama, jer tamo ima magacin četnički sa žitom, a i sa stokom bi se dobro snabdjeli. Što se tiče dolaska VI brigade,⁴ mi smo je već očekivali, pa čak joj i pisali, jer bi trebala da preuzme pod svoju kontrolu mrkonjićki sektor, prema tome obavijestite nas kada će krenuti i ona na put.

Naš III bataljon IX brigade trebao bi da uđe u sastav svoje brigade, ali ne može iz tih razloga što mora da drži i kontroliše mrkonjićki sektor. Njegovo odvajanje od svoje brigade na njega vrlo loše utiče u borbenom i disciplinskom smislu pa bi svakako trebali da ga prebacimo u sastav; prema tome i to je jedan od razloga da najhitnije preuzmete određeni sektor.

3. — Ekonomsko stanje na ovom sektoru je takvo da je opstanak ovih jedinica problematičan, pa je po tom pitanju posao za Podgrmeč drug Bačkonja, intendant II Bos. korpusa, i sa sobom je poveo jednu četu našeg III bataljona. Ako bi uspio da sabere što namirnica, postavlja se pred nas kao problem na koji način da se prebaci karavan. Mišljenja smo da naredite Ribničkom odredu da prikupi potreban broj konja koji bi namirnice prebacili do Glamočkog odreda. A mi bismo preduzeli na sebe dalje prebacivanje. Karavan treba da bude osiguran, pa bi trebali da naredite Ribničkom odredu da dade zaštitu i pravac kretanja bio bi preko Prekaje za Stekerovce. Ili ako bi pošla na put XII brigada, mogla bi uzeti na sebe taj zadatak, ili ako bi krenula VI brigada na mrkonjićki sektor, mogla bi i ona preuzeti na sebe da taj karavan provede do naših jedinica. U tom slučaju ne bi trebali ići preko Glamočkog odreda, mogli bi preko Ribničkog odreda preko Pecke i Medne, tj. kroz mrkonjićki sektor. Javite nam kako bi i mi pripremili preuzimanje karavana.

³ Vidi dok. br. 49.

³ Vidi dok. br. 113.

⁴ Isto

4. — Ovdje pri Komandi jajačkog područja ima oko 40 djece iz Kozare koja treba da se prebace za Kozaru preko Podgrmeča prema naređenju I Bos. korpusa. Mi ćemo tu djecu još odmah prebaciti preko Glamočkog odreda za Prekaju, odakle će preuzeti Vaše jedinice da ih dalje prebacuju i Vi preduzmite potrebne mjere. Mi smo imali namjeru da ih prebacimo do Kozare preko Vrbasa, ali pošto postoji vjerovatnoća da će tamo uslijediti neprijateljska ofanziva, odlučili smo ih poslati ovim pravcem.

Veza između nas je još uvijek slaba, pa Vas molimo da naredite Vašim jedinicama da budu mnogo marljivije u pogledu održavanja međusobne veze. U povratku odgovora obavijestite nas opširnije o prilikama u tim krajevima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar
otsutan

22-V-1943

Komandant
Milorad⁵

BR. 113

NAREĐENJE ŠTABA DRUGOG BOSANSKOG NOU KORPUSA OD 23 MAJA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE DIVIZIJE ZA IIITNO UPUĆIVANJE SESTE I DVANAESTE BRIGADE I OBAVJEŠTENJE O SITUACIJI U CENTRALNOJ BOSNI¹

ŠTAB
31 BOS. NOU KORPUSA
Položaj 23-V-43

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema posljednjem naređenju² Štaba I Bos. korpusa trebali ste uputiti XII brigadu u Centralnu Bosnu u sastav XII divizije, a vašu VI brigadu prebaciti na mrkonjički sektor, gdje

⁵ Mijatović

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 2/1—2, k. 456.

² Vidi dok. br. 49.

će uz sadejstvo Ribničkog odreda razbiti četničke bande koje se nalaze na prostoriji oko Mrkonjića.³

Nepotvrđeno smo doznali da je XII i VI brigada u pokretu za pomenutu prostoriju, a ako to niste učinili onda ubrzajte pokret. XII brigada mora najkraćim putem da se uputi za Janj, gdje će od nas dobiti instrukcije za dalji pokret.

U Centralnoj je Bosni povoljna situacija za razvijanje naših snaga. Sa snagama V divizije smo četnike bili potpuno razbili, ali odlaskom divizije četnici će se ponovo pribратi te, da bi to osjetili, neophodno je brzo prebacivanje V i XII brigade preko Vrbasa.

Prije tri dana neprijateljske snage (četnici i ustaše) u jačini 3—400 napale su položaje dviju četa IX brigade⁴ kod Pljevskih PoCdova] i potisli naše čete tako da je neprijatelj uspio ući i u Janj, -a potom se povratio prema Mrkonjiću.

Da bi mogli dati konkretnije zadatke vašoj diviziji potrebno je da nas po prvim kuririma obavijestite o situaciji na prostoriji na kojoj operiše vaša divizija.

Prema posljednjem naređenju V. Š. potrebno je da naše jedini[ce] predu pojačano u napad na komunikacije i neprijateljske posade. Prema tome i vi pojačajte napade na neprijateljske transporte pored vašeg glavnog zadatka razbijanja četnika na mrkonjićkom sektoru.

Vaša X brigada treba biti orijentisana sa svojim glavnim dijelovima na razbijanje i uništenje četničkih bandi na grahovsko-livanjsko-glamookom sektoru, pri kojim akcijama bi imala pomoći od odreda.

Prema obavještenjima Štaba X divizije u Podrašnici se nalazi četnički magacin sa vagon žita, te to imajte u vidu prilikom naleta na četnike.

Štab korpusa će se nalaziti u Vagnju (Janj).

Uz drugarski i borbeni pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar

Komandant

³ Vidi dok. br. 112.
⁴ Isto

BR. 114

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA DRUGE PROLETER-SKE DIVIZIJE OD 23. MAJA 1943. GOD. CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O ODRŽANOM PARTIJSKOM SAVJETOVANJU DRUGE DALMATINSKE BRIGADE I RASPOREDU KADRA¹

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,

Dostavljaju vam se zaključci² sa I savjetovanja partijskih rukovodilaca II Dalmatinske brigade iz kojih se vidi sljedeće:

- a) da se je partijska organizacija u Dalmatinskoj brigadi ojačala organizaciono i politički i ako ima sitnih nedostataka;
- b) da se je partijska organizacija omasovila i postala u glavnom rukovodilac života u brigadi. Treba imati na umu da je ova organizacija stara svega 8 mjeseci i da je u vrijeme stvaranja brigade odnosno njenog stvaranja imala svega 40 članova Partije, a sada partijska organizacija broji oko 180 članova Partije. Imajući u vidu da su prvašnji članovi Partije bili vrlo slabog kvaliteta, da je Partija izgubila veliki dio članova u borbi, može se zaključiti to, da se ova partijska organizacija vidno razvija u svakom pogledu i uskoro će biti ravna ostalim brigadnim partijskim organizacijama.

Pošto imamo nov priliv partijskih kadrova sa neoslobodenog dijela Crne Gore, stojim na stanovištu da jedan dio tog kadra uputimo u II Dalmatinsku brigadu na funkcijama zamjenika komesara četa, da bi pripomogli teoretskom uzdizanju Partije, kao i učvršćivanju same organizacije.

U našu diviziju, specijalno IV Proletersku brigadu, stižu, kao što rekoh, partijski kadrovi koje mi ne možemo rasporediti, jer za njih nema odgovarajućih mjesta, pošto su to drugovi, bivši funkcioneri, partijski jaki, uz izvjesnu političku zaostlost. Kada te drugove prikupimo, odnosno kad nam ih stavi Pokrajinski komitet na raspolaganje, ja ću vama dostaviti njihova imena sa detaljnim karakteristikama, kako bi se oni pravilno rasporedili po drugim brigadama izvan naše divizije.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5437.

² Vidi dok. br. 92.

Rukovodilac Politodjela II Dalmatinske brigade nesposoban je da rukovodi Politodjelom, to se vidjelo na zadnjem partijskom savjetovanju, a tu pojavu uočavaju i partijski odgovorna lica iz pojedinih bataljona.

Mi od toga imamo dvojake štete: 1. trpi sam partijski rad, a 2. ruši se ugled Politodjela kao političkog organa CK.

Mi ćemo vama predložiti lice za rukovodioca Politodjela u II Dalmatinskoj brigadi čim dobijemo bolji uvid i pregled u kadrove, koje dobijamo sa terena.

Šaljemo vam 25 primjeraka letaka Glavnog štaba. I ako srno ga ranije izdali, nijesmo imali mogućnosti da vam ga posaljemo, jer to nijesmo smatrali za hitno.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

23 maja 1943 god.

Mitar Bakić

BR. 115

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 23. MAJA
1943. GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
O NEPRIJATELJSKOM PRODORU NA KOMUNIKACIJI
PLJEVLJA—BIJELO POLJE¹**

VII div. 23/V

Posle odlaska III Krajiške brig. neprijatelj je ovladao komunikacijom Pljevlja—B.Čijelo] Polje. Na čelom frontu nepr. vrši borbeno izviđanje. Na drumu Pljevlja—Prijepolje živ saobraćaj motorizacije. Kursisti. Jakšić.²

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 15/18, k. 14 A.

² Pavle

BR. 131

**IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA PRVE DALMATINSKE NOU BRIGADE OD 23. MAJA 1943. GOD.
CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O RADU I STANJU PARTIJSKE ORGANIZACIJE¹**

**CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE**

Dragi drugovi,

Izvještavam Vas ukratko o životu partijske organizacije i brigade u posljednje vrijeme i o sadanjem stanju istih.

1. — a) Partijska organizacija i brigada bile su se počele oporavljati od udaraca zadatih posljednjom neprijateljskom ofanzivom. Počeli su se vraćati i drugovi iz bolnica. Izgledalo je da će se poći putem dobrog razvitka. Međutim stvari su se razvile drugačije. Brigada je kod Gacka dobila zadatak čvrstog i dugog držanja položaja pod teškim uslovima, a naročito uslovom relativne gladi, uslijed čega je ljudstvo brzo fizički iznemoglo. U to vrijeme dolazi veliki broj iznemoglih iz bolnica i izvjestan broj iz grupe koje nam je poslala IX divizija, na koje smo računali da će se brzo oporaviti. Brigada je bila preplavljena bolesnim i iznemoglim... koji su sa tim osobinama došli iz bolnica i IX divizije. Oni su unijeli u bataljone duh nediscipline i demoralizacije. Partijske organizacije i štabovi bataljona nijesu bili u stanju da dignu ljudstvo iz te atmosfere, nego u priličnoj mjeri padali pod njen uticaj. Partijske organizacije, uslijed teških uslova, ne žive partijskim životom i članstvo pada skoro na nivo običnih vojnika. U brigadi se dešavaju česti slučajevi dezterstva, krađe i nepartizanskog držanja od boraca, partijske organizacije skoro ne reagiraju ili slabo i neefikasno reagiraju. Nijesu bili rijetki slučajevi nepartizanskih istupa članova Partije. Partijske organizacije nijesu bile dovoljno budne.'

Za slabu ishranu, koja je bila skoro osnovni uzrok svemu, snosimo krivicu u priličnoj mjeri i mi, jer smo nasjeli oportunističkoj politici, uskogrudnoj, gatačkoj politici mjesne partijске organizacije i komandi mjesta i područja, koje su imale po-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5441.

kajničko držanje, radi ranijih grešaka, i bile neodlučne prema otvorenim narodnim neprijateljima, zauzimale pomirljiv stav, stav „nezamjeranja“ prema svakome. Tek skoro, u posljednjem momentu, ustali smo odlučno protiv takve politike, ma da smo je i ranije kao takvu primjećivali.

Brigada je u narodu ostavljala loš utisak. Ostavljala loš utisak u prvom redu radi toga što je posljednja nastupala, kada su sela u namirnicama iscrpljena. Tako se u Breznama (Piva) desilo da se IV Crnogorska brigada, koja je prva nastupala, hraniла od dobrovoljnih priloga, II Proleterska, koja je bila za njom, rekvizicijom, a mi koji smo posljednji nastupali morali smo ostati skoro bez išta. U drugom redu, brigada je, a još ljudstvo iz IX divizije, izgledala fizički loše, a slučajevi krađe, moljanja i nepartizanskog i nevojničkog ponašanja bili česti. To je sve ostavljalo loš utisak. Brigadu je trebalo srediti, a partijsku organizaciju trgnuti i očistiti. Sve što smo iz IX divizije poslali u bataljone, to se sve ponovo razboljele. Umirali su svakog dana. Jedna petina toga ljudstva već je umrla, a po mišljenju ljekara umrijeće ih više od dvije trećine. Morali smo ponovo od čitavog ljudstva iz IX divizije formirati ešalon i pridodati ga bolnici... U našem brigadnom previjalištu ostavili smo na opravljanju veliki broj boraca iz naše brigade (sada 85).

b) Preko savjetovanja sa štabovima bataljona, preko brigadne smotre i zbora, preko pojedinačnih obilazaka bataljona sredili smo i prodrmali čitavu brigadu. Ali krupan događaj u životu part. organizacije i brigade, koji je učinio najviše u sređivanju stvari i učinio veliki korak bila je part. konferencija čitavog članstva u brigadi, koju smo održali po pitanjima: 1. Politička situacija i 2. Organizaciono pitanje part. organizacije u našoj brigadi. Konferencija je u potpunosti uspjela. Na njoj se otkrilo pravo lice stanja u part. organizaciji i brigadi. Ona je postavila oštar kurs prema svim nekomunističkim istupima članova Partije, oštar kurs za čišćenje part. organizacije. Na njoj su padale zakletve od part. članstva i rukovodilaca da će prekratiti sa starim stanjem stvari. Uspjeh konferencije vidi se i po stavu part. organizacija po greškama koje su se desile poslije nje. U I bataljonu je, na primjer, vodni delegat, član Partije, ukrao veš svome komesaru čete i prodao ga za hranu. Kada se uhvatio i izveo pred bataljon, teško ga je bilo spasiti od kamenovanja. Njega smo javno, pred čitavom brigadom, isključili iz Partije i strijeljali kao lopova.

c) Poslije part. konferencije održali smo teorijske sastanke:
1. Svih part. biroa, sekretara ostalih part. jedinica, na kojima

su prisustvovali komandanti bataljona i članovi part. jedinice Štaba brigade, po pitanju „Komunistička partija i njena organizacija", koje se prenijelo- na čitavo- part. članstvo; i sastanak svih članova Partije i kandidata u brigadi po pitanju „Diktatura proletarijata kao osnovno pitanje marksizma-lenjinizma". Oba sastanka su se pokazala veoma korisnim. Oni su pobudili interes kod part. članstva i kandidata za teorijskim radom.

d) Nije nam najbolje uspjela konferencija članstva SKOJA u brigadi. Ona je pokazala sliku prilične zbrke u SKOJU i neumjesnosti u radu i nedozrelosti skojevskih rukovodstava. Pokazala je da se Partija nije dovoljno angažovala niti ozbiljno shvatila to pitanje. Nerad u SKOJU ubio je kod omladinaca volju, i čast biti skojevac.

e) Partijska rukovodstva u bataljonima su slaba da bi mogla voditi samostalno partijske organizacije i život u bataljonu. Ne reagiraju brzo i pravilno na pojave u bataljonu i ne osjećaju se rukovodiocima i kao takva da se uzdižu i razvijaju. Radi toga nam se nameće zadatak što češće i neposrednije pomoći part. rukovodstvima i part. jedinicama.

f) Smatram za potrebno da Vas obavijestim o part. jedinici Štaba brigade. U toj jedinici ima nas četiri (komandant, komesar i zamjenici). Jedinica, naročito u posljednje vrijeme, živi part. životom. Prorađivanje na teorijskim sastancima pitanja (sada iz „Osnova lenjinizma") je obavezno, što ranije nije bilo. To je primoralo sve članove na teorijski rad. Bez toga su bili izgubili svaki interes i svaku dužnost za teorijskim uzdizanjem ...

g) Osnivali smo brigadni kulturno-prosvjetni odbor na čelu sa drugom bivšim komesarom² II Dalmatinske brigade, kojega ste Vi poslali. O njihovom i njegovom radu još Vam ne možemo ništa reći.

h) Part. organizacija sada broji na licu mjesta 192 člana, a brigada 921 borca (računajući tu i 85 koji se nalaze na oporavljanju pri brigadnom sanitetu). Ljudstvo je još fizički dosta slabo i slabo sa odjećom i obućom.

2. — Završili smo sa prvim vojno-političkim kursom. Kurs nije opravdao naše nade, nije uspio. Nije uspio radi toga: a) što izbor za kurs nije bio dobar, poslati su ljudi koji nijesu mogli odgovoriti zadacima, koji su se pred njima postavljali, nijesu se mogli razviti u desetare, vodnike i političke delegate; b) što sama činjenica da su u isto vrijeme bili i prateći vod činila je da se niti oni niti mi dovoljno ne založimo u radu i da oni ne

² Marko Jurlin

shvate dovoljno ozbiljno taj rad i dobiju mogućnosti za njega. Kurs je imao pozitivnih strana u -vaspitnom, kao i vojno-političkom pogledu. Smatram da ćemo moći ove uzroke neuspjeha otkloniti na drugom kursu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamjenik politkoma
23 maja 1943 godine I Dalm. brigade III U. divizije
Vlado Šćekić

BR. 117

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
25 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O PRODORU NEPRIJATELJA U ZAVAJIT I UPU-
ČIVANJU TREĆE KRAJIŠKE U POMOĆ DRUGOJ DALMA-
TINSKOJ BRIGADI¹**

I divizija
25/V

Neprijatelj u jačini 1000 prodire od Zavajita u dve kolone
ka Kušlatu.²

Zorom upućen Karan³ za pomoć Dalmatinskoj.⁴
Majevička⁵ mora sada da smijeni Ljubu.⁶

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 1/14, k. 14 A.

² Vidi dok. br. 253, 257 i 262.

³ Nikola Karanović, komandant Treće krajiške NOU brigade

⁴ Vjerovatno se odnosi na Treću dalmatinsku NOU brigadu.

⁵ Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada

⁶ Ljubodrag Durić, komandant Druge proleterske brigade

BR, 118

IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA ČE-
TVRTE PROLETERSKE BRIGADE OD 25. MAJA 1913. GOD.
CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JU-
GOSLAVIJE O RADU I STANJU U PARTIJSKOJ ORGANI-
ZACIJI BRIGADE¹

**ZAMJENIK POLITIČKOG KOMESARA
IV PROLETERSKE BRIGADE**
25. maja 1943. god.

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam izvještaj o stanju partijске organizacije od januara mjeseca tek. g. do danas.

I

ORGANIZACIONI SEKTOR

1) Pregled najvažnijih promjena u broju partijskog članstva od januara do sredine maja 1943. godine:

I bataljon: poginulih 18; otišli na dužnosti van brigade — novoprimaljenih 42;
II bataljon: poginulih 26; otišli na dužnosti van brigade 6; novoprimaljenih 38;
III bataljon: poginulih 12; otišli na dužnosti van brigade 2; novoprimaljenih 15;
V bataljon: poginulih 7; otišli na dužnosti van brigade 15; novoprimaljenih 34;
Četa prat. oruđa: poginulih 1; otišli na dužnosti van brigade 1; novoprimaljenih 13;
Intendantura: poginulih 1; otišli na dužnosti van brigade 4; novoprimaljenih 20;
Ukupno: poginulih 65; otišli na dužnosti van brigade 28; novoprimaljenih 162;

* Uzmi samo brojno stanje ukupno a ne po bataljunu²

¹ Original, pisan na mašini, čirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5523.

² Na originalu dopisano mastilom.

2) Pregled brojnjog stanja partijске organizacije na dan 15 maja 1943 godine:

Jedinica	Broj ljudstva po spisku	Pregled parti				skog	članstva			Kandidati	S.K.O.J.
		Po spisku	U rashodu	Nalici	M.		ž.	Radni-ka	socij. sastav		
Štab brig.	6 6	—	6	6	—		" I		5	—	—
Kuriri i kuh. Štaba brig.	17	13	—	13	10 j	3	—	8	5	—	7
Prat. vod. Štaba brig.	23	19	—	19	17	2	i	15	3	2	2
Brig. sanitet	22	7	—	7	3	4	—	4	3	1	5
Brig. bolnica	23	4	—	4	2	2	—	1	3	1	6
Četa prat. orudja	101	31	7	24	? 0	1	7	15	9 j 11	32	
Intendantura	107	35	2	33	30	5	4	18	13	3	22
I bataljon	290	93	27	66	76	17	9	70	14	22	33
II bataljon	251	93	19	74	72	21	5	65	23	12	55
III bataljon	339	82	24	58	75	7	1	46	35	12	71
V bataljon	292	74	21	53	48	5	19	32	23	18	59
Ukupno:	1471	457	100	357	369	67	46	275	136	82	292

3)Partijski staž po jedinicama i biroima:

I bataljon: 11 mjeseci — biro 5 godina i 4 mjeseca

» 8 " " 1 " " 3 " "

V " 6 R — 1 " " 7 R

Ceta pr. or. 8 " = " 1 " " 11

Intendant. 1 g. i 2 mj. — „ 2 „ „ 1 „ .

4) Zbog sve većeg broja članova pojavila se potreba da se dine partijske jedinice podijele u grupe i u tim jedinicama

formiraju biroi. Ovo je bila direktiva Divizijskog partijskog savjetovanja od decembra prošle godine, koja je imala za cilj da olakša rad partijskim jedinicama i omogući, na partijskim sastancima, puno učešće u radu svima članovima jedinice, što je glomaznost pojedinih jedinica znatno otežavala. Ova direktiva uspješno [je] primijenjena jedino u našem V bataljonu, dok su u ostalim bataljonima ostale predašnje forme organizacije. Pored bataljonskih biroa, formiran je biro u četi pratećih oruđa i brigadnoj intendanturi. Jedinice: kurirska, pratećeg voda i saniteta (dijelovi kod Štaba brigade) povezani su u jedan biro. Van biroa su jedinice: Štaba brigade i brigadne bolnice. Tako je partijska organizacija u brigadi dobila svoju konačnu oformljenost u odnosu na vojnu organizaciju brigade.

5) Većinu partijskih članova sačinjavaju drugovi sa sela. Ima i priličan broj intelektualaca, dok je broj radnika veoma mali. I taj mali broj radnika u stvari su zanatlijski radnici. Pravih industrijskih radnika, koji su prije rata živeli isključivo od nadnica, u našoj partijskoj organizaciji gotovo nema. Članovi Partije sa sela ogromnom većinom pripadaju sloju siromašnih seljaka. Intelektualci su većinom sinovi siromašnih seljaka. Prema tome, socijalni sastav naše partijске organizacije je prilično nepovoljan. Ako se uzmu u obzir samo rukovodeća tijela u partijskoj organizaciji (biroi), socijalni sastav biće još nepovoljniji. Nepovoljan socijalni sastav partijskog članstva sve se manje odražava na život partijске organizacije, zbog potpune odvojenosti članova Partije u vojnim jedinicama od seljačke i malograđanske sredine iz koje su izašle, zbog kolektivnog načina života u vojnim jedinicama.

6) Naša brigada popunjena je ljudstvom iz raznih krajeva naše zemlje: Crnogorcima, Dalmatincima, Kordunašima. U početku partijsko članstvo bilo je isključivo sastavljeno od Crnogoraca. Među novomobilisanim: Dalmatincima, Kordunašima i dr., članova Partije nije bilo, izuzimajući nekoliko drugova iz Dalmacije. Partija je stavila sebi u zadatku da posveti svu dužnu pažnju novim borcima, da ih politički vaspita i uzdigne i da njima popuni svoje redove. U tome je naša partijska organizacija za relativno kratko vrijeme postigla znatan uspjeh. Danas se u partijskim jedinicama, pored starijih kadrova, nalazi znatan broj mladih članova Partije iz Dalmacije, Korduna, Like, Livanjskog Polja. Ovi mladi, veoma zdravi kadrovi imaju sve uslove da se brzo razviju. Oni već počinju preuzimati pojedine rukovodeće dužnosti, što je svakako znak njihovog pravilnog i

brzog razvitka. Njihovo prisustvo u "redovima Partije i brigade daje i Partiji i brigadi još više proleterski karakter.

Priliv novih članova, specijalno onih van teritorije Crne Gore, u partitsku organizaciju naše brigade najbolje pokazuje sljedeći pregled u tri bataljona naše brigade. Tablica pokazuje stanje u početku aprila mjeseca ove godine.

Bataljon:	Br. člano-i va na licu! i u bolni- ci	~Crnogor- aca	Kordu- naša	D. 81TM" tinaca	I Bosanaca	Ličana
I bataljon:	99	82	7	7	1	2
H I ,	82	77	6	6	3	-
V ,	99	79	5	7	8	-

Statistika kandidata (u ista tri bataljona za isto vrijeme) još rečitije govori o spremanju novih kadrova za Partiju, o tome koliko Partija poklanja pažnje podizanju novomobilisanih boraca.

Bataljon:	Br. kandi- ta na licu i u bolnici	Crnogo- raca	Kordu- naša	Dalmati- naca	Bosanaca	Ličana
I bataljon	19	4	3	4	7	1
H I ,	12	3	6	-	3	-
V ,	27	9	5	3	10	-

7) Broj članova Partije u odnosu na broj cijelokupnog ljudstva u brigadi još uvijek je mali. Uzroci za ovakav nepovoljan odnos različiti su: a) u svima, a naročito teškim bitkama, među poginulima je najveći procenat članova Partije, b) Odlazak znatnog broja kadrova na dužnosti van brigade, v) Priliv novog ljudstva među kojima ima veoma mali broj članova Partije, ili ih uopšte nema. g) Još uvijek sektaški stav partijskih jedinica po pitanju prijema novih članova u Partiju. I pored stalne intervencije i pomoći partijskog rukovodstva u cilju ispravljanja ove greške, kod većine partijskih jedinica ostao je i dalje izvjestan strah od prijema novih članova u Partiju. Ovu slabost partijska organizacija još nije prebrodila, mada je u posljednje vrijeme i ovdje postignut izvjestan napredak. Otklanjajjem ove slabosti odnos u broju između partijaca i nepartijaca znatno će se popraviti. Ova slabost nije jednaka kod svih partijskih je-

dinica. Ali kod nekih je takve prirode da su van Partije ostali, duže vremena takvi drugovi koji po svojim kvalitetima nijesu ustupali mnogim članovima Partije. Ovo je naravno kočilo njihov pravilan razvoj. U smislu ispravljanja ovog nedostatka Partijsko savjetovanje, održano 27 aprila tek. god., riješilo je da se rad sa kandidatima pojača i da se taj rad obavlja pojedinačno, da kandidatski staž bude što je moguće kraći, tako da on upravo bude posljednja teoretska i organizaciona priprema za ulazak u Partiju.

8) Partijska organizacija naše brigade, i pored vidnih uspjeha u svome radu koji se ogledaju u uspjesima čitave brigade, imala je i još uvijek ima izvjestan niz nedostataka i slabosti. Partijsko savjetovanje sazvano 27 aprila ov. god. postavilo je sebi kao glavni zadatak da ove nedostatke istakne i stvari uslove za njihovo brzo uklanjanje. Koji su to nedostaci i slabosti?

a) U partijskom radu pojedinih jedinica još uvijek se osjeća izvjesna nemarnost i aljkavost. Sve partijske odluke ne sprovođe se u život sa potrebnom tačnošću i oštrinom. Lična odgovornost članova Partije nije još razvijena u dovoljnoj mjeri. Kod većine naših članova shvatanje partijske discipline je usko i jednostrano. Ako se napr. radi o izvršenju vojničkih zadataka, svaki član Partije založiće se svom silom da ih izvrši sa punom tačnošću. No, ako se radi napr. o podnošenju nekog izvještaja, o čuvanju konja, o odnosu prema narodu i narodnoj imovini, o kultumo-prosvjetnom radu i slično — mnogi članovi Partije pokazaće nemarnost, aljkavost i nedovoljno zalaganje da se i ova pitanja postave i riješe onom tačnošću i oštrinom kako to Partija zahtijeva. Ova aljkavost u radu i jednostrano gledanje na partijske zadatke nije jednako kod svih jedinica. Ovaj nedostatak najviše se osjeća kod partijske organizacije našeg II bataljona, dok je partijska organizacija našeg III bataljona bila već na putu da ga prebrodi i prije Partijskog savjetovanja.

Partijsko savjetovanje postavilo je pred partijsku organizaciju brigade kao hitan zadatak da se otkloni svaka aljkavost i nemarnost u radu, da se svi partijski zadaci ispunjavaju potrebnom oštrinom i tačnošću, tako da bi se potpuno obezbijedila Partiji njena rukovodeća uloga. Svaki zadatak u brigadi, od najsitnijeg do najkrupnijeg, u stvari je zadatak Partije. Svi nedostaci u brigadi u stvari su nedostaci partijske organizacije i kao takvima im treba prilaziti. — Poslije savjetovanja partijska organizacija zaista ulaze dosta truda da konačno likvidira navedene nedostatke. Aljkavost u radu postepeno i sve brže ne-

staje. Svi članovi Partije trude se da što' većom tačnošću izvršavaju, ne samo vojne, već i sve svoje zadatke.

b) Nepotpuno i jednostrano shvatanje partijskih zadataka kod pojedinih članova naše partijske organizacije u tijesnoj je vezi sa isto takvim shvatanjem po pitanju izgradnje kadrova. Naša partijska organizacija izgradila je priličan broj vojnih i političkih rukovodilaca, ali ti kadrovi izgrađivani su gotovo isključivo za potrebe vojske. Oni u više slučajeva nijesu svestrano sposobljeni za mnogobrojne i raznovrsne dužnosti i zadatke koje pred nama postavlja sadašnja perspektiva Narodno-oslobodilačke borbe. Navedeni nedostatak ogleda se konkretno' u tome što u našoj brigadi danas ima mnogo veći broj rukovodilaca sposobljenih za vojničke dužnosti: komandira i komandanata, dok se već sada osjeća oskudica u dobrim političkim rukovodiocima (nedovoljan broj spremnih zamjenika političkih komesara i političkih komesara). Konstatujući ovaj nedostatak, Partijsko savjetovanje postavilo je pred partijsku organizaciju kao jedan od glavnih zadataka uporno i sistematsko izgrađivati što većeg broja kadrova, i to takvih koji će biti sposobni, ne samo da odgovore svima potrebama naše vojske koja stalno raste, već koji će moći da u oslobođenoj zemlji odgovore svima dužnostima i zadacima koji u takvoj situaciji pred nama stoje. Da bi se poklonila sva dužna pažnja kadrovima, savjetovanje je riješilo da rad kadrovika pođe putem stalne brige o podizanju, pravilnoj upotrebi i čuvanju kadrova. Rad kadrovika još uvijek ne zadovoljava. Partija će uporno nastojati da ovaj nedostatak što je moguće prije otkloni.

v) Partijska organizacija do najskorijeg vremena nije uspjela da se u potpunosti prilagodi ratnim uslovima. Bilo je slučajeva kada je u težim periodima borbe partijski život bio gotovo zamro. Primjer: period marševa i borbi od Jablanice do Nevesinja, kada se ni partijski sastanci nijesu redovno održavali. Partijsko savjetovanje stalo je na stanovište da su akcije i pokreti sastavni dio života naše brigade kao borbene jedinice i ne smiju biti smetnja pravilnom odvijanju partijskog života. Poslije savjetovanja, partijski sastanci, četne konferencije i dr. održavaju se redovno. Partijski život postepeno se prilagođava i najtežim uslovima borbe i marševa.

g) Sadržina partijskog rada do skoro bila je u nekim jedinicama prilično skučena i siromašna. Te partijske jedinice nijesu umjeli postavljati aktuelna pitanja iz života čete ili bataljona. Bilo je napr. slučajeva gdje su partijski sastanci bili ispunjeni raspravljanjem ličnih nesuglasica i slično, dok se napr. isto-

vremeno nijesu izvodile vojničke vježbe, ili je četa dobijala neuredno hranu na položaju, ili nije bilo obezbijeđeno redovno parenje veša i odijela — koja pitanja nijesu ni postavljana pred partijsku jedinicu. Poslije Partijskog savjetovanja partijske jedinice postepeno oslobadaju se šablona i sve više ulaze u aktuelna pitanja iz života vojnih jedinica. Savjetovanje je donijelo odluku da se u svakoj četi rad organizuje po časovima, prilagođavajući raspored uslovima pod kojima se dotična vojna jedinica nalazi, tako da borci nikada ne budu van uticaja Partije, bilo da se radi o vojničkom času, o uvježbavanju hora, o predavanju itd.

Da bi pomoć i kontrola partijskih rukovodilaca bila obezbijedena odlučeno je da sve partijske jedinice i biroi uvek dostavljaju kratak, sažet izvještaj neposredno sa svojih sastanaka zamjeniku političkog komesara brigade.

d) Pitanju vaspitavanja cjelokupnog ljudstva u duhu proleterskog internacionalizma nije naša partijska organizacija posvetila dovoljno pažnje. Donekle kao posljedica ove nemarnosti izbile su u manjem obimu u našoj brigadi izvjesne nezdrave pojave: sukob između nekih drugova iz naše i II Proleterske brigade, potcjenjivanje od strane pojedinaca pripadnika drugih nacionalnosti, što se naročito odnosi na pojedince iz Crne Gore. U II bataljonu naše brigade pojavila se čak, iako u blažem obliku, izvjesna crta plemenske netrpeljivosti između dvije čete. Konstatujući ove nedostatke Partijsko savjetovanje postavilo je u zadatku partijskoj organizaciji da čitavo ljudstvo u brigadi sistematski vaspitava, naročito preko političko-kulturnog rada, u duhu solidarnosti i bratstva među narodima.

9) Odnos između Partije kao rukovodeće sile u brigadi i komandnog kadra (štabova i pojedinih rukovodilaca) pravilan je. Sada se više ne može dogoditi da pojedini partijci preuzimaju inicijativu u komandovanju ili da se u Partiji povede diskusija o izvršavanju naređenja štabova i tome si. Članovi Partije stvarno su najposlušniji i najdisciplinovaniji vojnici.

Do skora su partijske jedinice u štabovima radile najslabije. Njihovi sastanci bili su uvek neradovi. Tako članovi tih jedinica nijesu živjeli punim partijskim životom, što se neminovno odražavalo na rad pojedinih članova u štabovima. Ova slabost došla je do vidnog izražaja jedino u Štabu našeg V bataljona, gdje je komandant bataljona izvjesno vrijeme donosio pojedine odluke isključujući iz saradnje po vojnim pitanjima ostale članove Štaba bataljona. Ovo je imalo za posljedicu redovno zakašnjavanje V bataljona, tako da je Štab

brigade morao toter venisatk Tek energičnom intervencijom Partije nađen je i uklonjen uzrok ovoga nedostatka. Poslije savjetovanja partijske jedinice u štabovima rade normalno. Njima je stavljeno u zadatak da u svom radu prednjače, jer su one sastavljene od rukovodećih drugova, čiji nedostaci imaju većeg i šireg odraza nego nedostaci ostalih članova.

Do skora u nekim štabovima nije bilo jasno šta treba da bude predmet partijskog sastanka a šta predmet sastanka štaba, te je u tim štabovima jedan ili drugi sastanak postajao izlišan. Sada su potpuno odvojeni i razgraničeni sastanci štabskih jedinica od sastanaka štabova. Zamjenik političkog komesara odgovoran je za redovno sastajanje partijske jedinice u štabu, a politički komesar za redovne sastanke štaba.

10) Slaba teoretska spremna i dosta nizak politički nivo jesu opšta karakteristika naše partijske organizacije. Tek u posljednje vrijeme otklonjena je nemarnost prema izučavanju marksističke teorije. Iz „Istoriye V. K. P. (b)” obradile su partijske jedinice po bataljonima najčešće po dvije do tri, a neke i četiri glave. Najviše je obradila partijska jedinica intendanture — svega šest glava. Iz pitanja lenjinizma obrađeno je po nekoliko poglavljia.

Izučavanje teorije savjetovanje je postavilo kao pitanje izgradnje kadrova. Partijske jedinice raspolažu sa relativno dovoljno materijala. U posljednje vrijeme osjeća se mnogo veća zainteresovanost i volja za izučavanjem teorije kao i za učenjem uopšte kod svih članova Partije kao i kod čitavog ljudstva.

11) Iako je prekinuto sa praksom čestog i grubog kažnjavanja, primjena partijskih kazni još uvijek nije sasvim pravilna u našoj partijskoj organizaciji. Još uvijek, vodi se previše oštar kurs, tako da se time upravo oduzima kazni njena prava vrijednost. Ima slučajeva kada se kazna izriče tamo gdje bi bila sasvim dovoljna druga mjera i gdje bi odgovarao drugi postupak. Nastoji se da partijska kazna u svakom pojedinom slučaju bude pravilno primijenjena i da ona postane pravo vaspitno sredstvo u rukama Partije.

U našoj brigadi postoji izvjestan broj drugova kažnenih još prije njihovog ulaska u brigadu. S obzirom na to što se ogromna većina tih drugova pokazala do krajnosti odana Partiji i Narodno-oslobodilačkoj borbi, to bi bilo potrebno u pogledu njihovih kazni donijeti odgovarajuće odluke.

Sa terena je mobilisan izvjestan broj članova Partije koji su u svome radu u pozadini počinili takve greške (napr. pre-

daja neprijatelju po sopstvenoj odluci van borbe), po kojima bi takođe svakako trebalo donijeti odgovarajuće odluke.

12) Odnosi u Štabu brigade, zahvaljujući normalnom partijskom životu, sasvim su dobri.

Odnos Štaba i Politodjela potpuno je pravilan i u svemu dobar. Članovi Politodjela pružaju punu pomoć zamjeniku političkog komesara brigade kao i političkom komesaru i veoma su vrijedni i umješni u poslu.

13) Partijska organizacija naše Brigade ima za sobom punih jedanaest mjeseci partijskog života. Preodoljevajući znatan broj svojih krupnijih i sitnijih nedostataka, ona je za to vrijeme uspjela da se učvrsti, razvije i da postane moćna rukovodeća sila u brigadi. Čitava brigada živi i razvija se pod stalnim uticajem partijske organizacije. Taj uticaj još nije dovoljno jak, naročito s obzirom na priliv novog ljudstva koje je do sada bilo van redova Narodno-oslobodilačke vojske, pod demoralizatorskim uticajem četništva i vlasti okupatora. Uticaj Partije na cjelokupno ljudstvo stalno jača. Pojačavajući uporno svoj rad i prilagodavajući ga sve više uslovima rata, Partija je uspjela da od brigade stvari ne samo ubojnu i prodornu vojnu jedinicu, već i vojno-političku školu, sposobnu da izgradi veliki broj novih rukovodećih kadrova. — Partijsko članstvo je teoretski nedovoljno izgrađeno, politički još neuzdignuto i nedovoljno snalažljivo u promjenljivim uslovima borbe. Nedostaje mu opšteg znanja i naobrazbe. Pored gore navedenog njegova je karakteristika: bezgranična odanost, ljubav prema Partiji i neograničeno povjerenje u njeno pravilno rukovodstvo. Članovi Partije podnose sve teškoće bez gundanja, izvršavaju sve zadatke bez obzira na njihovu težinu i opasnost. Kod njih nema malodušnosti i kolebljivosti. Takav svoj duh i moral oni prenose i na ostalo ljudstvo, na čitavu brigadu.

II

VOJNI SEKTOR

Izučavanju vojnih vještina nije do skora u našoj brigadi posvećivana puna pažnja. Ni partijska organizacija nije ovo pitanje postavila sa potrebnom oštrinom. Prilično veliki broj gubitaka u našoj brigadi donekle se može objasniti i ovim nedostatkom.

Održavane su teorijske i praktične vježbe iz vojne nauke, ali bez opšteg plana po kome bi radile sve jedinice u brigadi.

Pojedini bataljoni izrađivali su plan za sebe i po njemu,, prema opštoj direktivi i inicijativi samoga Štaba bataljona, izvodili obuku. Tako je u našem V bataljonu od januara do polovine maja 1943 godine održano 110 teorijskih i 30 praktičnih časova. Vježbe su bile raznovrsne i podijeljene u pojedine grupe: 1) Ratna služba (obezbjeđenje na mjestu i u kretanju, pretstraže, straže), 2) Borbena obuka (jedinačna i desetična), 3) Vježbanje specijalista (puškomitrailjezaca i bombaša), 4) Izučavanje oružja (lakog i teškog), 5) Strojevi i egzercir, 6) Nastava gađanja itd. Slično su radile i ostale jedinice, neke u većoj a neke u manjoj mjeri. Četa pratećih oruđa obučila je priličan broj specijalista, vježbajući čitavo ljudstvo na svima oružjima (upoznavanje mitraljezaca sa upotrebom topa i bacača i obrnuto).

Tek na Brigadnom partijskom savjetovanju Partija je pitanje vojne obuke uzela potpuno kao svoje i prišla mu sa svom potrebnom pažnjom. Savjetovanje je postavilo pitanje izučavanja vojnih vještina ne samo kao pitanja ubojnoeti brigade, već i kao pitanje čuvanja kadrova. Savjetovanje je dalo u zadatak vojnom rukovodstvu brigade da, koristeći se prijedlozima komandanata i komandira, izradi cjevoviti plan za izvođenje vojne obuke u brigadi. Poslije partijskog održano je savjetovanje vojnih rukovodilaca iz Štaba brigade i štabova bataljona na kome je detaljnije utvrđena sadržina predviđenog plana. Plan će imati dva dijela: a) Obuku za borce i vojne jedinice kao cjelinu, b) Obuku za sve vojne rukovodioce od vođe patrole do komandanta bataljona. Nastava će biti teorijska i praktična.

Da bi sve jedinice i starješine mogle iskoristiti bogato iskustvo brigade iz mnogobrojnih bitaka, poslije svake značajnije akcije Štab brigade održava sastanke sa štabovima bataljona na kojima se vrši analiza akcija. Na ovim savjetovanjima podvrgavaju se naročito oštroj kritici oni rukovodioci koji bi se u akcijama pokazali neodlučni. Ovo je imalo ogromnog uticaja na podizanje komandnog kadra, a preko komandnog kadra i na podizanje samih bataljona. Iz borbe u borbu komandiri i komandanti postajali su sve odlučniji.

Opšta karakteristika naše brigade kao borbene jedinice jeste: prodornost, veliki polet i visoki stepen borbenosti, u čemu se naročito odlikuje naš II bataljon. Ove-pozitivne osobine naše brigade došle su do punog izražaja u više teških bitaka, a naročito u poznatoj „bitci za ranjenike“ kod Vilića Guvna. Naše borce ne zabrinjava jačina neprijatelja, niti nje-

gova nadmoćnost u oružju. U otstupanju ne postaju malodušni. Glad i umor podnose sa skoro nevjeroatnim samoprijegorom. Oni smatraju velikom slabošću požaliti se ma kome na glad ili umor. Ovo važi za veliku većinu naših boraca, a prirodno je da ima i pojedinačnih izuzetaka. Izvještaji naših komandanata nikada ne govore o premorenosti njihovih jedinica. Kod naših bataljona nema taktiziranja, 'izbjegavanja' odlučnih okršaja, pipavosti i pretjerane opreznosti, od čega je neko vrijeme bolovao samo naš V bataljon.

Naša brigada još nije vojnički uvježbana kao napr. I Proleterska ili II Srpska³ brigada. Zbog nebudnosti, pojedinim njenim jedinicama još uvek se može desiti iznenađenje od strane neprijatelja, ali ovakva su iznenađenja sve rjeđa.

Nedostatak spoljašnje discipline, naročito spoljašnjeg vojničkog izgleda i držanja, dugo je bila upravo karakteristika naše brigade, ali taj se nedostatak, istina prilično sporo, uklanja.

Odnos između boraca i komandnog kadra dobar je i postaje sve bolji. Naporima Partije i komandnog kadra sve više prevlađuje u jedinicama duh vojničke discipline, a familijarnost, koja je takođe nekada bila karakteristika naše brigade, gubi se sve više. U vojniziranju svoga bataljona najbolje rezultate pokazala je partijska organizacija III bataljona.

U borbenim redovima naše brigade nalazi se priličan broj drugarica. Zbog znatnih gubitaka i mobilizacije isključivo muških boraca, njihov se procenat sve više smanjuje. Po borbenosti i gotovosti na sve žrtve one ne zaostaju nimalo iza svojih muških drugova. Nema nijedne drugarice koja se pokazala plaćljiva u borbi. Ima ih koje su se naročito odlikovale junastvom i koje su ranjene po tri ili čak četiri puta. Po potrebi, one sve više prelaze na sanitetsku službu koju vrše sa uspjehom i predanošću. Ali ih još uvek ima koje ostaju kao borci, pojedinci rukovodioci u četama, pa čak i specijalisti.

III

S.K.O.J.

Skojevska organizacija naše brigade broji 292 člana rđ kojih 35 drugarica i 257 drugova.- Socijalni sastav je sljedeći: radnika 25, seljaka 246, intelektualaca 21. Ovo je brojno stanje SKOJA na licu.

³ Proleterska

Sve do Brigadnog partijskog savjetovanja, u skojevskoj organizaciji naše brigade *postojala je jedna organizaciona nepravilnost* koja se je sastojala u tome što su u skojevskoj organizaciji, pored vanpartijnih omladinaca, svi partijci koji su, prema godinama starosti, mogli biti smatrani kao omladinci. Ova nepravilnost smetala je da se dobije prava slika o obimu i radu skojevske organizacije. Savjetovanje je otklonilo ovu nepravilnost na taj način što sada Partija u skojevske organizacije delegira samo onoliki broj svojih članova koliko je to potrebno da se obezbijedi pravilan rad svake skojevske organizacije.

Sada je SKOJ u našoj brigadi organizaciono konačno oformljen. On broji sada 23 skojevska aktiva, sa četiri bataljonska komiteta, sa rukovodstvom SKOJA čete pratećih oruđa i rukovostvom SKOJA u intendanturi.

Savjetovanje je postavilo rad SKOJA na taj način što skojevska organizacija neće odvojeno voditi sektore rada već će po svima sektorima razvijati i organizovati skojevsko takmičenje za pojedine konkretne zadatke.

Pojedine zadatke Partija je potpuno prenijela na SKOJ ne gubeći kontrolu nad njihovim izvršenjem. Takvi su zadaci napr.: likvidacija nepismenosti i organizovanje prosvjetnih predavanja i u nekim vojnim jedinicama organizovanje i vođenje čitalačkih grupa.

Brigadno i bataljonska rukovodstva SKOJA osamostaljuju se, ne gubeći pri tom pomoć i podršku Partije koju im ova ukazuje preko sekretara bataljonskih biroa i partijskih jedinica.

Skojevska organizacija postepeno prilagođava isvoj rad ratnim uslovima i sve uspješnije odgovara svojim zadacima. 'Glavni nedostatak naše skojevske organizacije jeste u tome što ona još nije uspjela da organizuje skojevski život, da unese još više raspoloženja, vredrine i optimizma u redove naše borbenе omladine i da to prenese na čitavu brigadu pod uslovima rata.'

IV

POLITIČKI I KULTURNO-PROSVJETNI SEKTOR

1) Dosadašnji rad po ovom sektoru ima dosta krupnijih nedostataka. Političkom prevaspitanju i uzdizanju cijelokupnog ljudstva u brigadi nije posvećena sva dužna pažnja. Rad nije tekao po jedinstvenom planu, već su ga politički komešari sprovodili prema svome nahođenju, po opštoj direktivi.

Partijsko savjetovanje istaklo je veliki značaj političko-kulturnog rada, naročito u ovom momentu, kada u našu brigadu preko mobilizacije dolazi znatan procenat ljudstva koje je duže vremena bilo pod tuđim, četničkim uticajem, i kada se pred nama postavlja pitanje daleko brže izgradnje kadrova.

2) Pokušano je prije dužeg vremena da se organizaciono postavi rad po ovom sektoru na taj način što su još u prošloj godini osnovani kulturno-prosvjetni odbori. Ovi su odbori zaista, u samom početku, u relativno mirnom životu brigade (bavljenje na prostoriji Duvna) uspijeli da pokrenu i ožive kulturno-prosvjetni život u brigadi. Kasnije, u periodu težih marševa i akcija, odbori su prestali da rade. Savjetovanje je dalo direktivu za osnivanje političko-kulturnih odbora, četnih i bataljonskih, koji bi imali za dužnost sprovodenje u djelo plana o političkom vaspitanju cjelokupnog ljudstva. Četni odbori izabrani su na sastanku čete a bataljonski na sastanku svih četnih odbora. Politički komesar čete, odnosno bataljona vodi odbor i direktno je odgovoran za njegov rad.

3) Političko-kulturni rad unutar brigade sprovodio bi **se**, prema odlukama savjetovanja, najvećim dijelom u okviru **četnih konferencija**, gdje se održavaju predavanja političke i prosvjetne sadržine, postavljaju slobodne teme i aktuelna **pitanja iz života čete, bataljona** itd.

4) U periodu od januara do maj-a održan je priličan broj **političkih i prosvjetnih predavanja** po jedinicama.

Naš drugi bataljon, napr., održao je, u pamenutom razdoblju 22 razna predavanja: Staljinski Ustav, Razvitak radničkog pokreta i radnički sindikati, O državi i klasama, Narodni ustav u Jugoslaviji, Značaj prelaska preko Neretve, Englesko-američko-sovjetski savez, AVNOJ i londonska vlada, Indija i Englesko kolonijalno carstvo itd.

Peti bataljon za isto vrijeme niz sličnih predavanja: političkih — Izbjeglička vlada u Londonu, Narodno-oslobodilačka borba, Nacionalno pitanje, O Sovjetskom Savezu, Ustanak u Crnoj Gori; iz političke ekonomije — Prakomunizam, Ropstvo, Feudalizam; prosvjetnih — O kontinentima, O postanku zemlje, O postanku čovjeka, O kretanju nebeskih tijela, O godišnjim dobima, O elektricitetu, O prirodnim pojavama, O magnetu, Istorija Bosne i Hercegovine, O Slovenima, Prvi i Drugi ustanak u Srbiji.

Četa pratećih oruđa: Razvitak društva, Sloveni u staroj postojbini i njihov dolazak na Balkan, Geografski i ekonomski položaj Jugoslavije, „Mlada Bosna“, Prvi maj, Lenjin, —

Lihkneht — Roza Luksemburg, O kolhozima i sovhozimav Imperijalizam i imperijalistički ratovi, Postanak Narodno-oslobodilačke vojske u Jugoslaviji, U čemu se sastoji borba za narodno oslobođenje, Postanak i značaj AVNOJA, Postanak, uloga i značaj proleterskih brigada, Narodno-oslobodilačka vojska ostvaruje bratstvo naroda Jugoslavije.

U intendanturi brigade održano je u istom vremenu 62 predavanja: Ustaše i četnici i njihova izdajnička uloga, Sastav naše vojske, Vrhovni štab, AVNOJ; prosvjetna: O snazi vodene pare i njenoj primjeni, Sastav vazduha, O pronalascima i njihovom značaju, itd. Slično je rađeno i u drugim jedinicama.

Predavanja su održavana bez naročitog plana i sistema. Da bi se rad po svim jedinicama ujednačio i da bi imao potrebnu aktuelnu sadržinu, politički rukovodioci u brigadi utvrdili su spisak predavanja koja se imaju održavati po bataljonima, odnosno četama. Predavanja su imala da obuhvate ono osnovno političko znanje koje treba da ima svaki borac Narodno-oslobodilačke vojske. Savjetovanje je izvršilo izvjesne izmjene i dopune u tom spisku, koji u konačnoj formi prilazemo uz ovaj izvještaj.

Da bi se što prije prešlo na održavanje ovih predavanja, odlučeno je da se pojedina od njih obrađuju na četnim konferencijama kao slobodne teme, ne čekajući da ih predavač detaljno obradi.

Za održavanje prosvjetnih predavanja nije izrađen još nikakav opšti plan.

5) Čete i bataljoni raspolažu izvjesnim brojem beletrističkih knjiga i djela prosvjetne sadržine. Prilikom zauzimanja gradova mi smo iz javnih i privatnih knjižnica uzimali na revers izvjestan broj odabranih knjiga i predavali ih političko-kulturnim odborima.

Da bi se ova literatura mogla pravilno iskoristiti, savjetovanje je dalo direktivu za osnivanje četnih knjižnica. Knjižničar mora biti član odbora. Četne knjižnice osnovane su po svima jedinicama.

6) Takođe je data direktiva za organizovanje čitalačkih grupa, kao najšire forme političko-kulturnog rada. Ove grupe imaju da obuhvate čitavo ljudstvo u brigadi. One su organizovane po svima jedinicama. U bataljonima obično je svaka desetina čitalačka grupa. U četi pratećih oruđa pojedina odjeljenja sačinjavaju čitalačke grupe. U intendanturi naše brigade ima devet čitalačkih grupa. U brigadnoj bolnici čitalačke grupe:

formirane su prema broju bolesničkih i ranjeničkih soba. Ove grupe vode obično sobne starješine.

7) Likvidaciji nepismenosti poklonjeno je dosta pažnje, ali tek u posljednje vrijeme ovo pitanje je temeljito postavljeno. "Ranije je obuka trajala redovno dotle dok je nepismeni savladao bar jednu azbuku. Sada se smatra kao obavezno da se obuka izvodi sve' dotle dok nepismeni nauči sigurno čitati i pisati, objema azbukama.

Po četama obrazovani su **analfabetski tečajevi** koji obuhvataju sve nepismene. Ove tečajeve vode skojevei.

Od januara do maja savladali su potrebne osnove pismenosti: u II bataljonu — četiri borca, u V bataljonu šesnaest boraca, u intendanturi sedam boraca. Nedostaju potpuni podaci za naš III bataljon, koji je postigao najbolje rezultate po političko-kulturnom sektoru.

8) Najslabija tačka u političko-kulturnom radu naše **bri-gade** jesu **prièredbe**. Nema dovoljno osposobljenih kadrova za uspješno organizovanje i sprovođenje ovoga rada. 'Sadržina ovih priredaba je dosta jednolična i skučena. Još nijesu stvorenii uslovi za krupniji napredak u ovom poslu.

Savjetovanje je dalo direktivu da se program za priredbe ne spremi samo onda kada je u izgledu kakva priredba, već stalno. Pojedini naši bataljoni održali su po nekoliko priredaba za vojsku i narod. Sadržina priredbe izgleda obično ovako: uvodna riječ, horsko pjevanje, horske i solo recitacije, skeč, vrabac,igranka.

9) Po četama i bataljonima izlaze povremeno **listovi, zidne, džepne i usmene novine**. Od januara do maja izašlo je u **II** bataljonu osam raznih publikacija, u V bataljonu svega dvije, dok I bataljon od najsorijeg vremena izdaje svoj bataljonski list. Dijelom zbog nemarnosti, a dijelom zbog tehničkih nemogućnosti broj publikacija je veoma mali, ma da je interesovanje za njih znatno i saradnja bi mogla biti obilna.

Brigadni list ne izlazi već duže vremena. Savjetovanje je riješilo da se prilikom godišnjice brigade izda jubilarni broj koji bi obuhvatio sav život i rad brigade za proteklu godinu. Formiran je redakcioni odbor koji ima dužnost da organizuje saradnju specijalno za ovaj broj lista.

10) **Rad na terenu** bio je dosta živ. On se u glavnom sa-stojaо u održavanju konferencija i organizovanju narodno-oslobodilačkih odbora po selima. Svi bataljoni i ostale jedinice naše Brigade organizovali su odbore u više mjesta.

Sve jedinice sprovodile su mobilizaciju na dobrovoljnoj osnovi. Savjetovanje je dalo direktivu da bataljonski biroi upoznaju sve partijce sa svima formama partijskog rada na terenu, kako bi partijska organizacija u Brigadi, prilikom povezivanja sa organizacijom na terenu kojim prolazi, mogla ovoj ukazati potrebnu pomoć.

Opšti politički nivo brigade znatno je porastao. To se naročito uočava ako se prosječno ljudstvo iz brigade uporedi sa onim koje sada mobilišemo na terenu. Političko-kulturni rad u mnogome pomaže da naše ljudstvo, oslobađajući se tudihi i nezdravim shvatanja, usvoji nova napredna shvatanja. Ova promjena naročito je vidljiva ako provjerimo kako danas naši stari borci gledaju napr. na desertere, ili na ljudе koji su ostali van Narodno-oslobodilačke borbe, na takozvane „neutralce“ i sli. Njihova vezanost za brigadu i Narodno-oslobodilačku borbu postala je veoma jaka.

Pojačanim političko-kulturnim radom, a naročito boljom organizovanošću toga rada, kako je to postavilo Partijsko savjetovanje, ostvariće se daleko brži tempo u podizanju ljudstva i izgradnji kadrova.

NAPOMENA: Prilažemo: 1) spisak predavanja, 2) zaključke Brigadnog partijskog savjetovanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamjenik političkog komesara
IV Proleterske brigade
Milo Jovićević

BR. 131

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
26. MAJA 1943. GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O NAPADU NA GRADAC I PREBACIVANJU JE-
DINICA PREKO RIJEKE TARE¹**

I divizija
26-V

Sinoć naša Krajiška² i Dalmatinci³ napravili napad na Gradac. Rezultat ne znamo. Sada smo pozvali Karana⁴ da se vrati radi prebacivanja u Pivu.⁵

Obezbedićemo prebacivanje Karana, Peka⁶ i Lekića.⁷ Javite kakav je zadatak Jakšićev⁸ i III Dalmatinske.

Majevičku, koja je prebačena preko Tare, upućujemo za II Proleterskom.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivu Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 2/14, k. 14 A.

² Treća krajiška NOU brigada

³ Treća dalmatinska NOU brigada

⁴ Nikola Karanović

⁵ Vidi dok. br. 122 i 123.

⁶ Dapčević

⁷ Danilo

⁸ Pavle Jakšić, komandant Sedme NOU divizije

BR. 131

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
26 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PRE-
BACIVANJE RANJENIKA I KOMORE NA LIJEVU OBALU
RIJEKE TARE¹**

**STAB
I PROLETBRIGADE**
Br. 477
26 maj 1943

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. — Odmah po dobijanju naređenja štabovi bataljona uputiće svu tovarnu stoku pravcem Uzlup—Likića Do—brdo Kljunac—Donje Polje (zaseok Marici), gde će se smestiti.

Sa bataljonima mogu ostati samo po jedan teški mitraljez i bacač sa jednim tovarom mina. U koliko bataljon ne raspolaže sa punim tovarom mina, onda i bacače poslati, poštoto III i VI bataljon imaju mina to će oni ostaviti bacače.

Komore radnih vodova takođe imaju krenuti odmah, a hranu ovde spremiti pečenjem mesa ili, ako je to nemoguće, onda neka se ostavi najpotrebniji deo kuhinje za kuvanje jela.

2. — Protivkolska četa će odmah krenuti cela istim pravcem.

3. — Intendantura po razdeli žive stoke bataljonima takođe ima odmah krenuti.

4. — Brigadni sanitet će evakuisati sve ranjenike, bolesnike, komoru i materijal, dok će sa Štabom brigade ostati jedna ekipa sa najpotrebnijim sanitetskim materijalom.

5. — Sve ove jedinice smestiće se na određenu prostoriju u šumi, a komandu nad svima preuzeće Komanda¹ Protivkolske čete preko koje će dobijati naređenja.

Skreće se pažnja da se od Likića Dola ne ide preko Lijećevine jer je taj put izložen artiljeriskoj vatri, već da se odmah po prelazu skrene levo, gde će naći vodiča kod tri kuće koje se tu nalaze iznad samog Uzlupa i da ih povede pravcem preko Kljunca.

Komanda Protivkolske čete vodiće računa da se sva stoka i materijal rasporede po šumi da ne bi trpeli bombardovanje.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 16/2, k. 709.

Ovaj pokret neka se izvrši odmah tako da bi se što ranije izašlo iz klisure, jer je put rđav i noću skoro neupotrebljiv.

Komanda Protivkolske čete ostaviće jednog svog člana Komande kod mosta da uredi prelaz i ne dozvoli nagomilavanje na mostu.

Pešadijske jedinice ostaće na dosadanjim položajima i posvaku cenu držati mostobran.

6. — Svaki bataljon će odmah uputiti Štabu brigade po jednog druga Dalmatinca, specijalistu veslača, za pontonersku patrolu.

I bataljon će specijalno uputiti druga Milana Vežu² za šefu ove patrole.

7. — Štab brigade nalazi se u s. Unište.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigáde:

Zam. komandanta **Miloje**

BR. 121

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
27 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO-
SLAVIJE O PRODORU NEPRIJATELJA DO LANIŠTA, ŠTE-
TIĆA I NASTUPANJU OD VIKOCA DO TRTOŠEVA¹**

J. div. 27/V

Neprijatelj od Zavajita prodire do Laništa i Štetića, a od Vikoča do Trtoševa. Raspolažemo samo sa 2 brigade. Karana i Dalmatinsku Peto² smenio. (?)³

² Nestao 1943 god. za vrijeme borbi na Zlatnom Boru.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivu Vojnoistoriskog instituta pod red. br. 3/14, k. 14. A.

² Pero Kosorić, komandant Petnaeste

³ Upitnik napisao vjerovatno šifrant.

BR. 122

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
28 MAJA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PRE-
GRUPACIJU SNAGA NA PODRUČJU FOČE¹**

**STAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE**
Op. br. 211
• 28-V-43 god. 8.30

ŠTABOVIMA BRIGADA

PODACI O NEPRIJATELJU:

Nemamo novih podataka o neprijatelju, koji je prodro glavninom na liniji Vikoč—Tvrđaci—Zavajit, a prednjim delovima na liniji Dubrava—Fališi—Štetići—Trtoševu.

Na sektoru Gradac—Popov Do neprijatelj drži položaje sa ove strane Čeotine na prostoru Gradac—Pištova Gl.—Lehovo Brdo—Cerovci. Prema ovim snagama nalazi se III Dalmatinska brigada.

Na sektoru VII divizije u koliko znamo — nema pramena..

Neprijatelj je pre tri dana napustio Zlatni Bor, naši delovi koji su juče bili na Zlatnom Boru izviđali su u pravcu Bučija, Slabića i prema Bakicu — nisu u tim pravcima primetili neprijatelja.

Izgleda da je neprijatelj u toku jučerašnjeg i prekučerašnjeg dana napustio Hum, a primećene su i neke kolone koje su se od Bastasa kretale ka Foči.

DIREKTIVA VRHOVNOG ŠTABA

I. — Da se VI Bosanska brigada uputi za Drugom proleterskom i Majevičkom brigadom na levu obalu Drine.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 22/4 a, k. 705 A.

II. — Da se sa preostale dve brigade Prvom proleterskom i III Krajiškom — zadržimo na desnoj obali Tare, i to: sa jednom brigadom u reonu Čelebića, a jedna brigada da zaposedne položaje Zlatni Bor i one tačke koje je neprijatelj napustio.

U vezi prednjeg

NAREĐUJEMO:

1. — VI Bosanska brigada sa zadnje prostorije krenuće danas u 15 časova, do tog vremena će na njen sadašnji sektor izbiti delovi Prve proleterske brigade. U 15 časova VI Bosanska brigada krenuće preko Uzlupa, tu preći Taru i produžiti pravcem Šćepan Polje—Kruševo—Vučevo i dalje *levom* obalom Drine ka Čurevu. Odmah tim pravcem Štab ove brigade uputiće vezu komandantu II Proleterske brigade, koji će rukovoditi operacijama svih brigada na levoj obali Drine.

2. — Prva proleterska brigada postaviće se prema neprijatelju na sektoru Čelebića i to: desno od Škopatnica—Rijeka, a levo od r. Ljutnice. Glavninu brigade postaviti na liniju Viševina—Čelebić—Suho Polje—Oštra Glava—Velika Ravan—Ilijina Glava. Jače prednje delove izbaciti što bliže ka neprijatelju. U desno održavati vezu sa III Dalmatinskom brigadom ka s. Vojtine i Šule, u kojim pravcima slati u cilju osiguravanja što čvršće i jače patrole, u levo obrazovati vezu sa III Krajiškom brigadom.

3. — III Krajiška brigada posešće glavnine Zlatni Bor i sve položaje koje je neprijatelji napustio u pravcu Bučije, Plješ, Slabića i Pekija. Sa dostignutih položaja sadejstvovati bočnim udarom na neprijatelja koji bi preko Korlata preduzeo prođor ka sektoru Prve brigade.

Glavninu jednog bataljona postaviti na Uzlupu, s tim da jednu četu uputi na levu obalu Tare do Šćepan Polja i Kruševa u cilju kontrole prelaza na ovim mestima. Glavnina bataljona sa Uzlupa da kontroliše desnu obalu Tare upućujući jake dalje izviđačke patrole i odeljenja u pravcu Hum—Bastasi.

4. — Brdski divizion ostaje na prostoru Rudine—Polje.

5. — Hirurške ekipe i prihvratne bolnice biće u s. Lijecivini.

6. — Štab ove divizije biće na dosadanjem mestu.

7. — Sa nama redovno održavati vezu i o svakoj promeni nas izveštavati. Štab III Krajiške brigade odmah će nas izvestiti o situaciji na ovom sektoru i koje je položaje na njemu zaposeo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Polkomdiv
Fićo² s. r.

Naštadiv

BR. 123

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
28 MAJA 1943 GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PRE-
BACIVANJE NA LIJEVU OBALU RIJEKE TARE¹**

ŠTAB
i PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. 212
28-V-43 god. 15,30

ŠTABOVIMA: I PROLETERSKE BRIGADE
III KRAJIŠKE BRIGADE
VII BOSANSKE BRIGADE

Neprijatelj je zauzeo s. Grab i Ilijinu Glavu i jednom kolonom podilazi sa juga selu Ječmište.

U toku ovog dana i noći izvršićemo prebacivanje svih jedinica na levu obalu Tare, u tom cilju

N A R E D U J E M O :

1. — III Krajiška brigada sa glavninom svojih snaga preći će na levu obalu Tare odmah — u koliko to već nije uradila — i postaviti se za odbranu prelaza Tare na prostoru Uzlup—

² Narodni heroj Filip Kljajić

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 21/4, k. 705 A.

Šćepan Polje. Jedan bataljon postaviti za neposrednu odbranu Uzlupa koji da održava vezu sa I Proleterskom brigadom na pravcu Uzlup—Podsjerine.

Odmah pripremiti potrebna sredstva za uništenje mosta kod Uzlupa, a porušiti ga kada se preko Tare prebace i poslednji naši delovi.

2. — I Proleterska brigada mora po svaku cenu osigurati prebacivanje Šestoj bosanskoj brigadi preko Tare,² a potom će i sama preduzeti prelaz reke ostavljajući prema neprijatelju potrebne zaštitnice. U slučaju da ne mogne i za sebe obezbediti prebacivanje kod Uzlupa onda će se postupno povlačiti pravcem Velika Ravan—Meštovac—Slatina, a potom se kod Tepaca prebaciti preko Tare.

No, pretpostavljamo da će biti moguće prebacivanje i I Proleterske brigade kod Uzlupa. U tom slučaju ostaviti jedan svoj bataljon prema neprijatelju koji će se uzastopno povlačiti pravcem Suho Polje—Radovina—Slatina, sa zadatkom da obezbedi prebacivanje svih bolesnika i ranjenika koji se sada nalaze u s. Slatina i vrše evakuaciju preko Tepaca. Po završenoj evakuaciji ranjenika i bolesnika i taj bataljon da se prebaci preko Tare kod s. Tepca i tek onda kreće u sastav svoje brigade. Taj bataljon mora biti oprezan i patrolama osiguran u sve strane, te da ne bi na ovom šumovitom terenu bio iznenaden.

Bolnici u Slatini naredili smo da najhitnije izvrši evakuaciju svih ranjenika.

1 Proleterska brigada po prebacivanju preko Tare odmah će se postaviti na prostoru Crvice, u Pivi. Sa ove prostorije kontrolisati kanjon reke Tare i Pive i održavati vezu sa III Kraljiškom brigadom koja neposredno zatvara prelaze na r. Tari.

3. — VI Bosanska brigada preduzeće odmah prebacivanje glavnine svoje brigade na levu obalu Tare na mostu kod Uzlupa. Jaku zaštitnicu ostaviti prema Čelebiću. Izvlačenje izvršiti tajno tako da neprijatelj ne osmotri naše otstupanje. Pokret bezuslovno vršiti pošumljenim terenom te da ne bude osmotren. Ostavljena zaštitnica da kreće padom mraka sa Suhog Polja.

VI brigada će izvršiti pokret pravcem Suho Polje—Velenići—Vjeronovići—Uzlup. Kod Uzlupa preći r. Taru i odmah produžiti ranije određenim pravcem ka r. Sutjesci za II Proleterskom brigadom.³

² Vidi dok. br. 122.

³ Isto

U pokretu kolone da su odvojene i borci na rastojanju, kako bi se zaštitili i od dejstva i od pogleda sa neprijateljske strane.

4. — Hirurška ekipa i prihvatna bolnica prebacice se u s. Jerinići.

5. — Štab ove divizije padom mraka preći će preko Uzlupa i produžiti preko Rudina za s. Zamrštinu.

6. — Odmah potvrdite prijem ovog naredenja, a Štab Prve brigade izvestiće nas ujedno da li — prema sadanjem stanju — smatra da će moći prebacivanje brigade izvršiti preko Uzlupa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
Vaso s. r.

BR. 124

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE NOU DIVIZIJE OD 28 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE O POKRETU NEPRIJATELJA PREMA KRSCU—PLUŽINAMA—RAVNOM I SINJCU I UGROŽENOSTI JEDINICA DE- SETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE¹

III divizija
28-V

Neprijatelj prema Krscu i Plužinama bacao velikim snagama od Izgora preko Stahna, od Ravnog preko Goranskog i od Višnjića Dola prema Sinjcu.²

Radova³ grupa pod teškim okolnostima prisiljena da se prebaci na desnu obalu [Pivel Pravac prema Mratinju ostao otvoren. Naredili smo ponovo zauzimanje položaja na ovom pravcu pod svaku cijenu. Ne znamo rezultat.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u- arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 9/1, k. 752.

² Vidi dok. br. 265.

³ Rade Hamović, načelnik Štaba Desete, hercegovačke NOU brigade

BR. 125

**PISMO POLITIČKOG KOMESARA DRUGOG BOSANSKOG
NOU KORPUSA OD 29. MAJA 1943. GOD. POLITIČKOM KOMESARU ČETVRTE, DESETE I DVANAESTE DIVIZIJE ZA
PRIKUPLJANJE PODATAKA O POGINULIM BORCIMA
BOSANSKE KRAJINE ZA BROŠURU „NAŠI JUNACI”¹**

**POLITIČKIM KOMESARIMA IV, X I XII NOU DIVIZIJE
II BOSANSKOG NOU KORPUSA**

Dragi drugovi,

Narodni ustanak u Bos. Krajini dao je čitav niz narodnih junaka koji će po svojim junačkim djelima i podvizima ostati vječno u svijesti narodnih masa. Oni su krasili a još uvijek i danas krase našu vojsku; oni su ponos našega naroda, oličenje duboke narodne mržnje prema tuđinu i slobodarskog i nesalomljivog narodnog duha. Oko njihovih svjetlih imena jatili su se sve novi i novi sinovi naroda koji su stupali u redove naše vojske, uzimali puške, ustajući u borbu protiv tuđina. Svako njihovo junačko djelo bilo je novi poziv za još jaču mobilizaciju narodnih masa u našu vojsku, buđenje slobodarskog duha i tradicija u najzaostalijim našim krajevima. Svaki njitrov podvig stvarao je nove junake, jačao je našu vojsku i njenu udarničku snagu.

Nebrojeni su'primjeri narodnih junaka koji su se rodili u ognju narodnog ustanka, toliki da se je to često graničilo sa masovnim, heroizmom čitavih jedinica i naroda pojedinih krajeva, koji je u klici onemogućavao svaki pokušaj izdaje i ejepanja narodnog jedinstva. (Primjer Kozara).

Našu vojsku očekuju još teške i krvave borbe, očekuju je dugi marševi i teški životni uslovi. Da bi ona mogla izdržati sva ta iskušenja, da bi mogla junački podnijeti sve terete koje joj nameće rat ne zavisi samo od toga kakva je njena vojnička spremna i organizacija. Čitava naša vojska, svaki njen vojnik mora biti zadojen neugasanivom mržnjom prema tuđinu i prema tuđinskim izmećarima. Ona mora biti nadahnuta ponosom zasluge koju je imala i koju danas ima u velikom oslobodilačkom ratu i ugleda koji je stekla u svijetu u krvavom obračunu sa okupatorom i njegovim slugama. Slavna je

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 37/10, k. 875.

istorija naše vojske, neprocjenjiva je njena uloga u borbi protiv fašizma, strašni su njeni udarci koje je ona zadala neprijatelju. Zemlja koja je trebala biti izvor bogatstva za okupatora nakon strašne kapitulacije u kojoj je narod zvijerski mučen i uništavan trebao da prepusti bez otpora zemlju totalnoj pljački, pretvorila se je u zemlju strašne osvete i obračuna sa, tudinom. Naša junačka vojska sprala je sramotu sa našeg naroda koja mu je nanesena aprilskom izdajom, ona je svojom neustrašivom natčovječanskom borbom sačuvala narod od potpunog uništenja i nastavila slobodarske tradicije našeg naroda.

Na takvoj svojoj kratkoj ali junačkoj historiji trebaju da se napajaju naši borci ponosom i nesalomljivom vjerom u sigurnu i časnu pobjedu. Na tako bogatom izvoru svoje historije koja je puna junaka koji pokazaše kako se voli svoja zemlja, kako se za nju bori i gine, trebaju svakodnevno da se napajaju naši borci stičući još veću snagu za daljnje bitke i okršaje sa neprijateljem. Za svakog sina naše zemlje treba da bude najveća čast i sreća stupanje u redove naše slavne i junačke vojske.

Pa ipak, pokazalo se da mi nismo uvijek i u dovoljnoj mjeri znali da koristimo taj ogromni krvavo stečeni kapital za odgoj naše vojske. Pored ostalih krupnijih i sitnijih nedostataka i to je jedan od najvećih nedostataka u radu naših politkomesara. Nebrojeni su primjeri naših junaka koji slavno poginuše za stvar oslobođenja a koji su već danas još u toku ovog rata pali u zaborav ili su ostala u svjeti masa i boraca samo njihova svijetla imena. O njihovim junačkim djelima, o njihovom životu malo se ili gotovo ništa ne zna. Ili, i ako nešto borci saznavaju, to nisu čuli iz usta onih koji su pozvani da im o tome govore, od političkih komesara, koji i sami često' puta o tome [ne] znaju. (Primjer Šolaje,² Mile Mećave,³ Zdravka Čelara⁴ i drugih).

Eto baš iz tih razloga mi smo odlučili da ozbiljnije pristupimo pitanju odgoja naše vojske. Pridajući tome veliki značaj odlučili smo da izdamo brošuru „Naši junaci“, u kojoj

² Narodni heroj Simo Solaja. Poginuo noću između 13/14 avgusta 1942 god., kao komandant Drugog bataljona Trećeg krajiškog NOP odreda, prilikom napada na Kupres.

³ Smrtno ranjen, 21 maja 1942 god., u borbi na komunikaciji Bosanska Dubica—Orahovo i od zadobivene rane poslije kratkog vremena umro.

⁴ Narodni heroj. Poginuo 1942 god. u Bosanskoj Krajini kao komandant Prvog proleterskog bataljona.

bi iznijeli junačka djela izginulih i živih naših boraca od početka ustanka pa do danas. Da bi omogućili izlaženje te brošure potrebno je prikupiti sav materijal o našim junacima Bos. Krajine. Politički komesari trebaju da budu najaktivniji na tom poslu i glavni sakupljači tih primjera, oni se moraju najviše da angažuju za omogućenje štampanja te brošure.

O čemu treba voditi računa kod prikupljanja tih podataka, šta treba uzeti u obzir?

Treba dati tačne podatke za kratku biografiju junaka, neke interesantne momente iz njegovog života i njegovih djela. U obzir dolaze i junački podvizi čitavih jedinica (primjer: upad sedamnaestorice boraca Kozarske brigade u Prijedor i oslobođenje zarobljenog naroda iz logora). Podatke treba davati bez ikakvih uveličavanja, jer to bi umanjilo vrijednost brošure koja ne bi imala na taj način onaj značaj koji joj mi pridajemo.

Na tome poslu treba brzo raditi koristeći već prikupljene podatke i nastojati da već svi budu poslani u ovaj Štab do konca mjeseca juna. Ovaj dopis dostaviti svim politkomesarima brigada i odreda.

Prijem ovog dopisa potvrditi.

Uz drugarski pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

29. V. 1943 g.

"'•'. f

Politički komesar
II Bos. NOU korpusa
Veljo Stojnić, s. r.

BR. 126

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
29 MAJA 1943 GOD. PRVOJ BRIGADI ZA PRIKUPLJANJE
JEDINICA RADI POTPOMAGANJA PETNAESTOJ (PRVOJ)
MAJEVICKOJ BRIGADI DA ZATVORI PRAVAC BASTASI—
CUREVO¹**

STAB
1 PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. Službeno
29-V-43 god. 18⁴⁵

ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE

1. — Od jednog druga saznali smo da je komandant² Majevičke brigade poslao nekovertirano pismo Štabu III Krajiske brigade, otprilike ovakve sadrzine:

Neprijatelj—Nemci nadiru od Bastasa i Čureva. Pojačajte odbranu Šćepan Polja i Uzlupa.

2. — Neki nesigurni nartizani govorili su da je neprijatelj zašao za leđa delovima Majevičke brigade koji su držali položaje na ušću Sutjeske na Pustom Polju.

Jedinice VI Bosanske brigade izgleda da nisu u celosti prešle reku Pivu. Takođe izgleda da ove jedinice nisu povezane, rukovođene i kompletne, što znači da se njihova intervencija između Pive i Sutjeske za sada ne može očekivati. Potrebno je da se ta brigada prvo prikupi i sredi. Komandant te brigade još nije prešao Pivu. Sa Štabom te brigade momentalno nemamo veze.

3. — Nije nam poznat sadanji raspored i stepen angažovanja Majevičke brigade na pravcima Vučević—Bastasi i Vučević—Čurevo.

Zbog ovakve situacije

N A R E Đ U J E M O :

Odmah prikupite jedinice na prostoru Kruševac—Vučević—Hadžića Ravan i sa te prostorije potpomognite Majevičku brigadu u zatvaranju pravaca od Bastasa i Čureva.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 23/4, k. 705 A.

² Pero Kosorić

Što pre se upoznajte sa situacijom i ako se ukaže potreba energično intervenišite. Prostorija između Sutjeske i Pive mora se sigurno obezbediti. Ona je od neophodne potrebe za sadanje i buduće naše operacije.

Što pre tražite i uhvatite vezu sa Štabom II Proleterske brigade, Majevičke brigade i VI Bosanske brigade.

Po ovom kuriru pismeno nas izvestite:

- a. —• Sadanju situaciju u koliko vam je poznato.
- b. — Sadanji raspored vaših bataljona.
- c. — Raspored susednih jedinica u koliko vam je poznato.
- d. — Preduzete mere.

Ovaj momenat ne isključuje vaš zadatak koji je postavljen u našem naređenju od danas u 16,30 časova,³ no potrebno je — ako je situacija takva — da se zadržite na prostoriji Vučevu kratko vreme dok se ne prikupe jedinice VI brigade i tako učvrsti sektor Vučeva.

O svakoj promeni najhitnije nas izvestite.

Daljim izviđačkim patrolama još odmah kontrolišite pravce ka liniji Suha—Trnovačko Jezero—Mratinje.

Javite gde ste.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB
Vaso

'M. P.)

³ Vidi dok. br. 123.

BR. 131

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 29. MAJA 1943. GOD. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PO- SJEDANJE POLOŽAJA BASTASI—UZLUP—SUHA—MRA- TINJE¹

ŠTAB
I PROLETERSKE UDARNE DIVIZIJE
NO VOJSKE JUGOSLAVIJE
Op. br. službeno
29-V-43 god.

ŠTABOVIMA: I PROLETERSKE BRIGADE
III KRAJIŠKE BRIGADE
II PROLETERSKE BRIGADE

Podaci o neprijatelju:

Posle izvršenog prebacivanja naših snaga² kod Uzlupa, neprijatelj sada kontroliše ili drži celu obalu reke Drine i Tare.

Neprijatelj® je poseo i organizovao za odbranu levu obalu r. Sutjeske od Tjentišta do ušća. Neprijateljske snage su nepozнате. Neprijatelj ponekad u grupama prelazi i na desnu obalu r. Sutjeske. Na levoj obali Sutjeske na samom ušću neprijatelj je iskopao rovove i bunkere prema Pustom Polju; ovakav odbranbeni sistem postavio je i uzvodno do Tjentišta, držeći i presedlinu između Đurđevice, k. 1062 i Balića, k. 1102 sa rovovima i bunkerima.

Susedne jedinice*

Zbog pogoršane situacije u Sandžaku i VII Hrvatska divizija prebacije se na levu obalu Tare.⁴

II Proleterska brigada uputila je 28. o. m. jedan bataljon⁵ u s. Suha sa zadatkom da potpuno zatvori dolinu Sutjeske; od ovog bataljona još nije stigao izveštaj. Danas izjutra cela ova brigada krenula je dolinom Sutjeske pravcem Suha—

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnistoriskog instituta, pod reg. br. 17/2, k. 709.

² Vidi dok. br. 123.

³ Vidi dok. br. 271.

⁴ Vidi dok. br. 129.

⁶ Odnosi se na Prvi bataljon.

Tjentište, za zadatkom čišćenja neprijatelja iz Tjentišta i dalje,

U dolini Sutjeske, pored II Proleterske, prikupljene su i Majevička i VI Bosanska brigada. Ove snage pod komandom komandanta II Proleterske brigade imaju zadatku da očiste dolinu Sutjeske i izbjiju na prostoriju Suha—Vrbnica—Zakmur—Trbušće.

Zadatak divizije:

- a. — Organizovati odbranu Pive od Uzlupa do Bastasa.
- b. — Sa prostorije Mratinje—Trnovačko Jezero—Suha zatvoriti sve pravce i sprečiti neprijatelju nadiranje ka Vučevu i Sutjeski.
- c. — Raditi brzo i energično, koordinirajući sa grupom brigada koje operišu u dolini Sutjeske i dalje ka severu.

U smislu prednjeg

NAREĐUJEMO:

1. — **III Krajiška brigada** postaviće se glavninom na liniji Uzlup—Šćepan Polje, gde će organizovati odbranu Pive onemogućavajući neprijatelju prelaz Tare. Na ovoj liniji najhitnije izvršiti potrebne fortifikaciske radove.

Jedan batajon ove brigade da posedne levu obalu Drine od Šćepan Polja do ušća Sutjeske, sa zadatkom da onemogući neprijatelju prelaz Drine, kao i da kod Pustog Polja—ušće Sutjeske—onemogući neprijatelju prebacivanje na desnu obalu Sutjeske ka Pustom Polju i Vučevu. Bataljon Drinske grupe® koji je sada na tom zadatku sačekaće smenu koja je ovim naređena.

Naročitu pažnju obratiti na ove tačke mogućeg prelaza: reka Uzlup, Šćepan Polje i Bastasi—Pusto Polje. Na tim mestima držati dovoljno jake snage sa lakim i teškim automatskim oružjem.

III Krajiška brigada naređeni raspored izvršiće 30 o. m. do 12 časova.

Ova brigada da odredi jedno odeljenje koje će imati zadatku neposredne zaštite mosta kod Kruševa. To odeljenje da bude stalno na najpogodnijim položajima oko mosta.

2. — **I Proleterska brigada** postaviće se na prostoru Mratinje—Trnovačko Jezero i Kolibe⁷—Suha sa zadatkom da za-

⁶ Drinsku operativnu grupu sačinjavale su: Druga proleterska, Šesta istočnobosanska i Petnaesta (Prva) majevička NOU brigada.

⁷ Vjerovatno Trnovačke Kolibe

tvori sve pravce koji vode ka toj prostoriji — naročito — ka Sutjeski, sprečavajući neprijateljsko nadiranje dolinom Sutjeske i ka Vučevu.

U rezervi ostaviti jedan bataljon na prostoru Vučeva — Rujevac, koji ujedno da kontroliše dolinu Sutjeske od Tjeništa do Oureva. Taj bataljon da udesno održava vezu sa levočravnim bataljonom III Krajiške brigade na pravcu Pusto Polje i ka s. Kruševu.

Raspored po ovom naređenju I Proletbrigada izvršiće 30 o. m. do noći.

Naročitu pažnju obratiti na pravac dolinom Sutjeske.

3. — U toku 30 o. m. i noći 30—31 o. m. prebaciće se jedna brdska baterija na Vučevu, odakle će dejstvovati na povoljne ciljeve na desnoj obali Drine i levoj obali Sutjeske, prvenstveno tražeći i tukući neprijateljsku artiljeriju.

4. — Sve jedinice da drže čvrstu međusobnu vezu i neposredno obaveštavanje o situaciji i svakoj nastaloj promeni.

5. — Štab divizije sada je u s. G. Kruševu, a u toku slijedećeg dana krenuće za Vučevu i biti verovatno oko katuna Rupe. Na ovom pravcu slati nam svakodnevno izveštaj, a na slučaj promene situacije najhitnije.

6. — Hirurška ekipa i bolnica još se nalaze u s. Jerinići.

7. — Štab I Proletbrigade narediće da pionirski vod omogući prelaz r. Pive bilo čamcima, splavovima ili čim drugim. Na tom mestu bi se vršilo i prebacivanje ranjenika i bolesnika iz I Proletbrigade, kod Mratinja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLKOMDIV.
Fića

NAŠTADIV.
Vasa

(M. P.)

Br. 483

8-VI-1943

a. a.

MS

BR. 131

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTE DIVIZIJE OD 29. MAJA 1943
GOD. ŠTABU DRUGOG BOSANSKOG NOU KORPUSA O
IZVRŠENIM AKCIJAMA NA PODRUČJU BOSANSKO GRA-
HOVO, KNIN, FORMIRANJU DRVARSKOG ODREDA I SI-
TUACIJI U PODGRMECU¹**

**STAB
IV NAR. OSLOBODILAČKE UDARNE
DIVIZIJE
Br. si.
DANA 29. maja 1943 u 11,15^h**

ŠTABU II BOSANSKOG NOU KORPUSA

Negdje

1) Primili smo od vas četiri naređenja i to od druga polkomesara²Korpusa jedno od 22. V. i drugo od 23. V., i dva od Štaba Korpusa, jedno od 23. V. a drugo od 27. V. Sva naređenja primljena su u vremenu od 26 do 28. maja.

2) VI brigada pošla je na grahovski sektor sa zadatkom da napadne glavninu bandi. Glavnina bandi pošla je prije naših napada preko Tiškovca sa namjerom za Srb, ali je manevrom ličkih i naših jedinica spriječena i promjenila je pravac otišavši na prostoriju Otrić—Rastićevo—Zrmanja, Uslijed pokreta ličkih snaga banda se je sā te prostorije povlačila prema Benderu, a po nekim mjestima rasporedila se je po selima uzduž južne padine Velebita. VI brigada izvršila je 24. V. noću čišćenje sela Peulje, Grkovci, Nuglasica sa svoja dva bataljona, jednim bataljonom X brigade, jednom četom Glamočko-livanjskog odreda i Sajkovačkim bataljonom istog odreda. U toj akciji ubijeno je 4 četnika a jedan zarobljen, a banda se je izvukla na Gnjet u Dinari. Akcija nije u potpunosti uspjela zato što su jedinice zakasnile.

VI brigada nastavila je pokret prema glavnini bandi i očistila Jelino Polje, Suho Polje, Golubić i Strmicu i sada je u pokretu na sektor koji ste joj odredili.³ Usput će čistiti bande.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 21/1, k. 756 A.

² Velja Stojnić

³ Vidi dok. br. 132.

3) Štampariju ćemo prebaciti čim stignu dijelovi X brigade do mjesta gdje se ona nalazi, pošto taj sektor ugrožavaju neprijateljski izviđački dijelovi od Oštrelja.

4) Formiran je Drvarski odred na petrovačko-drvarske grafovskom sektoru, koji sada ima 486032499⁴ četa i oko 217186043324824⁵ boraca. Postavljen je Štab: komandant drug Jandrija Tomić-Ćić,⁶ politkomesar drug Dušan Jagica, zamjenik komandanta drug Brane Tanjga, zamjenik politkomesara drug Dane Đurđević. Odredu su dati zadaci.

5) Popunjena je Komanda područja Drvar. Za zamjenika komandanta određen je drug Vasilj Kecman, za pomoćnika komandanta drug Niko Đurić. Komande mjesta i dalje funkcionišu.

6) Drug Bačkonja odlazi na izvršenje datog mu zadatka. Štabovima Podgrmečkog i Ribničkog odreda stavljeno je u zadatak da stalno i što više urade po tom zadatku. Do sada imamo više neuspjelih pokušaja u izvršenju takvih zadataka.

7) Osim akcija koje je vršio jedan bataljon Ribničkog odreda, sadejstvujući u prolazu XII brigade, jedinice Ribničkog odreda 23. V. dočekale su jednu neprijateljsku grupu Nijemaca, legionara i četnika, ubile nekoliko neprijateljskih vojnika i 10 ranile. Komandant te neprijateljske grupe pri nailasku partizana ubio se sam. Naši gubici: 1 teško ranjen, koji je vjerovatno umro.

24. V. neprijatelj je sa 120 do 150 vojnika krenuo iz Ključa za G. Ribnik i na istom mjestu, tj. kod Velija, odbačen je uslijed manevra naših jedinica u neprijateljski bok sa desne obale Sane.

8) Zbog odlaska druga Vojina⁷ i drugarice Side⁸ potrebno je da u naš Štab odredite druga Dragu Mažara.

9) Od VIII Krajiške NOU brigade nemamo nikakvih izveštaja.⁹ Ne znamo u koliko je izvršila glavni zadatak koji joj je postavljen: krstarenjem i vršenjem manjih i većih akcija u sastavu Unske grupe vršiti politički uticaj i mobilizaciju u cazinskoj krajini.

⁴ Redakcija nije uspjela dešifrovati.

⁵ Isto

⁶ Narodni heroj Jandrija Tomić-Ćić. Poginuo 1944 god. prilikom desanta na Drvar kao komandant Drvarskog područja.

⁷ Vojin Mitrov

⁸ Sida Marjanović

⁹ U to vrijeme Osma NOU brigada bila je u sastavu Unske operativne grupe.

10) Podgrmečki odred stalno 94963582486055,¹⁰ po do-sadašnjim izvještajima tamo nema nikakvih promjena. Neprijatelj je sa većim grupama pljačkao između Bos. Krupe i Su-vaje. Po pričanju nekih seljaka koji su bili u Podgrmeču neke neprijateljske kolone od Bos. Krupe i Bos. Novog došle su [do] M. Dubovika, ali mi o ovom nemamo nikakvog izvještaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Boško

Zamj. komandanta
Petar¹¹

Komandant
Branko

11) Zaštitnicu za vaš Štab poslaćemo sa štamparijom.

BR. 129

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME NOU DIVIZIJE OD 29 MAJA
1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 16 DO 29 MAJA
1943 GODINE¹**

**ŠTAB VII DIVIZIJE
N. OSLOBODILAČKE VOJSKE
HRVATSKE**
Br. služb. dne 29-V-1943 u 19 č.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

16 maja t. g. naša divizija stigla je u s. Popov Do. U vezi ranijih direktiva raspored divizije trebao je da bude sledeći: VIII brigada s. Boljanići—s. Glisnica—s. D. Brvenica, XVI brigada s. Hoćevina i VII brigada s. Podpeće. Međutim Osma brigada prilikom pokreta ka s. Boljanićima došla je u sukob sa neprijateljem. Neprijatelj je već bio zauzeo s. Boljaniće i Osma brigada nije mogla zauzeti predviđeni raspored.

18 maja t. g. stavljena je pod našu komandu III Dalmatinska brigada. Istoga dana dobila je divizija svoj zadatak. Za-

¹⁰ Raste

¹¹ Petar Vojnović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 18/1, k. 9 A.

datak je bio da se glavninom snaga zatvori pravac Pljevlja—Zabljak. U vezi sa time divizija je zauzela sledeći raspored: XVI brigada s. Mijakovići—Korijen, VII brigada s. Podpeće, III Dalmatinska s. Kruševo—s. Hoćevina—s. D. Brvenica. VIII brigada određena je u divizisku rezervu u s. Vlahovići. Ovakav raspored zadržao je diviziju do 20 maja t. g. Za to vreme nije neprijatelj bio aktivan ni na jednom delu našega fronta. Naš rad svodio se na organizovanje položaja i na izviđačku službu.

20 maja t. g. po naređenju toga Štaba rokirali smo III Dalmatinsku prema severo-zapadu na položaje G. Orlja—s. Gradac—s. Mrčovo. Na prostor s. Hoćevina—s. Brvenica došla je Osma brigada koja je bila u rezervi. Do ovoga vremena nema još aktivnosti neprijatelja na našem frontu. Četnici pripucavaju sa svojih položaja na naše patrole. Neprijatelj je ovладao sa prostorijom sve do desne obale reke Čeotine.

21 maja neprijatelj vrši jak pritisak na III Sandžačku i III Krajišku brigadu koje se nalaze desno od nas. U vezi sa time I divizija povukla je svoje snage istočno od druma Pljevlja—Zabljak. Štab I divizije dobio je novi zadatak i krenuo je sa III Krajiškom sa dotadanjih položaja. III Sandžačka brigada stavljena je pod komandu našeg Štaba.

S obzirom na skraćivanje fronta prebacili smo našu XVI brigadu na sektor s. Kruševo, a njene položaje koje je do tada držala poseo je jedan bataljon VII brigade.

22 maja jedan bataljon VII brigade napao je na položaje četnika kod Pljevalja i raslerao ih. Dva četnika su ubijena i više ih je ranjeno. Naši nisu imali gubitaka. Zaplenjeno je od četnika oko 90 kom. rogate stoke.

23 maja neprijatelj je izvršio napad na položaje VII i III Sandžačke brigade. Neprijatelj je nastupao u tri kolone. Kolone su u glavnom bile sastavljene od Talijana. Naše snage odbacile su neprijatelja uz osetne gubitke.

24 maja neprijatelj je jako bombardovao „štuka"-avionima položaje III Dalmatinske brigade kod s. Gradac. Nakon bombardovanja neprijatelj je odbacio delove III Dalmatinske brigade, prešao reku Čeotinu i napravio prodror sve do s. Popov Do. Ovim prodrorom neprijatelj je razdvojio snage III Dalmatinske brigade i presekao vezu između Štaba divizije i Štaba III Dalmatinske brigade.

Naša Osma brigada izvestila nas je prva o prodoru neprijatelja. U vezi sa tim izveštajem naredili smo VIII brigadi da se odmah poveže sa Štabom III Dalmatinske brigade i da izvrše povratni napad.

U noći 24/25 maja XVI brigada izvršila je demonstrativni napad na četničke položaje južno od Pljevalja. Ubijeno je 10 četnika i više ih je ranjeno. Zapienjeno je nešto stoke i namirnica. Mi smo imali dva teže ranjena koji su kasnije umrli i dva lakše ranjena. Iste noći vršila je i VII brigada demonstrativni napad manjeg opsega.

III Dalmatinska brigada bila je vrlo neaktivna u pripremanju brzog povratnog napada. VIII brigada rokiralala je dva bataljona u s. Plješevinu sa zadatkom da sadejstvuju III Dalmatinskoj u povratnom napadu. XVI brigada isto tako rokiralala je jedan svoj bataljon u s. Hoćevinu smenjujući bataljone VIII brigade.

26 maja III Dalmatinska izvršila je povratni napad. Međutim zbog neorganizovanosti napad nije uspeo. Snage VIII brigade nisu bile obaveštene o napadu te u ovom napadu nisu učestvovale.

Istoga dana kod s. Brvenice neprijatelj je uspeo da potisne jedan bataljon VIII brigade i da se prebaci na levu obalu reke Ćotine. Međutim bataljon je prikupio svoje snage, izvršio povratni napad i odbacio neprijatelja ponovo preko reke Ćotine.

U noći 26/27 izvršen je novi napad na neprijatelja kod Popovog Dola. U ovom napadu učestvovala su tri bataljona III Kraljičke brigade, četiri bataljona III Dalmatinske i dva bataljona VIII brigade. I ovaj napad nije uspeo. Neprijatelj je izvršio kontra-napad i odbacio naše snage. Mi smo imali 2 mrtva i 4 ranjena druga. Neprijateljski gubici nisu nam poznati. Razlog neuspeha je što se dalo neprijatelju vremena da dovuče pojačanja i da čvrsto organizuje svoje položaje i što nije bilo uzajamnog potpomaganja naših jedinica za vreme akcije. Tako na pr. snage Osme brigade odbacile su neprijatelja sa jednoga položaja i zaplenile nešto oružja, između ostalog i 1 t. mitraljez. Međutim snage Dalmatinaca bile su neaktivne, tom svojom neaktivnošću nisu štitile bok našim snagama. Neprijatelj je to iskoristio i koncentričnim napadom uspeo da ponovo odbaci naše snage. Neprijatelj je ovoga dana prešao reku Ćotinu kod s. Brvenice i odbacio bataljon VIII brigade. Međutim isti bataljon ponovno vrši povratni napad i ponova baca neprijatelja s onu stranu reke Ćotine, zadavši mu osetne gubitke. Civili su pomagali neprijatelju nositi mrtve i ranjene.

27 maja izdali smo naređenje našim snagama da se u slučaju jačeg neprijateljskog pritiska povuku na liniju s. Šule—s. Popov Do—s. Vrba—s. Zahum—s. Višnjica—s. Kakmuži—s. Dragaši—s. Vlahovići. Istoga dana neprijatelj vrši jak priti—

sak na položaje VII i III Sandžačke brigade. Neprijatelj uspeva da potisne naše snage i da ovlada linijom Korijen—Stančani—Krupice.

Ovoga dana neprijatelj i po treći put pokušava da prodre preko reke Čeotine kod s. Brvenice, međutim bataljon Osme brigade i ovoga puta dobro organizovanim protiv-napadom odbacuje neprijatelja s onu stranu Čeotine, zadavši neprijatelju i ovoga puta osetne gubitke.

28 maja, nakon dobivenih izveštaja o sve većem nagomilavanju neprijateljskih snaga i o sve jačem ugrožavanju našeg desnog krila i mostova kod Đurđevića Tare i s. Tepca, i obzirom na izveštaj I divizije o njenom prebacivanju na levu obalu reke Tare, odlučili smo da preduzmemos blagovremeno izvlačenje snaga iz borbe i prebacivanje na levu obalu reke Tare. Ovu odluku doneli smo nakon svestrane procene situacije na svoju odgovornost, jer u jutro nismo mogli dobiti radio vezu sa vama, pošto se vaša stanica nije javljala. Posle podne dobili smo vaše naređenje i u duhu toga naređenja izdali smo zapovest za prebacivanje, sa tom izmenom što smo VII brigadu uputili na prelaz kod Đurđevića Tare (jer se ista brigada već nalazila u pokretu i morala bi se vraćati nazad). Dva bataljona III Dalmatinske brigade uputili smo na sektor s. Uništa—s. Selište sa zadatkom da nam zaštite desni bok.

Do 27 ov. m. neprijatelj je u glavnom ispoljavao svoju aktivnost na pravcu s. Boljanići—s. Gradac i Kovren—s. Maoče.²

27 ov. m. neprijatelj je počeo sa aktivnim dejstvom i na pravcu Pljevlja—Korijen i Pljevlja—s. Podpeće.³

Po svemu izgleda da je neprijateljska namera da nas izbaci iz Sandžaka i prebaci na levu obalu reke Tare.

U vojničkom pogledu učinjen je veći korak nego u političko-vaspitnom, a to je zbog toga što su nam komandanti bolji nego komesari. Tako u poslednjim operacijama mnogi komandanti vrlo lepo i uspešno su vodili svoje jedinice — naročito u Osmoj brigadi. Borbeni moral naših jedinica nas je u borbama oko Pljevalja i iznenadio. Borci su se vrlo dobro držali i žustro su branili svaki položaj i bili su spremni uvek preći u kontra-napad i juriš na neprijatelja. U borbama oko Pljevalja imali smo ukupno 2 mrtva i 10 ranjenih kod Osme brigade, među mrtvima

² Vidi dok. br. 266.

³ Vidi dok. br. 266.

pao je junačkom smrću komandir čete u III bataljonu drug Rade Miočinović. Drug Rade Miočinović, borac još iz ustanka, isticao se u mnogim akcijama a naročito sada kad je naša divizija preživljavala najteže dane. Kod XVI brigade imali smo dva mrtva i dva ranjena. Neprijatelj je imao preko 50 mrtvih a toliko i ranjenih.

Sa borbom oko Pljevalja mi smo u glavnom zadovoljni i ako su se tu pokazale i naše slabosti — ali se i pokazalo da su naše jedinice prebrodile jednu veliku kruz i da su na putu — sa borbenim poletom koga su pokazale — da će kroz kratko vreme biti u stanju da preuzmu rešavanje i težih zadataka.

Štab divizije će u kratko vreme preduzeti organizaciju kurseva po vojnoj i političkoj liniji, što će ubrzati porast i sposobnost naših jedinica. Kako smo već rekli, naša sadašnja slabost, a koja je i pre bila, to je slabo rukovodstvo i politička svest. Tu vas molimo da nas pomognete.

Što se tiče III Dalmatinske brigade, mi ne bi mogli još dati jedan objektivan sud o njima, ali, koliko snio primetili u ovo nekoliko dana što su pod našom komandom, oni preživljavaju isto jednu tešku kruz i zdravstvenu i vojno-političku. Tifus kod njih se pojavio u poslednje vreme u dosta jakoj formi. Između jedinica u toku borbi bila je slaba koordinacija, a kod rukovodstva prilična kolebljivost i neodlučnost po pitanju energičnog napada na neprijatelja kod prodora preko Graca. Tek na nekoliko naših uzastopnih naređenja izvršen je jedan ozbiljniji kontranapad, kad je već dozvoljeno neprijatelju da konsoliduje i utvrdi svoje položaje. U borbama su imali dosta gubitaka — samo od aviona oko 15 mrtvih i ranjenih — što je bila prilična nesmotrenost i nepažnja odgovornih drugova. Kod boraca oseća se neiskustvo i mladost po borbi. Ako bolest produži ovako kao do sada, a što je vrlo verovatno, ova jedinica može da zapadne u vrlo teško stanje.

Sanitetska služba u našim jedinicama još ne zadovoljava, usled toga što smo imali slab sanitetski kadar koji je i sam oboleo. Sada se ona sistematski organizuje i posvećujemo joj punu pažnju. Ako bi to bilo moguće, potrebna bi nam bila hirurška ekipa.

Ishrana jedinica zadovoljava i ako su nam intendanti još uvek slabi organizatori. Oni zadovoljavaju po pitanju nabavke brane, tj. stoke, ali da organizuju intendantsku službu kako

treba slabi su. Odjeća i obuća su nam više nego mizerni, imamo vrlo velik broj boraca koji idu prosto u ritama.

Oskudevamo naročito u „mauzer“ municiji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politomesar
D.⁴ Kladarin

(M. P.)

Komandant
P.⁵ Jakšić

BR, 130

IZVJEŠTAJ POLITODJELA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRI-GADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 29 MAJA 1943 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O STANJU U PARTIJSKOJ ORGANIZACIJI BRIGADE U VREMENU OD 20 MARTA DO 29 MAJA 1943 GODINE¹

**POLITODJEL
IX (III KRAJIŠKE) BRIGADE
I PROLET. U. DIVIZIJE
Položaj 29. maja 1943 god.**

Drugarskom

CENTRALNOM KOMITETU KPJ

Gdje bude

Šaljemo Vam izvještaj o razvoju part. org. u periodu od 20 marta t.-g. do danas.

1. —• Brojno stanje part. org. u brigadi je sljedeće: 28 part. celija sa 298 članova Partije. Od ovoga broja nalazi se u ras-hodu 60 članova Partije (bolnica i biv. slob. teritorija). Od ukupnog broja je 17 žena partijki. Za ovaj period vremena zbog težih grešaka isključeno je iz Partije 8 članova, a zbog manjih grešaka kažnjeno je raznim kaznama do isključenja 29, i smijenjena dva politkoma četa. U borbama od 20 marta do sada poginulo je i nestalo 6 članova Partije, a dezertirala dva. Od prošlog izvještaja vidi se da je priraštaj partijskog članstva bio 54.

⁴ Duro
⁵ Pavle

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5522.

Iako part. org. u našoj brigadi brojno vrlo brzo raste, njen razvoj u dubinu ide dosta sporo. U vezi s ovim kao osnovni problemi pred našom part. org. postavljaju se danas sljedeći zadaci: još više pojačati rad na teoretskom podizanju članstva naše brigadne organizacije, pojačati part. disciplinu i odgovornost, podizati partijnost i odanost kod članstva, razvijati budnost i inicijativu, i to ne samo kod članstva već i kod part. rukovodilaca. Da su ovo zaista gorući problemi naše part. org. vidi se iz broja kažnjениh. No ne treba krivo razumjeti, zbog ovako velikog broja kažnjениh, da se članstvo vaspitavalо jedino-kažnjavanjem. Isto tako nedostaci u praktičnom radu su nedovoljna povezanost i saradnja po sektorima, kao i nedovoljna povezanost drugova odgovornih po sektorima u Partiji sa onima iz SKOJA, što se mora nužno otkloniti. Jedan od problema naše organizacije je i učvršćenje bataljonskih part. biroa, kao part. rukovodstava, a naročito biroa našeg II bat., koji je još vrlo slab. Rad za ovaj period, u pogledu održavanja potrebnog* broja sastanaka, odvijao se prilično normalno.

2. — Brojno stanje kandidata KPJ u našoj brigadi je 94, od kojih je 16 u rashodu. Sa njima se u čitavoj brigadi radi pojedinačno, a zbog gore navedenih nedostataka, kao i mladosti ogromne većine part. članstva, još ne zadovoljava.

3. — Politički rad se u našoj brigadi za ovo vrijeme odvijao relativno dobro zahvaljujući uslovima pod kojima srno se nalazili (držanje položaja kod Konjica, Pljevalja, Bijelog Polja—Mojkovca). Politkomi bataljona i četa imali su mogućnosti da održavaju redovno sastanke najmanje jedanput sedmično; politkomi bat. sa politkomima četa i vodnim delegatima, a ovi sa svojim jedinicama. Da bi se borci naše brigade jednoobrazno politički dizali, u zajednici sa zamjenikom politkoma brigade² (politkom je bio na kursu) predvidjeli smo jedan niz polit. tema. Sem ovoga politkomi bat. su držali referate o 27 martu, 6 aprilu, Prvom maju, kao i obrađivali druga pitanja za koja su borci pokazali interesovanje. Isto tako jedan od nas iz Politodjela održao je pred dva bataljona predavanje o tome: „Kako treba da poslije rata Jugoslavija bude uređena“ (ovo predavanje je održano na zahtjev boraca). Već smo Vam u prošlom izvještaju pod tačkom 3 napomenuli da se za vrijeme neprijateljske ofanzive na biv. slobodnu teritoriju pojavilo izvjesno kolebanje kako u našoj part. org. tako naravno i kod boraca. Takođe smo Vam i razloge naveli, koji su kasnije pojačani glađu i držanjem položaja na snijegu. Ovo je imalo za posljedicu da je u periodu

² Duro Lončarević

od 20 marta iz naše brigade dezertirao 21 borac (od kojih i 2 61. Partije, kao što smo gore napomenuli). U ovoj situaciji desio se i niz prekršaja poštovanja privatnog vlasništva građana, te su 2 borca koji su učinili najgrublji prekršaj po ovom pitanju osuđeni po prijekom vojnog суда i strijeljani u Borcima kod Konjica. Da bi se ovome stalo na put i ozdravilo stanje u brigadi u pogledu kolebanja preduzeli smo u zajednici sa politkomom i zamjenikom niz sastanaka part. jedinica, sastanaka bat. part. aktiva, a nakon ovoga i bat. konferencije tako da se ubrzo moral kod boraca podigao i da je nakon odlaska iz okoline Konjica do danas na dovoljnoj visini.

4. — Vojnički rad se u brigadi odvijao prilično' dobro. Po red teoretskih vojničkih časova, donekle je preodoljeno staro pogrešno shvatanje praktičnog vojničkog rada (egzercira, ratne sliižbe itd.), te su se za ovaj period po jedinicama održavali sedmično po 2 praktična časa, a negdje i više. Borci naše brigade u dosadanjim borbama su se držali dobro. U pogledu osamostaljivanja štabova bataljona u rukovođenju jedinicama osjeća se napredak. Isto tako dobar broj komandi četa je na putu da uskoro potpuno zadovolji svojim radom. Još politkomi i njihovi zamjenici ne daju dovoljno od sebe kao članovi komandi četa.

5. — Kulturno-prosvjetni rad je u periodu od 20 marta te-kao relativno dobro. Naročito se koraknulo naprijed u pogledu raznovrsnosti. Jedinice naše brigade u ovom periodu održale [su] 21 priredbu za vojsku i narod u mjestima kroz koja su prolazile. Ove priredbe su u glavnom zadovoljile. I, II i IV bat. izdali su po jedan broj svojih listova. Po četama sii pojedini drugovi držali predavanja iz pojedinih naučnih grana tako da je u ovom vremenu održano 17 takvih predavanja. U ovom periodu priređen je i prvi broj usmenih novina. Borci su upoznati sa njihovim značajem i načinom priređivanja. Nastojimo da sprovedemo organizovano čitanje knjiga preko čitalačkih grupa. Naše biblioteke su nešto obogaćene. Rad sa nepismenima sprovodi se sa više plana i razumijevanja. Broj nepismenih u brigadi iznosi 96, od kojih 35 je došlo poslije 20 marta. S obzirom na nizak kulturni nivo a naročito slabo poznavanje osnovnih naučnih znanja, opet u zajednici sa zamjenikom politkoma, predviđen je niz naučnih predavanja.

6. — Rad skojevske organizacije u našoj brigadi i pored izvjesnih propusta i nedostataka zadovoljava. Naročito se zapaža pozitivni razvoj i sve više osamostaljivanje brigadnog komiteta koji se osjeća kao skojevsko rukovodstvo u brigadi. Brojno stanje SKOJA je 6 komiteta, 22 aktiva sa 416 članova, od kojih u rashodu 43. Van SKOJA je 117 omladinaca. Najveći

broj od njih je došao poslije 20 marta u brigadu. Skojevski aktivi održavaju obično sedmično po dva sastanka od kojih jedan radni a jedan teoretski. Podjela rada po sektorima je učvršćena. Radi aktivizacije kulturaca u SKOJU održan je sa njima jedan sastanak. U ovom međuvremenu skojevcu su održali 21 konferenciju sa omladinom na selu i formirali dva odbora omladinske organizacije. Isto tako stvoren je plan za političko i teoretsko podizanje skojevaca i u tom cilju umnožen je izvjestan materijal.

7. — Brojno stanje žena u našoj brigadi je 127. Veliki broj njih je nepismen i njihov nivo znanja je mnogo niži od prosvjetnog nivoa drugova. Da bi se ova nesrazmjeru što prije otklonila rad po ovoj liniji je prilično živ i ako odgovorni za taj rad često nemaju dovoljno smisla za odabiranje materijala koji bi ženama najviše odgovarao. Obično se po četama održi sedmično po jedan sastanak sa ženama, a u okviru bataljona po jedan sastanak za 10—15 dana.. Sa ženama po selima kuda je naša brigada prolazila održano je 25 konferencija i formiran 1 odbor AFZ.

8.— U ovom periodu učinjeno je prilično u pogledu rada na terenu. Ovaj rad je mogao biti i mnogo bolji da nije priličan broj seljaka bježao pred nama iz straha da ćemo se svetići za to što su pripadali četničkoj organizaciji i borili se protiv nas. No i pored ovoga sa stanovništvom koje smo našli na terenu održano je 133 konferencije sa 2603 prisutna. Isto tako formirana su i 22 NOO. Isto tako, u cilju propagande, izdat je i proglašen „Narodu Sreza konjičkog“. Ovaj proglašen je poslat i na neprijateljsku teritoriju.

9. — U periodu od 20 marta pa do danas prisustvovali smo na 72'sastanka. Od toga je bilo 35 partijskih, 12 opšte političkih, 23 skojevska i 2 sa ženama. Pored ovoga izradili smo referat o Prvom maju koji je poslužio politkomima prilikom proslave. Isto tako izradili smo i uputstvo za rad sa kandidatima. Pored ovoga umnožavan je i drugi materijal političke prirode. Prilikom rešavanja svih problema partijске organizacije stalno smo se sporazumijevali sa zamjenikom politkoma brigade.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politodjel
Savo Brković
Živorad Ljubičić
Ljubica Dorđević

BR. 131

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGOG BOSANSKOG NOU KORPUSA
OD 30 MAJA 1943 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOV I PO
HRVATSKE O SITUACIJI U BOSANSKOJ KRAJINI I ZA-
HTJEV ZA UPUCIVANJE OSME KRAJIŠKE BRIGADE NA
SEKTOR BOSANSKA KRUPA—BIHAĆ—KULEN VAKUF¹**

STAB II BOS. NOU KORPUSA

Br. si.

30 maja 1943 god.

Položaj

Kopija

GLAVNOM ŠTABU NOV I PO HRVATSKE

Položaj

I) Odlaskom V NOU divizije sa Štabom I NOUB **korpusa** u Istočnu Bosnu, formiran je, po odluci Vrhovnog štaba, II BNOU korpus na terenu Bosanske Krajine i Centralne Bosne.²

II) Uslijed odlaska jedinica V NOU divizije³ prostorija na kojoj će djelovati naš Korpus ostala je na izvjesnim sektorima opružnjena te je neophodno potrebno izvršiti nov raspored naših snaga pomjerajući ih više prema istoku na sektore Centralne Bosne da bi na taj način ovladali novim terenima,, koje su dosada kontrolisali četnici, i da bi se povezali sa snagama I Bosanskog korpusa koji će djelovati u Istočnoj Bosni.

Iz tih razloga prinuđeni smo da povučemo iz sastava Unske grupe našu VIII Krajišku brigadu i da joj damo nov raspored na prostoriji Bos. Krupa—Bihać—Kulen Vakuf, koja je sada opružnjena sa našim snagama. Ova bi brigada preuzeila na sebe' i kontrolu pravca prema Kulen Vakufu, Boričevcu i Donjem Lapcu, koji su dosada bili i bez kontrole naših snaga, iako se neprijatelj nalazi u Vrtoču i na komunikaciji Bos. Petrovac—Bihać.

Molimo Glavni štab da izda naređenje Štabu Unske grupe da sa svojim jedinicama smijeni snage VIII brigade sa njenih dosadašnjih položaja.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 1/1—5, k. 456.

² Vidi dok. br. 60.

³ Vidi dok. br. 49.

III) Naš Stab ne raspolaže sa radiostanicom ža vezu sa Vrhovnim štabom, te se pred nas postavlja zadatak da istu nabavimo. Od načelnika Vrhovnog štaba druga Arse⁴ i drugova iz I Bos. korpusa upućeni smo na vas, jer je već ranije Štabu I Bos. korpusa sa vaše strane bila obećana jedna radiostanica. Pored radio veze sa V. Š. koju moramo uspostaviti, nužna je uspostava radio veze i sa vašim Štabom i Štabom I Bos. korpusa.

IV) Da bi oslobođili naše brigade položaja pristupili smo -formiranju odreda na čitavoj našoj teritoriji. Za sad nemamo dovoljan broj oružja i municije za naoružavanje novo mobilisanog ljudstva te vas molimo da nam dodijelite izvjesnu količinu oružja i municije, koje ste ranije obećali Štabu naše IV divizije.

Sanitetski materijal, kojeg dobijemo preko naših veza, ne zadovoljava ni izbliza potrebe naših bolnica, te se i s tim obraća[ino] vama da nam od vaših rezervi lijekova dodijelite izvjesnu količifnu] ili da nam preko vaših veza omogućite nabavku istih.

V) Okupatorske trupe redovno prolaze [komuni]kacijama Bos. Novi—[Bos.] Krupa—Bos. Petrovac—Ključ—Jajce i Banja L[u]ka—Jajce, odakle se kreću dalje preko Bugojna prema jugu.

Naše snage preduzele su ovih dana čišćenje četnik[a] [na] livanjsko-glamočko-grahovskom sektoru i na mrkonjićkom Isektoru.] U Centralnoj Bosni jedinice naše XII divizije itmaju! zadaftak] razbijanje tamošnjih četničkih grupa. Osim tog[al [one su] izvršile nekoliko uspješnih akcija na neprijat Celjske jedinice koje su na] osiguranju komunikacija.

Drug Rudo Kolak, koji se upućuje do vas, po [ovome će] vas detaljnije o vojnopolitičkoj situaciji [informisati.]

Uz drugarski i borbeni p[ozdrav]

SMRT FAŠIZMU — SLO[BODA NARODU!]

Politkomesar

-

⁴ Jovanović

BR. 132

NAREĐENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 30 MAJA 1943 GOD. ŠTABOVIMA ŠESTE I DESETE BRIGADE I ŠTABU GLAMOCKO-LIVANJSKOG NOP ODREDA ZA NA- PAD NA GLAMOČ I GLAVICE¹

**STROGO POVJERLJIVO!
NE SMIJE PASTI NEPRIJATELJU U RUKE!**

**ŠTABOVIMA VI I X KR. NOU BRIGADE
ŠTABU GLAMOCKO-LIVANJSKOG NOP ODREDA**

1. Akcija. Poslije likvidacije sjevernog dijela Livanjskog Polja naše jedinice u prolazu za ranije predviđeni sektor imaju likvidirati bande sa prostorije oko Glavica sve do Medved Potoka i da izvrše najbrži i najžešći napad na Glamoč i okolna uporišta. Cilj akcije na Glamoč jeste brza likvidacija radi uništenja ili proterivanja ustaških bandi i oslobođenja toga sektora i omogućavanja mobilizacije ljudstva iz toga kraja za Glamočko-livanjski odred kao i zaštite sa juga sektora ove divizije.

2. Podaci o neprijatelju

Glavice. Na okolnim čukama i po šumama iznad Glavica sve do Medved Potoka ima četničkih bandi pod vodstvom Bogdana Ilica i Jovana Ždere, koje logoruju napolju i krstare. Jačina bande je oko stotinu sa puškama i tri puškomitrailjeza. Magacin imaju u šumi i po čukama. Kuhinja im je u Branješcima. Sa ustašama se sastaju oko Radaslija kuda ovi izlaze automobilom. Patrole ovih bandi dopiru na sjever do Šumnjaca, a na zapad izlaze na čuke iznad Bastasa. U slučaju opasnosti banda se prikuplja na Gradini zapadno iznad samog Halapića i tu daje otpor. Sastav bande jeste: 50 do 60 Glavičana, a ostatak je iz Rora, Crnog Vrha i Hotkovaca. Glavice su najbanditskije selo u Glamočkom Polju.

Glamoč. U gradu ima 4 do pet stotina ustaša,² legionara i milicionera domorodaca i Livnjaka. Okupatorske vojske nema, ni tenkova. Imaju oko dva bacača. Svuda oko grada imaju ogradi od žice, prepreke od žice nemaju. Sa sjeverne i sjeveroistočne strane imaju rovove. Imaju jedan bunker kod

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 9/2, k. 704.
² Vidi dok. br. 72, 73 i 81.

katoličke crkve i dva bunkera na Junuzovića kuli. Sa sjeverne i sjeveroistočne strane zapalili su sve drvene kuće tako da bi sa te strane davali otpor iz zidanih kuća. Na Rajanu³ imaju jedno mitraljesko gnijezdo i patroliraju do njega, to je glavno uporište odbrane Glamoča gdje drže snagu do jedne satnije. Kod Kamena imaju osiguranje manju stražu kod Bašića mosta. Kod sela Vrbe⁴ imaju povremeno osiguranje za osiguranje ceste. Kod Korićne na kosi u šumi imaju posadu za zaštitu druma jačine 80 do 100 ljudi.

Patrolama kontrolišu prostoriju Radaslige—Čoslige—Suvopolje. U Malkočevcima i Jakiru imaju straže a patroliraju do sela Brdo i Podkraj, i Zajaruge.

Sela Halapić, Rudići, Petrovo vrelo, Podkraj kod Petrova vrela, Kamen, Podgradina, Rudine, Vrba, Vidimlje spaljeni su..

U prošlom napadu davali su otpor kod sela Biličića i Kovačevca.

U prošlom napadu bila su likvidirana sva uporišta i sam grad osim tri kuće, od kojih su jednu spalili sami.

Glavna kasarna u gradu im je blizu raskrsnice kod apoteke.

U prošlom napadu dobili su pomoć iz Livna koja je došla preko Ljubunčića i Golije u Glamoč, preko Rajana, a. jedna kolona cestom sa oklopnim kolima, pošto je naša zasjeda izmanevrovana preko Golije.

Livro. Po najnovijim izvještajima u Livnu su male snage oko 4 do 5 stotina novomobilisanih mladića sa nešto starih ustaša. Po vremenu dolaze Njemci iz Bugojna na livanjsku pijacu da pljačkaju ili kupuju.

Baraci—Podgora—Dragnić Podovi. Na toj prostoriji nalaze se domaće manje četničke bande po selima, a pojavljuje se i Noktaševa banda u jačini do trista bandita, čije je glavno uporište Lunja Glava i Dragnić Podovi.

3.) **Zadaci naših jedinica:**

a) **VI brigada:** likvidirati Glamoč i Korićnu na sljedeći način.

— Sa jednom kolonom od šume između Radaslija i Velike Straže upasti klinom u grad zahvatajući i cestu. Veza ove kolone lijevo bataljon Desete brigade oko Medved Potoka, desno sa bataljom Šeste brigade koji napada od šume kod Skoka prema gradu.

— Sa jednom kolonom napasti sa klinom od Skoka prema centru grada preko Gradine, na kojoj je kula sa jednim jačim

³ Rajan k. 1238

⁴ Vjerovatno Han Vrba

/osiguranjem. Kulu likvidirati bombama. Veza lijevo sa kolonom koja napada od Radaslija. Veza desno sa kolonom koja napada od Rajana na potoku Busije.

— Sa jednom kolonom, jačom, napasti pravcem od Rajana preko katoličke crkve sa klinom. Na katoličkoj crkvi: ima mitraljez vjerovatno.

Na liniji Greda—Ogredica—Kužna glavica postaviti jednu jaču četu po vodovima u zasjedama, koja treba da dočekuje bande koje bi bježale od Glamoča Livnu, kosama.

— Sa jednom kolonom napasti i likvidirati Korićnu. Nju treba napasti sa čuke kota 1203, iz šume sa sjeverozapada, zapada sa ciljem da se ili uništi napadom sa sviju strana ili 'da se protjera u Livno.

b) X brigada, Sa tri bataljona likvidirati bande u Glavicama i Branješcima na Gradini iznad Halapića i po čukama i šumi iznad Glavica sve do Medved Potoka. Poslije brze likvidacije ovih bandi, koja će biti kratkotrajna, najhitnije se povezati sa kolonom Šeste brigade od Radaslija i pomoći Šestoj brigadi u akciji na grad. Naročito onaj bataljon čije je krilo-kod Medved Potoka po likvidaciji bande treba da krene prema Radaslijama i da pomogne Šestu brigadu.

— Četa Glamočko-livanjskog odreda koja je sada u Dubravi napašće od sela Brdo i Podkraj neprijateljske straže i patrole u selima Malkočevci i Jakir, i Đuličani, likvidirati ih i na njihovim ivicama postaviti zasjede prema gradu. Kod ove čete treba da bude najveća budnost i odlučnost za slučaj bježanja bandi za Kupres.

Zadaci Šeste brigade ne postavljaju se pod svaku cijenu, jer se nećemo upuštati u neku dugotrajanu gradsku borbu, ali stoga [napad] treba da bude što kraći, brži i žešći.

Po likvidaciji Korićne kolona koja ga napada treba da postavi zasjedu prema Livnu s tim da najbudnije izviđa svoj desni bok prema Goliji i ako primijeti neprijateljev pokret od Ljubunčića da blagovremeno pomjeri dio svojih snaga i da dobrom zasjedom odbija neprijateljsku kolonu.

4) Putovode. Od naročitog značaja za ovu akciju jesu putovоде, više no ma u kojoj akciji dosada, pošto se grad ne može dobro izviditi po danu. Svaka četa treba da ima po jednog vodiča ili više vodiča. Vodiče Šestoj brigadi daće Štab Glamočko-livanjskog odreda iz Stekerovačke čete, koji će se priključiti između Vrbice i Radanovaca. Putovanje za pokret od Sajkovića do Glamoča i Korićne daće Štab I bataljona Glamočko-livanjskog odreda iz Sajkovića.

X. brigada će sama uzeti putovođe u Bastasima od čete Glamočko-livanjskog odreda i mještana. Mještane ne otpuštati prije potpuno završene akcije.

5.) Maršruta

VI brigada izvršiće pokret cijela od Nuglašice preko Sajkovića drumom, odatle skrenuti preko Polja⁵ i između Vrbice i Radanovaca otići u Staretinu između Vučje Glavice i Točila i tu će predaniti u toku sutrašnjeg dana. Prije svanuća 31 ovog mjeseca VI brigada ima da bude u šumi. Potrebno je da neprijatelj ne primijeti naše snage uopšte.

Odatle će jedinice blagovremeno izvršiti pokret do ivice šume i Korićne, tako da napad sviju kolona počne jednovremeno i blagovremeno.

Maršruti za kolonu od Vučje Glave za Korićnu daće putovođe. X brigada krenuće najpogodnijim pravcima na izvršenje svoga zadatka. <

6.) Početak napada biće u sumrak sutra 31 ovog mjeseca, to jest u dvadeset časova, s tim da se postigne iznenađenje. Ovo važi za Šestu brigadu.

X Krajiška brigada izvršiće napad u osamnaest časova, da bi skrenula pažnju prvo na sebe, a poći će tako da stigne blagovremeno.

7.) Borbeni znaci: GLAMOČ — LIVNO.

Vidni borbeni znaci: puška u ruci vodoravno naprijed, a lozinka puška uspravno u stranu.

Znaci zviždanjem. Odziv: dva kratka zvižduka, lozinka: dva dugačka zvižduka.

8.) **Sanitet.** Pri previjalištu Štaba VI brigade pripremiće referent saniteta IV divizije najnužnije osoblje i hirurške instrumente za hiruršku pomoć.

Ranjenike slati na mobilisanim konjima preko Stekerovaca preko Štaba Glamočko-livanjskog odreda, koji će ih uputiti dalje za Podić. Lakše ranjenike povesti sa brigadom.

9.) Mjesto Štaba IV divizije biće sa Štabom Šeste brigade na liniji između Vučje Glavice i V. Straže i tamo slati izvještaje što češće, da bi se moglo donositi pravilne odluke.

10.) **Zadaci naših jedinica poslije akcije.** Za slučaj likvidacije Glamoča jedinice Šeste brigade produžiće u pravcu sela Dubrava i tu će se odmoriti. X brigada ući će u Glamoč i vršiti evakuaciju plijena u pravcu Stekerovaca dijelom, a dijelom **za** Pribelju. Za slučaj da se Glamoč ne likvidira, mjesto prikuplja-

⁵ Livanjsko Polje

nja svih jedinica jeste Pribelja, pa i onog bataljona kod Korićne. Deseta brigada produžiće na svoj sektor s tim da izvjesnim svojim dijelovima pomogne jedinicama Drvarskog odreda prema Oštrelju i izvrši zadatku prebacivanja štamparije iz Otaševca, drugim dijelovima kontrolisati pravac od Stanice prema Stojištu i Bos. Grahovu, a trećim obavezno pomoći Sajkovačkom bataljonu da se stabilizuje u sjevernom dijelu Livanjskog Polja, vršeći po potrebi i češće napade na bande koje su prilično oštećene i pokolebane. Po potrebi koncentrisati brigadu i dejstvovati cjelinom. Budno pratiti sve promjene oko Petrovca i kad ustreba sadejstvovati sa jedinicama Drvarskog odreda. Naročito je važno ako su Njemci otišli iz Petrovca i okoline.

11.) Kolona kod Korićne priključiće se na liniju Glamoč—Livno i osluškivati razgovore. Kad uhvati pozivne znake i nazive stanica, za vrijeme napada, prekinuće vezu sa Livnom i javiti glamočkoj komandi da bježi u Livno.

12.) **Plijen** treba dijeliti pravedno jedinicama Šeste, Desete i Glamočko-livanjskog odreda. Plijen u oružju treba dijeliti Glamočko-livanjskom odredu i Jajačko-kupreškom odredu. Konfiskaciju vršiti u Glavicama i Glamoču samo iz banditskih kuća.

Zarobljenici. Štab Desete i Štab Glamočko-livanjskog odreda raspravljaće pitanje zarobljenika.

13.) Ovo naređenje kao i sve pripreme za ovu akciju držati u najvećoj tajnosti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Boško

Zam. komandanta
Petar

Komandant
Branko

Prekopati cestu kod Korićne i napraviti barikade u šumi — ponijeti testere i sikire.

FR. 133

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE SANDŽAČKE NOU BRIGADE OD 30 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O RASPOREDU BATALJONA NA LIJEVOJ OBALI RIJEKE TARE¹

¹ Objavljeno u tomu III, knj. 5, dok. br. 21.

BR. 161

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE CRNOGORSKE NOU BRIGADE
OD MAJA 1943 GOD. ZAMJENIKU NAČELNIKA VRHOV-
NOG ŠTABA NOV I PO JUGOSLAVIJE O BORBAMA PRO-
TIV NEPRIJATELJA OKO SAVNIKA I RASPOREDU BRI-
GADE¹**

BR. 135

**IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA OSME
KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 30 MAJA 1943 GOD. CEN-
TRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGO-
SLAVIJE O RADU I STANJU U PARTIJSKOJ ORGANIZA-
CIJI BRIGADE¹**

**STAB
VIII K.N. O.U. BRIGADE
dne 30. V. 1943 godine**

CENTRALNOM KOMITETU K. P. JUGOSLAVIJE

Položaj

Šaljem vam redovan izvještaj o stanju part. organizacije u:
VIII KNOU brigadi:

Broj partijaca . . .	po spisku	215	u rashodu . . .	65
Kandidata		37.		12,
Skojevaca		203		6 5
Broj part. jedinica . . .		21		
Poginulih partijaca 7, ranjenih 4, nestao 1, umrlih 3.				
Za ovo vrijeme isključena 3 člana i kažnjeno 5 članova (ukorom).				

Partijska organizacija VIII KNOU brigade sada je savladala sve organizacione teškoće koje su ometale pravilan razvoj part. jedinica. Postoje svuda bataljonski birovi i bataljonska rukovodstva SKOJA i brigadno rukovodstvo SKOJA, koje je tek sada formirano. Rukovodeća uloga Partije osjetila se u nekim

¹ Objavljeno u tomu III, knj. 5, dok. br. 20.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ pod br. 5439.

bataljonima u punoj mjeri, dok u drugim bataljonima (I i II) nije postigla onaj stepen kao u IV i III bataljonu. Veliki nedostatak i teškoće kroz koje je prolazila part. organizacija ove brigade bila je ta što su 2/3 partijaca bili oboljeli od pjegavca, a i danas ima jedan veliki broj rukovodilaca koji se nalaze po bolnicama.

Rad po sektorima odvija se postepeno, ali još izvjesni sektori rada nisu u punoj mjeri proradili i prema tome još postoje slabosti protiv kojih se mora izboriti naša part. organizacija.

I. Politički sektor. Sektor rada nije zastupljen u dovoljnoj mjeri sadržajno, jer jedan veliki broj rukovodilaca su mlađi i ne mogu još dovoljno da se unesu u posao. Proradivao se „Proleter“ i ostali dnevni propagandni materijal, ali još uvjek nedovoljno. Politička svijest boraca nije još na onoj visini na kojoj bi trebala da bude. Teoretsko-politički nivo članova Partije je dosta nizak i to je jedna praznina koju moramo u našem daljem radu savladati.

II. Vojnički sektor. Što se tiče vojničkog rada moglo bi se reći da je to najslabija strana naše part. organizacije. Part. jedinice ne udubljuju se u to pitanje te otuda slabosti desetara, vodnika i komandira i još oni nemaju dovoljno znanja kao rukovodioci. Radi toga preduzeće se u brigadi kraći kursevi za vodnike, desetare, pa i komandire.

III. Kulturno-prosvjetni. U *kulturno-prosvjetnom* radu brigada je oživjela i može se reći da zadovoljava. Nepismenih ima mali broj prema onom stanju kako je bilo prije, kada ih je bilo 50% nepismenih. Danas nije rijedak slučaj da u bataljonu po 15 drugova za 15 dana nauče čitati i pisati. Organizovani su horovi i predavanja po bataljonima iz opšte vaspitno-kulturnih tema. Držana su predavanja o postanku Jugoslavije, položaju njenom na Balkanu, kolhozima i sovhozima, religiji i moralu u SSSR-u i još neka druga. Borci pokazuju veliko interesovanje za ovakve teme. Ima i manjih diletantskih sekcija koje su u nekoliko puta uspjele. Još se na tom polju osjeća nedostatak što u priredbama nisu angažovani svi borci nego jedan manji dio.

IV. Rad na terenu. Na tom sektoru rada nije urađeno mnogo, a najviše radi toga što je brigada bila besprekidno u pokretu. U koliko je bilo odmora, part. organizacija se povezivala sa odgovarajućim instancama u pozadini i za mjesec dana brigada je dala 4 priredbe na selu. Odnos, prema civilnom stanovništvu je dosta dobar i brigada uživa povjerenje kod naroda kuda god je prošla. Imamo primjera našeg III bataljona, koji su davali

borce pozadinskim, vlastima da im pomognu u okopavanju kukuza. Borci su to rado prihvatili a i narod je to pozdravio.

V. Rad po SKOJU u zadnje vrijeme oživio je u nekim bataljonima, ali još nije ravnomjeran razvitak. SKOJ još nije postao najborbenija organizacija u brigadi. Bilo je slučajeva, a još se i sada proteže slabost part. jedinica, da part. jedinice ne posvjećuju dovoljnu pažnju radu SKOJA. Brigadno rukovodstvo SKOJA nije se moglo prije formirati radi velikog oboljenja rukovodilaca, formirano je tek danas.

Borbenost brigade je dosta dobra i velika što se pokazalo u nekoliko akcija koje smo zadnjih mjesec dana vodili, ali nedostaje u bataljonima jedan priličan broj boraca, koji su još bolesni, ili sa granice Like i Bosne otišli na oporavak svojim kućama, a nisu se vratili. To se sve desilo poslije našeg odlaska na teren Like i Korduna. Bila su dva slučaja dezertiranja dolaskom na teren Krajine, i to onih ljudi koji su došli iz domobranksih ili ustaških redova u našu brigadu. Što se tiče popune naše brigade sa terena Krajine, to se za sada još ne može izvesti, jer strah muslimanskog življa od okupatora je *prilično* velik, a neprijateljska propaganda u dijelu Krajine je vrlo jaka. Od kada se mi nalazimo na ovom terenu, neprijatelj je do stada bacio 6 vrsti letaka s pozivom da muslimani idu u njihovu vojsku i da se bore protiv nas. Stvoriti uporišta i part. organizaciju u Krajini je vrlo teško. Mi smo pokušali jedan prodor i oslobođili Vranograč i Malu Kladušu, ali smo se morali povući uslijed napada jačih neprijateljskih snaga. Nijednog političkog radnika ne bismo smjeli poslati na taj teren, jer ne bi mogao» Ostati ni u svom selu a kamoli da obilazi druga sela. Mi to ne gubimo nikada iz vida i to nam stoji u planu, ali realne mogućnosti su zasada vrlo slabe. Otkada smo došli na ovaj teren, samo jedan musliman je pristupio našoj brigadi, a jedan veliki, broj domobrana smo zarobili (oko 50 koji su iz Krajine), ali nijedan nije htio ostati u našoj vojsci. Te radi toga mi se nalazimo pred jednim ozbiljnim problemom kojeg nećemo moći riješiti, i to problemom mobilizacije i popune brigade, a pogotovo sada kada je brigada pala na oko 700 ljudi.

Kolektivna svijest, drugarstvo, bratstvo zastupljeni u priličnoj mjeri, ali još treba dosta rada da drugarstvo postigne zadovoljavajući stepen. Odnos komandnog kadra prema borcima je dosta dobar, ali ima u nekim jedinicama još po malo kaplarske discipline. Odnos prema drugaricama je isto tako dobar. Još ima u nekim štabovima bataljona i štabskog života, ali je

na putu da se i ta slabost prebrodi. Odnosi u Štabu brigade su dosta dobri i ne živi se štabskim životom.

Pošto jedan član Štaba brigade (komandant²) pripada Štabu Unske operativne grupe, a politički komesar brigade nalazi se već duže vremena bolestan i nema izgleda da će tako brzo ozdraviti, to smo u konsultovanju sa part. bataljonskim biroima uzeli privremeno na dužnost zamj. komandanta brigade druga Savu Kesara, dosadanje komandanta I bataljona. Drug Kesar ima dosta vojničkog znanja i partijnosti dobre, te bi bilo potrebno da se od strane vaše preko Štaba IV divizije postavi za zamjenika komandanta brigade, pa makar bilo to i privremeno. Nemanje politkoma u brigadi isto tako otežava rad, a isto tako i jednog člana Politodjela koji je isto tako bolestan.

Mišljenja sam da bi trebali postaviti političkog komesara brigade, jer drug Avdo Cuk,³ dosadanji komesar, po pričanju, neće moći za duže vremena vršiti dužnost politkoma brigade radi posljedica tifusa. Njega bi mogao, ako vi nemate koga tamo, zamijeniti drug Ratko Novaković, koji se do sada pokazao dobar u radu, samo dosta fizički slab.

Održato je jedno partijsko brigadno savjetovanje na kome su pretresana sva pitanja i konstatovalo se da izvršenje našeg zadatka u Krajini koči u velikoj mjeri i Unska operativna grupa, koja nas je i suviše angažovala u operativne svrhe. O tom se trebalo povesti računa u našem daljem radu, jer nećemo moći ni u povoljnijoj situaciji izvršiti zadatak koji je pred nama postavljen ako i dalje budemo angažovani samo u operacijama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

30. V. 1943 god.

Zamj. politkoma VIII KNOUB
B.⁴ Đuričić

² Hamdija Omanović
* Narodni heroj. Poginuo 1943 god. kao politički komesar Osme NOU brigade.
* Blažo

BR. 136

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGOG BATALJONA ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O AKCIJAMA I POKRETIMA IZVEDENIM OD 15 DO 30 MAJA 1943 GODINE¹

VOJNIČKE AKCIJE:

- 15 maja 1. četa držala je položaj iznad Mojkovca.
2. četa držala je položaj na brdu Razvršju.
- 16 maja 1. četa držala je sa 2 voda položaj kod s. Lepenca, a jedan vod je vodio borbu sa neprijateljem u istom selu.
2. četa i 3. četa vršile su akciju na Njemce u selu Gilnoge. Neprijatelj je imao 4—5 mrtvih vojnika, i nekoliko konja. Naših gubitaka nije bilo. Zarobljena je 1 puška i nešto materijala.
- 17 maja Jedan vod 1. čete vodio je borbu sa Njemcima u selu Lepenou.
Jedna desetina 2. čete bila je u akciji. Ubijen je 1 neprijateljski vojnik.
3. četa vodila je borbu sa Njemcima na Ceru. Ubijena su 2 Njeraca.
- 18 maja 1. i 2. četa drže iste položaje u Lepencu.
3. četa vodila je borbu sa Njemcima na Ceru. Jedan naš drug ranjen.
- 19 maja 1. četa krenula u s. Lupoglav.
2. četa držala je položaj u Burenj planini.
3. četa držala položaj u Mekom Dolu.
- 20 maja 1. četa u pokretu preko Glibače za Konjsko Polje.
2. četa u pokretu do s. Luke.
3. četa držala je isti položaj.
- 21 maja 1. četa u pokretu za Suho Polje.
2. četa u pokretu za s. Maoče.
3. četa držala je isti položaj.
- 22 maja 1. četa vodila je borbu sa neprijateljem, u Zlatnom Boru. Navečer je ista krenula u sprovod ranjenika, gdje se zadržala do 26 maja.
2. četa u pokretu za s. Glibače, a isto i 3. četa.

¹ Original, pisan mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 33/2, k. 711,

- 23 maja 2. četa u pokretu do Konjskog Polja.
               3. četa u akciji na brdu Ljutini² noću između 23 i
               24 maja.
- 24 maja 2. četa u pokretu do s. Čelebića.
- 25 maja 2. četa krenula, je na akciju na brdo Ljutinu. Ubijena
               su 3 neprijateljska konja, dok gubici u ljudstvu nisu
               poznati. Jedan je naš drug ranjen.
               3. četa također je vodila borbu sa Njemcima na brdu
               Ljutini. Ubijena su 3 neprijateljska vojnika i 2 konja,
               a zarobljeni 6 konja i 5 sanduka municije od „šarca“,
               2 kutije mina od bacača i 1 sanduk njemačkih bombi.
- 26 maja 2. i 3. četa držale su položaj na brdu Ljutini.
- 27 maja 2. četa držala je isti položaj.
               3. četa imala je borbu sa Njemcima u Popovom Dolu.
               Ubijeno je 6 Njemaca, zarobljeno 6 pušaka, 2 kutije
               municije od „šarca“. Jedan je naš drug ranjen.
- 28 maja 1. i 3. četa prebacile su se preko rijeke Tare i zau-
              zele položaj na lijevoj obali.
               2. četa krenula je do Popovog Dola i sa jednim vodom
               bila je u akciji.
- 29 maja Čete su držale položaj iznad sela Paprišta.
- 30 maja Čete su držale isti položaj.

Vojnički časovi:

Za to vrijeme održavani su vojnički časovi cijeloj četi kao
               i po vodovima, kad su prilike dozvoljavale.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom
Cuk

Komandant

² Vjerovatno M. i V. Ljubišnja

BR. 137

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 31 MAJA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGO- SLAVIJE O JAČINI NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA SU- TJEŠCI I PROBIJANJU KA VUCEVU¹

I div. 31/V

Zarobljeni komordžija kaže da u dolini Sutjeske nemački puk od 2500 vojnika,² a po 1 bataljon u Čemernu i u Grabu.

Nepr[ijatelj] juče izbio do Vučeva. Pred zoru Majevička i VI³ ga odbacile produžujući napred ka Ćurevu.

BR. 138

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE VOJVODANSKE NOU BRIGADE ŠTABU TREĆE OPERATIVNE ZONE NOP ODREDA HRVAT- SKE O IZVEDENIM AKCIJAMA I STANJU U BRIGADI U VREMENU OD 20 APRILA DO 31 MAJA 1943 GODINE¹

**ŠTAB
I VOJV. NOPU BRIGADE**
31 maja 1943 godine
Položaj

Operativni izvještaj od
20 aprila do 31 maja 43 g.

Dostavlja se izvještaj o izvršenim vojnim operacijama i radu I Vojv. NOPU brigade za vrijeme od 20 aprila do 31 maja 1943 g.

¹ Original-radiogram, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 4/14, k. 14 A.

² Odnosi se na 738 puk 118 njemačke divizije. Vidi dok. br. 275,

³ Šesta istočnobosanska NOU brigada

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 20/1, k. 9 A.

Opšti dio

Za vrijeme proteklo u gore spomenutom, razdoblju rad u jedinicama ove brigade posvećen je u punoj mjeri osposobljavanju boraca a pri tome izvođene šu akcije na sektoru Majevice i Birča. Pored toga vršena je mobilizacija ljudstva u Sremu i njime popunjavane naše jedinice. U cilju što bolje organizacije naših jedinica i pravilnijeg rada u njima izrađeni su: 1. Privremeni Pravilnik o formaciji naših jedinica; 2. Privremena uredba o vojnoj disciplini; 3. Pravilo brze borbene signalizacije.

Za cijelo vrijeme boravka naših jedinica na biračkom teritoriju vršen je transport hrane sa Majevice, uvijek obezbjeđivan našim jedinicama.

Na osnovu naređenja V. Š. naše jedinice operišu na sektoru Istočne Bosne. Pošto je Štab ove brigade za sada najstarija komanda na ovome području, to je donesena odluka na konferenciji članova ovoga Štaba, političkih funkcionera O. K.² P. K.³ Bosne i člana Glavnog štaba za B. H., te članova Glavnog štaba Vojvodine, da se Štab ove brigade proglaši ujedno i Operativnim štabom za Istočnu Bosnu i da se pod njegovu komandu stavlaju sve vojne jedinice na području Istočne Bosne.

U vezi prednje odluke izvršena je reorganizacija svih vojnih jedinica kao i pozadinske vlasti.

Na sektoru Birča spustila su se tri engleska padohranca sa dvije radio-stanice, koji održavaju vezu sa njihovom komandom.

Operativni dio

U toku pomenutog razdoblja vršeno je čišćenje terena od četničkih ostataka i razbijanje četničke organizacije.

29 maja napadnut je jedan naš bataljon jačim neprijateljskim snagama (oko 1200 ustaša), koje je nakon sedmočasovne borbe razbio i prisilio na povlačenje. Neprijatelj je imao teže gubitke (oko 18 mrtvih i oko 60 ranjenih), dok su naši gubici jedan mrtav i 11 ranjenih. Tom prilikom dokazale su naše jedinice I bataljona da su na dostoјnoj vojničkoj visini. Većeg plijena nije bilo.

Prilikom jedne zasjede na cesti Bijeljina—Branjevo zarođen je poštanski autobus. Po izvršenom pretresu zaplijenjeno je 60.000 cigareta. Putnici su pušteni kao i autobus koji je bio privatna svojina našeg saradnika.

² Okružni komitet

³ Pokrajinski komitet

Formacijski dio

-Na osnovu propisanog Pravilnika o formaciji izvršena je reformacija naših jedinica. Rasformirana je dosadašnja mitraljeska četa, a teški mitraljezi dodijeljeni su bataljonima kao mitraljeska odjeljenja. Formirana je Četa pratećih oruđa koja ima Topovsko odjeljenje (brdski top 65 mm), Bacačko odjeljenje (bacač 81 mm) i Tehnički vod (jedna desetina pionirska i jedna desetina minerska).

Opšte napomene

Pohvale. Da bi se borcima dalo potstrelka izdato je nekoliko pohvala kako pojedinačnih tako i cijelih jedinica. Između ostalih pohvaljeni su borci, vojni i politički rukovodioci, a napose zamjenik komandanta I bataljona drug Simo Vesković, za pravilno rukovođenje i hrabro držanje u borbi sa ustašama 29. maja ove godine.

Kazne. U pomenutom razdoblju izrečeno je više disciplinskih kazni (opomene, ukori, razoružanja i prekoredne službe). Izrečena je jedna smrtna kazna nad borcem 2. čete I bataljona Petrom Červenja iz Molovina, rođen 1908. g. Kazna je izrečena nakon češćeg disciplinskog kažnjavanja koje je ostalo bez pozitivnog uticaja kao popravljava mjera. Imenovan je bio sklon opijanju i razvratnom životu. Smrtna je kazna izvršena 1. maja 1943. g.

Poginuli i nestali. U pomenutom razdoblju do danas poginuli su drugovi Bora Lozanski, Đorđe Petković, Jova Bošković, Bogdan Radosavljević, Bogoljub Bojić, Đoko Mihajlika, Miša Zdelar i Petar Ninković, a zarobljen od strane četnika Rada Jovanović.

Prednje se dostavljaju na znanje s molbom na upotrebu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Slobodan Bajić⁴

Zam. komandanta
Ilija Bogdanović

(M. P.)

Prilog: Privremena uredba o vojnoj disciplini
Pravilnik o farmaciji i naoružanju
Uput za brzu borbenu signalizaciju

* Narodni heroj Slobodan Bajić-Paja. Poginuo jula 1943. god. na komunikaciji Tuzla—Zvornik kao politički komesar Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine.

BR. 139

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE VOJVODANSKE NOPU BRIGADE
OD 31 MAJA 1943 GOD. ŠTABU TREĆE OPERATIVNE ZONE
NOP ODREDA HRVATSKE O POLITIČKOM I KULTURNO-PROSVJETNOM RADU U BRIGADI¹**

**STAB
I VOJV. N.O.P.U. BRIGADE
31. V. 1943 g.**

Politički izveštaj
od 20 aprila do 31 maja

U ovome vremenu politički rad sa jedinicama tekoao je redovno. Prorađivan je materijal koji smo kao i ranije dobijali od partijskih rukovodstava, kao i materijal koji smo u tome vremenu dobili od Vrhovnog štaba. U tome materijalu nalazio se i „Proleter“ br. 16, nekoliko brojeva „Borbe“ i drugog propagandnog materijala koji je prorađivan u ovome vremenu u svim jedinicama.

Odnos prema narodu, naročito u vezi sa slabom ishranom jedinica koje su se nalazile u Birču, nije bio u potpunosti pravilan. Dešavalo se slučajeva prosjačenja, vršijanja po selima i traženja hrane od stanovništva neredovnim putem itd. Radi toga je pred sve borce i rukovodioce stavljen kao najvažniji zadatak da se svima borcima jasno objasni naš odnos prema narodu i narodnoj vlasti i da se mora učiniti odlučan preokret u odnosu prema narodu i narodnoj pozadinskoj vlasti. U tome pogledu već su postignuti vidni rezultati u nekim jedinicama. U tome je angažovana i čitava partijska organizacija u brigadi.

U ovome vremenu održana su dva kursa za političke rukovodioce na kome su iz ove brigade učestvovali 25 drugova. Uspeh kursa je dobar. Kursom su rukovodili drugovi članovi Oblasnog komiteta za Istočnu Bosnu. Sa održavanjem kurseva, za političke rukovodioce nastaviće se i dalje.

Disciplina i moral kod drugova i u ovom vremenu je na visini. To se pokazalo u borbama koje su naši bataljoni imali sa četnicima na Majevici i ustašama. Pohvale koje su doobile jedi-

¹ Original, pisan mastilom, čirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 9/14, k. 711 A.

nice i pojedini borci za hrabro držanje u borbama još više su podigle moral i disciplinu kod naših boraca.

U ovome periodu desilo se nekoliko nesretnih slučajeva. Dva druga su ubijena. Drugovi koji su ih ubili došli su u naše jedinice prilikom poslednjeg prelaza drugova iz Srema. To su dva mladića od 17 godina, koji još nisu uvežbani sa rukovanjem puškom. Isto tako je jedan mladić ranio slučajno ispaljenim metkom jednoga druga. *Ovi* slučajevi su se dešavali u *našem* III bataljonu (omladinskom) koji je formiran od drugova koji su došli prilikom poslednjeg prelaza nenaoružanih drugova. Dosadašnji rad toga bataljona kako na političkom tako i na vojničkom polju pokazao je da je korisno bilo- formiranje jednog takvog bataljona. Još nije učestvovao u nekim žešćim borbama.

Kulturno-prosvetni rad u brigadi krenuo je napred. U poslednje vreme svi bataljoni su održali po nekoliko priredbi i konferencija i zborova u mestima u kojima su kantonovali. Ta-kođe su uspostavljali i pomagali rad narodnooslobodilačkih od- bora u mestima gde su kantonovali.

Svi bataljoni su izdali prvi broj svojih, bataljonskih listova. Listovi još nisu na visini, ali imaju uslova da se razviju u dobre listove. Počelo se takođe i sa izdavanjem četnih novina po če- tama. Najveći napredak u tome pogledu je učinio I bataljon.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Slobodan Bajić

BR. 132

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O VOJNIM AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 15 DO 31 MAJA 1943 GODINE¹

ŠTAB
I BATALJONA
III BRIGADE
31-V-1943 god.

I Z V J E Š T A J

0 vojnim akcijama I bataljona III brigade od 15-V do
31-V-1943 god.

15-V. Jedinice našeg bataljona prihvatile su jutrom borbu sa neprijateljem Italijanima, Njemcima i četnicima i borba je trajala čitavi dan sve do kasno uveče. Neprijateljski gubici su do 80 mrtvih, a takođe je bio veliki broj ranjenih čiji broj nije ustanovljen. Naši gubici su 7 mrtvih i 10 ranjenih. Zaplijenjeno je 1000 puščanih metaka. Oštećen je jedan puškomitrailjez, koji je ostao na položaju kod poginulog druga. Poslije podne nam je stigao u pomoć jedan bataljon I Prol. brig.⁻².

16-V. Jedinice ovog bataljona prebacile su se jutrom preko rijeke Ljubovije i stigle u selo Vratište. Odatile smo' krenuli na Sljemena, gdje smo odmarali, a naveče smo stigli u selo Burenjski Dol, gdje smo i noćili.

,17-V. Krenuli smo na položaj u selo Prošćenje i rasporedili naše jedinice isturavajući mitraljeska odjeljenja naprijed, dok su ostali dijelovi jedinica odmarali. U lijevo imali smo vezu sa našim IV bataljonom, koju smo čvrsto održavali, a u desno imali smo vezu sa VII Krajiškom brigadom preko rijeke Tare.

18-V. Ostali smo na istim položajima, te su održani vojni i politički časovi. Istoga dana uveče dobili smo naredenje da se dijelovi našeg bataljona prebace u selo Prošćenje, dok je jedna naša četa dobila zadatak da poruši čupriju na Tari, kao i da izvidi jedan dio tamošnjeg terena, koji zadatak je u cijelosti izvršen.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istorijskog instituta pod reg. br. 9/2, k. 704.

² Vidi dok. br. 72, 73 i 81.

19-V. Isturavali smo izvidnice u dublje prema neprijatelju, a ujedno smo održavali vezu sa VII Krajiškom brigadom i našim IV batalj. Naša I i III četa, koje su bile na položaju u selu Vaškovu, nisu imale nikakvih promjena.

20-V. Naša II četa ostala je na istim položajima bez promjena.

21-V. Naša II četa dobila je naređenje da se prebaci iz sela Gostilovine na Konjic sa istim zadatkom osmatranja i izviđanja neprijatelja. Toga dana uveče naša I četa porušila je most na rijeci Tari. Istoga dana dobili smo naređenje za pokret koji [je] vršen preko cijele noći, te smo stigli u selo Čavanj.

22-V. U tom selu smo odmarali, dok je patrola II čete uhvatila jednog četnika koji je imao pušku i 120 metaka, te 2 bombe. Istoga dana krenuli smo i putovali cijele noći i ujutru stigli u selo Konjsko Polje.

23-V. U tom selu smo odmarali. Odatle smo krenuli i stigli u blizinu sela Suho Polje, gdje smo se odmorili i produžili pokret.

24-V. Krenuli smo u akciju na Goleš Planinu, gdje su naše jedinice stupile u borbu sa Njemcima. Neprijateljski gubici su 8 mrtvih, a naši gubici su 2 mrtva i 8 ranjenih. Zaplijenjeno je 7 pušaka, 500 puščanih metaka, 1 strojnica i 4 šaržera municije, 2 ručna sata i druga vojnička spremu.

25-V. Ostali smo na istim položajima, a naveče smo dobili naređenje da se prebacimo u selo Čelebić i nakon pokreta koji je vršen preko cijele noći stigli smo ujutro na odredište.

26-V. Krenuli smo iz Čelebića preko Šuplje Stene i stigli istoga dana u selo Popov Do i iste noći stupili u akciju protiv neprijatelja. Iste noći ubijeno je do 20 neprijateljskih vojnika, a oko 10 je ranjeno. Naši gubici su 4 mrtva i 4 ranjena. Zaplijenjeno je: 1 „šarac“, 5 pušaka, 2315 metaka, 1 signalni pištolj i ostala ratna spremu.

27-V. Krenuli smo za selo Suho Polje, gdje smo prenoćili. Promjena nije bilo.

28-V. Ujutro smo dobili naređenje da se prebacimo na položaje kod sela Zlatni Bor kako bi štitili prebacivanje naših snaga preko rijeke Tare.³ Naša I i III četa naveče sačekale su neprijatelja koji se kretao prema našim položajima i otvorile vatru na njega. Na našoj strani nije bilo gubitaka, a neprijateljski 'gubici nepoznati.'

³ Vidi dok. br. 123.

29-V. Dobili smo naređenje da se prebacimo preko rijeke Tare i nakon prebacivanja zauzeli smo položaje na lijevoj obali rijeke. Nakon što je porušen most ostao je drug Mile Vukša iz II čete, koji je zaspao na desnoj obali rijeke, i drug Dane Ivančević iz II čete, koji je pošao da prepliva rijeku kako bi ga spasio, se je utopio dok se [o] Mili Vukši ništa ne zna. Neprijatelj je pokušao da pređe rijeku, ali su ga naše jedinice odbile.

30-V. Ostali smo na istim položajima izviđajući i kontrolišući rijeku Taru. Drugih promjena nije bilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar
J.⁴

Komandant
M.⁵ Atlagić

Josip Gizdić
Milan

BR. 141

**BROJNO STANJE LJUDSTVA PRVOG BATALJONA TREĆE
KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 31 MAJA 1943 GODINE¹**

Od 15-V- do 31-V-1943 god.

Jedinica	Na licu		U rashodu		Po spisku		
	M.	Ž.	M.	Ž.	M.	Ž.	
Štab bataljona	13	1	–	–	13	1	
I četa	42	6	11	1	53	7	
II četa	43	2	14	2	57	4	
III četa	47	6	17	–	64	6	
Bacačko odjeljenje	16	1	–	–	16	1	
Radni vod	37	17	2	–	39	17	
Svega	198	33	44	3	242	36	

Politkom
Josip²

Komandant
M.³ Atlagić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-istoriskog instituta pod reg. br. 24/12, k. 711 A.

² Gizdić

³ Milan

BR. 142

PREGLED NAORUŽANJA PRVOG BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 31 MAJA 1943 GODINE¹

S T A T I S T I Č K I
oružja i municije kod I bataljona

Jedinice	Pušaka	Pušč 'ne municije	Puško- mitraljeza		Municije za puškomitr.		„Šarac“	Municije za .šarac*	Bacači	Bombi za bacače
			Jugosl.	Italij.	Jugosl.	Italij.				
Štab bataljona	8	240								
I četa	26	2050	6	—	1900					
II četa	40	3090	5	—	>000		—	—	—	—
III četa	35	1550	5	—	1550	—	1	1000	—	—
Prateći vod		15j600							2	71
Radni vod	43	1300	1	1	300	—	1	800	—	106
Svega	167	8830	17	—	5750	—	2	1800 ! 2	177	

Politkom
Gizdić

¹ Original, neregistrovan, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

P R E G L E D

od 15-V do 31-V 1943 godine

Revolvera	Municije za revolvere	Bombe				Voj. drž. pištolja	Municije za pištolje	Strojnice	Municije za strojnice	Rakete	Signaini pištolj	Rezervne municije
		otanz.	defanz.									
1	20	4	-	3	45		t	200	15	1	-	
-	-	22	13	4	43	—	1	—	-	-	-	
-	-	10	20	8	95	1	120	-	-	...	-	
1	3	15	18	5	97	-	-	-	-	-	-	
-	-	6	8									
-	-	3	2	3	27	1	30	-	-	-	-	
2 23	60	61	23 [307	3 350	15		1	-				

Komandant
Atlagić

BR. 161

**BROJNO STANJE JAHĀČIH I TOVARNIH KONJA PRVOG
BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN
31 MAJA 1943 GODINE¹**

Od 15-V do 31-V-1943 g.

Jedinica	Jahačih konja	Konja za boj.koooru ;	Konja		
			za komoru	za kuhinju	
Bataljon	3	-	2	-	
Bacačko odeljenje	-	4	-	-	
Radni vod	-	-	15	7	
Svega	3	4	17	7	

Politkom
Gizdić²

Komandant
M.³ Atlagić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi Vojno-Istoriskog instituta pod reg. br. 23/12, k. 711 A.

² Josip

³ Milan

BR. 139

**BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA DRUGOG
BATALJONA TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN
31 MAJA 1943 GODINE¹**

**STAB
II BAT. III KRAJ. BR.
Položaj, 31-V-43**

ŠTABU III KR. BRIGADE

Položaj

Dostavlja se 15-dnevni izveštaj o vojničkim aikcijama i radu od 15 do 30 maja 1943 g.:

Spisak oružja i municije II bat. III (IX) Kraj. brigade

Oružje	Štab bat.		I četa		II četa		III četa		Prateći vod		Radni vod	
	k.	m.	k.	m.	k.	m.	k.	m.	k.	m.	k.	m.
pušaka	6	300	36	2141	32	2.305	33	2.120	19	950	31	900
strojnica	1	'200									I	25
pištolja	6	90	9	90	12	100	5	30	—	—	2	18
p. mitraljeza	—	—	6	1800	5	1.500	5	1.500	—	—	—	—
„šaraca“									2	1400	—	1400
„bteda“									1	1140	—	—
bacača vel.									1	28	—	23
bacača mal.									1	40	—	168
signalnih pištolja	1	16	—	—	—	i 1	6	—	—	—	—	—
bombi	6	— 58	—	55	— 1	6	—	16	—	6	—	—

¹ Original, pisan mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 9/14, k. 711 A.

BR. 145

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG BATALJONA ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O VOJNIM AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 14 DO 31 MAJA 1943 GODINE¹

**STAB
III BAT. III KRAJ. BRIGADE
31 maja 1943 god. u 7 čas.**

**ŠTABU III KRAJIŠKE BRIGADE
I PROLETERSKE DIVIZIJE**

Dostavljamo Vam petnaesto-dnevni izveštaj o vojnim akcijama i vojničkom radu od 14 do 31 maja ove godine.

Vojne akcije

14-V-43. Bataljun je držao položaj na liniji s. Bojišta pa u desno iznad Slepčevišta, isturajući prema neprijatelju jača izviđačka odeljenja, praveći mu zasedu i držeći čvrstu vezu levo sa snagama I bataljona i desno sa snagama II bataljona.

Oko 11 časova istoga dana neprijatelj u jačini od 150 vojnika (Nemci) uz pomoć (3) tri mala tenka napao je položaje naše II-ge čete i za vreme od jednočasovne borbe neprijatelj je odbijen i vraćen na polazne položaje. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 15 ranjenih. Mi bez gubitaka.

15-V-43. Bataljon je držao isti položaj, stim što se je trebao rokirati sa jačim delom svojih snaga u desno prema s. Zari. Iskorišćavajući rokiranje naših snaga kao i ostalih bataljona, neprijatelj² je zorom ranom napao naše položaje kod Slepčevišta sa snagama 3.500—4.000 vojnika, 3 tenka i nekoliko topova. Naše snage primile su borbu. Borba je vođena do 11 časova i usled jake neprijateljske vazduhoplovne, artillerijske i mitraljeske vatre naše snage povukle su se na Brdo Ramo i Skok (1136 i 1132). Istoga dana oko 21 čas naš bataljon izvršio je protivnapad u cilju odbacivanja neprijatelja sa Slepčevišta. Usled toga što ostali bataljoni nisu pravili protivnapad,

¹ Original, pisan na mašini, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta pod reg. br. 6/16, k. 711 a.

² Vidi dok. br. 204.

naš bataljon nije uspeo odbaciti neprijatelja. Neprijatelj je imao 35—40 mrtvih i ranjenih.³

16-V-43. Bataljon je držao položaj na brdu Cer i Burenj,, držeći čvrstu vezu desno sa snagama našega II bataljona i levo sa snagama IV bataljona I brigade.⁴ Oko 16 časova istoga dana neprijatelj je koristeći maglu podišao i napao naše položaje.⁵ Posle kratkog vremena neprijatelj je odbijen rokirajući svoje snage ispred položaja I brigade prema s. Lijesci. Usled toga što su se snage I brigade povukle unazad, snage našega bataljona povukle su se na Rasovi Vrh (1672).

17-V-43. Bataljon je držao položaj na Rasovom Vrhu, držeći vezu desno sa snagama II bataljona i levo sa snagama IV bataljona I brigade.

18-V-43. Bataljon je držao isti položaj. Oko 11 čas. neprijatelj, koristeći maglu, podišao je našim položajima i iste napao. Naše snage su ga sačekale i u prvom naletu razbile progoneći ga na polazne položaje. U toj borbi neprijatelj je imao preko 40 mrtvih i ranjenih.⁶ Istoga dana u prvi sumrak naš bataljon u vezi naredbe Štaba brigade izvršio je pokret pravcem s. Meki Do—s. Barice, ostavljajući jednu četu na Malom Sljemenu kao izvidnicu, i postavio se na prostoriju Reljin Kam —s. Čolanice—s. Prisoje. Na istoj liniji bataljon je zauzeo na pogodnim kotama i pripremio položaj za odbranu, držeći vezu levo sa snagama Sandžačke⁷ brigade i desno sa našim II bataljonom.

19-V-43. Bataljon je držao isti položaj sa istim zadatkom, vršeći evakuaciju stanovništva i stoke preko reke Tare.

20-V-43. Bataljon je držao isti položaj rokirajući se i razvlačeći svoje snage u desno do s. Kunovica, a četu sa-Malogra Sljemena povukao na prostoriju Kamenog Polja sa istim zadatkom.

21-V-43. Bataljon je držao isti položaj sa istim zadatkom. Istoga dana u prvi sumrak bataljon je izvršio pokret pravcem: s. Krupice—s. Čavanj—Trebljevine—Bitinsko Polje—Glibači i smestio se na zapadne padine Ravne Gore. Na toj prostoriji bataljon je preko dana odmarao sklonjen u šumi radi avijacije.

22-V-43. Bataljon je oko 15 časova izvršio pokret pravcem: Ravna Gora—Meki Do—Kolijevka—Konjsko Polje, na koju je

³ Opširnije vidi u dok. br. 72, 73, 81.

⁴ Prve proleterske brigade

⁵ Vidi dok. br. 81.

⁶ Vidi dok. br. 226.

* Treća sandžačka NOU brigada

prostoriju stigao 23 ov. m. u 7 čas. Na toj prostoriji bataljon je odmarao i, pošto je završen ručak kod vojnika, bataljon je oko 15 časova istoga dana krenuo preko Ravne Gore za s. Ravno i na istu stigao oko 21 čas. Na toj prostoriji bataljon je zanoćio dajući potreбно obezbeđenje.

24-V-43. Bataljon je krenuo ubrzanim maršem sa gore navedene prostorije pravcem: Suho Polje—Vrbica—Korlat. Sa ove prostorije bataljon je krenuo kao brigadna rezerva u borbenom rasporedu pozadi I bataljona, preko s. Putišići i postavljajući se na liniju s. Kunar u desno (1360). Na toj prostoriji bataljon je držao položaj⁸... Majevičke brigade.

Istoga dana u prvi sumrak bataljon se povukao sa položaja do s. Putišići, u istom zanoćio i 26 ov. m. zorom ranom izvršio pokret pravcem: Čelebić—Vojtine. Na dostignutoj prostoriji bataljon je zauzeo položaj okrećući front prema reci Ceotini, osiguravajući se u levo sa pravca Vikoea i držeći čvrstu vezu levo sa snagama VI Bosanske i desno sa snagama {III Dalmatinske brigade. Na toj prostoriji neprijatelj je tukao I, naše položaje vazduhoplovnom vatrom od koje smo imali 2 i mrtva i jednog teže ranjenog druga.

27-V-43. U prvi sumrak bataljon je izvršio pokret sa prostorije s. Vojtine pravcem s. Radonjići—Suho Polje. Na toj prostoriji bataljon je zanoćio i

28-V-43 zorom ranom bataljon je krenuo ubrzanim maršem pravcem s. Velenići—s. Vjernovići—s. Uzlup, prebacio se preko r. Tare i smestio se na prostoriji s. Likića Do—Odžića Glavica.

29-V-43. Pošto je prethodne noći izvršeno prebacivanje naših snaga preko r. Tare,⁹ snage našega bataljona izvršile su rušenje čuprije na r. Tari i zauzele položaj iznad same reke na liniji s. Likića Do—Odžića Glavica—Božurev Do. Istoga dana oko 8 časova neprijatelj je u dve kolone od po 300 vojnika pokušao prelaz preko reke na Uzlupu. Snage našega bataljona sačekale su neprijatelja i, koristeći teška oruđa, istoga odbile. Neprijatelj je imao 25—30 mrtvih i ranjenih.

30-V-43. Bataljon je držao isti položaj i sa istim zadatkom, držeći čvrstu vezu levo sa snagama I bataljona i obezbeđujući se u desno kontrolišući gazove na reci Tari.

31-V-43. Bataljon drži isti položaj, s tim što je jednu četu uputio na prostoriju s. Zamrština—Grabač Vrh, radi kontro-

⁸ Od „položaj“ do „Majevičke brigade“ uslijed oštećenosti dokumenta Redakcija nije mogla da pročita tekst.

⁹ Vidi dok. br. 123.

lisanja r. Tare, postavljanja zaseda na gazovima i hvatanja veze sa snagama VII divizije.¹⁰

Za proteklih 15 dana neprijatelj je imao 115—120 mrtvih i ranjenih. Naši gubici 5 mrtvih, 3 teže i 22 lakše ranjena druga. Od lakše ranjenih drugova do sada se povratilo u bataljon 10.

Zarobljeno nije ništa znatno, usled samoga terena i radi toga što je neprijatelj u dva maha štitio izvlačenje svojih ranjenika pod zaštitom artiljerije.

Vojnički rad

Za proteklih 15 dana vojnički rad u našem bataljonu odvijao se po četama, vodovima i desetinama. Održano je jedno vojno-političko savetovanje sa komandama četa.

Komandant bataljona održao je pred čitavim bataljom (po četama) jedan čas po pitanju defanzivnog karaktera borbe a jedan o čuvanju u tajnosti pokreta naših jedinica.

Kod II čete održano je jedno savetovanje komande¹¹ čete sa vodnicima i desetarima.

Kod I čete održana su 3 vojnička časa, kod II čete 7, a kod 3-će čete svega 2 časa. Časovi su održavani iz borbene obuke i ratne službe.

Uz drugarski borbeni pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Danilo¹⁰

Komandant ;
Savo¹¹

¹⁰ Simonović
¹¹ Trikić

BR. 146

**BROJNO STANJE LJUDSTVA TREĆEG BATALJONA TREĆE
KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 31 MAJA 1943 GODINE¹**

BROJNO STANJE

Ljudstva III bataljona III Kraj. brigade na dan 31 maja 1943¹

Jedinica	Na licu		U rashodu		Po spisku		Primjedba
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih	
Štab batalj.	12	4	—	—	12	4	
I četa	47	7	11	—	58	7	
II četa	48	7	13	—	61	7	
III četa	52	5	14	—	66	5	
Prat. vod	27	1	4	—	31	1	
Radni ved	38	9	—	—	38	9	
Ukupne:	224	33	42	—	266 ¹	33	

. Politkom
Danilo²

Komandant
Savo Trikić

¹ Original, pisan mastilom preko indiga, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 10/2, k. 704.
² Simonović

BR. 147

**PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTOG BATALJONA ŠTABU TREĆE KRAJIŠKE NOU BRIGADE O AKCIJAMA IZVEDENIM U VREMENU OD 16 DO 31 MAJA
1943 GODINE¹**

**STAB
IV BAT. III KRAJ. BRIG.
, 31-V-43 god.**

ŠTABU III KRAJ. BRIGADE I PROL. DIVIZIJE

15-to dnevni izveštaj o vojnim akcijama i radu

16-V-43 g. Bat. je zaposeo položaje iznad Mojkovca—Razvršja pa do Krstača; neprijatelj² je u 10^h sa jačim snagama ušao u Mojkovač, naše snage koje su bile u zasedi iznad samog podgrada pustile su neprijatelja na sasvim blisko otstojanje i otvorile vatru na njega i u toj borbi ubile neprijateljskih 30 vojnika i dosta ranili, ubijeno je i 10 mazgi i nekoliko konja. Na našoj strani bilo gubitaka dva druga mrtva i 3 ranjena, po vođenoj borbi dva časa naše snage su bile primorane da [se] povuku, usled povlačenja naših ostalih bataljona, i zauzele nove položaje iznad s. Siga i Prošćenja.

17-V-43 g. Bat. je izvršio pokret u 030^h i zauzeo položaje iznad Krstača—Uloševine i Razvršja, naša II četa napala je neprijatelja koji je bio na Razvršju i isterala ga iz prvih rovova, gde je zaplenila 700 m.[etaka] za „šarca“. U 6^h dobili smo naređenje od Štaba brigade da se povratimo na položaje Sige—Prošćenje, neprijatelj je istog dana pokušao iz Mojkovca sa većim snagama da popravlja porušene čuprije i došao do Krstača, naše snage koje su (bile u zasedi iznad ceste dočekale su ga i otvorile na njega vatru, gde su ubili 8 neprijateljskih vojnika i nekoliko ranili, na bojištu su

¹ Original, pisan zelenim mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 7/16, k. 711 A.

² Vidi dok. br. 204.

ostavili sve[ga] osam vojnika mrtvih, od kojih su bili 3 četnika.

- 18-V-43 g. Bat. je bio na istoj prostoriji sa zadatkom da [ne dozvoli] neprijatelju prolaz iz Mojkovca za Bijelo Polje.
- 19-V-43 g. Bat. je izvršio pokret sa navedene prostorije u 20^h Konjice—Crvena Lokva i smestio se na prostoriju Slađojeva Bara, Vaškovo, sa zadatkom da izviđa u [pravcu] Barica. Naša jedna četa ostaje [na položaju.]
- 20-V-43 g. Bat. je bio na istom položaju sa istim zadatkom.
- 21-V-43 g. Bat. je izvršio pokret sa navedene prostorije.
- 22-V-43 g. Bat. je izvršio pokret sa navedene prostorije u 015^h sa pravcem Krupice—Rapići i Bobovo i smestio se na prostoriju Konjsko Polje gde je prenoćio.
- 23-V-43 g. Bat. je nastavio marš i smestio se na prostoriju Suho Polje, gde je prenoćio.
- 24-V-43 g. Bat. je izvršio pokret sa navedene prostorije pravcem Fališi—Klinci—Putišići—Kunar—Zeče Brdo, sa zadatkom da očisti neprijatelja sa Kurnara i Zečjeg Brda, ako ga ima, i da ga zaposedne i ugrožava neprijatelja s boka, desno na Humiću i Trovruhu, a levo sa zaleda neprijatelja uz Drinu i Taru. Kad smo izbili na Zeče Brdo i Kunar, neprijateljska jača kolona pojavila se je našem II bataljonu sa leđa i zaposela Kunar. Ostavljujući manja odeljenja na Z. Brdu, okrenuli smo jače snage prema neprijatelju. Neprijatelja smo dočekali i kroz kratko vreme razbili mu kolonu.³ Tom prilikom zarobili smo 28 Nemaca i ubili 40 nemačkih vojnika među njima tri oficira i oko 30 ranili. Zarobljeno je: jedan „šarac“, dve mašinke, 45 pušaka, 5.000 metaka, 7 konja i ostalog ratnog materijala. Naši gubici: tri mrtva, među kojima je jedna drugarica, i devet ranjenih, od kojih su dva umrla.
- 25-V-43 g. Bat. je bio na istim položajima.
- 26-V-43 g. Bat. je izvršio pokret sa pomenute prostorije za Popov Do.

³ Vidi dok. br. 252 i 253.

- 27-V-43 g. Bat. je izvršio akciju na neprijateljska uporišta Vjenac i Vis. Pomenute čuke su bile dva puta uzimane. Međutim neprijatelj je uspeo sa kontranapadom da nas zbaci sa položaja. Zaplenjen je jedan mali nemački bacač. Neprijateljski gubici nepoznati, ali ih ima, naši gubici: dva mrtva i tri ranjena.
- 28-V-43 g. Bat. je izvršio pokret preko Suhog Polja i prebacio se preko r. Tare⁴ i postavio se na položaj Hercegov Grad i Šćepan Polje, sa zadatkom kontrolisanja prelaza na reci Tari i Pivi. Usled dejstva neprijateljske artiljerije imali smo jednog mrtvog i dva lakše ranjena.
- 29-V-43 g. Bat. je bio na istim položajima sa istim zadatkom.
- 30-V-43 g. Bat. se je prebacio na prostoriju D. Kruševu i Pusto Polje sa zadatkom kontrolisanja r. Drine i Sutješke.
- 31-V-43 g. Bat. je bio na istoj prostoriji sa istim zadatkom..

VOJNI RAD

U toku ovih 15 dana vojni rad se je slabo odvijao u našim, jedinicama usled velikih pokreta i akcija.

Po svima našim jedinicama održan je jedan vojni čas i ponovljene lakoatletske vežbe.

Borbenost bataljona je dosta dobra, moral je vrlo dobar. Disciplina je malo popustila usled velikih pokreta i slabe ishrane.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkom.
N.⁵ Jončić

• Zkta
Jovo⁽ⁱ⁾

⁴ Vidi dok. br. 123.

⁵ Nikola

⁶ Pužić

BR. 148

**PREGLED NAORUŽANJA ČETVRTOG BATALJONA TREĆE
KRAJIŠKE NOU BRIGADE NA DAN 31 MAJA 1943 GODINE¹**

BROJNO

oružja i municije

Jedinica	Pušaka		Puškomitraljeza .				Stroj- nica	Vel- ikih bacā	Mali bacā
	41	Tali- janskih	Jugo- stov.	Tali- janskih		Nemačkih			
Stab bat.	4	1	-	-	-	• —	4	-	-
II četa	30	4	4	1	1	-	-	-	-
I četa	31	-	5	1	1	-	-	-	-
III četa	26	1	6	-	1	-	-	-	-
Prateći vod	15							1	2
Radni vod	25	-	-	-	-	-	-	-	-
	1 3 1	6	1 5	2	3	—	4	1	2

Zarnpk²

Ljubiša³

¹ Original, pisan zelenim mastilom, cirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta pod reg. br. 25/16, k. 711 A.

² Zamjenik političkog komesara

³ Curguz

S T A N J E

IV bataljona na dan 31. maja

Рота ³	Munrcije za puške		Bombi		Muni- cije za strojn.	Muni- cije za v. bac.	Muni- cije za m. bac.	Municije za puš. mitralj.				(U ј5 '5. N)	
	Jugo- slav.	Tali- janske	Ofan.	I Defan.	Stroj- nica	Bacač	M. bacuč	Jugo- slav.	Г. X [з] с	Т.Дж.	Nema- ћке		
5	100	50	3	1	200	-	-					100	
10	1200	150	8	14	-	-	-	1200	500	800		100	
8	900	-	8	7	-	-	-	1200	300	300		1200	
7	650	40	11	7	-	-	-	1200	-	500	-	100	
1	500		3	2	-	70	100	-	-	-	-	10	
1	500	-	2	3	-	-	-	-	-	-	-	15	
	32	3850	240	35	34	200	70	100	3600	800	1600	-	1525

Zkta⁴
Jovo⁵

⁴ Zamjenik komandanta
⁵ Pužić